arrnte q l Offa dt ftto, ~~[illegible]~~ considerare i querreni come ffne, cm d nbl agt dt 91

tz e nn cm d cch ftrmnt d i Bz² mbzn

Olografo. ~~[illegible]~~ tstmt fcrt d propr pgn dt [illegible]

~~[illegible]~~ Onfacino. Ot d hs nn mtre,

3 L

BIBLIOTHECA
FF. PRÆDICATORUM
CONVENTUS
CIVIT. BENITIÆ
Lit. 161
Pl.

[ARNAULD, ANTOINE] 1612-1694.

LOGICA;

SIVE

ARS COGITANDI;

In qua praeter Vulgares Regulas plura nova habentur ad rationem dirigendam utilia.

EDITIO DUODECIMA,

Accuratiſſima poſtremis additionibus ornata, atque ad Authoris exemplar uſquequaque exacta.

St. Albert's College Library

Property of COSA

Please return to Graduate Theological Union Library

VERONÆ, MDCCXXII.

Ex Typographia Petri Antonii Berni Bibliopolæ in Regione Leonum. *Superiorum Permiſſu.*

Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
Graduate Theological Union

https://archive.org/details/logicasivearscog00arna

CLARISSIMO VIRO
P. ALEXANDRO
A BURGO
ORDINIS MIN. CONVENT.
In Patavina Academia Metaphyſices, & Hiſtoriae Sacrae Profeſſori.

PETRUS ANTONIUS BERNUS S.P.D.

ARtem cogitandi in publicum dum emitto typis meis excuſam, ut quam inde a communi laboris hujus mei approbatione voluptatem capio, illa multis partibus augeatur, celeberrimo, omnibuſque bonarum literarum amatoribus ſuaviſſimo nomine tuo honeſtandum opus & illuſtrandum exiſtimavi, atque adeo clarius luce perſpexi. Quantum enim editioni huic meae ab hac inſcriptione decoris & dignitatis ſit acceſſurum, non potui equidem non facillime intelligere, qui ſaepe recolo, quae jam in Republica literarum tui ſit exiſtimatio, quae ſit autoritas. Non integra tamen finibus his continetur ratio, cur ego nunc interpellandum te conſtituerim, hocque tibi opus ut ſiſterem, in animum inducere non dubitaverim. Quum ſcilicet & non vulgare obſervantiae cultuſque ſignum communi jam ſententia exiſtimetur, & muneris etiam qualiſcunque tandem loco habeatur, ſiquis librum aliquem luce dignum in lucem dum profert, quempiam inter viros illuſtres eligat, cui operam ſuam opuſque praecipue dicet, ac donet; occaſionem feliciter nactus, & hanc animi tibi addictiſſimi ſignificationem palam edo, & hoc ad te munuſculum libentiſſime perfero.

Paratum hic me de more quis exiſtimet, ut, quando periculum impune fieri jam poſſet, in laudes excurram tuas: ductoque initio a primis uſq; vitae tuae annis, aetate in te ſane non praetereunda, & animi virtutes connume-

ac: 4182

rem, quibus in dies magis floruiſti; & ea percenſeam, quae pro literarum bono atque incremento nullis non temporibus, nullis non locis egiſti. Equidem, ut verum fatear, temperare mihi aegre poſſum, quin ſermonem de te modo exordiar fine vix cariturum: adeo acres in me ipſo ſtimulos ſentio, quibus ad eorum coemmorationem vehementiſſime impellar, quae de te ex aliis ſaepe quum audiam, ſaepius audire in deliciis habeo Sed cohibeor tamen conſultius, & conticeſco, dum animum ad rem ipſam adverto

Nimirum ardua nimis res eſt, & provincia difficilis, quam ſuſcipere animus inconſultus geſtit Etenim incredibile plane eſt, rei literariae (ut ad hanc unam conſideratio hic omnis referatur) quantum ſubſidii, quantum incrementi opera tua ſemper contuleris, ſive quum Meſſanae patriam illam tuam illuſtrem, tuamque familiam nobiliſſimam primis ſtudiorum tuorum fructibus exornabas magis ſemper magiſque; ſive quum Bononiæ viros a ſcientia celebratiſſimos tibi ita devinxiſti, ut doctrinam ſuam ipſam quaſi ore tuo profundi voluerit magnus ille autor Conſiderationum in librum de modo rite cogitandi, te ſub Eriſtici nomine in Dialogis illis loquentem inducens; ſive quum Antonius Felix Marſilius Epiſcopus, vir libris editis, aliiſque cauſis clariſſimus, vir falli neſcius, Theologi ſui titulo inſignitum te Peruſiam accivit, juſſitque Hiſtoriam Eccleſiaſticam, Divinum illum altioris Theologiae fontem Civibus ſuis per te reſerari; ſive quum Romae Eloquentiae cathedram in Archigymnaſio dum obtineres, multis interim Cardinalium prudentiam tuam in ſecretioribus conſiliis probaſti; ſive quum denique Patavii [quae Urbs tua jam, tuique ſimilium induſtria Athenas antiquas refert] ita uſque adhuc verſatus es, atque ita verſari pergis, ut laudum iſtic tuarum pene poſtrema ſit atque infima, Metaphyſicam Scientiam, Eccleſiaeque rurſus hiſtoriam publico in Lyceo ſic tradere, ut Admiratorum magis quam Auditorum multitudinem

in-

inſignem ad te pertrahas. Et tamen ſiquis velit haec omnia perſequi, quae diu dicendo vix pro dignitate ſit complexurus; quam multa adhuc, quam magna orationi ſuae deeſſe fatebitur, quorum ſingula, ſi recto ponderentur judicio, πανηγύρεις ſingulas poſcunt! Annon hujus eſt generis uberrima illa linguarum, artium, eorumque prope omnium, quae ab homine ſciri poſſunt, notitia, quam in te cuncti ſuſpicimus? annon eſt hujus generis aurea & ſingularis illa dicendi ratio, quae in verbis tuis ita perpetuo nitet, ut vetus in ore tuo eloquentia reviviſcere videatur, quandocunque loqueris, praeſertim ſi Romana lingua, quam tibi lingua ipſa domeſtica altius conſuetudo inſtillavit? annon & mira illa item in dicendo facilitas, qua, quum dicas ſemper optima, ſemper tamen paratum habes de re quaq; quid dicas? Quid vero ſi animus fuerit Bibliothecae illius tuae mentionem facere, in quam non uni tibi, ſed ſtudioſis omnibus omnigenae Sapientiae inſtrumenta congeſſiſti, libros ex toto Orbe ſelectiſſimos? quid ſi de illa loquendum ſit ſcientiae literarum amplificandae, lateque propagandae cupiditate, & cura infinita, qua non ſolum fortunatam iſtam Urbem, quam incolis, ſed & alia circum loca, ac regiones miſſis hominum natorum altorumque ad rerum intelligentiam, tuiſque praeceptis atque inſtitutis imbutorum manipulis, & quaſi coloniis ad verae ſolidaeque doctrinae amorem, & amplexum excitaſtis valide, atq; inflammaſti? Quid denique (ne talia vel curſim numerandi nullus ſit finis) ſi illa dicenda ſit veneratio ſumma, qua te tuaque omnia docti homines, atque adeo doctorum hominum principes ubique terrarum excipiunt, aut illa ſolicitudo, qua & amicitiam tuam comparare, & comparatam conſervare ſolertiſſime ſtudent? Nulla, nulla profecto oratio futura eſt, quae tam copioſam laudum materiam intra fines quoſcunque ſuos ambiat. Veruntamen non una eſt, quae mihi ſilentium indicat, propoſita hucuſque

rei difficultas orta ex nimia meritorū tuorum magnitudine & copia; ſed accedit eorundem meritorum toto Orbe diffuſa celebritas: ut quemadmodum prima conatibus meis obeſſe potenter queat, ita altera inutiles & ſupervacuos efficiat auſus quoſcunque meos, vel ſi maxime e ſententia in dicendo res cedat. Quorſum ego tuam hic inſignem modeſtiam laceſſam acrius, atq; exagitem, ea recenſendo diligētius, & praedicando, quae omniū in ore jandiu verſantur: quaeq; ſi his chartis ſtudio gloriae tuae victus inſcribam, nemini quum nova accidere poſſint, a nemine legenda ſint?

Quanto probabiliori conſilio omiſſis ceteris, unam tibi impraeſentiarū memorabo eximiam humanitatem tuam, quae mihi potiſſimū ſpem certam injicit, officium hoc qualecumque meum tibi gratum acceptumque eſſe futurum? Quae ſpes incrementum etiam ſumit ex voluminis ipſius conditione, quod tibi fidenter ſiſto, non tanquam titulo, aut mole ſpectandum; ſed tanquam ex iis unum, quorum attenta lectione tales fiunt homines, quales probantur tibi: hoc eſt vere ſubtiles in cogitando, & perſpicaces, cauti attentique, & ad omnia diſciplinarum genera paratiſſimi: tanquam illud, in quo (a) *[ut verbis utar hominis omni laude majoris, tibique, dum in vivis ageret, animo conjunctiſſimi]* omnium quum Veterum, tum Recentiorum optime facillimeque traditam habemus Logicen: cujus lectione non modo e communibus naturae tenebris mens exſolvetur; ſed etiam labyrinthum effugiet vulgarium Dialecticarum, e quibus longa diuturnaque jactatione, aſſiduiſque jurgiis, non aliud niſi fallere fallique diſcimus. Ex qua etiam lectione lumina excipiuntur ad omnes fere ſcientias, quarum ſemina illic ſunt effuſa: ut quacunque flectere quis voluerit, rectam per ſe inire valeat viam. *Quibus quidem nominibus non poteſt libellus hic tibi, ut & cuique Muſarum amico non amabilis eſſe & jucundus. Vale.*

(a) *Jan. Vinc. Gravina in Praef. ad lib. Orig. Jur. Civil.*

LECTORI.

TAnta eſt errorum multitudo, in quos homines res dijudicantes nimis miſere impingunt, ut falſum, nedum incertum videatur nonnullis axioma, quo docemur, ſingulos homines recta mente aeque a Deo donatos eſſe, ſive vim illam omnibus tributam, qua rectè de rebus ipſis ſtatuere poſſit. Cur enim, ajunt, ſi ea mentis natura divinitus nobis eſt indita, quae juſta eſſe poſſit rerum aeſtimatrix, tam ſaepe, tamque turpiter in errores illabimur? Nihil nobis tam ingratum, tam odioſum, quam error; unde igitur tantus in illum hominum incurſus, ut pauciſſimis tandem poſt operoſos, ac diuturnos labores detur verum a falſo aliquando ſecernere, juſtaq; formare rerum aliquarum judicia? Sed, ut ſcite ſagax illae Romanae Hiſtoriae princeps Salluſtius admonuit, falſo queritur de natura ſua genus humanum; ſi praeſtantiſſimam hanc hominis facultatem penitus inſpexerimus, inveniemus non Naturam deeſſe hominibus in rerum cognitione, ſed operam, & induſtriam. Nam ſi toti eſſent in perpurganda mente ab innumeris praejudicatis opinionibus, quae illi uſque ab infantia inſederunt, tenerentque methodum, qua proprias cogitationes recte dirigere debent, ut res primo clare agnoſcere, deinde de iis ipſis juſte judicare poſſent; profecto non ſuae ipſorum Naturae vitio darent tot errores, in quos identidem prolabuntur.

tur. Divinae bonitatis eſt, res omnes bonas, ac perfectas creare: perfectam vero mentem, ſi illi rectè judicandi facultatem ademſeris, & errandi adjunxeris neceſſitatem, nemo dixerit; non ergo illi ſunt congeniti errores, ſed ideo tantum admittit, quia praejudicatas illas opiniones a ſemetipſa non expellit, nec modum inquirit, quo cogitationes ſuas ad veritatem inveniendam rectè dirigat. Si enim nullis praejudiciis locum daret, ſicque noſſet cogitationes diſponere, ut nonniſi a ſimplicium rerum contemplatione ad compoſitas dignoſcendas progrederetur, neque quicquam colligeret, niſi quae a clare, & diſtinctè cognitis primordiis, & immediata ſucceſſione deſcendunt; nullus plane eſſet errori locus, juſtumque ſeſe rerum omnium judicem praeberet.

Quae cum ita ſint, optime de hominibus meritus dicendus erit, qui ipſorum mentem ſtuduerit ad ejuſmodi rectè cogitandi facultatem formare: id, quod a doctiſſimo hujus operis, quod iterum praelo ſubiicitur, Authore uſquequaque praeſtitum eſt, cum ſingulas mentis ipſius operationes inſtituit. Primo enim ſolas ideas conſiderat, earumque naturam, & proprietates docet, demonſtratque quibus ad verum aſſequendum dirigitur, quibuſque in falſum protrahitur; qua in re ſemper menti ſua ipſius detegit praejudicia, viamque cavendi indicat. Deinde ad judicia progreditur, eorumque etiam natura, & proprietatibus declaratis, vera a falſis ſecernit, ac regulas conſignat, quibus illa formari, iſta vitari poſſint. In ratiociniis non modo vulgares regulas tradit, quibus poſſint recta a fallacibus, & ſopiſmatibus diſcerni; ſed cauſas inſuper errorum in ratiocinando ſubtilius inquirit, rationemque demonſtrat, qua poſſit quiſque

ſtatim

ſtatim in unoquoque propoſito argumento, aut veritatem agnoſcere, aut fraudem detegere. Denique (quod nullus fere Antiquorum attingit] viam ipſam aperit, quae ad veritatem ducit, methodum nempe docet ipſius veritatis inquirendae, ejuſque aliis demonſtrandæ. Singulas autem has partes mirifice ornat, ubique non jejuna exempla ſubjungens, ſed ex omnibus fere ſcientiis, & praeſertim ex morum doctrina decerpta dogmata proponens, ut non tam Logicam docere videatur, quam ad rerum omnium cognitionem aditum aperire.

Sed quod humana fert calamitas, ut optimae quaeque res, & ad vitam nobis in primis neceſſariae, ad nos juvandos ineptae quandoque reddantur; ita dè hac Logica actum erat, in qua vix credi poteſt quantum fuerit de vera, & genuina ejus forma detractum. Ut enim omittamus priorum Typographorum incuriam, qua aeque crebris, ac graviſſimis erroribus ſcatebat, ut integri etiam quandoque verſus deſiderarentur; Interpretis ipſius Latini imperitia ferri non poterat, qui non aſſequutus Authoris mentem, aut reddere non potens, ſaepe numero alia prorſus ab iis, quae in Gallico Codice habebantur, expreſſerat. Curatum eſt in hac editione ſingula ad exemplar illud exigere, & omnia iterum interpretari loca, quæ ab illo aut non plane intellecta, aut parum feliciter reddita erant, ut nullus fere his correctionibus verſus vacet; quod unuſquiſque poterit agnoſcere, qui priores voluerit cum hac editione conferre. Sex inſuper capita, a nullo hactenus Latino interprete tranſlata, adjecimus; in quibus Author graviora Haereticorum noſtri temporis argumenta ita infringit, ut nihil in illis eſſe demonſtret, praeter

vaniſſi-

vaniſſimas argutias, & tam inſulſa ſophiſmata; quorum vel minimum tyrunculum puderet: his capitibus aſteriſcos praefiximus. Ut ergo haec editio numeris omnibus abſoluta, & Reipublicae utilisq; prodiret, pro virili parte praeſtitum eſt. Noſtro itaque qualicumque labore Lector fruere; ex quo ſi uberrimos eruditionis fructus percipere vis, hujus Logica lectioni Geometriae ſtudium adjunge, ſic enim recte ratiocinandi regulas exacte, & ſine offenſione dices exercere. Vale.

INTERPRES LECTORI.

ANnus eſt, & is qui excurrit, ex quo meas ad manus, in ultima ferme Anglia degente, pervenit hæc Logica. Dici vix poteſt quantum vel curſim primum perlecta placuerit mihi; nec mirum, quippe conſcripta viſa eſt ex illius Philoſophiæ placitis, quam ego utcunque meo more excolueram.

Hinc, ut fieri aſſolet ubi quid arridet, cum prima ſubitariaque lectione animo meo non feciſſem ſatis, ad ſecundam volavi, inque *illa* totus, & meditabundus aliquamdiu hæſeram, cum legendo, meditandoque feſſus, forte aliud agens, calamum in manus ſumpſi, &, ut mentem rerum ingeſtarum numero, & mole gravem, enato ipſis ex ſtudiis oblectamento, recrearem, primarum ludibundus linearum verſionem tentavi. En levem inconſultamque operis mei originem.

Cæterum, paginæ unius alteriuſve translatione, Minerva non prorſum, ut mihi videbatur, invita defunctus, conſilium cœpi operis totius aggrediundi, experiundique (poſt viginti plus minus annorum a Muſis Galliiſque abſentiam) quid ego Anglus in Gallicis Latine vertendis poſſem: atque una ignorandi, hoc eſt per literas, Amicoſve non inquirendi, quouſque ultimam Operi manum impoſuiſſem, an alterius cujuſpiam ſtudio hæc noſtra Logica Latinitate donata, aliis quam popularibus Gallis ſui copiam feciſſet.

Ne-

Neque male mihi ceſſurum hunc, cum hac ignoratione, laborem ſum arbitratus: quamdiu enim in illis verſarer, habiturus eram, quo non inutiliter oblectàrem ocium meum, atque etiam id ſtudium, atque eam diligentiam in intelligendis addiſcendiſque, quæ ad Latina traducebantur, mihi ducebam adhibenda, quæ par eſt adhiberi, ubi quidpiam Publico deſtinatur, & quæ proinde non poterant non altiſſime memoriæ infigere doctrinam a Cl. Authore traditam, quam ego ad Rationem, hoc eſt, vitam optime regendam rebam utiliſſimam.

Jam vero integra verſione perfunctus, cœpi tandem quærere, an uſpiam alias extaret hæc Logica; cumque innotuiſſet quærenti, vel ſolis hucuſque Gallis proſtitiſſe, vel ſaltem primam tantum editionem in Latinam linguam translatam, (quod etiam ita mihi ſubindicabatur, ut de facti veritate dubitandi locus relinqueretur) hanc meam duxi edendam verſionem, qua Lector tertiam illam Editionem Gallicam, ab Authore recognitam, & tertia, ut ille in Monito affirmat, parte auctam, habiturus eſt.

Ad hoc ego propellebar, non lucelli, non gloriolæ ſpe, ſed unica ſingularique operis utilitate, abſentium Amicorum literis, præſentium calculis ſummopere mihi commendata; propellebar ea, quam apud Gentiles Gallos iteratis editionibus ſibi comparaverat æſtimatione, atque etiam honorificentiſſima mentione, quam apud Authores acerrimos inveni non infrequentem adeo ut ab illorum nonnullo, *Mirabilis Logica, ſive Ars Cogitandi*, audiat.

Propellebar denique inſigni librorum numero, (qui vel mihi hic terrarum conſtituto, ubi tenue vel nullum literarum, literatorumque commercium eſt, innotuere) ex hujus Logices regulis conſcriptorum, tum ab

aliis,

aliis, tum ab ipſo præcipue Cl. Authore, qui illis non minus quam rebus præclare geſtis etiamnum incláruit, ac in dies inclareſcit magis; ſi vera, non incurioſe quærenti, nunciata ſunt, ut noris, Lector, Logicum noſtrum Pædagogico Scholarum pulvere non ſordeſcere.

Dictis ſupereſt, ut paucula adjiciam de eo quod in hac Logica eſt operis mei. Animi, ut ſuperius innui, cauſa hanc ego telam orſus ſum, ſucciſivas tantum horas illi impendi; (neque enim me Bibliothecæ, aut Muſæi inquilinum fecit, aut vitæ ratio, aut ſors aſperior) hinc totum biennium hæſit in textrino. Fateor me non indiligenter, aut perfunctorie in hoc opere verſatum, ac proinde inſcitiæ meæ, non oſcitantiæ adſcribendos, quos hic Lector errores offendet; ut autem hi eſſent quam pauciſſimi, Amicorum, ut potui, Latine Galliceque doctorum operas adhibui, qui exemplaria contenderent, emendarentque quicquid vel a Gallicis ſecus dictum eſſet, vel poſſet aſſuetas puriori Latinitati aures offendere. Piaculum duxi vel hilum ab Authoris ſenſu diſcedere. Si verbum verbo, vel comma commate alicubi non reddidero, me illa arbitror uſum licentia, quæ interpretibus danda eſt, qui imitatorum inſtar *ſervum pecus non ſunt*. Verborum centones non minus, quam ſparſim aſſutos, ut Horatius loquitur, purpureos pannos vitavi, Ubique ſtudui, ut ſine Barbarie ſordibus oratio eſſet (quantum patitur Logices refractaria indoles) Latina, perſpicua, & ſubjectæ materiæ accommodata: Quædam ſunt cap. 8. & 9. partis ſecundæ Gallicæ linguæ Idiomatiſmos tantum ſpectantia: Hæc etiam inſerui, tum quia pauca, tum ne viderer aliquid juris mihi vindicare ad Authoris ſcriptionem mutilandam. Denique [*a*] coactus ſum quoſdam *D. Auguſtini* locos, unumque *Ciceronis*, meis verbis dare; cum illorum opera ad manum non eſſent, & ruri

de-

degerem, ubi illa haberi non potuere. Præterea notata capita non erant, unde conquiri ex aliorum Bibliothecis per amicos poſſent.

Quod ſi quicquid protuli ad meam excuſationem non faciat, ſintque adhuc, qui credant cum libro optimo, mala verſione male actum, accedo, doleoque. Non tamen ſpes me deſtituit, aliquem illa, quæ verſus facit, indignatione permotum, verſionem aliam, meliorem, operi parem olim adornaturum. (Neque enim intermori, aut non digne ad poſteros tranſmitti poteſt tantæ utilitatis Libellus). Quod ſi me vivo eveniat, quos hic recte incorrupteque judicare cupientibus conſecro labores, alacri ſpondeo, lubentique animo, me daturum emendaturis ignibus.

Sed diu te in limine moror, Lector. Ad Opus ipſum jam te voco, cum primum monuero, ut quæ pure Logicalia ſunt, iis ſcil: ſimilia, quæ in ſcholis paſſim traduntur, mecum, ſi velis, contemnas, (licet & hæc ſuam hic gratiam, decuſque habeant, a ſingulari, qua docentur methodo) Cætera vero author ſum, non ut legendo percurras, ſed ut meditando digeras, digeſtaque diſpergas ad omnia judicia, ad omnes vitæ actiones, ſi tanti ducas *ſapere*.

MONITUM AUTHORIS.

ORigo hujus operis prorſus fortuita eſt, debeturque potius cuidam animi oblectamento, quam ſeriæ deliberationi. Vir quidam illuſtris Adoleſcenti nobili, quo cum ſermones conſerebat, & in quo elucebat ingenium admodum perſpicax, & ſolidum, narrabat ſe itidem adoleſcentem, in virum quendam incidiſſe, a quo maximam Logices partem intra quindecim dierum ſpacium didicerat. Alius qui aderat, quique non magni ſcientiam illam faciebat, hinc ſumpta occaſione, ſubridens ſpopondit, ſe intra quatuor, aut quinque dies, Nobilem Adoleſcentem edocturum, modo laboris taedium non detrectaret, quicquid eſſet in Logica utile. Placuit pollicitationis hujus caſu emiſſae, cum materiam alternis aliquamdiu ſermonibus ſubminiſtraſſet, periculum facere: Et cum vulgares Logicae, non ſatis commode, aut compendioſe ſcriptae judicarentur, e re viſum eſt epitomen conſcribere in Adoleſcentis hujus ſolius uſum.

En unicum operis ſcopum, cum primo occœptum eſt: quinimo illi unicus tantum dies tunc perficiendo eſt aſſignatus. Sed cum adlaboratum aliquantulum eſt, tot nova in mentem inter ſcribendum venere, ut etiam illa neceſſe fuerit in chartam deponere, ne memoriam gra-

va-

verent : hinc non unus, ſed quatuor, aut quinque dies abſumpti, quo tempore Logicæ hujus ſumma conſcripta, cui poſtea plura alia ſunt adjecta.

Quamvis autem præter primum ſcriptionis conſilium, hic multa tractentur, res ipſa tamen ſucceſſu non caruit. Egregius etenim Juvenis in quatuor tabulas totam Logicam ſua ipſius opera conjecit, ſingulaſque diebus ſingulis, etiam nullo docente, didicit. Verum quidem eſt, non expectandum eſſe, ut quivis alius tanta facilitate hæc addiſcat; quippe pollebat ille ingenio acri, & mirum in modum prompto, ad quidvis intellectu præſtandum.

Habet Lector ſcriptionis occaſionem. Jam vero quodcumque demum futurum eſt operi fatum, jure tamen reprehendi non debet, quod præli beneficio prodeat in publicum; cum non tam emittatur, quam vi quadam extorqueatur e manibus. Plures plura ſibi exſcribi exemplaria curaverant, in quæ, ut fieri aſſolet, varia irrepſerant menda; ſignificatum præterea eſt, editionem meditari Typogrophos: hinc ne illi vitioſa, & mutila exemplaria ſequerentur, viſum eſt opus emendatum, & integrum exhibere; hinc etiam neceſſitate quadam adacti ſumus, ad varia adjicienda, adeo ut jam tertia parte auctum compareat; etenim ultra limites, quos primo ſpecimini fixeramus, nobis progrediendum. En ſequentium Diſſertationum materiam, quæ operis ſcopum explicant, rationeſque deducunt, cur res tam variæ, quas hic videre eſt, tractentur.

DIS-

DISSERTATIO PRIMA PROŒMIALIS,

In qua novæ hujus Logices conſcribendæ conſilium explicatur.

NIHIL optabilius eſt Bona Mente, Rationiſque ad Verum a Falſo dignoſcendum Æquabilitate. Cœteræ Animi Dotes limites habent, ſpaciiſque concluduntur, Methodus autem Rationis recte utendæ, ut in omnibus vitæ partibus, in omnibus vitæ Officiis, incircumſcripto uſui eſt. Nec ſane in Scientiis ſolis errorem a veritate ſecernere difficile eſt, ſed in omnibus rebus, quas agunt Homines, in omnibus, de quibus colloquuntur, idem plane arduum. Nuſquam non occurrunt viarum Bivia, hæc ad Veritatem, illa ad Falſitatem ducentia; Rationis autem eſt eligere, quibus erit inſiſtendum; Qui bene eligunt, rationem bene formatam habent, ſecus, qui male; atque hinc petitur primum maximumque mentium diſcrimen.

Cum hoc ita ſit, in id præcipue nobis eſt incumbendum, ut judicium noſtrum rite, & ad illam, quæ accuratiſſima eſt, amuſſim componamus; huic uni maxima Studiorum pars addicenda. Nos ratione tanquam inſtrumento utimur ad Scientias acquirendas; cum e contra Scientiis uti deberemus tamquam inſtrumentis ad rationem bene formandam. Hæc etenim judicii in judicando Æquabilitas infinitis gradibus ſuperat omnes ſpeculationes, etiam illas, ad quas perveniri poteſt ope Scientiarum maxime verarum, & ſolidarum. Quod cum ita ſit, Sapiens non alio fine illis curam, ſtudiumque impendet, quam prout huic comparandæ inſerviunt; in illis itaque animi vires identidem exercere, non autem defigere debet.

Perdimus, quam, alio animo Scientiis Speculativis operam, damus. Quid enim, ſi huc non collimet, eſt Studium Geometriæ, Aſtronomiæ, aut Phyſicæ, niſi vana animi occupatio? quæ nec multum earundem rerum ignorationi præferenda eſt: cum hæc ſaltem, & laboris minus habeat, nec locum det inſanæ illi Vanitati, quæ plerumque naſcitur e rerum ſterilium, & infœcundarum cognitione.

Nec ſane quædam tantum Scientiarum partes, & quaſi receſſus, ſed totæ, quantæ ſunt, inutiles cenſendæ, ſi in ſe ipſis, & propter ſeipſas æſtimentur. Non in hoc homines naſcimur, ut in lineis menſurandis, angulorum proportionibus examinandis, & diverſis materiæ motibus conſiderandis, toti verſemur. Major animus eſt, vita brevior, tempus pretioſius, quam quæ tantillis impendantur. Cum tamen nobis quam maxime adlaborandum ſit, ut juſti ſimus, ut æqui veraceſque ſimus, tum in Sermonibus, tum in omni Vitæ actione. Et hoc illud eſt, ad quod præcipue nos ipſos comparare debemus.

Neceſſe autem eſt, ut eo majori cura, & diligentia huic Studio incumbamus, quo pauciores inveniuntur hac rationis æquabilitate præditi. Nuſquam non occurrunt ingenia erroribus obnoxia, quæ in Vero dignoſcendo prorſus cæcutiunt; quæ omnia inverſo ordine penſitant; quæ tum ſibi, tum aliis amant malis ratiociniis illudere; quæ manus omni rationis Umbræ dant; quæ in extremis ſemper, in medio numquam verſantur; quæ vel agnitæ Veritati infidum aſſenſum præſtant, (illam enim caſu ſortiuntur, non præmiſſo examine adſciſcunt) vel ea obſtinantia fidem ſenſuum præjudiciis oppignorant, ut omni rationi, qua ab illis dimoveantur, aures occludant; quæ de rebus quas ignorant, quas non intelligunt, nec quæ fortaſſe a quovis poſſunt intelligi, audacter pronunciant; quæ nullum diſcrimen inter diſcurſum, & diſcurſum ponunt; vel quæ de rerum veritate, ex loquentium voce dijudicant; horum judicio, ii, qui libere, ſed graviter loquuntur, veritati litant, ſecus vero, qui ægre, & vi quapiam mentem exprimant; nec aliam ab hac norunt judicii ferendi Methodum.

Quapropter nullæ producuntur opiniones adeo abſurdæ, adeo enormes, quæ approbatoribus careant. Quicunque velit hominibus imponere, is homines dubio procul inveniet, quibus decipi voluptas erit, & nugæ omnium nugaciſſimæ quotidie ingenia offendunt iis credendis, æſtimandiſque apta. Poſtquam autem conſtitit Aſtrologiæ judiciariæ deliramentis tot capi, viroſque,

roſque, cœteroqui graves, hanc materiam ſerio tractare, nihil hac in parte mirum videri debet. Eſt in Cœlo ſydus, cui nonnullis placuit Libræ nomen indere, cum tamen non magis Libram referat, quam Molam Alatam: Libra Juſtitiæ Symbolum eſt, ergo quibus hoc ſydus naſcentibus præfuit, in viros evadent juſtos, & æquos. Tria alia in Zodiaco ſigna exiſtunt, horum uni Aries, alteri Taurus, tertio Capricornus nomen eſt, cum tamen Elephantis, Crocodili, & Rhinocerotis nomina illis quis potuiſſet imponere: Utcunque Aries, Taurus, Capricornus animalia ruminantia ſunt, ergo periculum eſt, ne quis vomito reddat, quæ medicamenta ſumpſerit, dum Luna hiſce conſtellationibus ſubjacet. Utut ridicula, & futilia hæc ratiocinia ſunt, aliqui inveniuntur, qui ea pro ſinceris mercibus vendunt, alii qui emunt.

Sed hic malus rationis uſus non tantum cauſa eſt errorum, quos Scientiis immiſcemus, ſed ut plurimum aliorum, qui in civili vita committuntur. Hinc proveniunt injuſtæ, & male motæ lites, hinc præcocia conſilia, hinc temere ſuſcepta negotia; quinimo raro peccatur, niſi cum perperam, & inconſulte judicatur. Adeo ut omnium maxime interſit noſmetipſos hac in parte rite inſtituere, & conformare.

Sed quo hoc optabilius, eo factu difficilius eſt, cum ab illo pendeat Ingenii dimenſio, quod cuique naſcenti diſtributum eſt. Senſus communis res eſt non admodum communis. Ingenia craſſa, & ſtupida infinito numero reperiuntur; hæc fruſtra veritates docendo excolueris, intra earum rerum limites cohibenda ſunt, quæ ipſorum captum non excedunt, interdicendumque ne de iis pronuncient, quæ nequeunt intelligere. Fatendum tamen eſt maximam falſorum judiciorum partem hinc ortum ſuum non ducere, ſed deberi cuidam mentis præcipitationi, & attentionis defectui, quæ in cauſa ſunt, ut de iis, quæ confuſe tantum, & obſcure cognoſcimus, temere, & præpropere judicemus. Tepidus etiam ille amor, quo veritatem proſequimur, nos efficit in vero a falſo diſcernendo, plerumque minus ſollicitos. Apertis ulnis in ſinum admittimus promiſcuam ratiocinorum, & axiomatum farraginem; hæc malumus pro veris ſupponere, quam ad examen vocare: ſi non capimus ipſi, credere volumus ab aliis capi, & ſic memoriam infinita rerum falſarum, obſcurarum, & non intellectarum ſuppellectile oneramus, e quibus tamquam indubitatis principiis, concluſiones poſtea deducimus, nequa-

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

quam ad ea attendentes, quæ vel dicimus, vel cogitamus.

Vanitas præterea, & arrogantia vires addunt huic malo; pudet nos de quovis dubitare, quidvis ignorare; malumus inconſulte garrire, & caſu pronunciare, quam noſmetipſos agnoſcere non ſatis inſtructos ad ſententiam ferendam: toti ſcatemus ignorantiis, & erroribus, cum tamen nihil difficilius ſit, quam hanc tam æquam, tam debitam humanæ conditioni confeſſionem extorquere, *Neſcio*, *Fallor*.

E contra, alii inveniuntur indolis prorſus oppoſitæ. His lucis affulſit ſatis, qua dignoſcant plurima obſcura eſſe, ac incerta; cumque in alterum Vanitatis extremum abrepti, teſtatum Orbi velint, ſe neutiquam inconſultæ plebis credulitati obnoxios, gloriæ ducunt, aſſerere nihil certi omnino eſſe. Hoc pacto amoliuntur laborem illum, qui in rebus examinandis collocari debet; ac eidem peſſimo principio innixi, veritates maniſeſtiſſimas, atque ipſam adeo Religionem inter dubia, & incerta habent. Hinc, (alterum illud Ingenii umani extra rationis orbitam evagantis vitium) natus eſt Pyrrhoniſmus, qui cum videatur illorum temeritati contrarius, qui omnia credunt, de omnibus pronunciant, ab eadem tamen radice originem ducit, *Attentionis*, ſcilicet *defectu*. Illi enim eam operam, quæ erroribus cognoſcendis neceſſaria eſt, nequaquam impendunt, hi nolunt in veritatum contemplatione verſari ea cura, ac diligentia, quæ illis potis eſt evidentiam conciliare. Quævis ſubluſtris, & maligna lux ad veritatem in rebus falſiſſimis videndam illis ſufficit, his ad falſitatem in rebus veriſſimis detegendam; cum tamen in utriſque effectuum tam diſparium cauſa ſit, unus idemque Attentionis defectus.

Vera Ratio unicuique, quod proprium eſt, tribuit: hac duce, de dubiis dubitamus, falſa reiicimus, & ſerio vera agnoſcimus, miſſas facientes vanas Pyrrhonicorum argutias, quæ neque apud eos, qui illas vendunt, res certas ſua poſſunt certitudine exuere. An ſit *Terra*, *Sol*, *Luna*, an *totum majus ſit ſua parte* nemo unquam ſerio dubitavit; verbis quidem poterit quis affirmare ſe dubitare, quia mentiri poteſt, ut autem animitus hoc dicat, prorſus impoſſibile eſt. Adeo ut Pyrrhoniſmus mentientium ſecta cenſenda ſit, non hominum ea, quæ perſuaſa habent, profitentium. Hinc cum ſenſa animi male cum verbis conſentiant, paſſim pugnantia proferunt, ut in Montano videre eſt, qui vitam, & vires ultimo ſæculo huic ſe-

ctæ reddere conatus eſt. Is enim poſtquam Pyrrhonicos inter, & Academicos id diſcriminis agnoviſſet, quod hi quædam aliis veriſimiliora dicerent, negarent illi, pro Pyrrhonicis ſententiam dicit, his verbis: *Pyrrhonicorum opinio*, inquit, *& audacior, atque eadem veriſimilior eſt*. Sunt itaquæ alia aliis veriſimiliora. Neque ſane hac locutione, argutias ſectatus videtur, ſed verba a natura ipſa (quam opinionem falſitas extinguere non poteſt) profecta, illi nec cogitanti excidere.

Periculoſius in rebus abſtruſioribus graſſatur hoc malum: qui enim ſceptice amant de omnibus dubitare, vel animum omnino avocant ab illarum rerum conſideratione, quæ illis lucem poſſunt affundere; vel admodum perfunctorie in earum contemplatione verſantur, atque ita in Spontaneam de rebus ad Religionem pertinentibus dubitationem dilabuntur; hæ autem incertitudinis tenebræ, in quas ſe coniiciunt, illis plurimum adblandiuntur, ac commodæ reputantur, quæ oblatrantem conſcientiam compeſcant, & licentiam indulgeant libidini, & vitiis inſerviendi.

Hæc itaque mentis humanæ aberrationes, quæ ſibimetipſis adeo oppoſitæ videntur (altera enim inconſulte aſſenſum noſtrum obſcuris, & incertis proſtituit, quem altera claris, & evidentibus denegat) ab eadem cauſa proficiſcuntur, illo ſcilicet attentionis defectu, quæ veritati inveſtigandæ neceſſaria eſt. Quod cum ita ſit, palam eſt, uno eodemque modo medendum eſſe utriſque; medebimur autem ſi accurata trutinatione, & ſumma attentione, tum judicia, tum cogitationes penſitemus. Unica hæc methodus eſt, qua nos a lapſu tutos præſtemus. Vana quippe eſt Academicorum ſubtilitas, qua conantur probare, non magis veritatem, quam fugitivum ſervum poſſe cognoſci, ſi hic ſtigmate, illa criteriis careat. Prout enim ad lucem a tenebris diſtinguendam, ipſa tantum luce, quæ ſeſe oculis ingerit, opus eſt; ita etiam ad veritatem dignoſcendam, ſufficit claritas illa, quæ Veritatem ipſam circumambit, quæque nos nolentes, & renitentes rapit in ſui agnitionem. Adeo ut horum Philoſophorum argumenta hæc, non magis impedire poſſunt, quominus Veritati manus demus, cum illam attente, & ſerio contemplamur, quam eadem poterint efficere, ne Solis radios videamus, cum illi in ſanos, & apertos oculos incurrunt.

Sed quia mens non adhibita debitæ attentionis cautela, a quopiam falſo lumine in errores quandoque deducitur,

ſunt-

ſuntque plurima, quæ nonniſi poſt longum, & laborioſum examen ſuæ nobis veritatis copiam faciunt; utile ſine dubio eſt, in promptu quaſdam regulas habere, quæ greſſus noſtros in veritatis indagatione regant, quo facilius progrediamur, & tutius. Nec ſane inter res impoſſibiles cenſendæ ſunt hæ Regulæ. Cum enim homines nunc rite, nunc perperam judicent; interdum probe ratiocinentur, illegitimas interdum nectant conſequentias; inſuper cum errores poſt lapſum poſſint recognoſcere, poſſunt etiam cogitationum ſeriem relegendo, illam methodum invenire, quam in legitimis ratiociniis uſi ſunt, non minus quam errorum, ubi lapſi ſunt, cauſas detegere; atque ita ex hiſce animadverſionibus quoſdam ſibi Canones ſive Regulas formare, quæ uſui eſſe poſſunt, ne deinceps fallantur.

Et hoc ipſum eſt, quod ſe facturos Philoſophi ſpondent, ac de quo adeo magnifica pollicentur. Si lubeat iis credere, in illa parte, quam regendæ Rationi deſtinant, quamque Logicam vocant, eam nobis affundunt lucem, quæ omnes a mente tenebras diſpellat, quæ omnes apprehenſionum errores tollat, quæ regulas commonſtret adeo certas, ut illarum ductu infallibiliter veritatem ſimus aſſequuturi, adeo neceſſarias, ut ſine illis nobis illuc pervenire ſit impoſſibile. En quibus hi Philoſophi Logicam ſuam exornant Encomiis. At ſi, conſulta experientia ſcire velimus, quo hi Philoſophi hujus beneficio ſcientiæ, vel in ipſa Logica, vel in aliis Philoſophiæ partibus progreſſus fecerint, jure metuendum erit, ut magnifici promiſſores fidem liberarint.

Cum tamen hinc iniquum ſit, illud, quod in Logica bonum eſt, reiicere, quia in malos nonnunquam uſus cedit, illinc a vero abborreat, magna ingenia tantum operis in inveſtigandis ratiocinationum regulis poſuiſſe, & nihil ſolidi, aut utilis adinveniſſe: ac deniq; quia conſuetudo neceſſitatem quandam invexerit, craſſa ſaltem Minerva, ea ſciendi, quæ de Logica traduntur; credidimus aliqualiter utilitati nos publicæ litaturos, ſi illa in unum collegerimus, quæ ad judicia noſtra formanda aptiſſima videbuntur; atque hic proprius hujus operis ſcopus eſt, quamvis illi novæ conſiderationes quamplurimæ, quæ in mentem inter ſcribendum venerunt, additæ ſint, quæ & mole maximam, & forſan utilitate præcipuam operis partem faciunt.

Philoſophorum enim vulgus in tradendis conſequentiarum regulis verſatum ut plurimum videtur: & quamvis dici non

poteſt,

poteſt, quod ſua careant utilitate hæ regulæ, cum utiles eſſe poſſint, tum argumentorum quorumdam implicatorum vitiis detegendis, tum cogitationibus ea ſerie, ac ordine diſponendis, quæ veritates evidentius, & victorioſius probent; attamen arctos limites habet hæc utilitas: rariſſime enim in conſequentiis deducendis erramus, in judiciis vero ferendis, ſæpiſſime, e quibus poſtea malæ conſequutiones deducuntur. Parum vero ſolliciti huc uſque Logici fuerunt de hoc vitio tollendo, cum tamen novæ, quæ in hoc Libro paſſim occurrunt conſiderationes, illi amoliendo præcipue deſtinentur.

Exigit tamen a nobis Juſtitia, ut Lectorem certiorem faciamus, conſiderationes, quas hic novas dicimus, quia in vulgaribus Logicorum ſcriptis non reperiuntur, illius omnes non eſſe; qui in hoc opere conſcribendo laboravit; ſed alias mutuatas eſſe e libris cujuſdam Philoſophi, cujus magnum hoc ſæculo nomen eſt, ac in quo tantus elucet ingenii nitor, claritaſque, quanta in reliquis deprehenditur confuſio, atque obſcuritas, alias vero deſumptas ex Opuſculo nondum edito Cl. Paſchalii, cui nomen L'eſprit de Geometrie, *Mens Geometrica*: atque hæc præcipue Parte 1. Cap. 12. inveniuntur, ubi de differentia definitionum nominis, & rei diſſeritur, atque Parte 4. ubi quinque Regulæ traduntur; quamvis hic fuſius explicentur, quam in illa ſcriptione originali.

En vero quæ de iis obſervanda jam occurrunt, quæ de vulgaribus Logicorum libris in hunc noſtrum translata ſunt.

Primo propoſitum eſt ea omnia hic tradere, quæ revera utilia in aliis comperta ſunt, qualia habentur regulæ Figurarum, Nominum, ac Idearum Diviſiones, & quædam de Propoſitionibus animadverſiones. Alia quidem parum utilia judicavimus, qualia ſunt, quæ de Categoriis, Lociſque Topicis traduntur: hæc tamen ideo non omiſimus, quia pauca ſunt, & facilia, communiterque addiſcuntur; ſed una indicavimus, quo in pretio haberi debeant, ne ſcilicet utiliora, quam ſunt, credantur.

Anxius dubitatum eſt, an loci quidam ſalebroſi, parumque utiles tractarentur, quales ſunt illi, qui Propoſitionum Converſiones tradunt, aliique, qui Figurarum Regulas demonſtrant. Tandem tamen, & hos conſulto adjecimus, cum difficultas ipſa ſuam ſecum ferat utilitatem. Jure quidem dici poteſt, cum hæc ad veritatem aliquam eruendam non collimet.

Stultum eſſe difficiles habere nugas: attamen declinanda non eſt, cum ad verum nos deducit: arduæ enim veritates non ſine magno commodo exercent.

Quemadmodum ventriculum aliqui ita coſtitutum habent, ut non niſi teneros, delicatoſque poſſint cibos concoquere; ita alii iis præditi ingeniis ſunt, qui nullas capiunt veritates niſi faciles, & Eloquentiæ lenociniis commendatas. Utraque vituperanda hæc teneritudo, vel potius debilitas eſt. Aſſuefaciendum ingenium eſt ad veritatem tum maxime eruendam, cum latet, difficultatiſque obſepitur, illam enim, quacumque demum facie ſeſe videndam exhibet, recipere debemus, & colere. Si hanc animi a rebus Scholaſticis, & ſubtilibus averſationem (in quam omnes proclives ſumus) non proiiciamus, ſenſim ingenium coarctamus, ac iis intelligendis ineptum reddimus, quæ non niſi poſt catenatam plurium propoſitionem ſeriem cognoſcuntur. Si enim veritas aliqua non niſi e tribus, quatuorve principiis, quæ uno intuitu conſideranda ſunt, emicet, continuo mentis oculis tenebræ offunduntur, tædiumque nos capit illius perpendendæ; atque hoc pacto, rerum multarum perquam utilium nos ſcientia privamus, quod ſane vel maxime vituperandum eſt.

Ampliatur quodammodo, capaciorque aſſuetudine mens fit, idque præcipue Mathematicarum, aliarumque rerum difficilium, (quales illæ, de quibus modo loquimur) contemplatione. Illæ extenſionem quamdam, ac amplitudinem Menti impertiunt; illæ faciunt ut cognoſcendis ſeſe applicet attentius, & cognitis adhæreſcat firmius.

En quibus adducti rationibus, arduas haſce materias tractavimus, idque non minus accurate, quam in aliorum Logicis fieri ſolet. Poterunt, quibus non probantur, iis omiſſis ad alia tranſire: in hunc finem notas illarum indices capitibus, ubi habentur, præfiximus, adeo ut hic Lector queri non poſſit, ſi enim legit, id ſponte facit.

Præterea inſuper habendam duximus illorum nauſeam, qui, auditis illis terminis, quos Ars efformavit ad argumentationum modos altius memoriæ infingendos, non aliter inhorreſcunt, quam ad Magorum incantationes; quique de *Baroco*, & *Baralipton* ſatis frigidos jocos tamquam horum uſus, apud illos tantum Sciolos vigeret, quos Galli *Pedantes* dicunt. Nos tamen plus offendimus in ineptis illis jocis,

quam in technicis iſtis terminis. Vera enim ratio, ac ſana mens nequaquam ſinunt, ut id pro ridiculo habeamus, quod ridiculum non eſt: Ridiculi autem in his terminis nihil eſt, modo nulla in illis arcana latere fateamur, & cum ad memoriam tantum ſublevandam ſint excogitati, ab illis in communi ſermone abſtineamus; riſu enim dignus eſſet, qui argumentaturus, argumentaturum ſe in *Bocardo*, v. g. vel *Felapton* præmoneret.

Vanam hanc Sciolorum gloriationem (Gallis *Pedanterie* dictam) perperam aliquando aliis obiicimus, imo obiicientes in eam impingimus. Vitium enim illud Animi eſt, non Profeſſionis; ſunt qui illo laborant in omni vitæ genere, omni ſtatu, omni conditione. Res humiles,& nihili magni facere, peritiam vanitatis ergo oſtentare, Latinis Grœcas ſententias ſine delectu accumulare; de ordine Menſium Atticorum, de veſtibus Macedonum, ac ſimilibus nugis diſputando incaleſcere; Scriptores quos redarguimus, injuriis afficere; eos, qui nobiſcum de intelligendo Svetonio, de nominis alicujus Etymologia non ſentiunt, tamqua de re Religionis, aut publica ageretur; crudeliter lacerare; Populum concitare adverſus eum, qui minus honorifice de Cicerone ſentiret, tamquam publicæ pacis violatorem, quod adverſus Eraſmum facere conatus eſt Julius Scaliger; cujuſpiam ex antiquis Philoſophis famam, ac æſtimationem non aliter tueri, quam ſi eum ſanguine, quam proxime attingeret, ipſiſſimum eſt, quod prædicto illo Gallico nomine male audit. Non tamen in eos cadit hoc vitium, qui in terminis quibuſdam technicis, ſatis ingenioſe ad memoriæ ſubſidium inventis, vel diſcendis, vel explicandis occupantur, modo id debita, & ſuperius memorata cautione fiat.

Nihil jam ſupereſt, niſi ut rationem reddamus, cur plurimas queſtiones, quæ in vulgaribus Logicis reperiuntur, hic omiſerimus, quales illæ ſunt, quæ in Prolegomenis traduntur, quæque de *Univerſali a parte rei*, *de Relationibus*, aliiſque ejuſdem farinæ tractant. Reſponſi vicem habere poſſet, illas potius ad Metaphyſicam pertinere, quam Logicam. Sed hoc præcipue in cauſa non fuit: modo enim quidpiam uſui eſſet erudiendo intellectui, parum curavimus ad quam demum ſcientiam ſpectaret. Liberum unicuique eſt, non minus cogitationes ſuas, quam formas literarum Typographicas eo ordine, ac ſerie diſponere, quæ maxime

ſibi conducibilis videbitur, licet tamen ad illam teneatur, quæ rebus ipſis naturalis eſt: omni illo, quod nobis utile eſt, uti poſſumus, eique locum concedere tamquam domeſtico, & familiari. Quapropter plurima huc translata e Phyſica, atque Ethica, immo e Metaphyſica omnia ferme, quæ ſcitu ſunt neceſſaria; quamvis nihil idcirco ab aliis mutuo dici poſſumus accepiſſe: quicquid Logicæ tradendæ inſervit, ad Logicam pertinet. Cui profecto riſum, & cachinnos non excuteret cum Ramiſtis Ramus, (licet alias viri docti cenſendi ſunt) dum laborat, ac ſudat in ſuis unicuique Scientiæ limitibus aſſignandis, cavetque non minus ſollicite ne aliæ aliarum jura, ac ditiones invadant, quam ſi de Regnorum limitibus, & Curiarum jurisdictionibus ageretur.

Neque tamen ob hanc cauſam tantum, quod difficiles, parumque utiles ſunt, has Scholæ quæſtiones miſſas fecimus; quaſdam enim tales deduximus. Inſuper enim credidimus neminem in malam partem accepturum noſtrum de illis ſilentium, cum in nullo paſſim pretio habeantur.

Magnum ſane diſcrimen ſtatuendum eſt inter inutiles, quibus Philoſophorum libri ſcatent, quæſtiones: quædam ipſis Authoribus contemptui ſunt, quædam ſibi nomen, ac famam acquiſivere, crebroque tractantur a viris cœteroqui doctis, & magnæ æſtimationis.

Opiniones celebres paſſimque agitatas, quamvis alioquin falſæ ſint, & erroneæ, æquum quodammodo eſt ut addiſcamus. Hanc enim civilitatem, vel potius juſtitiam, non erroribus, (cultum enim illi merentur nullum) ſed hominibus iis imbutis debemus. Iniquum enim eſt, quæ alii magni pendunt, non præmiſſo examine, reiicere, aut condemnare; quinimo non niſi ipſo examinis labore contemnendi jus nobis comparamus futiles has quæſtiones in illis.

Liberius de inutilibus primi generis quæſtionibus agi poteſt, quarum ex numero illæ ſunt, quas noſtra è Logica abeſſe juſſimus. Commodum enim accedit, quod non tantum extra, (ubi nequidem innotuere) ſed etiam intra Scholarum parietes, exiguo ab ipſis etiam Doctoribus in pretio habeantur. *De Universali a parte rei*, *Entibus rationis*, *Secundiſve intentionibus* nemo (ſuperis grates) ſerio jam ſollicitus eſt. Nec proinde timendum, ne quis factam ſibi iniuriam queratur, quod manum ab illis abſtinuerimus. Quinimo tam male illis cum Gallico ſermone convenit, ut tractatæ, in contemptum potius

tius Scholaſticam Philoſophiam ſint adducturæ, quam nova honoris acceſſione accumulaturæ.

Denique abs re non erit Lectorem monere, a regulis Methodi omnibus numeris abſolutæ, nonnumquam eſſe diſceſſum. Quædam enim in partem quartam reiicimus, quæ videri poterant ad ſecundam, vel tertiam pertinere; ſed & hoc conſulto: viſum enim eſt in rem fore, ſimul illa omnia ob oculos ponere, quæ neceſſaria eſſent ad ſummam perfectionem Scientiæ conciliandam, quod Methodi (de qua in quarta parte) ipſiſſimum opus eſt. Eamdem ob cauſam non niſi illic loci de axiomatis, ac demonſtrationibus actum eſt.

En igitur, quid nobis propoſuimus in hac Logica. Invenientur fortaſſe pauci, qui fructum exinde aliquem vel capient, vel animadvertent ſe cepiſſe, quia pauci ſunt, qui traditis præceptionibus, per expreſſas reflexiones, uti res exigit, utuntur. Speramus tamen eos, qui has non prorſus perfunctorie legerint, etſi illis leviter imbuti, ut in poſterum evaſuri ſint in ferendis judiciis, & accuratiores, & ſolidiores; idque licet de hiſce præceptis ne quidem cogitent. Sic quædam medicamenta ſenſim, vires inſtaurando, parteſque male affectas corroborando, morbos pellunt. Quidquid demum ſit, nemini diu oneri futurum eſt hoc opus; quippe qui vel modice in ſtudiis profecere, illud perlegere, & diſcere intra ſeptem, aut octo dierum ſpacium poterunt, & fieri omnino non poteſt, quin unuſquiſque e tanto rerum diverſarum acervo aliquid in ſuos uſus ſeponat, quod lectionis tædium compenſet.

DISSERTATIO SECUNDA.

In qua iis Objectionibus occurritur, quæ contra hanc Logicam factæ ſunt.

QUiſquis aliquod opus in publicum ſtatuit emittere, is ſibi tot Judices conſtituat oportet, quot eſt lectores habiturus: Neque hoc illi aut oneri eſſe, aut iniquum videri debet; quod enim publici juris factum eſt, deſinit ad Authorem pertinere, qui proinde nec debet anxiam illius curam gerere, nec illud alio, quam quo aliorum opera, oculo intueri.

Si quid tamen juris reſiduum Authori competit in emiſſum opus, illo tantum uti poteſt, ad ea corrigenda, quæ ſecus dicta reperientur; cui rite faciendo maxime conducunt varia variorum judicia, ſive illa æqua fuerint, ſive iniqua: Æqua enim numquam non proſunt, iniqua autem nequeunt officere, quippe quæ jure poſſumus negligere.

Exigit tamen prudentia, ut iis ſæpe judiciis aliquid deferamus, quæ nobis viſa fuerint iniquiora; ſi enim eorum, quæ redarguuntur, non oſtendunt falſitatem, oſtendunt tamen ea redarguentium captui non eſſe proportionata. Præſtat autem, ubi id ſine magno incommodo fieri poteſt, tam æquabile præſeferre temperamentum, ut dum ſapientibus placeamus, inſipientibus nequaquam diſpliceamus. Speranda etenim felicitas non eſt nos nullos Lectores habituros præter doctos, intelligenteſque.

Ac proinde rem facerent Scriptores votis expetendam, ſi primam Operum editionem pro informi tantum, ac rudi tabula haberent, poſtquam deliteſcentes, virorum doctrina præſtantium judicia, ac cenſuras exciperent, ac poſtea diſſentiendum opinionibus ad examen revocatis, ac ſerio perpenſis, in ſcriptis recenſendis, & ad quam poſſunt accuratiſſimam perfectionem deducendis operam denuo collocarent.

En quod in hac Logicæ editione factum dediſſemus, ſi plura ad noſtram perveniſſent notitiam quæ paſſim adverſus primam objecta ſunt. Utcumque fecimus, quod fieri potuit: multa vel addita, vel expuncta, vel emendata ſunt ex eorum ſententia, qui ea nobis, quæ improbarunt, amice ſignificavere.

Et primo quod ad ſtylum, locutionemque ſpectat, duorum ferme judiciis ſtetimus, qui quaſdam mendas, quæ incuria irrepſerant, dictionumque formulas, ad communem uſum minus accommodatas, notare dignati ſunt; ſi ab illis aliquando diverſum abivimus, id tunc factum cum alios conſulentes in diverſa ſentientes incidimus, quo caſu quidni illud, quod nobis magis collibitum, eligeremus?

Rebus ipſis plura addita, quam vel mutata, vel expuncta; idque, quia pauca illa fuere, quæ nobis oblata ſunt, inverſo ſtylo digna: hoc non obſtante quædam generaliora reſcivimus adverſus noſtram Logicam obiici, quibus tamen refel-

refellendis immorandum non erit, quia perſuaſum habemus ſatisfactum iri hæc opponentibus, poſtquam perſpexerint, quid nobis propoſitum fuerit in iis, quæ criminantur deducendis: ac proinde abs re non erit majoris notæ objectionibus occurrere.

Quibuſdam ipſa Inſcriptio *Ars Cogitandi* diſplicuit; huic ſubſtituendum cenſuere *Ars bene ratiocinandi*. Meminerint hi Logicam omnibus mentis operationibus regulas præſcribere, ac proinde non minus de ſimplicibus Ideis, quam de Judiciis, & Ratiocinationibus agere. Nullum autem aliud verbum omnes haſce Operationum differentias complectitur; cum tamen omnes hujus dictionis notioni ſubjectæ ſint; quippe ſimplices Ideæ cogitationes ſunt, & Judicia, & Diſcurſus. Forſan non abſone illam dixiſſem *Ars bene Cogitandi*: ſed etiam adverbium illud redundaret, cum Artis vocabulo includatur: Ars enim, ipſam methodum aliquid bene faciendi denotat, ut Ariſtoteles obſervavit; quapropter nude dicimus *artem pingendi*, *artem numerandi*, quia ut quis male pingat, aut numeret arte opus non habet.

Plus nobis negotii faceſſit altera e multiplici variarum rerum, aliis e ſcientiis in hanc Logicam translatarum farragine, petita Objectio; & cum integrum Operis conſcribendi conſilium evertere videatur, ac proinde illius explicandi occaſionem obtrudat, eſt nobis majori ſtudio examinanda, ac diluenda. Quid tandem nobis hic negotii eſt, occlamant, cum verſicoloribus illis Rhetorices, Ethices, Phyſices, Metaphyſices, & Geometriæ centonibus? Nos Logicam expectabamus; en ut ex improviſo in altiſſimas ſcientias abripimur, cum tamen non conſtet, illaſne calleamus necne. Numquid non ſupponi melius potuiſſet nobis Logica opus non eſſe, ſi illarum gnari eſſemus? Numquid non præſtitiſſet Logicam tradidiſſe nudam, ſimplicemque, in qua regulæ tritis, obviiſque exemplis docerentur, quam tot, tamque diſparatarum rerum congeriem coacervaſſe, e qua vix illa emicant, quæ ſpectant ad Logicam?

Sed qui ita rationes ſuas ſubduxerunt, non videntur ſatis perſpexiſſe, non poſſe infelicius cum libro agi, quam ſi omnino non legatur; ſolis enim legentibus prodeſt, ac proinde quicquid ad libri lectionem allicit, libro utilitatem conciliat. Certiſſimum autem eſt, ſi ex Obiicientium ſententia Logicam dediſſemus jejunam, in qua tritiſſima *Animalis*, & *Equi* exempla ad nauſeam repeterentur, quamvis alias

accu-

accurate ſcripta fuiſſet, ac methodice, aliarum tantum auxiſſemus Logicarum numerum, quæ paſſim habentur, & negliguntur; cum tamen ipſiſſima hæc diverſarum rerum varietas, & æſtimationem aliquam apud curioſos huic noſtræ conciliavit, & effecit, ut minori tædio, quam cæteræ legeretur.

Non tamen eo tantum conſilio tam varia admiſcuimus, ut ipſa varietate Lectorum animos alliceremus, majorique delectatione afficeremus, quam qua ſolent capi, qui vulgares legunt: inſuper credidimus nos eam ſequutos methodum, qua non eſt altera hujus artis tradendæ vel connaturalior, vel utilior, quaque obviam itum eſt grandi incommodo, quo fere omnino inutile redditur Logices ſtudium.

Experientia conſtat, e millenis, qui Logicam docentur, poſt ſextum a finitis ſtudiis menſem, vix denos eſſe, qui Logices quicquam meminerint. Cauſa autem hujus vel oblivionis, vel neglectus videtur eſſe, quod cum abſtractiſſima ſint, & a communi uſu alieniſſima, quæ in Logica traduntur, eadem non niſi per inficeta exempla, & de quibus in poſterum nulla cogitandi intervenit occaſio, docentur: hinc mens, quæ non niſi renitens, & coacta in illis diſcendis verſata eſt, iiſdem poſtea infide adhæreſcit, citoque enatas inde notiones abiicit, cum illæ denuo per praxim numquam memoriæ commendentur.

Inſuper, cum per hæc vulgaria exempla palam non fiat, Artem hanc poſſe rebus majoris momenti accommodari, ſolent tyrones Logicam intra Logicam concludere, nec ad alia transferre; cum tamen illa inſtrumentum ſolum ſit ad reliquas ſcientias acquirendas: adeo ut qui numquam legitimum illius uſum perſpectum habuerint, legitime illa uti non poſſint; quinimo proclives ſunt ad illam, tamquam rem abjectam, & parum utilem, negligendam, ac proiiciendam.

Huic nos incommodo remedium allaturos ſperavimus, ſi tanto Logicam intervallo, quanto vulgo ſolet, ab aliis ſcientiis non ſejungeremus, ſed ope novorum exemplorum ita ſolidis cognitionibus applicaremus, ut uno intuitu dici poſſemus exhibuiſſe & regulas, & regularum uſum: ſic namque Logices ope de aliis ſcientiis judicabimus, quæ contra ipſam Logicam altius memoriæ infigent.

Tantum igitur abeſt, ut hæc rerum varietas, nos a præceptis dignoſcendis, diſcendiſve impediat, ut nihil ipſa varietate plus poterit conferre, ad ea ſeu intellectui, ſeu memoriæ commendanda: ſubtiliora etenim hæc ſunt, ſi in ſeipſis ſpe-

cten-

ſtentur, quam quæ poſſint vegetum, vividumque, ut ita loquar, ſui ſenſum animo imprimere, niſi rebus jucundioribus, ac ſenſibilioribus alligentur.

Ut autem varietatem hanc, quam maxime utilem redderemus, aliunde ſumpta exempla caſu ſortiti non ſumus; ſed iis e locis ubi graviſſimæ veritates tractantur, talia ſelegimus, quæ & regularum, & principiorum inſtar eſſe poterunt ad verum aliis in rebus inveniendum, quæ hic fuſius nequeunt deduci.

De Rhetorica, Ex. gra. animadverſum eſt, parum ad Oratorem formandum valere illa ſubſidia, quæ ab inventione argumentorum, phraſium, ornamentorumve petuntur. Argumentorum ferax mens eſt, dicendi formulas uſus ſuppeditat, figurarum autem, ac troporum numquam non adhibetur pluſquam ſatis; adeo ut Artis Oratoriæ primarium ſit, quædam affectata, & vitioſa dicendi, ac ſcribendi genera vitare, præſertim ſtylum nimis artificioſum, ac Rhetoricum, mendaciis, & hyperbolis, figuriſque vi introductis, ſcatentem, quo non aliud apud Rhetores majus vitium. Noſtræ huic Logicæ ad hæc vitia tum cognoſcenda; tum fugienda, tot inſerta repetientur, quot aliis in libris, qui Rhetoricam ex profeſſo docent, fruſtra forte quæſieris. Primæ partis caput 14., dum quid ſtylus figuratus eſt deſcribit, eadem opera docet genuinum illius uſum, certiſſimaſque tradit regulas, quibus a ſpuriis, legitimas figuras dignoſcamus. Illud in quo generatim de Locis agitur, utile eſſe poterit ad vulgarium argumentorum ſuperfluam copiam amputandam. Articulus ille, in quo notantur falſæ, & male cohærentes ratiocinationes, in quas proclives ſunt, qui ornatius, atque uberius perorare ambiunt, dum pro turpi id omne habendum docet, quod falſum eſt, obiter graviſſimam veræ Rhetorices regulam proponit, & qua nihil magis, animum ad quoddam orationis genus ſimplex, naturale, & prudens inſtituit, & comparat. Ubi denique in eodem capite admonemur, ut adhibita etiam cura, & diligentia caveamus ab irritandis acri ſermone illis, quibus cum loquimur plurimos errores docemur effugere, qui eo periculoſiores cenſentur, quo ſunt cognitu difficiliores.

Propter primarium Operis objectum non licuit huc plura ex Ethica transferre. Arbitror tamen neminem iturum inficias, quin latiſſime pateant, & ad pleraſque hominum aberrationes cognoſcendas plurimum conferant, tum quæ parte prima capite

pite de falſis ideis boni, & mali, tum quæ illo capite de ratiocinationis fallaciis in civili vita contingentibus, ediſſeruntur.

Nihil Metaphyſica ſcitu dignius, utiliuſve habet iis, quæ de origine noſtrarum idearum, de idearum ſpiritualium ab imaginibus corporeis ſeparatione; de diſtinctione mentis, & corporis, illiuſque immortalitate argumentis ab hac diſtinctione deductis demonſtrata, diſputantur, quæ omnia fuſe tractantur in prima, & quarta operis parte.

Variis etiam in locis ſparſa occurrunt generalia Phyſices principia, quæ colligere, ac colligare arduum non erit; atque ex iis, quæ de gravitate, de qualitatibus ſenſibilibus, de actionibus, de ſenſibus, de facultatibus attractivis, de qualitatibus occultis, ac formis ſubſtantialibus dicuntur, ſatis affulgebit lucis, ad innumeras ideas falſas amovendas, quas ab infantiæ præjudiciis hauſimus.

Non tamen, quod hic pleraque delibentur, vellem Lectores ab illorum lectione librorum abſterrere, qui hæc ex profeſſo tradunt. Nos tantum conſideravimus quoſdam eſſe, quibus generalis hæc, & vaga ſcientiarum cognitio ſufficit; ſufficit autem iis, qui ſeſe Theologiæ ſtudiis conſecraturi non ſunt. Ad Theologiam enim accurata Scholaſticæ Philoſophiæ notitia prærequiritur, cum hæc illius linguam vernaculam loquatur. Quamvis autem non omnia, quæ utcumque oportet diſcere, hic reperiantur, vere nihilominus affirmari poterit, omnia haberi, quæ memoriæ mandari, ac ad uſum ſervari conveniet.

Quod obiicitur exemplorum quædam eſſe tyronum captui non ſatis proportionata, verum tantum eſt, reſpectu exemplorum Geometricorum; cœteri enim intelligi ſatis poterunt a quovis, qui ingenio non prorſus deſtituitur, quamvis alias Philoſophiæ rudis ſit; imo fortaſſe melius intelligi ab iis poterunt, qui ab omnibus adhuc præjudiciis liberi ſunt, quam illis, qui principiis Philoſophiæ communis imbuti ſunt.

Verum quidem eſt, non omnes ſumpta a Geometricis exempla comprehenſuros, ſed quid hinc inde mali? Nam illic tantum adducuntur, ubi vel Geometrica expreſse, & ab aliis ſeparatim traduntur, ac proinde negligi poterant; vel ubi res traditæ, aut per ſe claræ aliena luce non indigent, aut aliis exemplis ita ſunt illuſtratæ, ut Geometricis hiſce opus non habeant.

Si eos

Si eos præterea locos examinemus, in quibus hæc adducta ſunt, rem difficilem deprehendemus alia, quæ ad rem eſſent, his ſubſtituiſſe, cum inter ſcientias vix una ſit, quæ tum notiones claras, & diſtinctas, tum propoſitiones indubias ſuppeditet.

Exempli cauſa: De proprietatibus reciprocis agentes, talem affirmavimus in triangulis rectangulis inveniri, ubi quadratum hypotenuſæ æquale eſt quadratis reliquorum laterum: indubitatum hoc, ac evidens eſt omnibus, qui illud capiunt; qui non capiunt, poterunt pro certo, & indubitato ſupponere, nec ideo rem ipſam, ad quam probandam adductum exemplum eſt, minus comprehendent.

Si autem communi *Riſibilitatis* exemplo uti libuiſſet, quæ hominis reciproca Proprietas dicitur, rem ſane propoſuiſſemus, & ſatis obſcuram, atque inſuper diſputatiſſimam. Si enim per Riſibilitatem intelligimus vim, quam habemus, oris certo quodam modo contrahendi, diducendique, quod inter ridendum fit, nihil profecto obſtat, quominus poſſimus alia animalia docere, has oris geſticulationes exhibere; quinimo inveniuntur forſan aliqua, quæ tales revera exhibent: ſi autem ultra hanc vultus mutationem, quæ ridentium propria eſt, cogitationem adiiciamus, quæ eam & comitetur, & efficiat, adeò ut Riſibilitatis notio includat potentiam ridendi *cogitando*; ſic omnes hominum actiones reciprocæ proprietates dicendæ erunt, cum illarum nullæ non ſint hominum propriæ, modo cogitationes adjungamus: ſic ambulare, bibere, manducare hominum proprietates erunt, cum ſoli homines *cogitando* ambulent, bibant, edant: ſi ſic res ſeſe habeat, numquam ad manum non erunt proprietatum reciprocarum exempla, ſed quæ illico non ſatisfacient illis, quibus perſuaſum eſt, cetera animalia cogitare, illorumque proinde riſum, adjunctam cogitationem habere; cum tamen allatum exemplum has difficultates non patiatur, quippe quod certum, indubiumque eſt apud omnes omnino homines.

Alio in loco intimavimus quaſdam res corporeas eſſe, quas tamen modo prorſus ſpirituali, ac ſine imaginationis ope concipimus: huic illuſtrando Chiliogoni allatum exemplum eſt, hanc figuram mente, & diſtincte, & clare concipimus, cum tamen imaginatio nullam illius tam diſtinctam picturam formare poſſit, in qua ejus proprietates eluceſcant. Obiter etiam proprietatum hujus figuræ aliquam inſervimus,

ſcilicet omnes ejus angulos æquales eſſe 1995. angulis rectis : Palam autem eſt nos noſtram, hoc exemplo, aſſertionem optime illuſtraſſe.

Supereſt tantum, ut querelam ſatis invidioſam nobis, a quibuſdam intentatam, amoveamus; quod ex ipſo, ſcilicet Ariſtotele quædam ſelegimus exempla, tum definitionum vitioſarum, tum ratiocinationum male cohærentium; hoc enim illis ex ſecreto Philoſophiæ Peripateticæ deprimendæ conſilio factum eſſe videtur.

Numquam tam hi tam iniquam adverſus nos ſententiam tuliſſent, ſi ad obſervandas in citandis errorum exemplis regulas attendiſſent, quas tamen nos ſequuti ſumus in Ariſtotele producendo.

Primo, experientia didicimus exempla illa, quæ vulgo proponuntur, & parum utilia eſſe, & admodum infeliciter memoria teneri; idque, quia pro libitu finguntur, ſuntque errorum adeo palpabilium, & craſſorum, ut pene impoſſibile judicetur, ut in illos impingamus. Magis itaque ad rem erit, tum ut altius memoriæ infigatur, quod de hiſce erroribus dicitur, tum ut poſſimus eoſdem facilius effugere, errorum exempla ſeligere, in quos de facto Scriptor aliquis magni nominis inciderit; fama etenim, & æſtimatione magnorum Virorum, in quos tales errores potuiſſe cadere videmus, excitamur ad ſatagendum ne ſimiles nobis obrepant.

Præterea, ſicut unuſquiſque tenetur id quod ſcribit, reddere, quam poteſt, maxime utile; ita in hoc caſu, de induſtria, illa errorum proferenda ſunt, quos è re fuerit non ignorare. Sine omni prorſus fructu quis memoriam Fluddi, Helmontii, & Paracelſi ſomniis, & nugis oneraret: ac proinde petenda ſunt exempla ab Authoribus tantæ æſtimationis, ut eorum vel errores interſint habere perſpectos.

Hoc autem totum in Ariſtotele ad amuſſim habetur. Nihil valentius nos a lapſibus cohibet, redditque in præcavendis erroribus magis cautos, quam cognoſcere Virum talem, ac tantum ad eoſdem obices cæſpitaſſe. Philoſophiam etiam illius adeo celebrem reddidere, qui eam ſequuti ſunt, & excoluere Viri innumeri doctrina, & ingenio clariſſimi, ut neceſſe ſit illius defectus, & vitia noſcere. Quod cum ita ſit, operæ pretium Lectores facturos ſumus arbitrati, ſi obiter Peripateticæ Philoſophiæ dogmata recognoſcerent; & quia numquam non turpe eſt falli, & decipi, ita propoſita ſunt, ut qualia ſunt,

poſſit

poſſint cognoſci, notarique per tranſennam defectus, ne Lectoribus imponerent.

Non itaque deprimendi Ariſtotelis cauſa, ſed magis, ut illi honor deferatur quantus ab illis deferri poteſt, qui diverſa ab eo ſentiunt, hæc ipſius ex libris conquiſita exempla. Et aliunde clarum eſt, quæ hic redarguuntur, non eſſe magni ponderis, nec Philoſophiæ Ariſtotelicæ corpus concutere, quam impugnare nunquam in animum induximus.

Si vero eorum, quæ ab Ariſtotele ſingulis in libris præclare ſcripta ſunt, nulla hic facta ſit mentio, in cauſa fuit, quod dicendorum ſeries illam non admitteret; hoc tamen, & lubentes, & lætabundi feciſſemus, ſi ſeſe obtuliſſet occaſio, nec debitis laudibus Ariſtoteles caruiſſet; quem, extra controverſiam eſt, ingenio polluiſſe, & perſpicaci, & capaciſſimo, quo ſubnixus, in iis, quas diſputavit, materiis, longas conſequentiarum catenas contexuit: quapropter, & optima ſunt, quæ libro ſecundo Rhetorices de effectibus diſſerit. Egregia etiam ſunt, quæ in Politicis, Ethicis, Problematibus, ac Hiſtoria Animalium tradit. Ex Analyticis vero, quamvis pro confuſis traducuntur; illud omne deſumptum eſt, quod de Regulis Logices ſcitur; adeo ut a nemine plura, quam ab Ariſtotele mutuo acceperimus, cum ipſa præceptorum ſumma ab illo ſit profecta.

Verum quidem eſt, Phyſicam inter Ariſtotelis opera videri minus perfectam; illa ipſa etiam eſt, quæ per aliquot ſæcula ab Eccleſia, & prohibita, & condemnata fuit, uti Vir doctus, edito in hoc argumentum libro, demonſtrat. Non tamen in hoc præcipue peccat, quod falſa ſit, ſed e contra, quod nimis vera, nihilque doceat, præter ea, quæ ignorari non poſſunt. Quis enim unquam dubitare poteſt, e materia, & certa quadam materiæ forma omnia compoſita eſſe? materiam, ut novam formam acquireret, illa prius carere debuiſſe, id eſt, illius privationem habuiſſe? Quis denique unquam in dubium vocare poteſt illa alia metaphyſica principia, quibus docemur, omnia a forma dependere, nudam materiam nihil agere; locum, motum, qualitates, ac facultates quaſdam exiſtere? At poſtquam hæc omnia didicimus, nihil tamen novi videmur didiciſſe, nec ad cujusvis phœnomeni cauſam reddendam, ſcientes magis evadimus.

Si tamen quidam ſint, qui nefas arbitrantur, vel tantillum ab Ariſtotele diſſentire, idque palam teſtari; non erit admodum

 diffi-

difficile oſtendere, quam a ratione aliena ſit hæc teneritudo.

Si quibuſdam Philoſophis reverentiam deferre tenemur, id tantum duas ob cauſas faciendum eſt, vel ſcilicet intuitu veritatis, quam coluerunt, vel æſtimationis quam ſibi apud eruditos acquiſivere.

Veritatis autem cauſa, tunc ſolum illis cultus debetur, cum illam ſunt aſſequuti; veritas autem non exigit ut falſitatem, apud quemcumque demum fuerit, revereamur.

Quantum vero ad æſtimationem, quam ab unanimi approbatorum conſenſu Philoſophi habent, fatendum eſt, illis aliquid deferendum eſſe, nec citra imprudentiam poſſe ſine debitis cautelis labefactari; & ratio eſt. Qui receptam omnium opinionem impugnat, ſuperbiæ & præſumptionis crimen videtur incurrere, dum plus ſibi lucis, quam ceteris omnibus, arrogat.

Cum vero in Auctore aliquo æſtimando, diviſus in partes Eruditorum orbis ſit, cum utrimque conſiſtant Viri doctrina præſtantes; non jam amplius has tenemur cautiones adhibere, ſed libere poſſumus vel condemnare, vel approbare ea, de quibus inter doctos opinionum diſſenſio eſt. Jam enim non tam ſenſum noſtrum Auctoris, & approbatorum ſenſui anteponimus, quam in partes abimus contraria docentium.

En vero ipſiſſimam, in qua nunc dierum verſatur, Ariſtotelis conditionem: illius placita utramque experta fortunam ſunt: quondam ab omnibus impugnata, & rejecta, ab omnibus alias culta, & approbata; nunc vero medium inter hæc extrema locum tenent, a pluribus viris doctis propugnantur, ab aliis non minoris inter eruditos famæ impetuntur. Paſſim in Gallis, Belgio, Anglia, Germania, Hollandia liberrime de Ariſtotele diſputatur; Colloquia Pariſienſia non minus, quam ſcripta in partes ſciſſa, nec ullus queritur, quod apertum Ariſtoteli bellum indicatur. Celeberrimi Profeſſores non amplius ſe ad illam damnant ſervitutem, quidvis ſcilicet clauſis oculis acceptandi, tuendique, quod in illius libris proponitur; imo quædam Ariſtotelicarum opinionum prorſus antiquantur. Ubinam enim medicus ille, qui nervos a corde originem ducere, prout ſenſit Ariſtoteles, affirmabit? cum illos a Cerebro oriri ex Anatomia evidentiſſimum ſit. Hinc Divus Auguſtinus ait: *Qui ex puncto cerebri, & quaſi centro, ſenſus omnes quinaria diſtributione diffudit!* Quis tandem Philoſophus in Ariſtotele defendendo adeo obſtinax, ut dicat, gravium deſcen-

den-

dentium celeritatem augeri eadem proportione,qua eſt ipſorum gravitas? Cum nullus ſit, qui ſe ex hoc errore liberare non poſſit, duo corpora inæqualiſſime gravia e loco edito demittendo, quorum inter deſcendendum, celeritatis diſcrimen erit per quam exiguum.

Omnia violenta perbrevis durationis ſunt, omnia extrema violentis annumeranda. Nimis durum eſt omnes omnino Ariſtotelis opiniones proſcribere, quod aliquando factum; omnibus autem aſſenſum oppignerare, illumque ſolum pro regula Philoſophiæ habere, quod poſtea eſt agitatum, immanis ſervitus viſa: talem homines tyrannidem diu pati nequeunt, ſenſim in nativam rationabilis libertatis poſſeſſionem ſeſe vindicant; hæc autem in eo ſita eſt, ut unuſquiſque id approbet, quod verum, id reiiciat, quod falſum judicat.

Rationi abſonum non videtur, ut ratio iis in ſcientiis ſeſe gerat obnoxiam, quæ circa res rationem ſupergreſſas verſantes, aliam lucem, Divinam ſcilicet Authoritatem ſequi debent: in ſcientiis vero, quæ ex profeſſo rationi innituntur, ratio bene, & ex ſuis ipſius præſcriptis agit, ſi decernat authoritati non eſſe adverſus rationem adhæreſcendum.

En Regulam, quam in opinionibus tam veterum, quam recentium Philoſophorum proferendis ſequuti ſumus, in utriſque veritatem quæſivimus, nulli ſectæ nomen dedimus, nullum impugnavimus.

Ac proinde ubi vel Ariſtotelis, vel alterius cujuſpiam opinionem refellimus, inferri tantum debet, nos hac in re ab iis ſolum diſſentire, non vero in aliis non conſentire; multo minus eſſe ab illis averſatiores, illoſve deprimere velle, aut extenuare. Hoc autem conſilium noſtrum confidimus omnibus æquis judicibus probatum iri, nihilque in toto opere eſſe præter ſyncerum publicæ utilitati inſerviendi deſiderium, quantum per hujuſcemodi librum licuit, ſine ullo adverſus quempiam odio.

LOGICA, SIVE ARS COGITANDI.

LOGICA eſt *Ars bene utendi ratione in rerum cognitione acquirenda, tam ad ſui ipſius, quam aliorum inſtitutionem*. Elicitur autem hæc ars ex iis conſiderationibus, quas homines circa quatuor præcipuas mentis operationes habuere, *Apprehenſionem* ſcilicet *Judicium*, *Diſcurſum*, & *Diſpoſitionem*.

Apprehenſionem dicimus ſimplicem rerum, quæ menti noſtræ ſeſe offerunt, contemplationem: ſicuti cum *terram*, *ſolem*, *arborem*, *rotundum*, *quadratum*, *cogitationem*, *ens* conſideramus, nihil expreſſe de illis pronuntiantes. Forma autem, ſub qua hæc conſiderantur, *Idea* dicitur.

Judicium illam mentis operationem dicimus, per quam varias ideas copulantes, hanc eſſe illam affirmamus, vel negamus; ſic ideam *terræ*, & ideam *rotundi*, conſiderantes, vel affirmamus, vel negamus *terram eſſe rotundam*.

Diſcurſum vocamus illam mentis operationem, per quam e pluribus judiciis aliud elicimus; ſic cum judicavimus veram virtutem ad Deum referri debere; Ethnicos autem illam ad Deum non retuliſſe, deducimus virtutem Ethnicorum non fuiſſe veram.

Diſpoſitionem vocamus illam mentis operationem, per quam varias *ideas*, *judicia*, & *rationes*, quas de uno eodemque ſubjecto, ut de corpore humano, habemus, eo ordine diſponimus, qui illi explicando maxime idoneus eſt: hanc autem alio nomine *Methodum* appellamus.

Hæ autem operationes natura tantum duce eliciuntur, idque nonnunquam perfectius ab iis, qui regularum Logices rudes ſunt, quam ab aliis, qui eaſdem didicere. Adeo ut hujus artis opus non ſit, modum invenire, quo hæc fiant, (hoc enim a natura ſola habemus, quæ nos rationis uſu donavit) ſed potius quaſdam animadverſiones facere circa illa, quæ in nobis ipſa natura operatur, quod triplici eſſe uſui poteſt.

Primo, ſic certi reddimur noſtra nos ratione recte uti; efficit

enim

enim regularum conſideratio, ut denuo, & majori attentione animum applicemus.

Secundo, hoc pacto facilius errores, defectuſque in quos diſcurrendo labimur, detegimus ipſi, detectoſque aliis manifeſtamus. Sæpe enim accidit, ut ſolo naturæ lumine detegamus ratiocinationis vitium, in quo tamen illud ſitum ſit, non protinus innoteſcit. Quemadmodum illi, qui pingendi rudes ſunt, imagine informi offendi poſſunt, non tamen illico monſtrare digito, in quo pictoris manus aberraverit.

Tertio, in accuratiorem mentis noſtræ cognitionem deducimur per haſce conſiderationes, quas circa mentis ipſius operationes inſtituimus. Hoc autem multis gradibus, ſi vel ſolam ſpeculationem ſpectes, rerum omnium corporearum cognitioni præferendum eſt; ſunt enim res corporeæ, ſpiritualibus infinite ignobiliores.

Si ea, quæ circa cogitationes noſtras mente agitamus, ad nos ſolos referri debuiſſent, ſatis profecto fuiſſet, illa in ſemetipſis conſideraſſe, nec verborum tegumentis, aliove ſignorum genere amicta exhibuiſſe; nunc autem, cum animi ſenſus aliis manifeſtare non poſſimus, niſi externorum quorumdam ſignorum beneficio, tantumque invaluerit hæc conſuetudo, ut etiam cum ſoli meditamur, res ipſæ nonniſi cum iiſdem verbis, quibus utimur, dum illas aliis manifeſtamus, menti noſtræ offerantur; quadam neceſſitate impellimur ad conſiderationem *Idearum*, prout verbis ſubſunt; *Verborum* autem, quatenus ſunt cum ideis connexa.

Ex his omnibus deducitur, dividendam Logicam eſſe in quatuor partes, pro conſiderationum diverſitate, quæ de quatuor hiſce mentis operationibus inſtituuntur.

PARS PRIMA.

In qua Conſiderationes habentur circa Ideas; ſive circa primam mentis Operationem, quæ Apprehenſio dicitur.

QUandoquidem rerum, quæ extra nos ſunt, nullam nobis comparare ſcientiam poſſumus, niſi Idearum interventu, quæ nobis inſunt; ea, quæ ſumus de Ideis dicturi, omnium utiliſſima fortaſſe cenſenda erunt, quæ in Logica traduntur, fundamentique loco haberi poterunt, cui cetera inædificentur.

Poterunt autem hæ conſiderationes ad quinque capita reduci, pro modorum numero, quibus Ideas conſideramus.

Primo, Ideas conſideramus ſecundum naturam, & originem.

Secundo, ſecundum primarias rerum, quas repræſentant, differentias.

Tertio, ſecundum ſimplicitatem, & compoſitionem; ubi de abſtractionibus, & præciſionibus intellectus agemus.

Quarto, ſecundum extenſionem, ſive reſtrictionem, id eſt univerſalitatem, particularitatem, & ſingularitatem.

Quinto, ſecundum claritatem, & obſcuritatem, ſeu diſtinctionem, & confuſionem.

CAPUT I.

De Idearum natura, & Origine.

IDea nomen eſt ex eorum numero, quæ adeo clara ſunt, ut ulterius explicari per alia non poſſint, quia alia non habentur, vel clariora, vel ſimpliciora.

Verum quicquid hic fieri poteſt ad impediendum, ne quis in errores labatur, eſt, ut nempe notemus, falſam poſſe huic vocabulo attribui interpretationem, cum adhibetur ad eum tantum concipiendi modum ſignificandum, qui fit per mentis converſionem ad imagines in cerebro depictas, quique *Imaginatio* dicitur.

Homines namque poſt peccatum, uti a Divo Auguſtino ſæpius obſervatur, ita aſſuevere rebus tantum corporeis, (quarum imagines per ſenſus ingreſſæ cerebro imprimuntur) conſiderandis, ut pars maxima judicent nihil ſe poſſe concipere, quod nequeant etiam imaginari, hoc eſt, ſub imagine corporea ſibi repræſentare: quaſi vero nullam aliam haberemus cogitandi, & concipiendi rationem.

Cum e contra, non poſſumus ea, quæ apud mentem noſtram fiunt, attente conſiderare, quin ſtatim agnoſcamus, multa nos concipere omni corporea imagine prorſus deſtituta, diſcrimenque percipiamus inter imaginationem, & intellectionem puram. Cum enim, Ex. ca. triangulum imaginor, illud non ſolum concipio tamquam figuram tribus lineis rectis comprehenſam, ſed inſuper has tres lineas vi, & interna mentis applicatione, tamquam præſentes conſidero, quod proprie *Imaginari* eſt. Quod ſi chiliogonum vellem conſiderare, verum quidem eſſet, me eadem facilitate concipere, illud eſſe figuram millena latera habentem, qua prius cognoveram triangulum tribus lateribus conſtitiſſe, illius tamen figuræ mille latera imaginari non poſſum, illaque tamquam præſentia mentis, ut ita dicam, oculis contemplari.

Verum quidem eſt, imaginationis uſum aſſiduum in rebus corporeis apprehendendis ſæpe in cauſa eſſe, ut confuſam aliquam figuram imaginemus, cum chiliogonum concipere volumus: evidens tamen viciſſim eſt, hanc figuram, imaginationis ope efformatam, chiliogonum non eſſe, cum in nullo differat ab illa imagine, quam mihi effingerem, ſi de figura, decies millenos angulos habente, cogitarem; quæ proinde nulli uſui eſſe poteſt ad proprietates detegendas, per quas chiliogonum a quovis polygono diſcriminatur.

Non poſſum itaque mille angulorum figuram proprie imaginari, cum imago, quam de ea in imaginatione mea depingere vellem. mihi quamvis aliam multorum angulorum figuram æque exhiberet, ac chiliogonum; chiliogonum tamen, & clariſſime, & diſtinctiſſime poſſum concipere, quippe qui illius proprietates omnes demonſtrare valeam, uti omnes illius angulos æquales eſſe 1996. angulis rectis: ac proinde aliud eſt imaginari, aliud concipere.

Hoc etiam evidentius deducitur e multarum rerum conſideratione, quas clariſſime valemus concipere, cum tamen eas nullatenus imaginatione aſſequi poſſimus. Quid enim cla-

clarius ipſa cogitatione, dum cogitamus, concipimus? Impoſſibile tamen eſt cogitationem imaginari, ullamve illius picturam in cerebro effingere. Quænam etiam affirmationis *eſt*, & negationis *non eſt*, in cerebro depingi poſſunt imagines? Qui judicat terram eſſe rotundam & qui judicat eam non eſſe rotundam, uterque eaſdem in imaginatione res depictas habet, *terram* ſcilicet, & *rotunditatem*; ſed unus ex iis adjunctam habet affirmationem, quæ eſt actio mentis, quam abſque ulla imagine corporea concipit, alter vero actionem contrariam, quæ eſt negatio, quæ multo minus imaginem ſui habere poteſt.

Cum itaque de ideis loquimur, non tantum indigitamus eo nomine imagines, quæ phantaſiæ inſunt, ſed etiam quicquid aliud eſt in mente noſtra, quando vere poſſumus affirmare nos rem quampiam concipere, quocumque demum modo illam concipiamus.

Hinc infertur, nihil nos poſſe verbis exprimere, modo ea, quæ dicimus, intelligamus, quin ex hoc ipſo certum ſit nos in nobis habere ideam rei, quæ verbis noſtris ſignificatur; quamvis idea hæc aliquando clarior, & diſtinctior ſit, aliquando obſcurior, & confuſior, prout inferius explicabitur. Etenim contradictione implicaretur, qui affirmaret ſe ſcire quid per voces, quas profert, intelligeret, ſe tamen, eaſdem proferendo, nihil intelligere præter illarum ſonos.

Hinc falſitatis convincuntur duæ pernicioſiſſimæ opiniones, quas quidam hoc ſæculo Philoſophi evulgavere.

Prima eſt, nos nullam habere Dei ideam. Si autem nullam ejus habemus ideam; nomen hoc *Deus* proferendo, nihil amplius concipimus, quam haſce quatuor literas, *D,e,u,s*; & Latinæ linguæ peritus, nihil amplius haberet in mente, audito illo nomine, quam ſi Synagogam ingreſſus, Hebraicæque linguæ ignarus, Hebraica Dei nomina *Adanoi*, vel *Eloha* audiret.

Præterea, cum quidam Dii vocari voluere, quæ *Caligulæ*, & *Domitiani* inſania fuit, impietatis crimen non incurriſſent, cum nihil hiſce literis, vel ſyllabis *Deus* ſubeſſet, quod non poſſit homini convenire, modo omni idea caruiſſent. Hinc enim Batavum illum impietatis non accuſamus, quod diceretur *Ludovicus Dieu*, quæ vox Gallice Deum ſonat: Quænam ergo fuit horum Principum impietas, niſi quod huic nomini *Deus* partem ſaltem ſuæ ideæ relinquebant; ita ut ſignificaret naturam excellentem, & adorandam, unaque ſibi hoc nomen cum hac idea adſcribebant?

Inſu-

Inſuper ſi nullam Dei habeamus ideam, quo demum fundamento niti poſſunt omnia, quæ de Deo dicimus? *unicum*, nempe illum eſſe, *æternum*, *optimum*, *omnipotentem*, *ſapientiſſimum*: nihil enim iſtorum omnium in hac voce *Deus* includitur, ſed ſolummodo in Idea, quam de Deo habemus, quamque cum hac voce conjunximus.

Et hanc ſolam ob cauſam falſis Numinibus Dei nomen denegamus, non quia Dei nomen illis attribui non poſſet, ſi materialis tantum ſonus conſideraretur; immo illis attributum fuit ab Ethnicis. Sed quia idea, quam in nobis habemus Entis ſupremi, quamque huic nomini, *Deus*, alligavimus, ſoli Deo vero congruat.

Altera harum falſarum opinionum, quam Anglus quidam docuit, eſt, *ratiocinationem forte nihil aliud eſſe, quam copulationem, & concatenationem nominum, ſive appellationem per verbum hoc (eſt); unde colligimus ratione nihil omnino de natura rerum, ſed de earum appellationibus, nimirum utrum copulemus rerum nomina ſecundum pacta, quæ arbitrio noſtro fecimus circa ipſarum ſignificationes, vel non.*

His Auctor ſubjungit: *ſi hoc ſit, ſicut eſſe poteſt, ratiocinatio dependebit a nominibus, nomina ab imaginatione, & imaginatio forte, ſicut ſentio, ab organorum corporeorum motu; & ſic mens nihil aliud erit, præterquam motus in partibus quibuſdam corporis organici.*

Credendum ſane eſt, hæc verba objectionem continere a ſententia ejus, qui eam proponit, longe diverſam: at quia ſi dogmatice acciperentur; animæ immortalitatem deſtruerent, magnopere intereſt eorum falſitatem oſtendere, quod non erit factu difficile. Etenim pacta, de quibus hic Philoſophus loquitur, non potuerunt aliud quid fuiſſe, quam hominum conſenſio ad quoſdam ſonos habendos pro ſignis idearum, mentibus noſtris inexiſtentium; adeo ut ſi præter nomina in nobis non haberemus rerum ideas, impoſſibilia fuiſſent hæc pacta; prout impoſſibile eſt ullo prævio pacto cæcum docere, quid ſibi velint hæc nomina, *Rubrum, viride, cæruleum*: cum enim harum rerum ideis careat, illas nulli ſono poteſt alligare.

Præterea, cum variæ Gentes varia nomina impoſuerint rebus etiam maxime claris, & ſimplicibus, quales illæ, circa quas Geometria verſatur; de iiſdem veritatibus eaſdem non haberent ratiocinationes, ſi ratiocinatio nihil aliud eſſet, niſi nominum per verbum (*eſt*) connexio.

Cum

Cum autem palam fiat ex hac multiplici nominum diverſitate, Arabes, v.g., non conveniſſe cum Gallis de iiſdem ſignificationibus vocibus imponendis, ita etiam nequaquam poſſent conſentire in judicando, ratiocinandoque, ſi ipſorum ratiocinia ab hac conventione dependerent.

Denique magna eſt æquivocatio in hoc vocabulo, *arbitrarium*, cum dicimus ſignificationem verborum eſſe arbitrariam. Verum quidem eſt, quod prorſus arbitrarium ſit, hanc ideam huic ſono potius, quam alteri alligare; ipſæ tamen ideæ res arbitrariæ non ſunt, neque a noſtra phantaſia dependent, ſaltem illæ, quæ claræ ſunt, & diſtinctæ. Quod ut evidenter conſtet, animadvertendum eſt, quod prorſus ridiculum ſit credere, effectus poſitivos, & reales a rebus pure arbitrariis poſſe dependere. Verum, cum quis ratiocinando concluſerit, axem ferreum, per duas molas tranſeuntem, poſſe circumagi, immota inferiori mola, ſi cum rotundus eſt, rotundo illius cavo exciperetur; non poſſe autem circumgyrare, niſi una in gyrum rapiat ſuperiorem, ſi cum quadratus eſt, infixus eſſet foramini quadrato molæ ſuperioris; effectus intentus, infallibiliter inde ſequitur: & per conſequens ejus ratiocinatio non nominum coacervatio fuit ſecundum pactum, quod pure ab hominum arbitrio dependeret, ſed judicium ſolidum, & de rerum natura concluſivum per idearum contemplationem, quas de iis in mente habet, quaſque hominibus placuit certis quibuſdam nominibus denotare.

Satis itaque perſpectum habemus quid idearum nomine ſignificandum veniat; ſupereſt ut de illarum origine paucula adiiciamus.

Eo tota hæc quæſtio devolvitur, ut inquiramus, ſoliſne a ſenſibus omnes ideæ noſtræ proveniant, acceptarique pro vero debeat vulgare axioma. *Nihil eſt in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu.*

Ita opinatur quidam Philoſophus, qui paſſim magni habetur, quique ſuam ab hac propoſitione Logicam orditur. *Omnis idea ortum ducit a ſenſibus.* Fatetur tamen non omnes ideas tales in ſenſibus noſtris fuiſſe, quales in mente reperiuntur; aſſerit autem has ex iis, quæ per ſenſus intravere, efformari, vel *compoſitione*, uti cum ex diverſis imaginibus auri, & montis, aureum montem effingimus, vel *ampliatione*, & *diminutione*, cum ex homine vulgaris ſtaturæ, nobis gigantem, vel nanum imaginamur; vel *ſimilitudine*, & *proportione*, ut cum ex ædium

viſa-

viſarum idea aliarum imaginem formamus, quas numquam vidimus. Et ſic, inquit ille, Deum ipſum, qui numquam potuit in ſenſus noſtros incurrere, tamquam ſenem venerandæ canitiei, concipimus.

Ex hac doctrina ſequitur omnes ideas noſtras, quamvis nullum particulare corpus referant, quod ſenſus noſtros percuſſerit, in ſolidum tamen corporeas eſſe, nihilque nobis exhibere, quod ſaltem membratim per ſenſus non intraverit: ac proinde nihil concipere nos poſſe, niſi imaginum ope, iis ſimilium, quæ in in cerebro efformantur, cum corpora videmus, aut imaginamur.

Quamvis autem hæc opinio cum pluribus Scholaſticis communis ſit, audacter tamen dicam illam, & abſurdiſſimam eſſe, & non minus Religioni, quam veræ Philoſophiæ adverſari. Nam ut hic nihil dicamus, quod maxime clarum non ſit, quid quæſo, ipſa cogitatione diſtinctius concipimus? quæ propoſitio hac clarior, *Cogito, ergo ſum?* Jam vero exploratam habere non poſſumus hujus propoſitionis certitudinem, niſi diſtincte noverimus quid ſit *eſſe*, quid *cogitare*: nec profecto a nobis exigendum, ut hos terminos ulterius explicemus, quia ex iis ſunt, quos homines adeo clare intelligunt, ut uberiori explicatione tenebris involverentur. Si itaque inficiari quis non poteſt, quin nos in nobis habeamus ideas *Entis*, & *Cogitationis*, quæro, per quam demum ſenſuum januam, in animum penetrarint? Lucidæne, an coloratæ, ut per viſum? graves ne, an acutæ, ut per auditum potuerint intraſſe? grati ne odoris, an fœtent, ut per odoratum? cujus ſaporis, ut per guſtum? frigidæ ne, an calidæ, molles, an duræ, ut per tactum aditum ſibi ad mentem fecerint? Si autem dicantur ex aliis ſenſibilibus imaginationibus efformatæ, una commonſtrandæ erunt ſenſibiles illæ imagines, e quibus hæ *Cogitationis*, & *Entis* Ideæ dicuntur emicuiſſe: & oſtendendum, quo demum modo emicuerint, an per compoſitionem, ampliationem, diminutionem, aut ſimilitudinem: quod ſi his omnibus nihil reponi poterit, quod non ſit abs ratione alienum; fatendum erit, ideas *Entis*, & *Cogitationis* nullo modo originem ducere a ſenſibus, ſed mentem noſtram in ſe habere illarum efficiendarum vim, quamvis mens ſæpe excitetur ad eas efficiendas, a re quadam quæ ſenſus afficit. Sic pictor propoſita mercede ad pingendum inducitur, quamvis ea propter pictura dicenda non ſit ab hac mercede duxiſſe originem.

Sed

Sed quod addunt hi Authores, ideam, quam de Deo habemus a ſenſibus ortam eſſe, quia illum venerandi ſenis inſtar concipimus, digna ſolis Antropomorphitis ſententia eſt, & quæ veras ideas, quas de rebus ſpiritualibus habemus cum falſis illis imaginibus confundit, quas de iis mala omnium imaginandorum conſuetudine formamus; cum non minus abſurdum ſit, velle imaginari illa, quæ corporea non ſunt, quam audire colores, ſonos videre.

Huic ſententiæ refellendæ ſatis erit perpendiſſe, ſi aliam de Deo ideam non habeamus ab illa, quæ venerandi ſenis eſt; falſa nobis videri debere illa omnia judicia, quæ de eo faciemus, ſi huic ideæ contraria ſint. Nam natura duce ad credendum ferimur, falſa eſſe judicia noſtra, cum clare perſpicimus illa eſſe contraria ideis, quas de rebus habemus; atque adeo pro certo affirmare non poſſumus, Deum partibus carere, incorporeum eſſe, ubique eſſe, inviſibilem eſſe, cum hæc omnia venerandi ſenis ideæ non conveniant. Quod ſi Deus aliquando ſub hac forma ſeſe manifeſtaverit, non protinus ſequitur, quod hæc ſit idea, quam de eo habere debemus. Sic namque una nobis fuerit Spiritus Sancti, & Columbæ idea, cum ille ſub hujus forma apparuerit; concipiendus etiam nobis Deus eſſet inſtar ſoni, quia ſonus, quo Dei nomen effertur, Dei ideæ in nobis excitandæ inſervit.

Falſum itaque eſt, omnes noſtras ideas a ſenſibus proficiſci; immo e contra dici poteſt, nullam idearum, quæ menti inſunt, ab illis originem ducere, niſi per occaſionem, quatenus ſcilicet motus in cerebro excitati, quos ſolos efficere ſenſus poſſunt, occaſionem animæ præbent varias ideas formandi, quas aliter non formaret; quamvis ferme ſemper hæ ideæ nihil ſimile iis habeant, quæ in ſenſibus, & cerebro peraguntur: immo idearum pars magna ſit, quæ nihil corporeæ imaginis admixtum habens, non ſine manifeſtiſſimo abſurdo ad ſenſu referri poteſt.

Sed ſi quis obiiciat eodem nos tempore, quod rerum ſpiritualium, (*Cogitationis* v. g.) ideas habemus, corpoream imaginem efformare, ſaltem ſoni, qui illam ſignificat; nihil proferet, quod ea deſtruat, quæ adſtruximus. Hæc enim ſoni imago, quæ præſens imaginationi ſiſtitur, cogitationis imago non eſt, ſed ſoni tantum, nec illi repræſentandæ aliter inſervit, quam quatenus anima aſſueta cogitationem concipere, audito hoc ſono, tunc temporis ſibi ideam omnino ſpiritua-

lem

lem cogitationis exhibet, quæ cum illa altera idea ſoni nihil commune habet, cui tantum per conſuetudinem alligata eſt. Quod in ſurdis palam fit, quibus nullæ ſonorum ideæ obverſantur, cum tamen cogitationum ſuarum ideas habeant, ſaltem tunc cum ad illa, de quibus cogitant, attendunt.

CAPUT II.

De Ideis ratione Objectorum ſuorum conſideratis.

QUicquid concipimus menti noſtræ exhibetur vel tamquam *res*, vel *modus*, vel *res modificata*.

Rem dico illud, quod concipitur ſubſiſtere per ſe. & tamquam ſubjectum eorum, quæ illi inſunt: alio nomine *ſubſtantia appellatur*.

Rei modum, ſive attributum, ſive qualitatem dico illud, quod cum concipiatur ſubſtantiæ ineſſe, nec poſſe ſine ea ſubſiſtere, illam determinat ad eſſendum certo quodam modo, eamque facit denominari talem.

Rem modificatam appello ſubſtantiam, ut conſideratur certo quodam modo determinata.

Quæ omnia per exempla clarius comprehenduntur.

Cum corpus conſidero, illius idea mihi exhibet rem, ſive ſubſtantiam, quia illud conſidero tamquam rem per ſe ſubſiſtentem, & quæ nullo indiget ſubjecto, ut exiſtat.

Aſt cum conſidero corpus hoc rotundum eſſe, idea rotunditatis mihi exhibet modum eſſendi, quem concipio non poſſe naturaliter exiſtere ſine corpore, cujus rotunditas eſt.

Denique modum cum corpore conjungens, corpus rotundum conſidero, hæcque idea mihi exhibet rem modificatam.

Nomina, quæ uſurpantur ad res exprimendas, ſubſtantiva, ſeu abſoluta appellantur, ut *terra*, *ſol*, *anima*, *Deus*.

Uti & illa, quæ primario. & directe modos ſignificant, quia in hoc cum ſubſtantiis quodammodo conveniunt, etiam ſubſtantiva, & abſoluta vocantur, ut *durities*, *calor*. *juſtitia*, *prudentia*.

Quæ vero res quatenus modificatas ſignificant, primario, & directe ſubſtantiam, quamvis confuſius notantia, modum vero indirecte, licet diſtinctius; adjectiva, & connotativa vocitantur, *ut rotundus*, *durus*, *juſtus*, *prudens*.

Sed

Sed obſervandum eſt, mentem noſtram aſſuetam res pleraſque cognoſcere tamquam modificatas, quia in illarum cognitionem non devenit ferme, niſi per accidentia, ſeu qualitates quæ ſenſus feriunt, ſæpe unam ſubſtantiæ eſſentiam in duas ideas diſpertiri, quarum alteram pro ſubjecto, alteram pro modo habet. Ita quamvis in Deo nihil ſit, quod non ſit ipſe Deus; illum tamen concipimus tamquam *Ens infinitum*, nobiſque *Infinitas* pro attributo Dei eſt, *Ens* vero pro hujus attributi ſubjecto. Sic etiam hominem conſideramus tamquam ſubjectum humanitatis, vel habentem humanitatem, ac proinde tamquam rem modificatam.

Et tunc eſſentiale attributum, quod ipſiſſima res eſt, inſtar modi ſumitur, quia tamquam ſubjecto inhærens apprehenditur. Hoc vero illud eſt, quod proprie Abſtractum ſubſtantivum appellatur, ut *humanitas*, *corporeitas*, *ratio*.

Nihilominus magnopere intereſt rite diſtinguere id quod revera modus eſt, ab eo, quod ſolum videtur eſſe; quia modorum cum ſubſtantiis, ſubſtantiarum cum modis confuſio, præcipua errorum noſtrorum cauſa eſt. De natura itaque veri modi eſt, ut ſubſtantia, cujus eſt modus, clare, & diſtincte concipi poſſit ſine ipſo; ipſe tamen non poſſit viciſſim clare, & diſtincte concipi niſi una concipiatur relatio, quam ad ſuam ſubſtantiam habet, ſine qua naturaliter nequit exiſtere.

Poſſumus equidem modum concipere abſque eo, quod ad illius ſubjectum diſtincte, & expreſse attendamus: argumento tamen eſt, modi ad ſubſtantiam relationem in ipſius conceptu, ſaltem confuſe contineri, quod modum illa relatione ſpoliare non poſſimus, quin eodem tempore ipſius ideam deſtruamus; cum e contra, quando duas res, ſive ſubſtantias concipimus, poſſimus unam de altera negare, non deſtructis ſingularum ideis.

Exempli cauſa, poſſum prudentiam conſiderare, non diſtincte conſiderato homine, qui prudens ſit; non tamen poſſum prudentiam concipere, & ſimul negare relationem, quam habet ad hominem, aliamve naturam intelligentem, prudentiæ capacem.

E contra, cum conſidero quicquid convenit ſubſtantiæ extenſæ, quod corpus dicitur, ut *extenſionem*, *figuram*, *mobilitatem*, *diviſibilitatem*; ex altera vero parte, quicquid convenit menti, ſeu ſubſtantiæ cogitanti, ut *cogitationem*, *dubitationem*, *recordationem*, *volitionem*, *diſcurſum*; poſſum de ſubſtantia extenſa

tenſa id totum negare, quod concipio ad ſubſtantiam cogitantem pertinere, nec tamen idcirco deſinam diſtinctiſſime concipere ſubſtantiam extenſam cum omnibus attributis, quæ cum illa cohærent. Viciſſim poſſum de ſubſtantia cogitante negare quicquid conceperam de ſubſtantia extenſa, nec ideo deſinam diſtinctiſſime concipere quicquid noveram ad ſubſtantiam cogitantem pertinere.

Quod probat cogitationem non eſſe modum ſubſtantiæ extenſæ; quia extenſio cum omni attributorum comitatu poteſt de cogitatione negari, nec ideo cogitatio deſinet optime concipi.

Poteſt hic obſervari modorum aliquos eſſe, quos licet *intrinſecos* appellare, quia ſubſtantiæ ineſſe concipiuntur, ut *rotundus*, *quadratus*: alios qui *extrinſeci* dici poterunt, quia ab aliqua re deſumuntur, quæ ſubſtantiæ non inhæret, ut *amatus*, *viſus*, *deſideratus*: hæc autem ab aliorum actionibus dependent. Hoc genus modi in Scholis *denominationes* extrinſecæ appellantur. Si vero hi modi ſumantur ſecundum modum quo res concipiuntur, *Secundæ intentiones* vocitantur; ſic *ſubiici*, *prædicari*, ſunt ſecundæ intentiones, quia ſunt modi, quibus res ipſæ concipiuntur, prout in intellectu ſunt, binas ideas conjungente, aſſerendo unam eſſe aliam.

Inſuper obſervari poteſt, modorum alios eſſe, quos licebit *ſubſtantivos* vocare, quia nobis repræſentant veras ſubſtantias aliis ſubſtantiis, modorum inſtar applicatas; hujus generis modi ſunt, *veſtitus*, *armatus*, &c.

Alios eſse, quos ſimpliciter *reales* dicimus; hi veri modi, non autem ſubſtantiæ ſunt, ſed ſubſtantiarum modificationes.

Denique alios eſſe, quos *negativos* appellamus, quia nobis exhibent ſubſtantiam cum negatione realis, vel ſubſtantivi modi.

Ideas veras dicimus, ſi objecta per illas repræſentata talia ſint, qualia repræſentantur, ſive illa ſubſtantiæ ſint, ſive modi: ſi vero talia non ſint, ideæ falſæ ſunt eo modo, quo eſſe poſſunt. Hæc autem ſunt, quæ in Scholis *Entia rationis* nuncupantur, quæ plerumque in eo conſiſtunt, quod mens duas ideas in ſe reales conjungit, ſed quæ revera ita conjunctæ non ſunt, ut ex ipſis una, eademque idea efformari poſſit: ſic idea, quæ *Montis Aurei* effingi poteſt, Ens rationis eſt, quia componuntur ex duabus ideis montis, & auri, quas mens repræſentat tamquam, conjunctas, cum revera conjunctæ non ſint.

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

CAPUT III.

De decem Categoriis Ariſtotelis.

AD hunc de ideis ſecundum objecta conſideratis locum reduci poſſunt decem Ariſtotelis Categoriæ : quippe quæ claſſes tantum ſunt ; ad quas ille Philoſophus omnia cogitationum objecta retulit ; omnes ſcilicet ſubſtantias ad primam, ad reliquas vero novem omnia accidentia . Atque eccas .

Prima, Subſtantia, quæ vel ſpiritualis eſt, vel corporea, &c.

Secunda, Quantitas, quæ vel diſcreta dicitur, quando partes diviſas habet, ut *numerus* ; vel continua, quando illæ conjunctæ ſunt, quæ eſt aut ſucceſſiva, ut *tempus*, *motus*, vel permanens, quæ alio nomine vocatur ſpacium, ſive extenſio in longum, latum, & profundum ; cujus ſola longitudo *lineam* facit, longitudo cum latitudine *ſuperficies*, tres junctim dimenſiones, *ſolida* .

Tertia, Qualitas, cujus quaternas ſpecies ſtatuit Ariſtoteles. Harum prima Habitus comprehendit, ideſt omnes animi, & corporis diſpoſitiones, quæ iteratis actibus acquiruntur uti ſunt *ſcientiæ*, *virtutes*, *vitia*, *ars ſcribendi*, *pingendi*, *ſaltandi*. Secunda Potentias naturales, tales ſunt facultates animi, & corporis, ut *intellectus*, *voluntas*, *memoria*, *quinque ſenſus*, *facultas ambulandi*. Tertia Qualitates ſenſibiles, quales ſunt *durities*, *mollities*, *gravitas*, *frigus*, *calor*, *colores*, *ſoni*, *odores*, *ſapores*. Quarta Formam, & Figuram, quæ determinatio externa quantitatis eſt, ut eſſe *rotundum*, *quadratum*, *ſphæricum*, *cubicum*.

Quarta, Relatio, ſive reſpectus unius ad aliud, *ut patris ad filium*, *heri ad ſervum*, *regis ad ſubditum*, *potentiæ ad objectum*, *viſus ad viſibile* ; quibus addes omnia, quæ comparationum notæ ſunt, ut *ſimile*, *æquale*, *majus*, *minus*.

Quinta, Actio, vel in ſe ſpectata, ut *ambulare*, *ſaltare*, *ſcire*, *amare*, vel extra, ut *percutere*, *ſecare*, *frangere*, *manifeſtare*, *calefacere*.

Sexta, Paſſio, ut *percuti*, *frangi*, *manifeſtari*, *calefieri*.

Septima, Ubi, ideſt cum reſpondemus quæſtionibus de

loco

loco. ut *eſt Romæ*, *Pariſiis*, *in muſæo*, *lecto*, *hemicyclo*.

Octava, Quando, cum ſcilicet reſpondemus quæſtionibus de tempore, ut *quando vixit? centum ab hinc annis*: *quando hoc factum eſt? heri*.

Nona, Situs, ut *ſedere*, *ſtare*, *decumbere*, *eſſe ante*, *a dextris*, *a ſiniſtris*.

Decima, Modus habendi, ut habere aliquid circa ſe, quod pro veſtitu, ornatu, armatura ſit, ut *eſſe veſtitum*, *coronatum*, *armatum*, *caligas habere*, &c.

En decem Ariſtotelis categorias tot myſteriorum fœtu, ut quibuſdam placet, gravidas; quamvis, ut verum dicam, illæ parum utiles ſunt, tantumque abeſt, ad rite formandum judicium proſint (qui tamen Logices ſcopus unicus eſt) ut etiam ſæpiſſime noceant; idque duas ob cauſas, quas hic notare operæ pretium erit.

Prima eſt, quod hæ categoriæ quibuſdam videantur in ipſiſſima ratione, & veritate fundatæ, cum e contra nihil illis magis arbitrarium ſit; quippe quæ e viri cujuſpiam imaginatione prodierunt, penes quem jus nullum ad leges aliis ſcribendas; qui non minus, quam ille, uti poterunt ſuo jure ad objecta cogitationum ſuarum eo ordine diſponenda, qui ſuæ philoſophandi rationi ſit maxime conſentaneus. Quinimo hoc diſticho quidnam comprehenderunt quicquid in Univerſo conſiderandum occurrit ſecundum placita novæ cujuſpiam Philoſophiæ.

Mens, *menſura*, *quies*, *motus*, *poſitura*, *figura*,
Sunt cum materia cunctarum exordia rerum.

Perſuaſum namque eſt hujus Philoſophiæ Sectatoribus his ſeptem rebus, ſeu modis omnem Naturam exhauriri. 1. *Mens*, ſpiritus, ſeu ſubſtantia cogitans; 2 *Materia*, corpus, ſeu ſubſtantia extenſa; 3. *Menſura*, ideſt magnitudo, ſive exiguitas cujuſque partis materiæ; 4. *Poſitura*, ſeu partium ad invicem ſitus; 5. *Figura*; 6. *Motus*; 7. *Quies*, ſeu tardius motus.

Altera cauſa, ob quam pernicioſam judicamus hanc categoriarum ſeriem, petitur ex eo, quod homines inducat ad inanes verborum cortices, pro ſyncero fructu acceptandos, credendumque ſe omnia ſcire, modo dinumerare valeant quædam nomina ſignificationis arbitrariæ, quæ nulla claram, diſtin-

ctamque ideam imprimunt, quemadmodum alibi oſtendemus.

Hic aliquid dici poſſet de Lulliſtarum attributis, *Bonitate*, *Potentia*, *Magnitudine*, & cæteris; ſed revera adeo commentum, adeo ridiculum eſt imaginari, ſe poſſe cujuſvis rationem reddere quorumdam verborum metaphyſicorum applicatione, ut ne quidem refutatione dignum cenſeatur.

Jure merito quidam hoc ſæculo Scriptor pronunciavit *Ariſtotelis Logicam non tam prodeſſe ad ea, quæ ignoramus inveſtiganda, quam ad ea, quæ ſcimus aliis exponenda: Artem vero Lullii ad copioſe, & ſine judicio de iis, quæ neſcimus, garriendum*. Ignorantia quippe multis modis præferenda eſt huic falſæ ſcientiæ, quæ nos inducit, ut ea nos credamus ſcire quæ ignoramus. Nam, uti ſapientiſſime D. Auguſtinus obſervavit libro de Utilitate credendi, talis animi diſpoſitio quam maxime vituperanda eſt. *Opinari*, inquit, *duas ob cauſas turpiſſimum eſt, quod diſcere non poteſt, qui ſibi jam ſe ſcire perſuaſit; & per ſe ipſa temeritas non bene affecti animi ſignum eſt*. Opinari apud Latinos ſignificat diſpoſitionem animi inconſulte de rebus incertis, judicantis, arbitrantiſque ſe ſcire quæ neſcit: hinc omnes Philoſophi dixere *ſapientem nihil opinari*: Ciceroque, ſeipſum hujus vitii redarguens, ſemet dixit *magnum opinatorem*.

CAPUT IV.

De Ideis rerum, & ſignorum.

* CUm quis objectum aliquod in ſe ipſo conſiderat, & in propria illius natura, non convertens mentem ad aliud quodpiam, quod illud poteſt repræſentare; tunc idea, quam de illo habet, rei idea eſt, ut *idea terræ*, *idea ſolis*. Cum vero objectum reſpicit, ut aliud objectum repræſentans, tum illius idea eſt idea ſigni, & prius objectum ſignum dicitur. *Sic fere pictas chartas, & tabulas* reſpicimus. Ita ſignum duas continet ideas: alteram ejus rei, quæ repræſentat, alteram illius, quæ ab iſta repræſentatur; ipſiuſque natura in hoc ſita eſt, ut ſecundam ideam per priorem excitet.

Variæ ſignorum diviſiones fieri poſſunt, ſed hic ſolis tribus contenti erimus, quæ longe utiliores ſunt quam cæteræ.

Pri-

Primo, alia ſigna ſunt certa, quæ Græce τεχμήρια dicuntur, ut *reſpiratio* vitam animalium denotat: alia tantummodo probabilia ſunt, ut *pallor* probabile tantum ſignum eſt prægnationis in fœminis, quæ Greci σημεῖα dicunt.

Pleraquæ omnia judicia temeraria hinc proficiſcuntur, quod duæ hæ ſignorum ſpecies confunduntur, tribuaturque alicui cauſæ effectus aliquis, quamquam ab alia oriri poſſit, ſitque probabile tantum hujus cauſæ ſignum.

Secundo, alia ſigna ſunt rebus juncta, ut *vultus exterior ſpecies* ſignificat interiores animi motus, & ipſis, quos ſignificat, juncta eſt; *ſymptomata* ſigna ſunt morborum, ac morbis ipſis ſunt juncta: & ut amplioribus utar exemplis *Arca* ſignificabat Eccleſiam, & juncta erat Noe, atque ejus filiis, qui vera illius temporis Eccleſia erant: ita *Templa* noſtra materialia ſigna fidelium, ſæpe fidelibus ſunt unita: ita *Columba* figura Spiritus Sancti unita erat Spiritui Sancto: ita *Ablutio* in baptiſmo denotat ſpiritualem generationem, ipſique generationi eſt juncta.

Alia ſigna a rebus ſejuncta ſunt, quemadmodum *Sacrificia Veteris Legis* ſigna Jeſu Chriſti immolati, ſejuncta erant ab eo, quod referebant.

Hæc ſignorum diviſio has regulas nobis præſcribendas ſuggerit.

1. Numquam poſſe præciſe concludi, aut ex præſentia ſigni præſentiam rei ſignificatæ, quia abſentium quoque rerum ſunt aliqua ſigna; aut a præſentia ſigni abſentiam rei ſignificatæ, cum ſigna nonnulla ſint rerum præſentium. Quare ex peculiari natura ſigni judicandum eſt.

2. Quamvis res quæcumque in aliquo ſtatu eſſe non poſſit ſuipſius ſignum in eodem ſtatu, quandoquidem unumquodque ſignum aliquam diſtinctionem exigit inter rem repræſentantem, & repræſentatam; fieri tamen poteſt, ut res aliqua in quodam ſtatu, ſeipſam referat in alio ſtatu, quomodo fieri poteſt, ut homo aliquis in proprio cubiculo ſeipſum ræpreſentet concionantem: & ita ſola ſtatus diſtinctio ſufficit inter rem figurantem, & rem figuratam, ideſt, eadem res in quodam ſtatu eſſe poteſt figurans, in alio ſtatu figurata.

3. Fieri poſſe, ut eadem res tegat, & detegat rem aliquam in eodem tempore, eoſque qui dixerunt, *nihil demonſtrari*

poſſe ab eo ipſo, qui illud abſcondit, axioma minime certum pronunciaſſe. Etenim cum eadem res eſſe poſſit eodem tempore res, & ſignum, tamquam res tegere poteſt, tamquam ſignum detegere. Sic *calidus ignis* abſcondit ignem, ut res, demonſtrat, ut ſignum. Sic *formæ aſſumptæ ab Angelis* eos tegebant ut res, revelabant ut ſigna. Sic *Symbola Euchariſtica* abſcondunt corpus Chriſti ut res, detegunt ut ſigna.

4. Cum ſigni natura ea ſit, ut excitet in ſenſibus per ideam rei figurantis ideam rei figuratæ; quamdiu hic effectus ſubſiſtit, hoc eſt, quamdiu hæc duplex idea excitatur, concludi poteſt, ſignum ipſum ſubſiſtere, tunc etiam, cum hæc res in propria natura deſtructa fuerit. Ita nihil refert, colores in iride, quos Deus elegit, ut ſignificarent, ſe non iterum deleturum humanum genus diluvio, reales eſſe, & veros, modo ſenſus noſtri eamdem ſemper patiantur impreſſionem, eademque utantur ad Dei promiſſa concipienda.

Nihil etiam refert, Panem Euchariſticum non ſubſiſtere in propria natura, modo in ſenſibus noſtris imaginem ſemper imprimat panis, qua intelligere poſſumus, quo pacto Jeſu Chriſti corpus noſtrarum animarum alimentum ſit, quoque pacto fideles inter ſe coadunentur.

Tertia ſignorum diviſio eſt, ut alia ſigna naturalia ſint, quæ ab hominum arbitrio non dependent, quemadmodum *imago in ſpeculo* naturale ſignum eſt illius, quem repræſentat; alia inſtituta, vel quia remotam relationem habent cum re figurata, vel quia nullam. Sic verba ſunt ſigna inſtituta cogitationum, & characteres verborum. Agentes de propoſitionibus, magni momenti veritatem circa hujuſmodi ſigna explicabimus, quæ eſt, poſſe aliquando de ipſis res ſignificatas affirmari.

C A P U T V.

De Idearum compoſitione, & ſimplicitate; in quo de modo cognoſcendi per abſtractionem, ſeu præciſionem

QUod obiter diximus capite ſecundo, poſſe nos modum percipere abſque eo, quod diſtincte attendamus ad ſubſtantiam, cujus modus eſt, occaſionem

nem nobis præbet explicandi, quid ſit *mentis abſtractio*.

Limitatio mentis noſtræ in cauſa eſt, ut nequeamus comprehendere res aliqualiter compoſitas alio modo, quam eas conſiderando, & quaſi per partes diverſas illarum facies contemplando, quæ nobis obverti poſſunt: hoc autem ipſum eſt, quod generaliter cognoſcere per *abſtractionem* dicitur.

Sed quoniam res diverſis modis componuntur, ſuntque nonnullæ ex partibus realiter diſtinctis, quæ integrantes dicuntur, compoſitæ, ut *corpus humanum*, *numerus*, *&c.* intellectu facile eſt, poſſe mentem unam partem conſiderare, non conſiderata altera, quia hæ partes realiter diſtinguuntur: ſed hoc illud non eſt, quod *abſtractionem* dicimus.

Attamen adeo utile eſt iſtis in rebus prius conſiderare partes ſeorſum, quam totum, ut abſque eo nullam fere poſſimus diſtinctam habere cognitionem. Ex. cauſa, non aliter cognoſcimus corpus humanum, quam illud in omnes ſuas partes dividendo, tam ſimilares, quam diſſimilares, diverſiſque nominibus unamquamque inſigniendo. Arithmetica etiam, quanta eſt, huic baſi innititur. Etenim arte opus non eſt ad exiguos numeros menſurandos, hos enim integros mens capere poteſt; adeo ut ars tota verſetur in illis numeri partibus ſeparatim numerandis, quem integrum numerare non poſſumus. Quacumque demum capacitate mentem dones, impoſſibile erit, ut duos numeros multiplicet, unumquemque octo, aut novem figurarum, illos integros, indiviſoſque ſumendo.

Secundo, per partes cognoſcimus, quando ad unicum modum attendimus, non conſiderata ſubſtantia; vel ad duos ſeparatim, qui tamen uni, eidemque ſubſtantiæ junctim inhærent. Hæc a Geometris factum eſt, qui pro objecto Geometriæ corpus extenſum in longum, latum, & profundum habent: ut enim hoc accurate cognoſcerent, primum unam tantum ejus dimenſionem conſiderandam ſuſceperunt, longitudinem nempe, cui lineæ nomen indiderunt: poſtea binas dimenſiones, longitudinem ſcilicet, & latitudinem, quas ſuperficies vocarunt, perpenderunt: denique conſiderando ſimul omnes tres dimenſiones, longitudinem, latitudinem, & profunditatem, nominarunt illud ſolidum, ſeu corpus.

Hinc palam fit, quam inanes, & ridiculæ ſint Scepticorum argutiæ, qui ipſam Geometriæ certitudinem in dubium vocare conantur, quia lineas ſupponit, & ſuperficies, quæ nuſquam ſunt. Non enim illa lineas ſine latitudine, aut ſuperfi-

cies ſine profunditate ſupponit; ſupponit tamen longitudinem poſſe conſiderari, non conſiderata latitudine, quod extra omnem dubitationis aleam eſt; in dimetiendo namque intervallo, quo Urbs ab Urbe diſtat, ipſam tantum viarum longitudinem metimur, de latitudine nihil prorſus ſoliciti.

Jam vero, quo res in plures modos diſpertimur, eo accuratius illarum cognoſcendarum capax evadit mens noſtra. Sic enim videmus, quamdiu in motu determinationem verſus aliquam partem ab ipſo motu, itemque in una, eademque determinatione diverſas partes ab invicem non diſtinguerunt Philoſophi, tamdiu non potuiſſe eos de reflexione, & refractione manifeſtam rationem reddere; quod denique ope hujus diſtinctionis factum eſt, ut videri poteſt capite ſecundo Dioptrices des Cartes.

Tertio, cognoſcimus per *abſtractionem*, quando res varia attributa habet, nos tamen illorum unum, reliquis prætermiſſis, conſideramus, licet inter ea diſtinctio rationis tantum intercedat. En methodum hujus abſtractionis. Exempli gratia, animadverto me cogitare, ac per conſequens, me illum eſſe, qui cogito; in hac idea mei cogitantis; poſſum tantum conſiderare rem cogitantem, non conſiderans memet eſſe illam rem, quamvis in me, ego & res cogitans unum, idemque ſimus: ſicque idea, quam concipiam rei cogitantis, non tantum memet ipſum, ſed omnes alias res cogitantes repræſentabit. Eodem modo ſi triangulum æquilaterum conſidero, prout in quadam charta depingitur, cæteriſque determinantibus circumſtantiis veſtitur, idea hæc hunc mihi tantum triangulum repræſentabit: ſi vero mentem a conſideratione horum particularium accidentium avocem, & ad hujus figuræ, prout tribus tantum lineis comprehenditur, conſiderationem appliicem; idea ſic formata hinc clarius æqualitatem linearum exhibebit, illinc ad reliquos omnes triangulos æquilateros repræſentandos aptior evadet. Quod ſi ulterius progrediar, nec ſiſtam in æqualitate linearum contemplanda, ſed ſolummodo percipiam figuram tribus lineis contentam; hæc idea omnium triangulorum exprimet genera. Si denique linearum numerum non attendens, ſuperficiem concipiam rectis tantum lineis circumſcriptam; ideam formavero omnes figuras rectilineas exhibentem: ſicque poſſum ad nudam extenſionem gradatim aſcendere. In hiſce abſtractionibus ſemper gradus inferior ſuperiorem cum adjuncta aliqua determinatione continet; ſic

ego

ego cogitans continet rem cogitantem: ſic triangulus æquilaterus, triangulum; ſic triangulus figuram rectilineam: gradus vero ſuperior eo plura exhibet, quo minus determinatur.

Denique manifeſtum eſt, beneficio harum abſtractionum ideas e ſingularibus fieri communes, e communibus communiores; unde admonemur ad ea tranſire, quæ de idearum univerſalitate, & particularitate dicenda ſunt.

CAPUT VI.

De Idearum univerſalitate, particularitate, & ſingularitate.

QUamvis quicquid exiſtit ſingulare ſit, nihilominus ope abſtractionum varia idearum genera in nobis ſunt, quarum aliæ unicam tantum rem repræſentant, qualis eſt idea, quam quiſque habet ſuipſius; aliæ plura ſimul, uti cum quis triangulum concipit, nihil in illo conſiderans, niſi quod ſit figura habens tres lineas, totidemque angulos. Idea autem ſic formata inſervire poteſt omnibus aliis triangulis concipiendis.

Ideæ rem unicam repræſentantes ſingulares, & individuæ, earum vero objecta, individua vocantur; quæ autem res plures, univerſales, communes, aut genericæ dicuntur.

Nomina, quæ priora denotant, propria ſunt, ut *Socrates*, *Roma*, *Bucephalus*; quæ poſteriora, communia, & appellativa, *homo*, *urbs*, *equus*: & tam ideæ univerſales, quam nomina communia *termini generici* dici poſſunt.

Obſervandum autem eſt, terminorum genericorum duo eſſe genera; alterum eorum, qui univoci dicuntur, quique ita alligatas habent univerſales ideas, ut idem nomen pluribus conveniant ſecundum eumdem ſonum, eademque notionem, quæ ſono alligata eſt: hujus generis ſunt, *homo*, *urbs*, *equus*.

Alterum eorum, quos equivocos appellamus: horum idem ſonus eſt, ſed diverſis ideis alligatus; adeo ut hic ſonus pluribus convenire poſſit, ſed non ſecundum eamdem ideam, ſed diverſas, quas uſus huic ſono ſubjecit. Sic *canon* Gallicæ & tormentum bellicum, & decretum Concilii, & regulam ſignificat, ſed ſecundum ideas prorſus diverſas.

Hæc

Hæc univerſalla æquivoca duum generum ſunt. Nam diverſæ ideæ uni ſono ſubjectæ, vel nullam inter ſe naturalem relationem habent, ut in allato nomine *Canon*; vel aliquam habent, uti cum nomen unam ideam primario ſignificat, alias vero non niſi, quia hanc primariam reſpiciunt, ut cauſam, vel effectum, vel ſignum: hujuſcemodi vero æquivoca etiam analoga dicuntur. Sic *ſanus de animali*, *aere*, *cibo* dicitur: idea, quæ huic verbo adjuncta eſt, primario ſanitatem denotat, quæ animalis propria eſt; ſed aliæ adjectæ ſunt non multum ab hac primaria abludentes, qualis eſt, eſſe ſanitatis cauſa; hinc ſanum aerem, ſanos cibos dicimus, quia ſanitati conſervandæ inſerviunt.

Nos tamen cum hic de terminis univerſalibus loquimur, ſolos intelligimus unovocos, qui ideis univerſalibus ſunt alligati.

In his autem id eis univerſalibus duo ſunt, quæ magnopere intereſt rite diſtinguere, *Comprehenſio* ſcilicet, & *Extenſio*.

Ideæ comprehenſionem voco omnia illa attributa, quæ ita in illa continentur, ut nihil demi poſſit, quin idea deſtruatur: ſic comprehenſio ideæ trianguli includit extenſionem, figuram, tres lineas, tres angulos, horum angulorum æqualitatem cum duobus rectis.

Extenſionem voco ſubjecta, quibus idea convenit, quæ etiam dicuntur inferiora termini univerſalis, qui, ad hæc relatus ſuperior nominatur: ſic generica trianguli idea ad omnes diverſas triangulorum ſpecies ſeſe extendit.

Quamvis autem idea generica indiſtinctim ad omnia ſubjecta, id eſt, inferiora, quibus convenit ſe extendat, communique nomine illa ſignificet; tamen inter attributa, quæ comprehendit, & ſubjecta, ad quæ extenditur, diſcrimen ex eo eſt, quod ideam nullo ſuorum attributorum ſpoliare poſſimus, quin deſtruatur, quemadmodum jam dictum eſt: cum tamen e contra poſſimus ejuſdem extenſionem reſtringere, illam tantum quibuſdam ſubjectorum applicando, non tamen ea propter deſtruetur.

Dupliciter autem hæc reſtrictio intenſionis ideæ genericæ poteſt contingere.

Primo, additione alterius ideæ diſtinctæ, & determinatæ; ſic ſi genericæ trianguli ideæ addo, quod habeat angulum rectum, genericam trianguli ideam reſtringo ad certam trianguli ſpeciem, quæ triangulus rectangulus vocatur.

Secun-

Secundo, additione ideæ ſolum indiſtinctæ, & indeterminatæ, ut ſi diceretur, *aliquis triangulus*: quo caſu terminus fit particularis, quia jam tantum ad partem ſubjectorum, quæ prius omnia comprehendebat, ſe extendit, nec tamen pars illa, ad quam reſtringitur, determinatur.

CAPUT VII.

De quinque Ideis univerſalibus, Genere, Species, Differentia, Proprio, & Accidente.

QUæ ſuperioribus capitibus dicta ſunt, nobis viam ſternunt ad paucis explicanda, quæ in Scholis vulgo traduntur, Univerſalia.

Cum idea generica nobis objecta exhibeat, tamquam res, & notatur terminis ſubſtantivis, & abſolutis, *Genus* vocatur, aut *Species*.

De Genere.

Genus idea dicitur, cum ita communis eſt, ut ad alias ideas etiam univerſales ſe extendat; ſic figura quadrilatera genus eſt, reſpectu parallelogrammi, & trapezii; ſic etiam ſubſtantia genus eſt, reſpectu ſubſtantiæ extenſæ, quæ corpus dicitur, & ſubſtantiæ cogitantis, quæ ſpiritus appellatur.

De Specie.

Idea vero communis, quæ communiori, & generaliori ſubeſt, ſpecies vocatur: ſic parallelogrammum, & trapezium ſpecies ſunt figuræ quadrilateris: ſic etiam corpus, & ſpiritus ſpecies ſunt ſubſtantiæ.

Poteſt autem una, eademque idea genus dici, ſi ad alias ideas, ad quas ſe extendit, referatur; ſpecies vero, ſi ad aliam generaliorem, cui ſubjacet: ſic corpus genus eſt reſpectu corporis animati, & inanimati, ſpecies vero reſpectu ſubſtantiæ: ſic figura quadrilatera genus eſt reſpectu parallelogrammi, & trapezii, ſpecies vero reſpectu figuræ indeterminate ſumptæ.

Sed alia eſt ſpeciei notio, quæ non cadit niſi in illas ideas,

quæ

quæ genera eſſe non poſſunt; uti cum idea aliqua ſub ſe tantum habet individua, & ſingularia; ſic circulus ſub ſe habet tantum circulos ſingulares, qui ſunt omnes ejuſdem ſpeciei. Talis ſpecies *infima* dicitur.

Eſt etiam genus, quod ſpecies eſſe non poteſt, quod ſupremum omnium generum dicitur, ſive illud Ens ſit, ſive Subſtantia: nec magni refert hoc ſcire, cum potius ad Metaphyſicam ſpectet, quam Logicum.

Dixi ideas, quæ nobis exhibent objecta ſua tamquam res, genera eſſe, aut ſpecies; non tamen neceſſe eſt, ut objecta illa revera res ſint, aut ſubſtantiæ, ſed ſufficit quod inſtar rerum, & ſubſtantiarum concipiantur. Quamvis enim modi ſint, poſſunt concipi ſine diſtincta relatione ad ſuas ſubſtantias, ſolumque ad alias modorum ideas referri, vel generaliores, vel minus generales: ſic figura, quæ modus eſt corporis figurati, genus tamen eſt reſpectu figurarum curvilinearum, & rectilinearum.

E contra, ideæ, quæ nobis exhibent ſua objecta, tamquam res modificatas, notanturque terminis adjectivis, ſive connotativis, ſi cum ſubſtantiis comparentur, quas hi termini connotativi confuſe quidem, ſed directe ſignificant, ſive hi termini connotativi ſignificent attributa eſſentialia, (quæ revera aliud non ſunt, quam ipſæ res) ſive modos, non tamen genera dicuntur, aut ſpecies, ſed aut *differentiæ*, aut *propria*, aut *accidentia*.

Differentiæ vocantur, cum harum idearum objectum eſt attributum eſſentiale, quo ſpecies ab alia ſpecie diſtinguitur, ut *extenſum*, *cogitans*, *rationale*.

Propria vocantur, cum objectum revera ad rei eſſentiam pertinet, ſed primum non ſit, quod in hac eſſentia conſideratur, verum a primo pendet, ut *diviſibile*, *immortale*, *docile*.

Accidentia communia vocantur, cum illarum objecta veri modi ſunt, qui ſaltem per intellectum ſeparari poſſunt a re, cujus accidentia ſunt, non deſtructa in mente noſtra rei idea, ut *rotundum*, *durum*, *juſtum*, *prudens*. Sed hæc fuſius deducenda.

De Differentia.

Cum genus duas ſub ſe ſpecies habeat, neceſſario cujuſque ſpeciei idea aliquid in ſe includit, non incluſum in idea generis: ſi enim nihil in ſe haberent a genere diverſum, genus eſſent;

&

& ſicut genus de utriſque ſpeciebus prædicatur, ita utræque ſpecies de ſe invicem prædicarentur; hinc primum attributum eſſentiale ſpeciei, non inventum in genere, ipſius Differentia nominatur; univerſaliſque idea eſt, quam de illa habemus, quia ſola, & unica nobis exhibere poteſt hanc differentiam, ubicumque demum inveniatur, hoc eſt in omnibus inferioribus illius ſpeciei.

Exemplum. Corpus, & Spiritus duæ ſunt ſubſtantiæ ſpecies: oportet ergo, ut aliquid amplius ſit in ideis corporis, & ſpiritus, quam eſt in idea ſubſtantiæ. Illud vero amplius, quod in corpore primo videmus, eſt *extenſio*, quod in ſpiritu, *cogitatio*. Hinc differentia corporis erit extenſio, ſpiritus vero cogitatio, hoc eſt, corpus erit ſubſtantia extenſa, ſpiritus vero ſubſtantia cogitans.

Hinc ſequitur primo, differentiam dupliciter referri, vel ad genus, quod dividit, vel ad ſpeciem, quam conſtituit, quia eſt primaria pars ejus, quod in comprehenſione ideæ ſpeciei includitur. Hinc omnis ſpecies, vel unico nomine exprimi poteſt, ut *mens*, *corpus*; vel duobus conjunctim, ſcilicet generis, & differentiæ; quod etiam Definitio dicitur, ut *ſubſtantia cogitans*, *ſubſtantia extenſa*.

Sequitur ſecundo, differentiam, quia ſpeciem conſtituit, illamque diſcriminat a cæteris ſpeciebus, eamdem cum ſpecie debere habere extenſionem: ac proinde differentia, & ſpecies debent reciproce de ſe invicem prædicari, ut *quicquid cogitat ſpirituus eſt*; *omnis Spiritus cogitat*.

Sæpe tamen accidit, ut in pleriſque rebus nullum attributum ſeſe offerat, quod toti ſpeciei ita convenit, ut etiam conveniat tantum huic ſoli: hoc caſu mos eſt, plura attributa connectere, quorum aggregatum, cum nuſquam inveniatur niſi in hac ſpecie, illius conſtituit differentiam. Sic Platonici aſſerentes dæmonas non minus fuiſſe animalia rationalia, quam homines, non admittebant *rationale* pro reciproca hominis differentia, ſed aliam huic adjungebant, v. g. *mortale*, quæ ſimiliter reciproca hominis differentia non eſt, cum brutis conveniat; cum tamen hæ duæ ſimul junctæ, in ſolum hominem cadant. Hoc autem pacto nobis fabricamur ideas omnium ferme animalium.

Denique obſervandum eſt, non ſemper requiri, quod utraque differentia genus dividens, poſitiva ſit; ſufficit enim alteram.

teram talem eſſe. Sic duo homines abunde diſtinguuntur, ſi alter munere, quo alter caret, fungatur, licet munere carens nihil poſitivi habeat, quod alius non habet. Sic homo generaliter a brutis diſtinguitur, quia ſcilicet homo animal mente præditum eſt, bruta vero animalia mera. Brutorum etenim idea generica nihil in ſe continet poſitivi, quod in homine non reperiatur; illi tantum ideæ negationem ejus, quod in homine eſt, *mentis* ſcilicet adiicimus. Adeo ut diſcrimen, quod eſt inter ideam animalis, & ideam bruti, in hoc ſitum ſit, quod idea animalis in ſua comprehenſione, nec includat, nec excludat cogitationem, cum tamen illam extenſione ſua contineat, quia ea convenit animali cogitandi; bruti e contra idea eamdem e ſua comprehenſione excludit, ac proinde bruto convenire non poteſt.

De Proprio.

Inventa differentia ſpeciem conſtituente, id eſt, primario eſſentiali attributo illam ab omni alia ſpecie diſtinguente, ſi ulterius in ejus naturam inquirentes, aliud attributum offendamus, neceſſaria connexione a principali dependens, & conſequenter huic ſpeciei omni, & ſoli conveniens, tale attributum Proprietatem dicimus, illudque termino connotativo efferentes ſpeciei *Proprium* dicimus: & quia omnibus inferioribus ejuſdem ſpeciei convenit, atque ſola idea, quam de eo ſemel formavimus, poteſt nobis hanc proprietatem repræſentare, ubicumque demum ſit, conſtituimus illud quartum univerſale.

Exemplum. Habere angulum rectum, eſſentialis trianguli rectanguli differentia eſt, quia vero neceſſario fluit ex hac anguli rectitudine, quod quadratum hypotenuſæ æquale ſit quadratis reliquorum laterum; horum quadratorum æqualitas pro proprietate trianguli rectanguli habetur, quæ omnibus, & ſolis trianguli rectangulis convenit.

Nihilominus quidam voluere, ut latius pateret hoc *proprii* nomen; hincque enatæ ſunt quatuor illius ſpecies.

Illarum prima eſt, quam modo explicuimus, quæque *omni, ſoli & ſemper* convenit. Sic omnis circuli, & ſolius circuli, & ſemper proprium eſt, ut omnes lineas a centro ad circumferentiam ductas æquales habeat.

Secunda, convenit *omni*, ſed *non ſoli*. Sic extenſo, convenit,

nit, quod ſit diviſibile, quia omne extenſum dividi poteſt; ſed dividi etiam poſſunt duratio, numerus, vis.

Tertia, convenit *ſoli ſed non omni*. Si ſoli homini convenit eſſe vel medicum, vel philoſophum, quamvis omnes homines non ſint, aut medici, aut philoſophi.

Quarta convenit omni *omni*, & *ſoli*, *ſed non ſemper*; hujus exemplum habemus in ſenum canitie, quæ ſolis, & omnibus hominibus convenit, ſed non ſemper, quippe tantum ſeneſcentibus.

De Accidente.

Jam ſuperius, capite ſecundo, declaratum eſt, *modum* vocari id, quod naturaliter exiſtere nequid, niſi per ſubſtantiam, quodque nulla neceſſaria connexione ſubſtantiæ adhæret; ita ut optime percipi poſſit res, non percepto modo, uti optime concipimus hominem, non animadvertentes, quod prudens ſit; ſed ipſa prudentia concipi non poteſt, niſi concipiatur vel homo, vel alia natura intelligens prudentiæ capax.

Quando ideam confuſam, & indeterminatam ſubſtantiæ cum diſtincta idea alicujus modi copulamus, idea hæc poteſt repræſentare omnia, quibus hic modus ineſt: ſic idea *prudentis*, omnes homines prudentes; idea *rotundi*, omnia corpora rotunda exhibebit. Hæ vero ideæ, ſic terminis connotativis expreſſæ, illud eſt, quod quintum univerſale conſtituit, *Accidens* dictum, quia eſſentialiter ad rem non pertinet, cui attribuitur, ſi enim pertineret, differentia eſſet, aut proprium.

Sed hic obſervandum eſt, ut ſuperius innuimus, quando duæ ſubſtantiæ ſimul concipiuntur, alteram concipi poſſe, tamquam alterius modum. Sic *homo veſtitus* poteſt conſiderari, tamquam quid compoſitum ex *homine*, & *veſtibus*; ſed eſſe veſtitum, reſpectu hujus hominis, modus eſſendi tantum eſt, ſub quo homo concipitur, licet veſtes ſubſtantiæ ſint; ac proinde, eſſe veſtitum ad quintum univerſale pertinebit.

Aſt de Univerſalibus, quæ tanto apparatu in Scholis traduntur, plus quam ſatis. Parum enim refert ſcire, quod dentur *Genera*, *Species*, *Differentiæ*, *Propria*, & *Accidentia*, ſed vera rerum genera, generum veras ſpecies, harum differentias, propria, & accidentia habere perſpecta, palmarium eſt: his vero dignoſcendis lux aliqua effulgere poterit e ſequentibus, poſtquam nonnihil de terminis complexis in anteceſſum fuerit deductum.

CAPUT VIII.

De Terminis complexis, eorumque univerſalitate, & particularitate.

NOnnumquam termino cuipiam alios terminos adjungimus, ex quibus in mente noſtra reſultat idea totalis, de qua ſæpe ea affirmare, aut negare poſſumus, quæ de ſingulis terminis ſeparatim ſumptis affirmari; aut negari non poſſunt. Hinc fiunt termini complexi, ut *homo prudens*, *corpus pellucidum*, *Alexander filius Philippi*.

Hæc additamenta aliquando fiunt per pronomen relativum, ut *corpus*, *quod eſt pellucidum*; *Alexander*, *qui eſt filius Philippi*; *Papa*, *qui eſt Vicarius Jeſu Chriſti*.

Imo affirmari poteſt, licet hoc pronomen non ſemper exprimatur, ſemper tamen ſubintelligi, quia mutata propoſitione exprimi poſſunt; æquivalent enim *corpus pellucidum*, & *corpus*, *quod eſt pellucidum*.

Quod maxime in terminis complexis obſervatur, eſt, duo eſſe genera horum additamentorum, quorum alterum *explicativum* dici poteſt, alterum *determinativum*.

Explicativum tantum eſt, quando diſertis verbis explicat, vel quod prius latebat in comprehenſione ideæ primi termini, vel ſaltem, quod illi convenit tamquam accidens, modo illi generaliter, & ſecundum integram extenſionem conveniat; ut cum dico, *homo*, *qui eſt animal ratione præditum*; vel *homo qui naturaliter beatitudinem appetit*; vel *homo qui eſt mortalis*. Quæ hic adiiciuntur, explicativa tantum ſunt, cum nihil immutent in tota idea, quæ huic voci, *homo*, adjuncta eſt; nec illam reſtringunt ad quoſdam tantum homines ſignificandum, ſed ea ſolum denotant clarius, quæ omnibus omnino hominibus conveniunt.

Hujus generis ſunt additiones omnes, quæ nominibus diſtincte individua ſignificantibus applicantur; ut cum dicimus, *Lutetiam eſſe maximam totius Europæ urbem*; *Julium Cæſarem fuiſſe Imperatorem fortiſſimum*; *Ariſtotilem Philoſophorum Principem*; *Ludovicum XIV. Galliarum Regem*. Termini enim individui diſtincte expreſſi, ſemper ſumuntur ſecundum totam ſuam extenſionem, cum ulteriorem determinationem non admittant.

De-

Determinativum eſt, quando id, quod additur, termini generalis ſignificationem reſtringit, ita ut non jam in omni ſua extenſione accipiatur, ſed complectatur tantum illius partem; ſic *corpora pellucida*, *Homines ſapientes*, *Animal rationale*. Hæc additamenta non ſimpliciter explicativa ſunt, ſed determinativa, quia extenſionem primi termini mutilant, & decurtant. Corporis enim nomen hic tantum corporum partem ſignificat; hominis, hominum partem; animalis, animalium unam tantum ſpeciem.

Harum autem additionum natura aliquando eſt, ut e termino communi ſingularem faciant, cum ſcilicet conditiones individuantes continent: ſic quando dico, *Papa nunc ſedens*, commune Papæ nomen ad ſingularem, unicamque Alexandri Septimi perſonam determinatur.

Alia porro duo terminorum complexorum genera ſunt, quorum alterum verbis complexum eſt, alterum ſenſu tantum.

Primi generis ſunt illi, qui expreſſam additionem habent. Horum exempla ſunto, quæ hucuſque attulimus.

Alterius generis illi ſunt, in quibus terminorum alter non effertur, ſed ſubauditur tantum, ut cum Galli *Regem* nominant. Hinc terminus apud illos ſenſu complexus eſt, quia tunc, cum hoc nomen pronunciant, illorum animis non obſervatur communis nominis regis idea ſolitarie, ſed adjunctam habent ideam *Ludovici XIV*, qui nunc Gallis imperat. Infinitus terminorum numerus eſt, qui hoc modo complexi, in omni ſermone occurrunt; ſic in unaquaque familia *Herus*.

Quidam etiam termini complexi ſunt tum verbis, tum ſenſu; verbis quidem reſpectu unius rei, ſenſu vero reſpectu alterius. Sic, *Princeps Philoſophorum*, verbis complexus eſt, quia nomen Principis, Philoſophi vocabulo determinatur: at reſpectu Ariſtotelis, quem Scholaſtici ſic amant nominare, ſenſu tantum complexus eſt; cum idea Ariſtotelis menti ſolum inſit, nec ullo ſono, illum expreſſim denotante, exprimatur.

Omnia adjectiva, ſive connotativa, vel partes terminorum complexorum ſunt, quando eorum ſubſtantiva exprimuntur; vel ſenſu complexa, quando eorum ſubſtantiva ſubintelliguntur: quia, ut capite ſecundo dictum eſt, hæc nomina connotativa ſubjectum directe quidem, ſed confuſius, modum vero, ſeu formam indirecte, ſed diſtinctius ſignificant; atque ita ſubjectum eſt idea, & valde generalis, & valde confuſa, nonnumquam quodpiam *ens*, aliquando *corpus* quoddam repræſentans, quæ

D tamen

tamen ut plurimum diſtincta formæ idea determinatur: ſic *al-bum rem* ſignificat *habentem albedinem* hinc confuſa rei idea determinatur ad illas tantum res ſignificandum, quæ alba ſunt.

Maxime autem in hac materia obſervandum eſt, terminorum complexorum quoſdam eſſe, qui, quamvis revera ad unicum ſolum individuum determinentur, univerſalitatem tamen æquivocam, quam *erroris* licebit appellare, retinent. Cum enim homines conſentiant, unicam tantum rem tali termino ſignificari, diſputent autem, quænam hæc res unica revera ſit fit, ut hic terminus ab aliquibus huic rei ſignificandæ applicetur, ab aliis illi. Hinc opus eſt, ut talis terminus ulterius determinetur, vel à circumſtantiarum varietate, vel ab orationis ſerie, ut ipſa termini ſignificatio innoteſcat.

Sic, *vera Religio* nonniſi unam ſolitariam religionem ſignificat, quæ revera Catholica eſt, cum præter illam, nulla vera ſit: ſed quia quivis Populus, quævis Hæreſis ſuam religionem veram arbitratur, hic terminus valde æquivocus eſt, æquivocatione ſcilicet erroris. Si quis Hiſtoriographus ſcribat ſuum Principem veræ religioni addictiſſimum fuiſſe, dici non poteſt, quid ſibi voluerit, niſi ſciatur, quam demum religionem profeſſus fuerit ille Scriptor; ſi enim Proteſtanticam, de Proteſtantica intelligendus eſt; quemadmodum de Mahumetana, ſi de ſuo Principe ſcriberet Arabs Mahumetanus, nec de Catholica intelligi poteſt, niſi conſtet Catholicum fuiſſe Hiſtoricum.

Termini complexi, in quibus erroris æquivocatio invenitur, ea præcipue enuntiant, de quibus ſenſus non judicant: ſed ſolum intellectus: proclive enim eſt, ut homines diverſi de talibus ſentiant.

Exempli gratia: ſi affirmarem nullos milites a Mario conſcriptos, qui ſexpedales non eſſent; hic terminus complexus: *miles ſexpedalis*, erroris æquivocationem non capit, cum facile factu ſit homines metiri, ut ſciamus, an ſexpedales ſint: ſi vero decretum eſſet, nullos debere conſcribi, niſi *Strenuos* hic terminus multo magis fuiſſet æquivocationi obnoxius, cum poſſit hominibus tribui, qui ſtrenui quidem haberentur, cum tamen ignavi eſſent.

Hæc erroris æquivocatio ſæpe terminis comparativis invenitur; *Pariſienſium Geometrarum maximus*; *hominum doctiſſimus, dexterrimus, ditiſſimus*. Quamvis enim hi termini condi-

tio-

tionibus individuantibus determinentur, cum unus tantum eſſe poterit Geometrarum Pariſienſium maximus; poterit nihilominus hic terminus pluribus adſcribi, licet uni ſoli conveniat; quia facile eſt, ut homines hac de re varie ſentiant, ac proinde unuſquiſque illum hoc nomine cohoneſtet, quem cæteris omnibus in Geometria arbitratur præſtare.

Illæ etiam loquendi formulæ, *Authoris ſenſus*, *Authoris hac de re ſententia*, ex horum æquivocorum numero ſunt, præſertim ſi Author ille adeo obſcurus ſit, ut de illius ſenſu litigetur. Sic etiamnum videmus continuas de Ariſtotelis opinionibus Philoſophorum altercationes, dum unuſquiſque nititur ſuas in partes illum abducere. Quamvis enim Ariſtoteles unicum tantum una de re, ſenſum habuerit; quia tamen a variis varie intelligitur, hæc verba, *ſenſus Ariſtotelis*, æquivoca per errorem ſunt. Unuſquiſque enim Ariſtotelis eſſe ſententiam pronunciat, quod Ariſtotelem ſenſiſſe perſuaſum habet. Cum itaque alii aliter mentem Ariſtotelis interpretentur, hi termini *Ariſtotelis de hac re ſenſus*, quamvis individuantes in ſe ipſis ſint, pluribus convenire poterunt, ſententiis ſcilicet omnibus, quæ Ariſtoteli de ea materia attribui ſolent; atque adeo apud unumquemque id ſignificabunt, quod is ſibi perſuaſerit eum Philoſophum ſenſiſſe.

Sed ut melius poſſimus intelligere, in quo ſita ſit hæc, quam erroris dicimus, æquivocatio, obſervandum eſt, illius terminos vel expreſſe, vel ſenſu connotativos eſſe. Jam vero, uti dictum eſt, in terminis connotativis conſiderari poteſt tum ſubjectum, quod directe quidem, ſed confuſe exprimitur, tum forma, ſive modus, qui diſtincte, ſed indirecte ſignificatur. Sic, *Album* confuſe exhibet corpus quoddam, diſtincte albedinem: ſic, *Senſus Ariſtotelis*, confuſe ſignificat aliquam ſententiam, cogitationem, doctrinam, diſtincte vero hujus doctrinæ ad Ariſtotelem, cui attribuitur, relationem.

Æquivocatio vero, quæ hiſce in terminis invenitur, nec proprie naſcitur a forma, modove, qui diſtinctus cum ſit, etiam invariabilis eſt; nec etiam a ſubjecto confuſe conſiderato, quamdiu ab hac confuſione non liberatur. Exempli cauſa: hæc verba, *Princeps Philoſophorum*, æquivoca eſſe non poterunt; quamdiu idea Principis Philoſophorum nulli diſtincte individuo applicatur. Sed æquivocatio in hoc ſolum conſiſtit, quod mens ſubjecto confuſo aliud diſtinctum, determinatumque ſubſtituit, cui forma, moduſque applicantur. Cum vero ho-

mines hac de re diſſentiant, plures poſſunt hoc honore afficere, ac deinde eoſdem hac appellatione ornare, quam credunt illis convenire. Sic olim Plato Philoſophorum Princeps audiebat, quo jam nomine Ariſtoteles indigitatur.

Hæc verba, *vera Religio*, cum nullius religionis diſtinctam ideam, ſed confuſam habeant, æquivoca non ſunt, quia revera nihil ab illa religione ſignificant, quæ reapſe vera eſt: ſed cum mens veræ religionis ideam diſtinctæ particularis cujuſdam cultus, diſtincte cogniti, ideæ alligavit, evadunt quam maxime equivoca, eumque apud unumquemque cultum ſignificabunt, quem ille pro vera religione habet.

Ita etiam ſeſe res habet cum his verbis, *Id quod ſenſit talis Philoſophus de re tali*. Si enim illis relinquatur generalis idea, ſimpliciter, & generaliter ſignificabunt doctrinam ab hoc Philoſopho de hac re traditam, ut doctrinam ab Ariſtotele traditam de natura animæ; ubi illud *id quod*, *&c.* id eſt, doctrina hæc, quamdiu confuſam ideam nulli diſtinctæ ideæ applicatam habet, æquivocationis capax non eſt. Cum vero mens in loco illius, *id*, id eſt, doctrinæ confuſe conceptæ, ſubrogat doctrinam diſtinctam, diſtinctumque ſubjectum; tunc pro varietate diſtinctarum idearum, illud *id* æquivocationem poteſt induere. Sic doctrina Ariſtotelis æquivoca eſt apud Pomponatium, aſſerentem animam ab Ariſtotele pro mortali habitam, & apud plures alios ejuſdem interpretes, qui e contra docent Ariſtotelem animæ immortalitatem docuiſſe, non minus, quam illius Præceptores Platonem, & Socratem. Hinc fit, ut hoc genus verba ſæpiſſime rem ſignificent, cui forma indirecte expreſſa nequaquam convenit. Suppoſito Ex. gr. Philippum non fuiſſe Alexandri patrem, quod ipſe etiam Alexander ſuadere conatus eſt; hæc verba, *filius Philippi*, generaliter aliquem a Philippo procreatum notantia, erronee de Alexandro dicta, illum ſignificabunt, qui re ipſa filius Philippi non ſit. Verba etiam hæc *Senſus Scripturæ* ab hæretico ad hæreſim Sacræ Scripturæ contrariam confirmandam prolata, illam ipſam hæreſim in ejus ore ſignificabunt, quam arbitratus eſt eſſe Scripturæ ſenſum, & quam ideo illo nomine ſenſus Scripturæ cohoneſtavit. Nec ſane Calviniſtæ magis Catholici ſunt, quod ſe verbo Dei proteſtentur adhæreſcere; nam verbum Dei apud illos ſignificat omnem errorum farraginem, quos nobis pro Dei verbo conantur obtrudere.

CAPUT IX.

De Idearum claritate, & diſtinctione; earumdemque obſcuritate, & confuſione.

IN ideis claritas a diſtinctione, obſcuritas a confuſione diſtingui poſſunt. Ideam etenim claram dicere poſſimus, cum vividum, ut ita dicam, ſui ſenſum nobis imprimit, quamvis alias diſtincta non ſit. Sic idea doloris, ex eo, quod nos quam vividiſſime afficit clara dici poteſt; confuſa tamen eſt, quia dolorem nobis repræſentat tamquam manui inhærentem, qui revera in mente noſtra eſt.

Nihilominus dicere poſſumus, quod omnis idea ſit diſtincta, quatenus eſt clara, quodque non aliam ob cauſam ſint confuſæ, quam quia ſunt obſcuræ. Sic doloris ſenſus, qui nos ferit, clarus eſt, atque etiam diſtinctus, id vero, quod in eo eſt confuſum, dolorem nempe manui ineſſe, non eſt clarum.

Cum autem in ideis unum, idemque ſit claritas, atque diſtinctio, utiliſſimum erit examinare, cur idearum aliæ claræ ſint, aliæ confuſæ.

Hoc autem exemplorum ope melius innoteſcet, quam ulla alia via; itaque enumerabimus præcipuas ideas, quas habemus tum claras, & diſtinctas, tum obſcuras, & confuſas.

Maxime clara eſt idea quam quiſque ſui ipſius habet, tamquam rei cogitantis; item ideæ cæterarum cogitationis noſtræ appendicum, quales ſunt *judicare*, *diſcurrere*, *velle*, *deſiderare*, *ſentire*, *imaginari*.

Maxime etiam claræ nobis inſunt ideæ *ſubſtantiæ extenſæ*, ejuſque proprietatum, *ut figuræ*, *motus*, *quietis*.

Quamvis enim fingere poſſimus nullum eſſe corpus, nullam figuram, (ſimile tamen quid nequimus de ſubſtantiæ cogitante fingere, quamdiu cogitamus) non poſſumus tamen nobis metipſis diſſimulare, nos clare percipere, quid ſit extenſio, & figura.

Clare etiam concipimus *ens*, *exiſtentiam*, *durationem*, *ordinem*, *numerum*, modo cogitemus, *durationem* cujuſcumque rei modum eſſe, ſub quo eamdem conſideramus, quatenus in exiſtendo perſeverat; ſimiliterque ordinem, & numerum realiter non differre a rebus ordinatis, & numeratis.

Omnes hæ ideæ adeo claræ ſunt, ut ſi eaſdem nova luce illu-

ſtrare velimus, neque iis, quæ a natura habemus contenti fuerimus, obſcuriores potius reddemus.

Poſſumus etiam dicere, ideam Dei, quam in hac vita habemus, claram eſſe uno ſenſu, quamvis alio obſcura ſit, & imperfectiſſima.

Clara eſt, quia ſufficit ad magnum attributorum numerum in Deo detegendum, quæ certiſſime ſcimus nullibi alias inveniri, quam in Deo: ſed obſcura eſt reſpectu illius, quam Beati in Cœlo habent. Imperfecta autem eſt, quia mens noſtra finita cum ſit, nonniſi imperfectiſſime Ens infinitum concipit. Perfectio enim, & claritas in ideis, res diſpares ſunt; perfectæ enim ſunt, cum nobis exhibent quicquid eſt in objecto; claræ autem cum nobis repræſentant, quantum ſufficit ad illud clare, & diſtincte percipiendum.

Ideæ confuſæ, & obſcuræ ſunt, quas habemus qualitatum ſenſibilium, v.g. *colorum, ſonorum, odorum, guſtuum, frigoris, caloris, gravitatis, &c.* uti etiam appetituum noſtrorum, *famis, ſitis, doloris, &c.* En vero cauſam obſcuritatis harum idearum.

Cum infantes prius fuerimus, quam viri, reſque exteriores in nos agentes varios in mente noſtra ſenſus excitarint, ope impreſſionum, quibus corpora noſtra afficiebant; mens conſcia hos in ſe ſenſus præter voluntatem ſuam effici, ſed occaſione quorumdam corporum; (ut v.g. caloris ſenſum occaſione ignis) non tantum judicare voluit, res quaſdam extra ſe eſſe, quæ eſſent cauſa, ut ipſa illas experiretur ſenſationes; (in quo quidem non erraſſet) ſed ulterius progreſſa, imaginabatur aliquid in objectis prorſus ſimile ſenſationibus, aut ideis, quas illorum occaſione habeat. Et ex his judiciis ideas ſibi fabricata eſt, transferentes ſenſus hos caloris, coloris, &c. in res ipſas, quæ extra ſemetipſam ſunt. En igitur obſcuras illas, confuſaſque qualitatum ſenſibilium ideas, ex eo enatas, quod mens falſa ſua judicia iis, quæ a natura didicit, admiſcuerit.

Cum vero hæ ideæ a natura non ſint, ſed a voluntate, mirum in modum hac in parte phantaſiæ indulſimus. Quamvis *calor, & uſtio* duæ tantum ſenſationes ſint, altera debilior, altera acrior; calorem igni conceſſimus, ignem calore præditum affirmantes; at tamen ignem *uſtione*, ſive dolore (quo nimis prope ad ignem accedentes torquemur) privavimus negantes ignem dolore affici.

Sed ſi homines recte perceperint, dolorem igni manum aduренti non eſſe attribuendum, in alio tamen errore verſati ſunt, atque illum manui, quam ignis urit, ineſſe crediderunt; cum tamen nonniſi menti inſit, quamvis occaſione eorum, quæ in manu fiunt: quia dolor corporis non eſt aliud, quam concepta mentis offenſio ob excitos quoſdam motus naturali corporis temperamento contrarios.

Hoc non tantum agnitum fuit a quibuſdam antiquis Philoſophis, ut Cyrenaicis, ſed etiam a D. Auguſtino multis in locis. *Dolores* (inquit ille, lib. 14. de Civit. Dei, c. 15.) *qui dicuntur carnis, animæ ſunt in carne, & ex carne.* Nam *Dolor carnis*, (ſubiicit ille) *tantummodo offenſio animæ eſt ex carne, & quædam ab ejus paſſione diſſenſio, ſicut animæ dolor, quæ triſtitia nuncupatur, diſſenſio eſt ab his rebus, quæ nobis nolentibus acciderunt.*

Sic etiam l. 7. ſuper Geneſim ad literam, c. 19. *Cum afflictiones corporis moleſte ſentit*, (anima) *actionem ſuam, qua illi regendo adeſt, turbato ejus temperamento, impediri offenditur, & hæc offenſio dolor vocatur.*

Et quidem dolorem, qui corporis dicitur, ad animam pertinere, non ad corpus, manifeſtum omnino fit ex eo, quod dolorem, quæ in nobis res quædam excitant, quamdiu ad ipſas attendimus, non ſentiamus, cum mens vehementi applicatione alias diſtrahitur; ut videre eſt in Sacerdote illo Afro; *qui*, ut refert D. Auguſtinus lib. 14. de Civitate Dei cap. 24. *quando ei placebat (rogabatur autem, ut hoc faceret, ab eis, qui rem mirabilem coram ſcire cupiebant) ad imitatas quaſi lamentantis cujuslibet hominis voces, ita ſe auferebat a ſenſibus, & jacebat ſimillimus mortuo, ut non ſolum vellicantes, atque pungentes minime ſentiret, ſed aliquando etiam igne ureretur admoto ſine ullo doloris ſenſu, niſi poſtmodum ex vulnere. Non autem obnitendo*, ſubdit idem Sanctus, *ſed non ſentiendo non movere corpus, eo probabatur, quod tamquam in defuncto nullus inveniebatur anhelitus.*

Inſuper vero obſervandum eſt, indebitam manus diſpoſitionem, motumve ab uſtione ortum proprie dolorem animæ non inferre, ſed oportere hunc motum cerebro communicari per filamenta quædam, nervis tamquam tubulis incluſa, quæ fidium, ſive funiculorum inſtar a cerebro uſque ad manus, cæteraque corporis membra extenduntur, ita ut moveri non poſſint, niſi una moveat pars illa cerebri, a qua oriuntur. Qua-

propter ſi quid impediat, quominus hæc nervorum filamenta motum ſuum cerebro communicent, (ut in Paralyſi) fieri poteſt: ut quis abſcindi ſibi videat manum, aut uri, ſine doloris ſenſu. Cum e contra (quod tamen admirabilius videri poteſt) manus illi dolere poterit, qui manibus caret; quemadmodum ſæpiſſime iis accidit, quibus manus amputatæ ſunt. Quia ſi nervorum filamenta, quæ a manu ad cerebrum prius extendebantur, quodam ſpirituum fluxu moverentur in ea parte, ubi terminantur, poſtquam brachium eſt amputatum, poſſunt illam cerebri partem, cui alligantur, eodem modo movere, quo moveretur, cum ad manum uſque deſcenderent; ut altera funiculi extremitas poteſt eodem modo moveri, ſi per mediũ trahatur, ac ſi per alteram extremitatem traheretur: & hinc anima eumdem dolorem ſentiet, quem ſentiret, ſi manus haberet: illuc enim loci attentionem dirigit anima, a quo ille cerebri motus ſolebat proficiſci, qui ipſam hoc doloris ſenſu afficiebat. Sic imagines, quas in ſpeculo intuemur, eo loco apparent eſſe, quo futuræ eſſent, ſi per directos radios aſpicerentur, cum ille uſitatiſſimus objectorum videndorum modus ſit.

Et hæc ſufficient, ut intelligamus fieri poſſe, ut anima a corpore ſeparata igne inferni, vel purgatorio torqueatur; imo eumdem dolorem ſentiat, quo quis afficeretur, ſi admoto igne ureretur: quia etiam tum cum corpori unita erat, dolor uſtionis in illa erat, non in corpore, dolorque nihil aliud erat, quam quædam animæ triſtitia, qua affligebatur ob ea, quæ in corpore, cui a Deo erat colligata, agebantur. Quid ergo impediet quominus concipiamus divinam Juſtitiam poſſe aliquam materiæ partem ita animæ ſeparatæ accommodare, ut in hac anima moleſtas cogitationes poſſit excitare illius materiæ motus: nec amplius quid accidit animæ noſtræ a carnis dolore.

Sed ad ideas confuſas pedem referamus. Idea gravitatis, quæ adeo clara apparet, non minus confuſa eſt, quam quævis aliæ, de quibus mox dictum. Cum enim a pueris vidimus lapides, aliaque ſimilia, quam primum dimiſſa ſunt, cadere, formavimus ideam rei cadentis, quæ genuina eſt & vera. Inſuper etiam ideam formavimus cauſæ hujus deſcenſus, quæ adhuc etiam vera eſt. Sed cum lapidem tantum videremus, non autem aliud, quod illum deorſum moveret, judicandi præcipitantia concluſimus illud, quod non cernebamus, nuſquam eſſe, lapidemque proinde vi propria, & intrinſeca deſcendere, non ve

ro ab alio deorſum propelli: huic autem confuſæ ideæ, quam præjudicia tantum procuderunt, *Gravitatis* nomen aſſignavimus.

Factum eſt etiã, ut iis de rebus de quibus idem erat ſtatuendum, diverſa formaremus judicia. Quemadmodum enim lapides verſus terram, ita etiam vidimus paleam ad ſuccinum, ferrum, & chalybem ad magnetem moveri. Eadem ergo ratio, quæ lapidibus qualitatem indulſit, qua verſus terram moverentur, ſimiles qualitates concedere debuiſſet paleis, & ferro, quibus ad ſuccinum & magnetem ferrentur. Hoc tamen non placuit: ſed e contra ſuccino, & magneti ad paleas, & ferrum attrahenda qualitates aſſignavimus, quas diximus *Attractivas*; cum eadem opera gravium attrahendorum qualitatem terræ indere potuiſſemus. Utcumque tamen, hæ qualitates attractivæ (ut etiam gravitas) natæ ſunt ex illegitima ratiocinatione, qua concludebatur, ferrum debere a magnete trahi, quia nihil cernebatur, quod magnetem verſus ferrum protruderet; cum tamen concipi nequeat poſſe unum corpus aliud attrahere, niſi attrahens moveatur, attractumque aliquo vinculo illi conjungatur.

His etiam infantiæ noſtræ præjudiciis acceptas debemus ideas, quæ nobis res graves, & duras exhibent levibus, & raris ſolidiores, & plus corporis, ſeu materiæ habentes: hinc vas auro plenum credidimus plus materiæ continere, quam ſi aere oppleretur. Hæ namque ideæ non aliunde advenere, quam ex eo, quod infantes ſoliti ſimus de omnibus rebus extrinſecis judicare ex illarum in nos actionibus: hinc cum corpora dura, & gravia fortius in nos agebant levibus, & raris, judicavimus illa his plus materiæ continere. Cum tamen vera ratio pronunciet, eamdem materiæ partem idem ſemper ſpatium occupare, idemque ſpatium eadem ſemper materiæ quantitate repleri.

Adeo ut vas cubicum pedale non plus materiæ contineat auro oppletum, quam aere, imo aliquo ſenſu dici poteſt, illud aere plenum plus materiæ ſolidæ continere, ob rationem, quam nimis longum eſſet hic fuſius deducere.

Dici etiam poteſt, ex hujus præjudicii radice pullulaſſe infrunitas quorumdam opiniones, qui aſſeruerunt animas noſtras eſſe, vel rariſſimum ex atomis aerem, ut Democritus, & Epicurei; vel aerem accenſum, ut Stoici, vel cœleſtis lucis particulam, ut veteres Manichæi, & hoc etiam ſæculo Fluddus;

dus: vel ventum ſubtilem, ut Sociniani. Horum etenim nullus ſibi umquam perſuaſit, cogitandi vim poſſe cadere in lapides, ligna, vel lutum: atque idcirco Cicero eodem tempore quo cum Stoicis aſſerit animam noſtram eſſe flammam ſubtilem, inter non ferenda abſurda ponit, illam e terra, craſſove aere concreſcere: *Quid enim obſecro te*, inquit, *terrane tibi, aut hoc nubilo, aut caliginoſo cœlo ſata, aut concreta eſſe videtur tanta vis memoriæ?* Sed hi quo materiam ſubtiliorem, eo ſe illam arbitrati ſunt reddere, & minus materialem, minus craſſam, & minus corpoream, adeo ut tandem illam poſſent in rem cogitantem rarefacere; quod tamen affatim ridiculum eſt. Corpus enim corpore ſubtilius non eſt, niſi quod in minores, magiſque agitatas particulas diviſum eſt; hinc enim minus aliis corporibus obſtat, illinc illorum poros facilius ingreditur. Sed indiviſum ſit, ſive dividatur; quieſcat, ſeu moveatur, non tamen minus materiale, minus corporeum, cogitationiſve erit capacius: cum impoſſibile ſit, ut motus, aut figura materiæ, ſeu ſubtilis illa ſit, ſeu craſſa, quicquid habeat cum cogitatione commune; vel ut quædam materiæ pars, quæ neutiquam cogitabat, cum terræ inſtar quieſceret, vel inſtar aquæ, leni motu cieretur, ad ſui ipſius cognitionem pervenire poſſit, ſi vehementius moveretur, illique tres quatuorque agitationis gradus adiicerentur.

Uberior de hac materia inſtitui poſſet diſputatio; ſed hæc ſufficient ad omnes ideas confuſas dignoſcendas, cum omnes his ſimiles ſui cauſas habeant.

Hujus mali unicum remedium eſt, infantiæ noſtræ omnia omnino præjudicia deponere, nihilque aſſerere; (de quo ad rationem pertinet pronuntiare) quia illud olim ita judicavimus; ſed quia nunc ita præmiſſo examine judicamus. Sic illas tantum ideas habituri ſumus, quas Natura impreſſit; & ex confuſis id, quod clari tantum habent, in noſtros uſus ſervabimus, ut eſſe aliquid in igne, quod cauſa eſt, cur ego calorem ſentiam; omnia, quæ gravia nuncupantur, ab aliquo deorſum propelli; nihil aſſerentes de eo, quod igni eſt, mihique hunc ſenſum infert, nec de cauſa gravium deſcendentium, priuſquam aliquid clari, certique de illis conſtiterit.

C A-

CAPUT X.

Idearum confuſarum, & obſcurarum quædam exempla ex Ethica deſumpta.

CApite ſuperiori allata ſunt exempla idearum confuſarum, quas etiam falſas dicere ob rationem datam licebit; ſed cum illa omnia ex Phyſica deſumpta ſint, non abs re erit, alia ex Ethica proferre, cum ideæ falſæ, quæ de virtutibus, & vitiis formantur, ſint longe periculoſiores:

Nec ſane quiſquam vel beatior eſt, vel infelicior, quod veram, vel falſam, claram, aut obſcuram *gravitatis*, *ſenſibilium qualitatum, ſenſuumve* ideam habeat: ſi illi hac in parte aliquid ſcientiæ adfuerit, defueritve, non melior evadet, aut nequior: quæcumque demum noſtra ſit his de rebus ſententia, numquam illa noſtrum ergo immutabuntur: a noſtra non pendent cognitione, uti neque regendæ vitæ ratio ad nos ab illorum ſcientia derivatur: unicuique collibitum erit, eam de illis cognitionem præſtolari, quæ nobis poſt hanc vitam obveniet, mundique gubernationem Dei regentis bonitati, ac ſapientiæ committere.

Nemini tamen licet de virtutibus, & vitiis non recte ſentire, cum ex judiciorum de his latorum præſcripto regenda vita ſit, componendi mores, bonorumque, aut malorum ſperunda æternitas. Et quemadmodum falſæ virtutum, vitiorumque ideæ in cauſa ſunt, ut de iis perperam judicemus; ita infinite melius foret, his cognoſcendis, corrigendiſque ſtudere, quam illis aliis emendandis, quas vel judicandi præcipitantia, vel infantiæ prejudicia nobis obtruſerunt de re quapiam naturali, quæ nonniſi ſterili, jejunæque ſpeculationi materiam poterit ſuppeditare.

Ad illas omnes detegendas conſcribenda ab ovo foret Ethica univerſa; nobis tamen propoſitum tantum eſt, allatis exemplis docere, quomodo formentur; formantur autem diverſarum idearum colligatione, quæ revera colligatæ non ſunt: hinc vana conflantur phantaſmata, quæ homines venari non deſinunt, & quorum comprehendendorum ſpe vitam miſerrime alunt.

Homo in ſe reperit beatitudinis, & miſeriæ ideam, quæ nec falſa eſt, nec confuſa, quamdiu generalis, & abſtracta: habet

habet etiam ideam abjectionis, & excellentiæ; beatitudinem appetit, miſeriam fugit; excellentiam ſuſpicit, deſpicit abjectionem.

Sed peccati labes, quæ abalienavit hominem a Deo, in quo ſolo veram felicitatem poterat invenire, & cui idcirco ſoli ejuſdem ideam alligare debuerat, hanc ipſam felicitatis ideam innumeris aliis rebus affixit; ad quas amandas, proſequendaſque homo præceps fertur, in illis amiſſam felicitatem recuperaturus. Hinc grandis ſurrexit falſarum, & obſcurarum idearum moles, dum unuſquiſque putat, eorum, quæ amat, poſſeſſione ſe beatum fore, privatione miſerum. Quin etiam veram nobilitatem, veram excellentiam homo peccando amiſit; hinc ut poſſit ſemetipſum amare, coactus eſt ſibi alium ſe, quam revera eſt, exhibere; miſerias ſibi ſuas, ac indigentiam occulere, plurima ſui ipſius ideæ adiicere, quæ ad illam omnino non pertinet, ut major ſcilicet appareret, & auguſtior. En vero ordinariam harum falſarum idearum ſeriem.

Prima, præcipuaque Concupiſcentiæ propenſio eſt in ſenſuum voluptates, ex exterioribus quibuſdam rebus enaſcentes; cum vero anima has, quas diligit, voluptates, ex iiſdem ſibi advertit obvenire ideam boni ipſis adjungit, & ideam mali omnibus illis rebus, per quas his voluptatibus privatur. Animadvertens deinde, divitias, humanamque potentiam ordinaria objectorum concupiſcentiæ comparandorum inſtrumenta eſſe, has pro magnis bonis habere incipit; ac proinde divites, & potentes, quibus illæ contigere, beatos, feliceſque pronunciat; pauperes vero, qui iis deſtituuntur, infelices, & miſeros.

Jam vero, cum felicitas excellentiam ſemper comitem habeat, harum ideas mens numquam non conjungit, excellentes ſemper arbitratur, quos felices putat, viles autem, & abjectos, quos indigos, & miſeros. Hinc pauperes contemptui ſunt, cum opulentos omnes revereantur. Hæc autem adeo iniqua, adeo falſa judicia ſunt, ut D. Thomas crediderit, hunc cultum, hanc divitum admirationem eſſe, quæ tam ſevere ab Apoſtolo Jacobo condemnaretur, dum honoratiorem ſedem in cætibus Eccleſiaſticis vetat divitibus, quam pauperibus aſſignari. Neque enim hic locus ita eſt ad literam intelligendus, quaſi vetaremur quamdam externam venerationem divitibus exhibere, quæ pauperibus non debetur; cum id Orbis diſpoſitio, quam Religio non interturbat, exigat, illiuſ-

illiuſque praxis etiam apud Viros ſanctitate eximios viguerit : intelligendus itaque videtur, de interno illo cultu, quo pauperes divitum pedibus ſubiicimus, divites vero pauperibus longiſſime credimus ſupereminere.

Sed quamvis hæ ideæ, ortaque ab eis judicia, & falſa ſint, & a ratione aliena, omnium tamen hominum pectoribus inſident, qui illa non emendarunt, quia a concupiſcentia procedunt, qua omnes vitiantur. Hinc autem accidit, ut non tantum ipſi tam honorifice de divitibus ſentiamus, ſed ut ſciamus, cæteros etiam mortales eumdem cultum, eamdem æſtimationem iiſdem deferre: adeo ut illorum conditionem nobiſmetipſis exhibeamus non tantum omni ſplendore, omnibuſque commodis circumdatam, ſed etiam interna judiciorum, quibus divitibus ablandimur, adoratione cultam, quæque nobis nota ſunt ex communi hominum ſermone, propriaque experientia.

Perſonatus hic dives ſolio inſidens, quem admiratorum turba circumſtat, intentis ſuſpicit oculis; veneratur interno timoris, obſervantiæ, & abjectionis cultu, ipſiſſimum ambitioſorum idolum eſt, cujus propitiandi cauſa tot ærumnas ſubeunt, in tot ſe pericula coniiciunt.

Ut autem manifeſtum ſit, hoc illud ipſum eſſe, quod ambiunt, quod colunt, ponamus unicum tantum in Orbe hominem exiſtere cogitandi facultate præditum, cæteros vero omnes hominiformes quidem apparere, ſed tamen automata tantum eſſe: & præterea, unicum illum hominem cogitantem, gnarum quidem, omnes illas ſtatuas, ſibi quoad exteriora ſimiles, ratione, cogitationeque interius deſtitui, callere artem illas, ope quarumdam rotularum, ita movendi, ut omnibus iis officiis, quibus nunc homines deſtinantur, fungi poſſint. Credibile ſane eſt, hunc hominem identidem oblectatum iri diverſis motibus, quos his ſtatuis imprimeret; numquam tamen collocaturum omnem voluptatem, omnem gloriam in externo illo cultu, quem ſibi ipſi harum opera deferret, nec de ſe ob hanc illarum venerationem honorificentius ſenſurum: quinimo non minus illarum tædium eum caperet, quam puparum, imaguncularumque, quas Circulatores commonſtrant: ac proinde contentus, ut plurimum eſſet eo famulatu, qui neceſſitati inſerviret, nec alium harum ſtatuarum numerum ſibi compararet, quam qui ſuos in uſus ſufficeret.

Non itaque ſimplex, externumque hominum obſequium, ſi ab

ſi ab interna animi ſubmiſſione ſejungatur, illud eſt, ad qu
ambitioſorum vota feruntur: lubet hominibus, non ſtatu
dominari; totaque dominantium voluptas elicitur ex iis mo
tibus timoris, admirationis, quos aliis incutiunt.

Ex his clarum eſt, ideam, qua hi occæcantur, non minu
vanam, inanemque eſſe, quam eſt idea illorum, qui propri
vocabulo vani audientes, laudum, acclamationum, elogio
rum, titulorum, aliarumque hujus farinæ rerum tenui cib
veſcuntur. Quod hos ab illis aliis diſtinguit, unica opinionum
judiciorumque, quæ utrique cæteris amant communicare, di
ferentia eſt. Cum enim vani in votis tantum habeant amoris
& æſtimationis ſenſus excitare ob ſuam ſcientiam, eloquentiam
ingenium, dexteritatem; ambitioſi ſenſus terroris, venera
tionis, ſubmiſſioniſque erga ſe incutere ſatagunt, unaque idea
his ſenſibus conformes, quarum ope formidandi, elati, po
tenteſque appareant. Sic utrique ex aliorum cogitationibu
ſuam emendicant felicitatem, ſed his hoc genus cogitationum
placet, illis aliud.

Nihil uſitatius, quam ut inania hæc idola, ex falſis homi
num judiciis conſarcinata, maximi momenti conſilia inver
tant, ſintque ſcopus præcipuus, ad quem omnes vitæ actio
nes dirigantur.

Magnanimitas illa, & fortitudo, tanti ab omnibus habita
quæ eos, qui fortes dici ambiunt, intrepidos mittit in medi
pericula, ſæpiſſime oritur ex nimia mentis ad haſce inanes
vacuaſque imagines, quæ cerebrum obſident applicatione
Pauci ſerio vitam contemnunt, illique ipſi, qui tanta auda
cia mortem ad obſeſſæ urbis muros, vel in conferta acie ultr
provocant, inſtar cæterorum mortalium, & ſæpe plus quam
cæteri inhorreſcunt, cum in lecto illam operiuntur. Sed hæ
illorum magnanimitas, quam identidem exerunt, inde naſci
tur, quod hinc illis obverſentur dicteria, quibus ignavi, &
puſillanimes proſcinduntur, illinc laudes, quibus fortes, &
magnanimi accumulantur, utrumque ex his duobus idolum
ita mentem detinet, ut periculis, mortique penſitandis vacare
non poſſit.

Hinc quo quis magis in hominum conſpectu verſatur eo ge
neroſior evadit, & fortior, idque ob aliorum de ſe judicia. Sic
dux gregario milite, nobilis plebejo majores animos gerit
acrius enim ad magna proritantur, cum illis plus gloriæ tum
acquirendum, tum amittendum ſit. Iidem labores, ajebat

ma-

magnus Imperator, non æque moleſti ſunt duci, & militi: dux quippe totius exercitus, cujus converſi in illum oculi ſunt, propellitur ad ardua; cum miles ſpem ſuam non ultra exiguum ſtipendium extendat, nomenque ſtrenui militis; quod rariſſime ad alios, quam notos commilitones ſpargitur.

Quid iis in votis eſt, qui ædes extruunt ultra cenſum, & ſortem magnificas? non ut in illis commode degatur; profuſa etenim magnificentia plus ſecum incommodi affert, quam commodi. Evidens etiam eſt nunquam eos hos ſumptus facturos, ſi vel ſoli eſſent, vel crederent ſe in eorum contemptum venturos, qui has ædes conſpexiſſent. Aliis itaque ædes extruuntur, ſed aliis extructas collaudaturis. Imaginantur domini, omnes has ſubſtructiones viſuros plena venerationis, admirationiſque judicia de ſe laturos: ac proinde ſemet ſibi ipſis, tamquam pro theatro exhibent, in mediis palatiis ſedentes, clientum turbis ſtipatos, a quibus undique colluſtrantur, prædicanturque potentes, beati, magnifici. Huic itaque ideæ, qua toti occupantur, tantum laboris, & ſumptus impenditur.

Ad quid, amabo, honoraria magnatum carpenta tanto pediſſequorum examine onuſta? illorum ſervitus uſui eſſe non poteſt, nocent enim plus quam profunt. Aſt ſic in obviis excitatur idea viri cujuſpiam magnatis: & potentis; & hæc idea illorum vanitati ſatisfacit, ac quos carpenta pertinent.

Si eadem trutina in omnes vitæ conditiones, omnia officia, ſtatuſque inquirantur, quæ honoraria cenſentur; deprehendemus illa grata eſſe, laboreſque, & ærumnas, quas una ſecum ferunt, leves fieri ex eo, quod excitam in aliis erga non venerationis, æſtimationis, timoris, atque admirationis ideam nobis repræſentent.

Hinc e contra ſolitudo pleriſque mortalium gravis eſt. Qui enim e conſpectu, frequentiaque hominum ſecedit, iis ſe, ac ſua omnia ex aliorum judiciis, & cogitationibus ſubducit: ſic ſolitarii cor inane manet, & famelicum, cum ordinario cibo careat, nec in ſe inveniat, quo alatur. Hanc ob cauſam Ethnici Philoſophi vitam ſolitariam non ferendam ſenſere, adeo ut auſi ſint dicere, nolle ſapientem omnium bonorum corporis, & animi potiundorum cauſa ſolum vivere, ita ut non haberet, quo cum de ſua beatitudine colloqueretur. Sola Religio Chriſtiana potuit ſolitudinem facere amabilem, quia ſola homines

in

in contemptum adducit harum inanium idearum: illa nobis ſola ea offert, quæ & menti diſtinendæ aptiora ſunt, & ad conſatiandum digniora; nec ad hæc hominum concurſu, frequentiaque opus eſt.

Sed obſervandum venit, homines cupiditates ſuas non ultimo in aliorum de ſe cogitationibus, ac judiciis defigere, ſed iis cognitis ulterius uti ad ſuam ipſorum ideam in ſe magnificandam, & exaltandam; dum illi alias ideas aſcititias, & peregrinas immiſcent, ſubiguntque quaſi in unam: dum craſſiſſimo errore deluſi rentur ſe revera majores eſſe, quia majus palatium incolunt, majoremque alunt paraſitorum numerum: cum tamen res externæ ad illos non pertineant, aliorumque cogitationes eos ab inopia, miſeriaque, quibus antea jacebant, obnoxii, nequaquam poſſint vindicare.

Colligi ex dictis poteſt, quidnam illud ſit, quod multa hominibus grata, acceptaque reddit, quæ alias viderentur inepta ad oblectandum, animoſque demulcendum. Orta quippe ex talibus voluptas in hoc tantum ſita eſt, quod uniuſcujuſque idea, aſcita aliqua inani circumſtantia, ſemetipſum ſibi grandiorem exhibeat.

Hinc pulchrum videtur præterita pericula narrare; in iis enim nos ipſos tamquam prudentes nobiſmetipſis repræſentamus, & a Deo præ cæteris dilectos. Hinc quoque amant quidam graves morbos, ex quibus convaluerunt memorare, quia ſe ipſos in hoc ſibi ipſis repræſentant tamquam viros fortes, qui maximis malis reſiſtere potuere.

In omni re, ut nobis præ cæteris bene ſuccedat, optamus, etiam in ludis ubi ſors regnat, nullaque ars, ſolertiave requiritur, idque cum lucri cauſa ludimus: quia noſtri ideæ ideam felicitatis adjungimus, fortunamque videri volumus nos reliquis prætuliſſe, in quos ſua munera effundat, idque meritorum noſtrorum intuitu. Imaginariam hanc felicitatem credimus ita ad nos pertinere, ut in ſolidum noſtra ſit, adeo ut jure quodam eoſdem nobis in poſterum ſucceſſus poſſimus promittere. Hiuc luſores alios præferunt, quibus ſociis, aleæ fortunam experiantur; quod tamen affatim ridiculum eſt: dici quidem poteſt hominem quemdam feliciter in hanc horam vixiſſe: quod autem in poſterum is potius eamdem experiri debeat fortunam, quam qui miſerrimus huc uſque fuit, nulla eſt probabilior ratio.

Sic illorum animi, qui mundo addicti ſunt, non alia deſiderio-

riorum objecta habent, quam vana hæc phantaſmata, quibus miſere deſtinentur: quinimo illi, qui ſapientiſſimi habentur, non minus quam reliqui, hiſce ſpectris, & ſomniis deluduntur. Ii vero ſoli, qui vitam, vitæque actiones ad æterna referunt, dici poſſunt circa res ſolidas, reales, & permanentes verſari; cum verum ſit cæteros omnes vanitatem, & nihilum amare, erroremque, & mendacium ſectari.

CAPUT XI.

De alia confuſionis in cogitationibus, & ratiociniis cauſa, quod ſcilicet ideæ verbis ſint alligatæ.

JAm dictum eſt, ex eo, quod neceſſe ſit, externis ſignis uti ad mentem exprimendam, nos ita ideas noſtras verbis alligaviſſe, ut ſæpenumero magis ad verba attendamus, quam ad res. Hinc illa, quæ in cogitationibus, diſcurſibuſque confuſio eſt, frequentiſſime oritur.

Notandum quippe eſt, homines earumdem rerum diverſas habere ideas, iiſdem tamen uti vocibus ad illas exprimendas. Idea *virtutis*, alia eſt apud Philoſophum Ethnicum, alia apud Theologum; uterque tamen eodem virtutis nomine utitur ad ſuam ideam exprimendam.

Inſuper pro ætatis diſcrimine eaſdem res modis diverſiſſimis conſideravimus; omnes tamen has varias ideas iiſdem nominibus ſubiecimus. Hinc in errores proclives ſumus, ſive illis verbis utamur ipſi, ſive alios utentes audiamus: quandoquidem modo hanc, modo illam notionem iiſdem vocibus attribuimus. Exempli cauſa, animadvertimus in nobis quoddam principium eſſe, (quodcumque demum illud ſit) nutritionis, & accretionis, hoc *animam* nuncupavimus; eamdemque animæ ideam non tantum ad id, quod in animalibus, ſed etiam, quod in plantis analogum eſt, extendimus. Animadvertimus etiam nos cogitare, atque hoc inſuper cogitationis principium *animæ* nomine inſignivimus. Hinc factum eſt, ut hac nominis ſimilitudine, ſive analogia decepti pro una, eademque re ſumpſerimus principium cogitationis, & principium nutritionis, & accretionis. Eodem modo *vitæ* nomen, & illi facultati inditum eſt, e qua functiones animales procedunt, & facultati etiam cogitatrici; cum tamen hæc duo toto cœlo differant.

Sic hæ voces *ſenſus*, *ſenſatio*, *&c.* etiam tum, cum de aliquo quinque ſenſuum dicuntur, æquivocationibus quam maxime laborant. Tria namque in nobis fiunt, cum aliquid ſentimus, puta, cum rem quampiam cernimus. 1. Quidam motus excitantur in organis corporeis, ut cerebro, vel oculo 2. Hi motus animæ occaſionem præbent aliquid percipiendi ſic ex motibus excitis in oculo per lumen a guttis pluviis ſoli oppoſitis reflexum, anima ideas concipit coloris rubri, cærulei, flavi. 3. De rebus a nobis viſis judicium ferimus: ſic hos colores judicamus ad iridem pertinere, quam pronunciamus tantæ magnitudinis, taliſve figuræ eſſe, tantoque a nobis intervallo diſtare. Horum trium primum unice ad corpus pertinet; reliqua duo tantum ad animam, ſed tamen ob ea quæ in corpore peraguntur. Nihilominus hæc tria, quamvis in ſe diverſiſſima, uno, eodemque *ſenſus*, vel *ſenſationis* nomine, viſus v. g. vel auditus indigitamus. Nam quando oculus dicitur videre, auris audire, de iis tantum motibus id intelligendum eſt, qui in organo corporeo excitantur, cum manifeſtum ſit, oculum objecta ſua non percipere, nec de illis judicare. E contra dicimus nos talem aliquem non vidiſſe, ſi alias mens avocata ad eum non attenderit, licet ille ſe nobis obtulerit, præſenſque in oculos incurrerit: quo caſu *viſus* nomen uſurpatur pro ea cogitatione, quæ in anima formatur occaſione eorum, quæ in oculo, & cerebro fiunt: & ſecundum hanc nominis notionem anima videt, non corpus; quemadmodum a Platone, & poſt eum a Cicerone aſſertum eſt his verbis *Nos enim ne nunc quidem ea oculis cernimus, quæ videmus; neque enim eſt ullus ſenſus in corpore. Viæ quaſi quædam ſunt ad oculos, ad aures, ad nares a ſede animi perforatæ: itaque ſæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis, atque integris oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus; ut facile intelligi poſſit animum, & videre, & audire, non eas partes quæ quaſi feneſtræ ſunt animi.* Denique ſumuntur hæ voces *ſenſus*, *viſus*, *auditus*, *&c.* pro horum trium ultimo, id eſt pro judiciis ab anima latis poſt perceptiones factas occaſione eorum, quæ in organis corporeis tranſiguntur, cum dicimus ſenſus falli, uti cum baculum cernimus in aqua curvum, ſolemve bipedalem. Indubium namque eſt, nullum errorem, aut falſitatem in iis reperiri, quæ in organis corporeis fiunt; neque etiam in nuda animæ perceptione, quæ ſimplex tantum apprehenſio eſt. Sed omnis error inde proficiſcitur, quod male

le judicemus, aſſerentes v. g. ſolem bipedalem eſſe, quia ob maximam diſtantiam imago ſolis in fundo oculi depicta ejuſdem præter propter magnitudinis eſt cum imagine, quam objectum bipedale imprimeret, ſi eo tantum intervallo diſtaret, quod ordinario videndi modo proportionatur. Sed quia a prima infantia talia tulimus judicia, iiſque ferendis ita aſſueti ſumus, ut eodem fere momento, quo ſolem cernimus, ita ſine ullo examine judicemus, illa viſui attribuimus, objectaque dicimus vel parva, vel magna, prout a nobis longius, propriuſve diſtant; cum tamen mens ſit, non oculus, quæ de illorum parvitate, atque magnitudine judicat.

Omnes linguæ infinito ſimilium verborum numero ſcatent, quæ, & eodem ſono, iiſdemque elementis conſtantia, ſunt ſigna nihilominus rerum diverſiſſimarum.

Sed notandum eſt, quando vox æquivoca duas res nulla inter ſe cognatione conjunctas, & numquam in hominum cogitationibus confuſas ſignificat, impoſſibile eſſe, ut erroris cauſa nobis ſit. Illi enim, in quo vel tantillum ſenſus communis eſt, numquam imponet hæc vox æquivoca, *Aries*, quæ animal quoddam ſignificat, & ſydus in Zodiaco. Cum tamen difficile ſit non falli, ubi æquivocatio orta eſt ex hominum errore, varias ideas confundentium, ut in hoc verbo *anima*: pro confeſſo enim habemus eos, qui primum illis vocibus uſi ſunt, in earum ſignificationes inquiſiviſſe, & ſic nobis ſæpe ſufficit illas proferre; cum parum ſolliciti ſumus, an earumdem notiones in nobis claræ, diſtinctæque ſint, necne. Immo aliquando contingit, ut propter nominis identitatem rei alicui aliquid attribuamus, quod ideæ, quam de ea habemus, eſt contrarium, convenitque rebus longe diverſis; nec advertimus hoc ex eo provenire, quod res diverſas ſub eodem nomine confundamus.

CAPUT XII.

De Remedio confuſionis in cogitationibus, & ratiociniis noſtris ex nominum confuſione enaſcentis. De nominum definiendorum utilitate; deque differentia inter definitionem rei, & definitionem nominis.

AD evitandum nominum, quæ in vulgaribus linguis occurrunt, confuſionem, nihil conducibilius videtur, quam novam linguam, novaque nomina condere, quæ illis

tantum ideis, quibus ſignificandis aſſignabuntur, erunt alliganda. Ut autem hoc fiat, neceſſe non erit, novos vocum ſonos procudere; cum illi, qui jam in uſu ſunt, iterum poſſint uſurpari, modo conſiderentur tamquam omni ſignificatione deſtituti, ut denuo eas illis notiones, quas libuerit, adſcribamus. Et hoc etiam fiet, ſi nempe aliis verbis ſimplicibus, & ab omni æquivocatione liberis ideæ, quibus illi alligandi ſunt, deſignabuntur. Sic ſi probandum ſit, animam eſſe immortalem, vox hæc *anima*, æquivoca cum ſit, ut antea a nobis demonſtratum eſt, confuſionem in ea, quæ dicenda erunt, facile inducet; hujus evitandæ cauſa, vocem quidem hanc, *animæ* ut ſonum omni notione deſtitutum retinebo, quem demum illi rei, quæ in nobis eſt principium cogitationis, unice ſignificandæ adhibebo, dicens, *Animam appello id, quod in nobis eſt principium cogitationis*.

En nominis definitionem tanto cum emolumento a Geometris uſurpatam, quæ caute eſt a rei definitione diſtinguenda.

In definitione etenim rei, qualis hæc eſt, *homo eſt animal rationale; tempus eſt menſura motus*, termino definiendo, v. g. *homini*, & *tempori*, uſitata notio relinquitur, in qua alias notiones, ſive ideas contineri aſſerimus, uti ideam *animalis rationalis*, vel *menſuræ motus*: cum in definitione nominis, ut dictum eſt, primo ſonum tantum ſpectemus, quem deinde conſtituimus ſignum alicujus ideæ, aliis verbis deſignatæ.

Sed cavendum eſt, ne hanc nominis definitionem, de qua hic ſermo eſt, cum illa altera confundamus, de qua quidam Philoſophi loquuntur, quibus ea aliud non eſt, quam nominis ex vulgaris idiomatis uſu, vel etymologia interpretatio. De hac nobis alias dicendum erit. Nos autem hic privatum tantum illius ſenſum ſpectamus, qui nomen definit, quique conſenſu cupit nomen intelligi ad propriam cogitationem manifeſtandam, parum anxius, an in eodem ſenſu ab aliis accipiatur.

Ex dictis ſequitur primo, definitiones nominum ad libitum eſſe, non autem definitiones rei. Cum enim unuſquiſque ſonus ex ſe, & natura ſua indifferens ſit ad quidlibet ſignificandum, mihi licet, modo alios commonefaciam, in proprios uſus hunc ſonum ad hanc præciſe rem ſignificandam, ſine omni alius ſignificationis mixtura, determinare. Sed prorſus aliter

ſe

ſe res habet cum definitione rei. Nam ab humano arbitrio non pendet, ut ideæ quidlibet comprehendant; adeo ut, ſi in ideis definiendis quicquam adiiciamus, quod in illis non continetur, inevitabilis fit in errorem lapſus.

En utriuſque definitionis exemplum. Si vocem hanc, *parallelogrammum*, omni ſignificatione exutam, ad triangulum ſignificandum ſepono, id mihi licitum eſt, & culpa, erroreque careo, quamdiu hoc modo illam ſumo; & tunc potero affirmare parallelogrammum habere tres angulos æquales duobus rectis. Sed ſi reliquero huic voci notionem, ideamque vulgarem, ita ut ſignificet figuram, cujus latera parallela ſunt; & nihilominus affirmavero, parallelogrammum figuram eſſe tribus lineis contentam: quia tunc hæc futura eſſet definitio rei, foret etiam falſiſſima, cum impoſſibile ſit, ut trium linearum figura latera habeat parallela.

Sequitur ſecundo, lites de nominum definitionibus moveri non debere, eo ipſo, quod arbitrariæ ſint: quia negari haud poteſt, quin talem quis ſignificationem huic ſono dederit, quam ſe illi dediſſe affirmat, nec quod talem ſignificationem habeat apud eum, poſtquam ſemel illius admoniti ſumus. Sed rerum definitiones ſæpiſſime jure controvertuntur, cum falſæ eſſe poſſint, ut prius oſtenſum eſt.

Sequitur tertio, omnem nominis definitionem, cum in diſputationem vocari non poſſit, principii vicem ſubſtinere: quod tamen de rerum definitionibus dici non poteſt, quandoquidem propoſitiones ſunt, quæ ab iis negari queunt, qui aliquam obſcuritatem in illis inveniunt: ac proinde reliquarum propoſitionum inſtar debent probari, non autem pro veris ſupponi, niſi ex ſeipſis claræ ſunt, ut ſunt axiomata.

Quod vero jam dixi, nominis definitionem principii vicem ſubſtinere poſſe, ulteriori elucidatione opus habet. Illud quippe verum tantum eſt, quia controverti nequit, quin determinata idea poſſit aſſignato nomine vocari: nihil tamen ea propter debemus de ipſa idea concludere, nec credere illam nobis quid poſitivi exhibere ex eo ſolum, quod tali nomine nuncupetur. Exempli cauſa, poſſum, *chimæræ* nomen definire dicens, chimæram appello, quod contradictionem implicat; non tamen exinde ſequetur, chimæram aliquid eſſe. Eodem modo, ſi quis mihi Philoſophus diceret, gravitatem voco illud principium internum, quo lapides, nullo impellente, deorſum feruntur, de definitione hac non diſquiram; quinimo

eam libentiſſime acceptabo, quia ex ea cognoſco, quod mihi cupit ſignificare: ſed negabo illud, quod hoc gravitatis nomine notatur eſſe quid reale, cum nullum tale principium lapidibus inſit.

Fuſius hæc mihi exponenda duxi ob graves errores, in quos vulgaris Philoſophia impingit. Primò, definitionem rei cum definitione nominis confundit, primæque aſſignat, quod non niſi ad ſecundam pertinet. Nam cum illa innumeras definitiones non nominum, ſed rerum procuderet, quæ falſiſſimæ ſunt nec rerum naturas, aut inditas nobis a natura ideas ullatenus explicent, has tamen definitiones nobis obtrudit pro principiis quibus nefas ſit refragari. Quod ſi quis illas negaverit (poſſunt autem jure meritiſſimo negari) hunc e Scholis eliminandum clamat, indignumque quo cum diſputetur.

Secundo, Philoſophia vulgaris nominum definitionibus numquam fere utitur ad obſcuritatem amoliendam, nec illas certis quibuſdam ideis clare deſignatis affigit, quæ ideo e confuſione numquam emergunt. Hinc evenit, ut maxima diſputationum pars de nominibus tantum inſtituatur: quin etiam eo, quod in ideis clarum, verumque eſt, abutitur ad id ſtabiliendum, quod in iiſdem confuſum, falſumque continetur; quod tamen vitium ipſa nominum definitione tolleretur. Sic Philoſophi vulgo nihil credunt clarius, certiuſve, quam quod ignis calidus ſit, lapides graves, adeo ut judicent inſipientis eſſe illa negare; quod ſane unicuique perſuadere poterunt, quamdiu a nominibus definiendis abſtinent; quam primum tamen hoc fecerint, ſtatim propalabitur, quid hiſce de rebus obſcurum ve ſit, aut clarum. Petendum itaque ab illis quid ſibi velint hæc nomina, *calidum*, & *grave*. Si enim reponant, ſe per *calidum* id ſolum intelligere, quod in nobis caloris ſenſui excitando, aptum eſt; per *grave* id, quod deorſum fertur, a nullo ſuffultum, jure merito dicere poſſunt, inſipientis eſſe, ignem negare calidum, aut lapides graves. Sed ſi per *calidum* intelligant qualitatem ſimilem illi quam nobis imaginamur, quoties calorem ſentimus; per *grave*, id quod habet principium internum, quo deorſum feratur, quamvis a nullo alio propulſum; facile oſtendi poteſt, eum non rem claram, ſed obſcuriſſimam negaturum, ne dicam falſiſſimam, qui ignem hoc ſenſu calidum negaverit, vel lapides graves: quia admodum clarum eſt, ignem nobis caloris ſenſum incutere actione illa, qua in corpus noſtrum agit, ſed nullo modo clarum eſt, eſſe aliquid in igne ſimili illi, quod

ad

ad ignem accedentes ſentimus. Eodem modo clarum eſt, lapides, quam primum dimittuntur, deſcendere, ſed clarum itidem non eſt, illos ex ſe, nullo alio protrudente, deſcendere.

Hæc ergo magna eſt definitionis nominum utilitas, quod nempe ipſa diſtincte ſciamus id, de quo agitur, omneſque inutiles altercationes preſcinduntur de vocibus, quas hic hoc ſenſu, ille alio intelligit, quod etiam ſæpe accidit, cum de re qualibet confabulamur.

Sed præter hanc utilitatem, etiam alia eſt. Aliquando diſtinctam rei cujuſpiam ideam exhibere nequimus, niſi plurimus verbis utamur ad illam deſignandam: jam vero intempeſtivum eſſet, præſertim in ſcriptis ſcientificis, prolixam verborum ſeriem identidem repetere: quapropter poſtquam rem ipſam pluribus verbis expreſſam bene concepimus, conceptam illius ideam uni alicui verbo alligamus, quod loco cæterorum omnium eſſe poterit. Sic poſtquam compertum eſt, eſſe numeros in duos numeros æquales divſibiles; ut evitemus ſæpius iterandam horum verborum repetitionem, aliquo peculiari nomine hanc proprietatem deſignamus, appellamuſque numerum in duos numeros æquales diviſibilem numerum parem. Ex quo palam fit quoties nomine definito utimur, mentaliter ſufficiendam eſſe ipſam definitionem; quam etiam ita ſemper animo præſentem habere oportet, ut protinus audito, v. g. numero pari, illum præciſe numerum percipiamus, qui eſt in duos æquales numeros diviſibilis; hæcque duo tam arcte debent in cogitatione conjungi, ut citius lingua unum proferre non poſſit, quin ſtatim mens aliud adiiciat. Qui nomina definivere, ut Geometræ, a quibus hoc quam accuratiſſime factum eſt, id tantum contrahendi ſermonis cauſa fecerunt, (*ne aſſidue circumloquendo moras faciamus*, ut Sanctus Auguſtinus loquitur,) non idearum, quæ ſermonum materia ſunt, decurtandarum: ſupponunt enim mentem integram definitionem contractis terminis ſubſtituere, quæ ideo tantum adhibent, ne vocum multiplicitas confuſionem pariat.

CAPUT XIII.

Quædam Magnopere obſervanda circa definitiones nominum

CUm jam explicuerimus, tum naturam, tum utilita
tem, neceſſitatemque definitionum nominum, e r
erit, quædam de illarum uſu, ne in abuſum tranſeat, ob
ſervare.

Primo, omnia nomina definienda non ſunt, hoc enim
ſæpe, & inutile foret, & factu impoſſibile. Inutile, inquam
quia cum conceptæ de rebus ideæ diſtinctæ ſunt, omneſque ho
mines eamdem linguam loquentes, audito aliquo nomine, eam
dem ideam efformant, ſupervacaneum eſſet, tale nomen de
finire; quia jam definitionis intentum habemus; quippe illu
ſine definitione diſtinctæ, claræque ideæ alligatur. Hoc autem
contingit in rebus valde ſimplicibus, quarum omnes homine
naturaliter eaſdem ideas habent; adeo ut nomina, quibus ex
primuntur, in eodem ſenſu ab omnibus intelligantur: ſi qui
autem illis obſcuri admiſceatur, illud tamen quod clarum e
primario intenditur; atque ita, qui talibus ad ideam claram
denotandam utuntur, metuere non debent, ne male intelligan
tur. Harum vocum ex numero ſunt *ens*, *cogitatio*, *extenſio*
æqualitas, *duratio*, *vel tempus*, *& ſimilia* Quamvis enim
aliqui ideam temporis diverſis propoſitionibus, quas definitione
appellant, ſuboſcuram reddant, qualis eſt, *tempus eſt men*
ſura motus ſecundum prius, & poſterius; inſuper tamen haben
has definitiones, cum de tempore loquuntur; nec aliud de ill
concipiunt, quam quod cæteris mortalibus de eodem innatum
eſt. Ac proinde docti, indoctique idem prorſus eadem facili
tate intelligunt, cum audiunt equum minus temporis ſtadi
conficiendo inſumere, quam teſtudinem.

Inſuper etiam dixi, factu impoſſibile eſſe omnes voces de
finire; quia ad nomen aliquod definiendum aliis nominibus opu
eſt, ideam deſignantibus, cui illud nomen connectendum eſt
Quod ſi hæc nomina, quæ primo explicanda adhibentur, defi
nienda itidem ſunt, aliis etiam opus erit, & ſic in infinitum
Quædam itaque primitiva ſunt, quæ definiri non poſſunt: &
æque peccabitur, ſi in definiendo, vel nimii ſimus, vel nimi
parci: quia utroque modo in illam labemur confuſionem, quam
ſtudemus evitare.

Obſer-

Obſervandum ſecundo, notas, receptaſque definitiones non eſſe immutandas, quando in iis nihil occurrit culpandum; quia facilius eſt nominis ſignificationem alios docere, cum uſus, ſi non omnium, ſaltem doctiorum illud, cuidam ideæ alligavit, quam cum alteri ideæ de novo connectendum eſt, ſpoliandumque priori, cui diutino uſu fuerat conjunctum. Ac proinde culpa non careret, qui receptas Geometrarum definitiones immutaret, niſi quædam eſſent non ſatis elucidatæ, quarumque ideæ non ſatis terſe deſcriberentur; quales ſunt apud Euclidem definitiones *anguli*, & *proportionis*.

Obſervandum tertio, cum neceſſitas nominis definiendi inceſſerit, ad communem uſum eſſe quam proxime accedendum, nec notiones prorſus ab illis, quas habent, alienas vocibus aſſignandas, vel quæ etymologiæ adverſentur, ut ſi definiretur parallelogrammum figura tribus lineis contenta: ſed ſi nomen duas ſignificationes habet, alterutra ſpoliandum eſt, ut alteri tantum affigatur. Sic cum *calor* ex uſu communi ſignificet, & *ſenſum*, quem habemus, & *qualitatem*, quam igni ineſſe credimus, illi prorſus ſimilem, quam ſentimus; ad hanc ambiguitatem tollendam, caloris quidem nomine utar, ſed illud alterutri tantum ideæ exprimendæ, altera abdicata, adjudicabo, ajens, calorem appello illum ſenſum, quem ad ignem accedens, habeo: cauſæ vero hujus ſenſationis darem vel nomen prorſus diverſum, ut eſt illud *ardoris*, vel idem cum adjuncto determinante, diſtinguenteque a calore ſumpto pro ſenſu, ut eſt illud aliud *caloris virtualis*.

Ratio hujus obſervationis ex eo petitur, quod homines poſtquam ſemel voci ideam affixerunt, non facile inducuntur ad eamdem ab illa voce ſeparandam: ac proinde vetus idea, numquam non recurrens, recentem, quam ex nupera definitione habet, obliterat: adeo ut facilius aſſueſcere homines poſſint voci nullius ſignificationis, ut ſi quis *bara* uteretur ad figuram tribus lineis contentam deſignandam, quam induci, ut nomen hoc *parallelogrammum* exuant idea figuræ, cujus oppoſita latera parallela ſunt, induantque ſignificatione alterius figuræ, cuius latera parallela eſſe non poſſunt.

In hunc errorem lapſi ſunt omnes Chymici. Hi amarunt rerum, de quibus agunt, nomina, nulla propoſita utilitate, mutare, aliaque imponere res alias ſignificantia, nullumque commercium habentia, cum novis ideis, quibus alligantur. Hinc ineptæ, ac ridiculæ nonnullorum ratiocinationes, ut

illa

illa eſt cujuſdam aſſerentis, peſtem, morbum uti imaginabatur, ſaturninum; curatum iri, ſi ægrotantis collo plumbea lamina, quod metallum Saturnus Chymicis dicitur, appenderetur; in qua inciſus ſit ſabbato, qui dies Saturno etiam ſacer, character ille, qui apud Aſtronomos illius planetæ ſymbolum eſt. Quaſi vero arbitrariæ illæ, & ſine ratione effictæ relationes plumbum inter, & Saturnum, Saturnum, & diem Saturni, notamque ejuſdem Planetæ indicem reales effectus ſortiri poſſent, morboſque reapſe curare.

Sed nihil in hac Chymicorum lingua intolerabilius, quam temerata ſacroſanctæ religionis myſteria ad Chymicorum ſcilicet arcana obnubenda. Eo uſque namque impietatis quidam progreſſi ſunt, ut quod a Sacra Scriptura de veris Chriſtianis dicitur, (ſcilicet *illos eſſe genus electum*, *regale ſacerdotium*, *gentem ſanctam*, *populum Dei acquiſitum*, *quem e tenebris vocavit in lucem ſuam admirabilem*) chimæricæ Cruci roſeæ Fraternitati applicent; cujus alumni ſecundum ipſos ſoli ſapientes ſunt, beatam immortalitatem adepti, invento ſcilicet ope lapidis philoſophorum animarum in corpore figendarum arcano, cum nullum corpus, ut ajunt, auro magis fixum ſit, aut minus corruptibile. Has ſomniantium nugas videre eſt in Cl. Gaſſendi examine Philoſophiæ Fluddianæ. Ex quibus patet nullum eſſe ingeniorum periculoſiorem morbum, quam quo hi enigmatici ſcriptores laborant, qui arbitrantur res inficetiſſimas, ne dicam falſiſſimas, & maxime flagitioſas grandium myſteriorum inſtar æſtimatum iri, ubi vocibus ultra communem hominum captum intelligibilibus amictæ prodierint in lucem.

CAPUT XIV.

De Definitionibus nominum alterius generis, per quas ſignificationes notantur ſecundum uſum communem.

QUicquid hucuſque de definitionibus nominum dictum eſt, de illis tantum intelligi debet, per quas unuſquiſque nomina definit in proprium uſum: & hinc illæ liberæ ſunt, & arbitrariæ, quia unicuique licet quolibet ſono uti ad ideas ſuas exprimendas modo alios commonefaciat. Cum autem ſermonis tantum proprii domini ſimus, non autem ſermonis aliorum, unicuique noſtrum jus quidem competit vo-

cabu-

cabularii condendi in proprios uſus, non autem in uſus cæterorum, quorum nec verba interpretari debemus, ex iis ſignificationibus, quas ipſi pro libitu nominibus dedimus. Ac proinde, cum illa nominis notio explicanda non ſit; quæ nobis propria eſt, ſed quæ nomini competit ex uſu communi, nullatenus arbitrariæ dicendæ ſunt tales definitiones, ſed omnino debent, non quidem rerum, ſed uſus veritatem ſtricte repræſentare: imo falſæ dicendæ ſunt, ſi hunc uſum veraciter non exprimant. id eſt, ſi ſonis eaſdem ideas non conjungant, quibus conjunctæ ſunt ex ordinario loquentium uſu. Hinc palam fit, lites moveri poſſe de talibus definitionibus, cum numquam non diſputetur de terminorum ex uſu communi ſignificationibus.

Quamvis autem harum definitionum condendarum munus ad Grammaticos proprie ſpectet, cum illorum ſit Dictionaria componere, (quæ aliud non ſunt, quam idearum explicationes, quas homines ex pacto quibuſdam ſonis aſſignavere,) plura tamen a Philoſopho obſervari hac de re poſſunt, ad judicia accurate formanda apprime neceſſaria.

Primo itaque, quod etiam cæterarum fundamentum obſervationum eſt, obſervamus, totalem nominum ſignificationem ſub conſiderationem ſæpe non venire, id eſt, nomina ſæpe plura ſignificant, quam quæ videntur ſignificare; ac proinde; qui illa interpretantur, non omnes illas ideas explicant, quas nomina in audientium mentibus excitant.

Significare namque, ſive nomen ſcriptum ſit, ſive ore prolatum, aliud non eſt quam, quamdam in mente ideam excitare, aures, oculoſve feriendo, Contingit autem ſæpe, ut vox aliqua præter principalem ideam, quæ propria illius ſignificatio habetur, alias etiam plures ideas excitet, quas primariæ illius ideæ appendices, ſive ideas ſecundarias licet dicere, ad quas non attenditur, quamvis, & illæ menti imprimantur.

Exempli cauſa: ſi quis cuipiam diceret, *mentitus es*, ſi primaria notio ſpectetur, nihil aliud ſibi volunt illæ voces, quam probe noſti, verum non eſſe, quod dicis. Sed huic primariæ ſignificationi, uſus aliam, contemptus ſcilicet, & opprobrii, ideam adjunxit. Hinc credimus iis vocibus utentes parum curare, an nos lædant, necne: ac proinde illæ contumelioſæ ſunt, & offenſivæ.

Aliquando hæ ſecundariæ ideæ non ab uſu communi conjunctæ ſunt, ſed ab eo, qui eis pro tunc utitur: quo caſu communiter excitantur vocis intentione, oris, corporiſve diſtortione,

aliiſque

aliiſque ſignis naturalibus, quæ innumeras verbis ideas adiiciunt, illorum ſignificationes variantes, mutantes, minuentes, augentes, quia imagines motuum, judiciorum, & opinionum loquentium ipſis ſignificationibus addunt.

Ac proinde ſi ille, qui dicebat, ex audientium auribus metiendam eſſe vocis intentionem, crediderit ſufficere, ut quis ea voce loquatur, quæ poſſit exaudiri, vocis ſane uſum maxima ex parte ignoravit; cum ipſa vocis inflexio aliquando non minus ſignificet, quam ipſa verba. Varii vocis accentus ſunt: eſt quidem vox accomodata ad docendum, eſt ad blandiendum, eſt ad coarguendum: ſæpe volumus non tantum, ut vox leniter ad aures pertingat, ſed ut feriat acriter, & penetret. Quis enim ferret ſervum vehementius objurgatum dicentem, *Here, ſubmiſſius loquere, probe te audio*, cum ipſa vocis vehementia pars objurgationis ſit, eaque neceſſaria, ad illam menti ideam imprimendam, quam herus ſuo ſervo impreſſam cupit.

Sed nonnumquam ſecundariæ hæ ideæ verbis ipſis adunitæ ſunt, quia ordinario, illis prolatis, in mente excitantur. Hinc fit, ut verborum, quæ idem videntur ſignificare, injurioſa alia ſint, mitia alia, quædam modeſta, alia impudentia, quædam honeſta, alia inhoneſta; quia præter primariam ideam alias adjectitias habent, e quibus oritur hæc varietas.

Hæc notatio quorumdam injuſtitiam propalare poteſt, qui de illatis opprobriis conquerentes, frequenter nomina ſubſtantiva in adjectiva commutant; adeo ut ſi *ignorantiæ*, & *impoſturæ* accuſentur, ſe *ignaros*, *impoſtoreſque* agnominatos clamant. Quod tamen eſt a ratione alienum, cum hæc verba ejuſdem ſignificationis non ſint. Nomina enim adjectiva, *ignarus*, *impoſtor*, præter notata vitia, contemptus ideam includunt; cum tamen *ignorantia*, & *impoſtura* rem, prout eſt, ſine ulla acceſſione ſignificent. Quinimo alia nomina inveniri forte poſſunt, quæ idem ſignificent, ſed adjecta idea blanda, & demulcente, quæque deſiderium teſtentur illius famæ parcendi, in quem dicuntur. Talibus autem vocibus utuntur viri prudentes, ac moderati, niſi peculiaris aliqua ratio exigat, ut res majori vehementia, & acrimonia agatur.

Hinc etiam cognoſci poteſt diſcrimen inter orationis genus ſimplex, & figurarum; & ratio peti, cur eædem ſententiæ acriores, multoque vehementiores ſint, ſi figurata, quam ſi nuda, ſimplicique oratione efferantur. Elocutiones etenim figu-

figuratæ, præter primarium ſignificatum, etiam motus, affectuſque animi in loquente exprimunt, tranſmittuntque ad audientem; cum ſimplices nudam ſolummodo veritatem denotent.

Sic, exempli cauſa, hemiſtichium illud Virgilianum, *uſque adeone mori miſerum eſt?* ſi ſimpliciter, & ſine figura ſic efferretur, *non eſt uſque adeo miſerum mori*, languidum foret, multumque vehementiæ deperderet. Nec mirum, cum primus verborum ordo, multo plus ſignificet, quam ſecundus. Primus etenim non tantum denotat, mortem non eſſe rem adeo malam, ſed inſuper virum depingit, mortem ipſam ultro provocantem, atque intrepide expectantem; imago quippe vividior ipſa primaria ſententia, cui adjuncta eſt. Hinc mirum non eſt, ſi auditor vehementius commoveatur; mens etenim veritatum quidem ideis inſtruitur, movetur autem nonniſi affectuum repræſentatione.

Si vis me flere, dolendum eſt
Primum ipſi tibi.

Ex eo autem, quod ſtylus figuratus, ut plurimum, non tantum res, ſed ipſos animi affectus, quos inter loquendum, meditandumque concipimus, ſignificet, colligi poteſt, quis demum illius uſus eſſe debeat, quibuſve ſermonibus ſit accomodandus. Manifeſtum autem eſt, figuris uti in rebus pure ſpeculativis, ridiculum fore, quas oculo tranquillo contemplamur, & quæ nullos in animo motus excitant. Cum enim figuratæ locutiones animæ motibus exprimendis inſerviant illæ, quæ tum adhibentur, cum anima ſane omni motu placida, tranquillaque manet, motus quidem contra naturam ſpaſmici dicendi ſunt. Quid quæſo inficetius concionatoribus quibuſdam, qui de qualibet re indiſcriminatim in oratione inſurgunt, qui non minus de rebus philoſophicis, quam de veritatibus graviſſimis, & ad ſalutem maxime neceſſariis perorando incaleſcunt.

E contra iis de rebus, quibus ut commoveamur, ratio poſtulat, crimen eſt jejune, frigide, & ſine omni commotione dicere.

Sic cum ſacroſanctæ Religionis veritates non tantum propoſitæ ſint, ut nude, ſimpliciterque cognoſcantur, ſed magis etiam, ut ab omnibus colantur, amentur, adorentur; dubio procul nobile illud, excelſum, & figuratum dicendi genus, quo

quo SS. PP. uſi ſunt, illis tradendis multo magis convenit, quam ſtylus ſimplex ſine ullo figurarum ornatu, qualis Scholaſticorum eſt. Uſurpatum etenim a Patribus dicendi genus, non tantum nos docet ipſas veritates, ſed etiam nobis exhibet eoſdem amoris, reverentiæquæ affectus, quos ipſi inter ſcribendum habuere: oblata itaque menti noſtræ hujus ſanctæ diſpoſitionis imago, multum confert nobis ſimiliter componendis. Cum e contra ſimplex Scholaſticorum ſtylus, nudæ veritatis ideam repræſentans, excitandis in anima amoris, & reverentiæ affectibus, quos debet erga veritates Chriſtianas habere, minus aptus videatur. Hinc etiam non tantum minus utilis, ſed etiam minus gratus hic ſimplex ſtylus eſt, cum anima magis oblectetur ſuorum affectuum ſenſu, quam quibuslibet cognitionibus.

Denique ex dictis ſolvi poteſt celebris illa, multumque ab antiquis Philoſophis agitata quæſtio, an ſcilicet quædam voces impudicæ ſint; Stoicorumque poſſimus argumenta evertere, quibus contendebant, poſſe quaſdam locutiones ſine ullo diſcrimine uſurpari, quæ tamen pro turpibus paſſim, & obſcœnis habentur.

Putabant Stoici, inquit Cicero, ſcripta hac de re epiſtola, nulla verba vel turpia eſſe, vel impudica. Nam turpitudo, inquiunt, vel in rebus eſt, vel in verbis: non in rebus, quas licitum eſt aliis nominibus appellare, quæ tamen in turpibus non ſunt: nec etiam in verbis, ſi tantum ut ſoni conſiderentur; quia ſæpe accidit, ut Cicero oſtendit, ut idem ſonus res diverſas ſignificans, prout hanc ſignificationem habet, turpis ſit, ſecus vero prout aliam.

Sed nihil hic videre eſt, præter vanam ſubtilitatem, inde enatam, quod Stoici nullam ſecundariam idearum, quas mens primariis adjungit, rationem habuerint. Hinc enim accidit, ut eadem res hac voce pudice, illa vero obſcœne poſſit ſignificari, ſi vocum altera ideam addat, turpitudinem illam obvelantem, altera vero ideam, eamdem turpitudinem propalantem, ac impudenter oſtentantem. Sic *adulterium*, *inceſtus*, *peccatum abominandum*, nomina obſcœna non ſunt, licet res maxime obſcœnas ſignificent, quia illas tantum exhibent quodam horroris velo obtectas, ita ut pro maximis flagitiis, vel inde habeantur. Hæ itaque voces non tam actiones ipſas, quam actionum flagitia denotant: cum e contra aliæ ſint, quæ eaſdem actiones nullo immiſſo horrore ſignificant, imo illas

illas potius ut gratas, placenteſque, quam ut flagitioſas notant, idea effrontis impudentiæ ſuperaddita. Et hæ illæ voces ſunt, quæ turpes, & impudicæ vocantur.

Idem dicendum de quibuſdam circumlocutionibus, quibus actiones quædam pudice exprimuntur, quæ quamvis legitimæ, non nihil tamen corruptæ naturæ admixtum habent. Tales quippe verborum circuitus, non tantum res ipſas ſimpliciter exprimunt, ſed una probam dicentis diſpoſitionem; adeo ut palam fiat e prudenti cautela, quam adhibet, eum nonniſi gravate, & coacte de illis loqui, illaſque velle & ſibi, & aliis obvelatas. Cum e contra, qui de iiſdem aliter, & liberius loquuntur oſtendunt ſe in illis contemplandis cum delectatione verſari: quæ delectatio cum turpis ſit, mirum non eſt, voces, quæ illam ideam imprimunt, turpes cenſeri, & inverecundas.

Hanc ob cauſam evenit aliquando, ut vox aliqua, quæ alias caſta fuit, turpis poſtea evadat. Hinc Doctores Hebræi coacti fuere alicubi alia nomina Bibliorum margini apponere, a legentibus pronuncianda loco illorum, quæ textui interſeruntur. Quod ideo factum eſt, quia illa nomina cum primum fuere a Prophetis uſurpata, nondum evaſerant inverecunda, cum tunc adnexam haberent ideam aliquam, res illas caute, & pudice repræſentantem. Sed poſtmodum, abjecta hac idea, aliaque impudenti, & effronti aſcita, illa eadem nomina turpia facta ſunt. Ne autem obſcœna hac idea mens percelleretur, jure merito Rabbini voluere, ut alia nomina inter legendum ſubſtituerentur, ipſo tamen ſacro textu immutato, & integro.

Hanc ob cauſam quidam ſcriptor, quem emiſſa religioſæ profeſſionis vota ad ſtrictiorem verecundiam obligabant, cum accuſaretur nomine inhoneſto locum infamem deſignaviſſe, male crimen eſt a ſe amolitus, citando Patres, *lupanaris* vocabulo libere utentes, atque aſſerendo in eorum libris ſæpe *meretricis*, & *lenonis* nomenclaturas occurrere, aliaſque, quæ non honeſte in linguis vernaculis uſurpantur. Nam ex frequenti horum nominum apud SS. PP. uſu palam eſt, illa tunc temporis pro turpibus non fuiſſe habita, id eſt obſcœnitatis ideam, qua jam infamia ſunt, iis ex poſterorum uſu acceſſiſſe. Male itaque concludebat ille, licere in linguis vernaculis uti verbis turpibus, & impudicis, cum hæc revera eaſdem res non ſignificent, quas uſurpata a Patribus vocabula ſignificabant;

quan-

quandoquidem, præter ideas utriſque communes, animi male compoſiti ideam exhibeant, admixtumque aliquid habeant licentioſæ impudentiæ.

Cum hæ ſecundariæ ideæ tanti momenti ſint, primariaſque notiones in tam varias ſignificationes refingant, e re facerent, qui Vocabularia condunt, ſi eaſdem deſignarent, ac lectores commonefacerent vocum contumelioſarum, urbanarum, acrium, caſtarum, impudicarum, vel potius has ultimas prorſus antiquarent, & abolerent, cum multo melius ſit illas ignorare, quam ſcire.

CAPUT XV.

De Ideis, quas mens illis adjungit, quæ præciſe per verba ſignificantur.

*SUb nomine ideæ ſecundariæ comprehendi poteſt aliud idearum genus, quam mens peculiari ratione adjungit ſignificationi præciſæ terminorum. Id ſæpe fit, cum concepta hac præciſa ſignificatione, quæ verbo reſpondet, non ſiſtit mens, ſi illa nimis confuſa eſt, & generalis; ſed longius proſpiciens, occaſionem ſumit conſiderandi in objecto, quod ei repræſentatur, alia attributa, & alias facies, & illud quoque concipiendi per diſtinctiores ideas.

Hoc peculiariter accidit in pronominibus demoſtrativis, cum vice proprii nominis utimur neutro pronomine, *hoc*: liquet enim per; *hoc*, ſignificari *hanc rem*, *hoc negotium*. Verbum autem *res* generaliſſimum, & confuſiſſimum attributum deſignat cujuſcumque objecti; cum nihil tantum ſit, cui *rei* appellatio non convenit.

Sed quia pronomen demonſtrativum, *hoc*, non denotat ſimpliciter rem in ſemetipſa, ſed etiam offert menti ut præſentem, mens non conſiſtit in ſolo rei attributo, ſed alia fere diſtincta attributa ei adjungit. Sic cum quis utitur verbo, *hoc*, dum adamantem oſtendit, menti non ſatis eſt illud concipere ut rem præſentem, ſed adjungit illi ideam corporis duri, & micantis, & talem formam habentis.

Omnes hæ ideæ, tum prima, & præcipua, tum ea, quam mens adjungit, excitantur verbo, hoc, adjecto adamanti; ſed non eodem pacto excitantur. Idea enim attributi rei præſentis inde excitatur, ut propria ſignificatio pronominis, *hoc*

aliæ vero excitantur, ut ideæ, quas mens concipit unitas, & idemtificatas cum illa prima, & præcipua idea, ſed quæ non præciſe notantur per pronomen, *hoc*. Hinc fit, ut ſicuti in diverſis rebus terminus, *hoc*, adhibetur, ita diverſæ ſint additiones. Si demonſtrans adamantem dixero, *hoc*, hic terminus ſignificabit quidem ſemper *hanc rem*; mens vero ſupplebit, & adjunget. eſſe adamantem, & corpus durum, & micans: ſed ſi eſt vinum, addet mens ideas liquiditatis, guſtus, & coloris vini; & ita in cæteris rebus.

Accurate igitur ſeparandæ ſunt adjunctæ hæ ideæ ab ideis ſignificatis. Quamvis enim utræque eidem menti inſint, non tamen eodem prorſus in ea ſunt modo; & mens ipſa, quæ has ideas diſtinctiores adjungit, intelligit etiam, terminum, *hoc*, non ſignificare a ſemetipſo niſi ideam confuſam, quæ quamvis adjuncta ideis diſtinctioribus, confuſa ſemper remanet.

Hinc diſſolvenda eſt importuna argutiola, quam Miniſtri celebrem reddiderunt, & in qua præcipuum ſuum argumentum fundant ad ſtabiliendam propriam ſententiam figuræ in Euchariſtia. Nec quiſquam mirari debet, nos obſervationem iſtam hic adhibere huic argumento declarando, cum Logica dignius ſit, quam Theologia.

Eorum perſuaſio eſt, in hac propoſitione Jeſu Chriſti, *Hoc eſt corpus meum*, per verbum *hoc*, ſignificari panem. Dicunt igitur, panis non poteſt eſſe realiter corpus Jeſu Chriſti: ergo propoſitio Jeſu Chriſti non ſignificat *hoc eſt realiter corpus meum*.

Non eſt hic examinanda minor, ejuſque falſitas demonſtranda, quod alibi fecimus; tantum agitur de majori, qua defendunt, verbum *hoc*, ſignificare panem: neque aliud ipſis dicendum eſt in hac re juxta principium, quod mox ſtabilivimus, niſi verbum *panis*, cum diſtinctam ideam ſignificet, non eſſe illud præciſe, quod termino *hoc*, reſpondet, qui confuſe tantum denotat ideam rei præſentis. At ſane conſtat Jeſu Chriſto pronunciante hoc verbum, & ſimul Apoſtolos revocante ad panem, quem in manibus habebat, illos veroſimiliter adjunxiſſe ideæ confuſæ *rei præſentis* ſignificatæ per terminum *hoc*, ideam diſtinctam panis, quæ tantummodo excitata, non præciſe ſignificata erat per hunc terminum.

Attentionis defectus ad hanc neceſſariam diſtinctionem

inter ideas excitatas, & eas, quæ præciſe ſignificantur, om negotium Miniſtrorum facit. Omnia moliuntur, ſed inutil ter, ut demonſtrent, Jeſu Chriſto oſtendente panem, Apoſt los conſpicientes, ipſique pani applicatos, per terminum, *ho* non potuiſſe non concipere panem. Datur ipſis, concepiſſe los in ſpecie panem, atque habuiſſe rationem, cur ita co ciperent, non multum de ea re contendendum eſt; non eni quæritur, conceperintne illi panem, ſed quonam pacto co ceperint.

Et ideo ipſis dicimus, ſi conceperint illi, ideſt, habueri in mente diſtinctam ideam panis, non habuiſſe ut ſignificata per verbum, *hoc*, quod fieri non poteſt, quippe hic termin numquam aliud ſignificabit, niſi ideam confuſam; ſed ea habuiſſe, ut ideam adjunctam huic ideæ confuſæ, excitar que per circumſtantias.

In progreſſu operis pondus hujus obſervationis cognoſcetu Sed expedit hic addere, hanc diſtinctionem adeo indubitata eſſe, ut ii ipſi, qui probandum ſuſcipiunt, terminum, *ho* ſignificare panem, nihil aliud agant, quam eam confirmen *Hoc*, inquit Miniſter, qui poſtremus de re iſta loquutus eſt *non tantum ſignificat hanc rem præſentem*, *ſed hanc rem præſe tem*, *quam ſcitis eſſe panem*. Quis non videt in hac propoſiti ne terminos iſtos, *quam ſcitis eſſe panem*, adjunctos quide eſſe termino, *rem præſentem*, per propoſitionem incidenter ſed non præciſe ſignificatos eſſe per terminum *rem preſentem* quandoquidem alicujus propoſitionis ſubjectum non ſignific totam propoſitionem; & ideo in hac propoſitione, quæ eun dem ſenſum habet, *hoc*, *quod ſcitis eſſe panem*, verbum p nis adjunctum quidem eſt verbo, *hoc*, verum non ſignificat per terminum, hoc.

Sed quid refert, inquient Miniſtri; verbum, *hoc*, præci non ſignificare panem, modo verum ſit, Apoſtolos concepi ſe id, quod Chriſtus appellabat, *hoc*, eſſe panem?

En quid refert, cum terminus, *hoc*, ex ſe ipſo nihil aliu ſignificet, quam præciſam ideam rei præſentis, licet dete minatam pani per ideas diſtinctas, quas Apoſtoli illi adju xerint, adhuc capax eſt alterius determinationis, & coll gari cum aliis ideis, mente tamen non animadvertente h objecti mutationem. Unde cum Chriſtus pronunciat de, *ho* quod ſit corpus ſuum, Apoſtoli detrahere debuerunt additio

nem

nem, quam ipſi fecerunt per ideas diſtinctas panis, & retinentes eamdem ideam *rei præſentis*, conceperunt poſt abſolutam propoſitionem Jeſu Chriſti, hanc rem præſentem eſſe adhuc corpus Chriſti; & hoc pacto ipſi alligarunt verbum, *hoc*, quod pani adjunxerant per propoſitionem incidentem, cum attributo corporis Jeſu Chriſti. Attributum corporis Jeſu Chriſti adegit eos quidem ad recidendas ideas adjunctas ſed non ad mutandam ideam præciſe notatam per verbum, *hoc*, & ſimpliciter conceperunt, id eſſe corpus Jeſu Chriſti. En univerſum hujus propoſitionis myſterium, quod non ex obſcuritate oritur terminorum, ſed ex mutatione facta a Jeſu Chriſto, a quo factum eſt, ut iſtud ſubjectum, *hoc* habuerit duas diverſas determinationes in principio, & in fine propoſitionis, ut nos explanaturi ſumus in ſecunda parte, acturi de unitate confuſionis in ſubjectis.

Finis Partis Primæ.

PARS SECUNDA.

Continens Conſiderationes ab hominibus facta circa propria Judicia.

CAPUT I.

De verbis relatis ad Propoſitiones.

*CUM propoſitum ſit nobis explicare hic varias animadverſiones, quas homines fecerunt circa propri judicia, & judicia ſint propoſitiones ex diverſis pa tibus compoſitæ, primus locus dandus eſt harum partium explicationi, quæ præcipue ſunt Nomen, Pronomen, & Verba.

Parum refert examinare, Grammaticæ ne, an Logic ejuſmodi tractatio ſit propria; expeditius eſt dicere, quicqui ad cujuſque Artis finem confert, illius eſſe, ſive peculiarem ejus rei præbeat cognitionem, ſive aliæ æque Artes e utantur.

Confert nonnihil Logicæ ſcopo, qui eſt recte cogitare, cognoſcere diverſos uſus ſonuum, qui attributi ſunt significādis idis, quoſque iiſdem mens tam arcte connectere conſuevit, ut unum ſine altero vix concipiatur; ita ut idea rei excitet ideam ſon & viciſſim, idea ſoni ideam rei.

Generatim in hac re dici poteſt, verba eſſe ſonos diſtinctos & articulatos, ex quibus homines fecerunt ſigna, ut declararent id, quod in eorum mente agitur.

Cum vero quicquid ibi agitur eſt omnino concipere, judicare, ratiocinari, & diſponere, ut jam diximus; verborum officium eſt declarare omnes has operationes: cujus rei cauſ tria illorum genera inventa, quæ ſunt iis eſſentialia, de quibu tantummodo verba facturi ſumus, ideſt Nomina, Pronomina, & Verba, quæ nominum locum tenent, ſed diſpari ratione; quod hic peculiarius explicandum eſt.

De

De Nominibus.

Objecta noſtratum cogitationum cum ſint, ut jam diximus, vel res, vel rerum modi; verba electa ſignificandis tam rebus, quam modis vocantur *Nomina*.

Quæ res ſignificant appellantur *Nomina ſubſtantiva*, ut *terra*, *ſol*. Quæ ſignificant modos, denotantes ſimul ſubjecta, quibus modi conveniunt, appellantur *Nomina adjectiva*, ut *bonus*, *juſtus*, *rotundus*.

Inde eſt, ut cum per mentis abſtractionem hi modi concipiuntur, nec referuntur ad aliquod ſubjectum; quia tunc ſubsiſtunt in mente quodammodo per ſe ipſos, exprimuntur per nomen ſubſtantivum, ut *ſapientia*, *albedo*, *color*.

Et viciſſim, cum ea, quæ ex ſe ſubſtantiæ ſunt, & res, concipiuntur cum relatione ad ſubjectum aliquod, nomina, quæ illa ſignificant hoc pacto, evadunt adjectiva; ut *humanus*, *carnalis*. Et exuendo hæc adjectiva formata ex nominibus ſubſtantivis eorum relatione fiunt nova ſubſtantiva: ita poſt formatum a ſubſtantivo, *homo*, adjectivum, *humanus*, cuditur ex adjectivo *humanus*, ſubſtantivum *humanitas*.

Sunt nomina in Grammatica pro ſubſtantivis habita, quæ vera adjectiva ſunt, ut *Rex*, *Philoſophus*, *Medicus*, quia denotant modum eſſendi, vel modum in ſubjecto. Sed cauſa, cur habeantnr ſubſtantiva eſt, quia cum uni ſubjecto tantum conveniant, ſubauditur ſemper hoc unicum ſubjectum, quamvis non exprimatur.

Eadem ratione hæc verba, *rubrum*, *candidum*, *&c.* ſunt vera adjectiva, quia relatio eſt expreſſa: ſed ratio, cur non exprimatur ſubſtantivum, adquod relationem habent eſt, quod ſubſtantivum, iſtud generale ſit, comprehendens omnia horum modorum ſubjecta, & ideo unicum eſt in generali hac extenſione. Ita *rubrum* eſt omnis res rubra, *candidum* omnis res candida, vel ut loquuntur Geometræ eſt res rubra *quæcumque*.

Adjectiva igitur habent ex natura ſua duas ſignificationes, alteram diſtinctam, quæ eſt modi, alteram confuſam, quæ eſt ſubjecti. Sed quamvis ſignificatio modi diſtinctior ſit, eſt tamen indirecta; & viciſſim ſignificatio ſubjecti, quamvis confuſa, eſt directa. Verbum *candidum* ſignificat directe quidem, ſed confuſe ſubjectum, & indirecte, quamvis diſtincte candorem.

De Pronominibus.

Uſus Pronominis eſt vice nominis fungi, & facere, ut illiu[s] repetio vitetur, quæ tædium parit. Sed credi non debet, dum nominum vices explent pronomina, eumdem prorſus effectum in mente parere. Hoc omnino verum non eſt: contra vero repetionis moleſtiam non abſtergunt, niſi quia repræſentant nomina modo quodam confuſo. Nomina aperiunt quodammodo res menti, pronomina vero eaſdem repræſentant quaſi velo tectas, quamvis mens intelligat nihilominus, eſſe eaſdem res, quæ nominibus ſignificatæ ſunt. Inde fit, ut nihil abſurdum ſit, nomina, & pronomina ſimul conjungi: *Tu Phædria. Ecce ego Johannes.*

De diverſis generibus Pronominum.

Cum homines animadverterint ſæpe inutile eſſe, & ingratum, ſe ipſos nominare, invenerunt pronomen primæ perſonæ, ponendum loco ejus, qui loquitur, *Ego*. Et ne deberent nominare eum, ad quem verba fiunt, opportunum fuit, illum ſignificare per verbum, quod dicitur pronomen ſecundæ perſonæ, *Tu*.

Ne deberent etiam eorum hominum, ac rerum nomina de quibus loquuntur, iterare, invenere pronomina tertiæ perſonæ, *Ille, illa, illud*: in quibus ſunt, quæ veluti digito demonſtrant id, de quo loquimur; unde dicta ſunt Pronomina demonſtrativa, *hic, iſte*.

Eſt aliud, quod reciprocum vocatur, quia notat rei cujuſquam relationem ad ſe ipſam. Tale eſt pronomen, *ſui, ſibi, ſe*: *Cato ſibi mortem conſcivit*.

Univerſa pronomina hoc commune habent, ut diximus, quod confuſe ſignificent nomen, cujus vice funguntur. Sed hoc eſt peculiare in neutro genere horum pronominum, *illud*, *hoc*: cum abſolute adhibetur, ideſt, ſine nomine expreſſo, ut contra ac alia genera, *hic, hæc, ille, illa*, referri poſſunt, & ſemper fere referuntur ideis diſtinctis, quas tamen ipſa confuſe tantum ſignificant; *illum expirantem flammas*, ideſt, *illum Ajacem*; *His ego nec metas rerum, nec tempora ponam*, ideſt, *Romanis*: neutra ſemper ad nomen quoddam generale, & confuſum referuntur, *Hoc erat in votis*, ideſt, *hæc res*, *hoc negotium erat in votis*; *Hoc erat alma parens*, &c. Eſt igitur duplex confuſio in neutro, nempe altera pronominis, cui ſignificatio ſemper

con-

confuſa eſt, & altera verbi, *negotium*, quod etiam generale eſt æque, ac confuſum.

De Pronomine relativo.

Aliud adhuc eſt Pronomen, quod appellatur relativum, *qui, quæ, quod*.

Hoc relativum pronomen aliquid commune habet cum cæteris pronominibus, & aliquid proprium.

Commune habet, quod vice nominis ponatur, ejuſque ideam confuſam excitet.

Peculiare ipſius eſt, quod propoſitio, quam componit poteſt eſſe pars ſubjecti, aut attributi propoſitionis, & aliquam efficere ex his propoſitionibus adjunctis, aut incidentibus, de quibus infra fuſius acturi ſumus; Deus *qui bonus eſt*, Mundus *qui eſt viſibilis*.

Exiſtimo hic intelligi hos terminos ſubjecti, & attributi propoſitionum: quamvis eos nondum expreſſe explicaverim, adeo enim communes ſunt, ut antequam Logica diſcatur, fere intelliguntur. Si qui non intellexerint, inveniant locum, ubi iſtorum ſignificationem docuimus.

Hinc reſolvi poteſt hæc quæſtio, quiſnam ſit proprius ſenſus vocis gallicæ *que*, cum ſequitur verbum, cumque ad nihil referri videatur. *Jean repondit qu'il n'etoit pas le Chriſt*; *Pilate dit, qu'il ne trovoit point de crime en Jeſus Chriſt*.

Sunt qui volunt eſſe adverbium, quemadmodum & vocem, *quod*, a Latinis quandoque uſurpatam in eodem ſenſu, ac noſtrum, *que*, gallicum, quamvis raro: *Non tibi obiicio, quod hominem ſpoliaſti*, dixit Cicero.

Sed revera hæ voces, *que*, *quod*, nihil aliud ſunt, quam pronomen relativum, cujus & ſignificationes retinent.

Ita in hac propoſitione, *Jean repondit, qu'il n'etoit pas le Chriſt*, hoc, *que*, retinet uſum connectendi aliam propoſitionem, *n'etoit pas le Chriſt*, cum attributo contento in verbo, *repondit*, quod ſignificat *fuit reſpondens*.

Alius uſus, qui eſt fungi vice nominis, & ad illud referri, profecto longe minus apparet; ex quo aliqui non vulgares Authores rati ſunt, huic voci, *que*, ſic uſurpatæ omnino uſum iſtum adeptum eſſe. Dici tamen poſſet, adhuc ab ea retineri: dicendo enim *Jean repondit*, intelligitur *eum dediſſe reſponſum*, & ad hanc ideam confuſam *reſponſi* refertur iſtud, *que*. Item cum Cicero dixit, *Non tibi obiicio, quod hominem ſpoliaſti*, illud,

quod, refertur ad ideam confuſam rei objectæ, confictam verbo *obiicio*, & hæc *res objecta* concepta primum confuſe deinde peculiariter determinatur a propoſitione incidente, connexa per verbum, *quod*. *Quod hominem ſpoliaſti*.

Idem notari poteſt in his propoſitionibus; *Je ſuppoſe, que vous ſerez ſage : Je vous dis, que vous avez tort*. Hic terminus *Je dis*, primum offert concipiendam confuſe *rem dictam*: & ad hanc *rem dictam* refertur illud, *Je dis, que*, ideſt, *Je dis une choſe, qui eſt*. Qui etiam dicit. *Je ſuppoſe*, offert ideam confuſam *rei exiſtimatæ*; hoc enim *Je ſuppoſe* ſignificat, *Je fais une ſuppoſition*, & ad hanc ideam *rei ſuppoſitæ*, refertur vox *que*. *Je ſuppoſe que*, ideſt, *Je fais une ſuppoſition, qui eſt*.

In horum pronominum numero haberi poteſt Græcus articulus ὁ, ἡ τὸ, quando poſtponitur nomini, cui præire ſolet: τῦτο ἐςι τὸ σῶμα μῦ, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον: dicit Sanctus Lucas; iſtud enim τὸ profert menti σῶμα modo quodam confuſo. Ita pronominis munere fungitur.

Hoc ſolum intereſt inter articulum huic uſui adhibitum, & pronomen relativum, quod articulus, quamvis teneat locum nominis, annectit tamen ſequens attributum nomini præcedenti in una, & eadem propoſitione: relativum vero conficit cum ſequēti attributo aliam diſtinctam propoſitionem, quamvis cum priori conjunctam, ὁ δίδοται, quod datur, ſive quod eſt datum.

Ex iſto articuli uſu ſtatues, parum ſolidam eſſe animadverſionem nuper a Miniſtro quodam editam in rationem interpretandi hæc verba Evangelii Sancti Lucæ, quæ mox retulimus. Quoniam in Græco textu non habemus nomen relativum, ſed articulum, *C'eſt mon Corps le donnè pour vous*; *queſto è il mio corpo, il dato per voi*, & non quod datur pro vobis, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, non vero ὁ ὑπὲρ ὑμῶν δίδοται; putat, omnino neceſſarium eſſe, ut vis hujus articuli exprimatur, ita verti hunc textum: *hoc eſt meum corpus, meum corpus datum pro vobis*, aut *corpus datum pro vobis*, nec recte verti exprimendo locum his verbis, *hoc eſt corpus meum quod pro vobis datur*.

Hæc vero illius perſuaſio inde certe profecta eſt, quod Auctor ille nonniſi imperfecte perſpexit veram naturam pronominis relativi, & articuli. Etenim ſicut certum eſt pronomen relativum *qui*, *quæ*, *quod* implendo vices nominis illud

non

non alio, quàm confuſo modo repræſentare; ita ab articulo ὁ, ἡ, τὸ, non aliter quam confuſe repræſentatur nomen, ad quod refertur: ita ut cum hæc confuſa repræſentatio proprie electa ſit ad evitandam diſtinctam repetitionem ejuſdem verbi, quæ moleſta eſt, deſtruere quodammodo articuli ſcopum eſt, illum vertere per expreſſam repetitionem ejuſmet verbi. *Hoc eſt corpus meum, meum corpus pro vobis datum*, quandoquidem articulus omnino interpoſitus eſt ad evitandam iſtam repetitionem: cum contra interpretando per pronomen relativum, *hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur*, ſervatur hæc eſſentialis conditio articuli repræſentandi nomen confuſo tantum modo, & non bis impingendi eamdem imaginem menti, & tantum deſeritur altera articuli conditio, quæ minus eſſentialis videri poteſt, in eo ſita, ut articulus eo pacto nomen ipſum referat, ut adjectivum ipſi adjunctum non conficiat novam propoſitionem, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον; cum relativum *qui, quæ, quod* paulo amplius ſeparat, & ſubjectum evadit novæ propoſitionis, ὁ ὑπὲρ ὑμῶν δίδοται. Ita verum eſt, neutram harum interpretationum, *hoc eſt corpus meum, meum corpus datum pro vobis*; *hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur*. prorſus eſſe perfectam; cum prior abſolutam ſignificationem articuli mutet in diſtinctam ſignificationem contra ipſius articuli naturam, altera ſervat hanc confuſam ſignificationem, ſed diffidens in duas propoſitiones per pronomen relativum, quando per articulum una tantum conflatur. Sed ſi alterutra neceſſario adhibenda ſit, non video, quo jure prior eligenda ſit, altera rejecta, quod ſua animadverſione hic Author facere contendit.

CAPUT II.

De Verbo.

*QUæ huc uſque de nominibus, & pronominibus diximus, mutuati ſumus ex libello jampridem impreſſo ſub nomine *Grammaticæ generalis*, ſi pauca demas a nobis diverſe explicata: in his vero, quæ Verbum reſpiciunt; de quo actum eſt ibi cap. 13. tantum tranſcribam, quæ Author ille de eodem docuit, quippe quibus nihil addi poſſe videtur. Hominibus, inquit, non minus neceſſe fuit invenire voces ſignificantes affirmationem, quæ præcipuus modus

eſt cogitationum noſtrarum, quam invenire eas, quæ ſignificarent objecta ipſarum cogitationum.

Et hoc proprium eſt, in quo conſiſtit id, quod *verbum* dicimus, quod nihil aliud eſt, niſi *vox*, *cujus præcipuus uſus eſt ſignificare affirmationem*, ideſt, notare ſermonem, in qua vox iſta adhibetur, eſſe ſermonem hominis non ſolum concipientis res, ſed etiam de ipſis judicantis, & affirmantis: qua in re verbum diſtinguitur a quibuſdam nominibus, ſignificantibus quoque affirmationem, ut *affirmans*, *affirmatio*, quia hæc non aliter illam ſignificant, niſi quia, quadam mentis reflexione, facta eſt objectum noſtræ cogitationis; atque ideo non declarant, eum qui his vocibus utatur, affirmare, ſed tantum concipere affirmationem.

Dixi præcipuum uſum verbi eſſe ſignificare affirmationem, quia infra demonſtraturi ſumus, illud adhiberi etiam ſignificandis aliis motibus noſtri animi, ut deſiderandi, orandi, jubendi, &c., ſed mutatum demum in inflexione, & modo. Nos igitur in toto hoc capite verbum tantum conſideramus ſecundum ſuam præcipuam ſignificationem, quæ eſt ea, quam habet in indicativo. Juxta hanc ideam dici poteſt, verbo ex ſeipſo non convenire alium uſum, quam notare conjunctionem, quam nos in noſtra mente facimus duorum terminorum alicujus propoſitionis. Sed in hac ſimplicitate ſolum verbum, *eſſe*, quod ſubſtantivum dicimus, manſit, nec proprie manſit, niſi in tertia perſona, *eſt*, & in quibuſdam caſibus. Cum enim homines natura ipſa ducantur paucis verbis proprias ſententias ad exprimendas, ſemper fere affirmationi in eadem voce alias conjunxerunt ſignificationes.

1. Conjunxerunt ſignificationem alicujus attributi, ita ut tunc duæ tantum voces unam propoſitionem componant, ſicut cum dico *Petrus vivit*: unum enim verbum, *vivit*, continet, & affirmationem, & attributum *eſſe viventem*. Inde magna verborum diverſitas profecta eſt in unaquaque lingua; cum ſi homines contenti fuiſſent dare verbis generalem ſignificationem affirmationis, nullum adjungentes ipſi peculiare attributum, uno tantum verbo in unaquaque lingua opus fuiſſet, eo ipſo, quod ſubſtantivum appellamus.

2. Conjunxerunt etiam aliquando ſubjectum propoſitionis, ita ut tum duæ voces, & una etiam, propoſitionem conſtruere integram poſſit. Duæ voces, ſicut cum dico, *ſum homo*; *ſum* enim non ſolam affirmationem ſignificat, ſed continet

etiam

etiam ſignificationem pronominis, *ego*, quod ſubjectum eſt hujuſce propoſitionis, quæ Gallice fere ſemper exprimitur, *Je ſuis homme*. Una vox, ut cum dico, *vivo*, *ſedeo*. Nam hæc verba continent in ſeipſis affirmationem, & attributum, ut diximus; & cum pertineant ad primam perſonam, continent etiam ſubjectum, *ego ſum vivens*; *ego ſum ſedens*. Inde proficiſcitur diſcrimen perſonarum, quæ fere eſt in omnibus verbis.

3. Conjunxerunt relationem quamdam ad tempus, cujus reſpectu affirmatur; ita ut ſola vox, ut *cœnaſti*, ſignificet, me affirmare de eo, cum quo loquor, actionem cœnandi, non pro præſenti tempore, ſed pro præterito. Et inde orta eſt varietas temporum, quæ etiam fere verbis eſt communis.

Diverſitas harum ſignificationum eidem voci conjunctarum, multos impedivit Authores, alioquin præclaros, quin recte verbi naturam, cognoſcerent. Non enim illud conſideraverunt ſecundum id, quod ei eſſentiale eſt, quod eſt affirmatio, ſed ſecundum has alias relationes, quæ verbo ſunt accidentales.

Sic Ariſtoteles conſiſtens in tertia ſignificatione ex adjunctis ei, quæ verbi eſſentialis eſt, verbum definivit, *vox ſignificans cum tempore*.

Alii, ut Buxtorfius, adjungentes ſecundam, definierunt, *vox flexilis cum tempore*, & *perſona*.

Alii ſiſtentes in prima harum ſignificationum adjunctarum, quæ eſt attributi; & conſiderantes, attributa, quæ homines conjunxerunt cum affirmatione in eadem voce, fere eſſe, aut actiones, aut paſſiones, rati ſunt, verbi naturam conſiſtere *in ſignificandis actionibus, aut paſſionibus*.

Tandem Julius Cæſar Scaliger myſterium inveniſſe ſe credidit in ſuo libro de Cauſis Linguæ Latinæ, dicens, diſtinctionem rerum *in permanentes*, & *fluentes* eſſe veram originem diſtinctionis inter nomina, & verba; cum nomina nata ſint ſignificandis rebus permanentibus, verba rebus fluentibus.

Sed facile eſt perſpicere, has omnes definitiones falſas eſſe, nec veram verbi naturam explicare.

Modus, quo duæ priores ſunt efformatæ, ſatis id declarat, cum nihil plane in ipſis dictum ſit ejus, quod verbum ſignificat, ſed id tantummodo, cum quo ſignificat, *cum tempore*, *cum perſona*.

Deteriores ſunt poſteriores duæ: duo enim definitionis vitia con-

continent, quæ potiſſima ſunt, nimirum non convenire univerſæ rei definitæ, nec illi tantummodo.

Sunt namque verba non ſignificantia, neque actiones, neque paſſiones, neque res fluentes, ſicut *exiſtit*, *quieſcit*, *friget*, *alget*, *tepet*, *calet*, *albet*, *viret*, *claret*.

Sunt inſuper voces, quæ verba non ſunt, ſignificantes tamen actiones, & paſſiones, ac res etiam fluentes juxta definitionem Scaligeri. Conſtat enim, participia eſſe vera nomina; & tamen, quæ ex activis verbis deſcendunt, non minus actiones ſignificant, ut ex paſſivis orta paſſiones, quam verba ipſa, unde proficiſcuntur: neque aliqua ratio eſt credendi per vocem *fluens* non ſignificari rem tranſeuntem, ſive fluentem æque, ac per vocem fluit.

Quibus adjungi poteſt, adverſus duas priores verbi definitiones, participia ſignificare pariter cum tempore, cum & præſentis temporis ſint, & præteriti, & futuri, præſertim apud Græcos: & qui arbitrantur (nec ſine cauſa) vocativum caſum eſſe veram ſecundam perſonam, præcipue ſi diverſam habeat a nominativo terminationem, invenient nihil in hac parte eſſe diſcriminis, niſi majoris; aut minoris ſignificationis inter vocativum, & verbum.

Ratio igitur eſſentialis, cur participium non ſit verbum eſt, quia participium non ſignificat affirmationem; unde ſequitur non poſſe a participio propoſitionem fieri, quod verbi proprium eſt, niſi adjungendo verbum, ideſt, reſtituendo id, quod ademptum fuit, dum ex verbo factum eſt participium. Quare enim, *Petrus vivit*, eſt propoſitio, non autem, *Petrus vivens*. niſi adjaceris *eſt*, *Petrus eſt vivens*, niſi quia affirmatio, quam continet in ſe verbum, *vivit*, adempta eſt, ut fieret participium? Unde liquet, affirmationem contentam, vel non contentam in voce aliqua facere, ut illa verbum ſit, vel non ſit.

Qua in re obiter notari etiam poteſt, infinitivum modum, qui ſæpiſſime nomen eſt, quotieſcumque dixerimus, ut dici ſolet, *bibere*, *comedere*; *il bere il mangiare*, differre a participiis in hoc, quod participia ſunt nomina adjectiva, infinitivus vero eſt nomen ſubſtantivum, confictum per abſtractionem ex hoc adjectivo, eodem pacto, quo ex adjectivo *candidus* fit candor. Ita *rubet* verbum ſignificat, *eſt ruber*, continens ſimul, & affirmationem, & attributum; *rubens*, participium ſignificat ſimpliciter *rubrum* abſque affirmatione, &

ru-

rubere, tamquam nomen uſurpatum, ſignificat ruborem.

Firmum igitur manere debet, conſiderato ſimpliciter eo, quod verbi eſſentiale eſt, ipſius unicam, & veram definitionem eſſe, *vox ſignificans affirmationem*. Nam nulla inveniri poteſt vox, quæ affirmationem denotet, quæque verbum non ſit, nec verbum, quod illi ſignificandæ non ſit natum, ſaltem in indicativo. Atque indubitatum eſt, ſi unum tantummodo inventum verbum fuiſſet, quale eſſet *eſt*, quod ſemper affirmationem denotaret, nulla addita differentia neque perſonæ, neque temporis, ita ut perſonarum diverſitatem ſola notarent nomina, & pronomina, temporum vero adverbia, illud numquam deſiturum revera verbum eſſe. Ut revera in propoſitionibus, quas Philoſophi vocant æternæ veritatis; *Deus eſt infinitus*; *omne corpus eſt diviſibile*; *totum eſt ſua parte majus*, vox *eſt*, ſimplicem tantum affirmationem ſignificat: vera enim illa ſunt omni tempore, neque conſiſtente mente in aliqua diverſitate perſonæ.

Verbum itaque, ſecundum id, quod ei eſt eſſentiale, eſt vox ſignificans affirmationem. At ſi in definitione verbi ejus præcipua accidentia velimus conjicere, ſic definiri poterit: *vox ſignificans affirmationem cum deſignatione perſonæ, numeri, & temporis*; quod proprie convenit verbo ſubſtantivo.

Alia vero verba, quatenus a ſubſtantivo differunt per connexionem, qua homines affirmationem cum attributis compegerunt, hoc pacto definiri poſſunt: *vox ſignificans affirmationem alicujus attributi cum deſignatione perſonæ, numeri, & temporis*.

Animadverti obiter quoque poteſt, cum affirmatio, quatenus concipitur, poſſit eſſe etiam attributum verbi, ut in verbo *affirmo*, hoc verbum ſignificare duas affirmationes, quarum altera reſpicit perſonam loquentem, altera vero perſonam, de qua loquitur, ſive ipſiuſmet ſit, ſive alterius. Cum enim dico, *Petrus affirmat*, *affirmat* idem eſt, ac eſt affirmans; & tunc, *eſt*, denotat meam affirmationem, ſive judicium, quod ego facio de Petro, & *affirmans* denotat affirmationem, quam ego concipio, & Petro tribuo: viciſſim verbum *nego* eadem ratione continet affirmationem, & negationem.

Nam illud quoque notandum eſt, quamvis noſtra judicia non ſint omnia affirmativa, ſed multa etiam negativa, verba tamen ex ſeipſis non aliud ſignificare, quam affirmationes: negationes tantum ſignificantur per particulas *non*, *ne*, aut

aut per nomina, quæ illas continent, *nullus*, *nemo*, qua adjuncta verbis affirmationem in negationem mutant; *Nullus homo eſt immortalis*, *nullum corpus eſt indiviſibile*.

CAPUT III.

Quid ſit Propoſitio; de quatuor generibus Propoſitionum.

POſtquam res ipſas idearum beneficio percepimus, tum ideas ad invicem comparamus, illaſque, prout inter ſe convenire, vel differre animadvertimus, conjungimus, aut ſeparamus; quod vocamus *affirmare*, vel *negare*, generaliq; que nomine, *judicare*.

Judicium hoc aliter Propoſitio appellatur; manifeſtumque eſt, oportere illam duos terminos habere, alterum, de quo quid affirmatur, aut negatur, quod *ſubjectum* dicitur, alterum, qui affirmatur, aut negatur, quod *attributum*, aut *prædicatum* dicitur.

Nec ſufficit hos duos terminos percipere, ſed debent mente vel conjungi, vel ſeparari; & hæc mentis actio, [ut jam diximus,] in propoſitione notatur verbo, *eſt*, illo quidem ſolitario, cum affirmamus, cum vero negamus, adjecta negationis particula, *non*. Sic cum ajo, *Deus eſt juſtus*, *Deus* ſubjectum eſt hujus propoſitionis, *juſtus*, prædicatum, verbum verò, *eſt*, mentis meæ affirmantis actionem notat, hoc eſt, ideam Dei, & ideam juſti tamquam ſibi congruentes, conjungentis. Quod ſi dicam, *Deus non eſt injuſtus*, verbum, *eſt*, cum adjuncto adverbio, *non*, actionem affirmationi contrariam deſignat, ſcil. negationem, per quam has ideas conſidero, tamquam pugnantes inter ſeſe; quia aliquid ineſt ideæ *injuſti*, quod illi non convenit, quod in Dei idea continetur.

Quamvis autem neceſſe eſt, ut omnis propoſitio hæc tria habeat, poteſt tamen, ut jam diximus capite præcedenti, duobus, vel unico tantum verbo conſtare.

Homines etenim, ad ſermonis compendium, plurima vocabula excogitarunt, quæ ſimul affirmationem, hoc eſt, id, quod verbum ſubſtantivum notat, & aliquod attributum, quod affirmatur, ſignificant. Horum ex numero ſunt omnia verba, præter id, quod vocamus ſubſtantivum, ut *Deus exiſtit*, i. e.

eſt

eſt exiſtens : *Deus amat homines*, i. e. *eſt amans homines*. Et verbum ſubſtantivum, cum ſolitarium eſt, ut quando dico, *Cogito, ergo ſum*, deſinit eſſe pure ſubſtantivum; quia tum illi attributorum generaliſſimum adjungitur, quod eſt *ens*: nam *ego ſum*, idem eſt ac, *ego ſum ens*, vel *aliquid*.

Eodem modo alibi, & ſubjectum, & affirmatio eidem verbo includuntur, ut in primis, ſecundiſque perſonis, præſertim apud Latinos; uti quando dico, *ſum Chriſtianus*, nam *ego* ſubjectum eſt hujus propoſitionis, quod verbo, *ſum*, continetur.

Hinc patet apud Latinos unum verbum propoſitionem conſtituere in primis, ſecundiſque perſonis verborum, quæ propria natura affirmationem cum prædicato continent. Sic *veni*, *vidi*, *vici*, tres integræ propoſitiones ſunt.

Hinc etiam concludi poteſt, omnem propoſitionem, vel affirmativam, vel negativam eſſe: & hoc illud eſt, quod per verbum ſignificatur, quod affirmatur, vel negatur.

Sed alia propoſitionum differentia eſt, a ſubjectorum univerſalitate, aut particularitate, aut ſingularitate petita.

Termini enim, ut prima parte dictum eſt, vel ſingulares ſunt, aut communes, & univerſales.

Et termini univerſales accipi poſsunt, vel ſecundum integram extenſionem, ſignis univerſalitatis, vel expreſſis, vel ſubintellectis, qualia ſunt pro affirmatione, *omnis*, pro negatione, *nullus*, ut *omnis homo*, *nullus homo*; vel ſecundum indeterminatam extenſionis partem, addito nomine *aliquis*, ut *aliquis homo*, *aliqui homines*, vel ullo alio, pro linguarum uſu.

Hinc naſcitur in propoſitionibus quædam varietas magnopere notanda. Cum enim ſubjectum propoſitionis terminus univerſalis eſt, in tota ſua extenſione ſumptus, propoſitio univerſalis dicitur, ſive affirmativa illa ſit, ut, *omnis impius eſt ſtultus*, ſive negativa, ut *nullus improbus eſt beatus*.

Cum vero terminus communis ſecundum partem indeterminatam ſuæ extenſionis ſumitur, quippe qui adjecto illo nomine, *aliquis*, reſtringitur, propoſitio particularis dicitur, ſive affirmativa ſit, ut *aliquis crudelis eſt ignavus*; ſive negativa, ut *aliquis pauper non eſt miſer*.

Quod ſi ſubjectum propoſitionis ſingulare eſt, ut cum dico, *Ludovicus* XIII. *Rupellam expugnavit*, propoſitio ſingularis appellatur.

Quam-

Quamvis autem propoſitio ſingularis ab univerſali in eo diſ-ferat, quod illius ſubjectum commune non ſit, majorem tamen cum illa habet affinitatem, quam cum particulari; quia ſubjectum, eo ipſo, quod ſingulare eſt, neceſſario ſecundum totam extenſionem ſumitur; hoc autem de eſſentia propoſitionis univerſalis eſt, illamque a particulari diſtinguit. Ut enim propoſitio ſit univerſalis, parum refert, an extenſio ſubjecti plura, pauciorave comprehendat, modo, qualiſcumque ea ſit, integra ſumatur. Hinc propoſitiones ſingulares pro univerſalibus habentur in argumentationibus. Poterunt itaque omnes propoſitiones ad quatuor genera reduci, quatuor vocalibus A, E, I, O, ad memoriæ ſublevamen notata.

A, Univerſalis affirmativa, ut *Omnis vitioſus eſt ſervus*.
E, Univerſalis negativa, ut, *Nullus vitioſus eſt beatus*.
I, Particularis affirmativa, ut *Aliquis vitioſus eſt dives*.
O, Particularis negativa, ut, *Aliquis vitioſus non eſt dives*.

Quò verò firmius memoriæ hæc inhæreant, hoc diſtico comprehenſa ſunt.

Aſſerit, A, *negat*, E, *verum generaliter ambo*;
Aſſerit, I, *negat* O, *ſed particulariter ambo*.

Præterea univerſalitas, aut particularitas, ſolet propoſitionis *quantitas* nuncupari, uti affirmatio, ſive negatio *qualitas*: hæc vero a verbo dependet, quod propoſitionis quaſi forma æſtimatur.

Sic A. & E, quantitate conveniunt, differunt vero qualitate, uti etiam I, & O.

Dividuntur etiam propoſitiones ſecundum materiam in veras, & falſas. Evidens autem eſt non poſſe dari propoſitionem, quæ nec vera ſit, nec falſa: cum omnis propoſitio, judicium noſtrum de rebus enuntians, vera ſit, ſi judicium illud rebus conveniat; ſecus, ſi diſcrepet.

Sed quia ſæpe nobis non ſatis lucis affulget ad verum a falſo dignoſcendum, præter propoſitiones, quæ nobis, vel veræ, vel certo falſæ creduntur, aliæ ſunt, quæ nobis veræ videntur, ſed quarum veritas non adeo clare ſe oſtendit, quin ſuſpicio ſubſit, ne falſæ ſint; vel etiam aliæ, quæ videntur falſæ, ſed quarum falſitatem non habemus plane perſpectam. Hæ ſunt propoſitiones probabiles, quarum primæ probabiliores, alteræ minus probabiles. Quarta parte dicemus

probabiles. Quarta parte dicemus quidnam illud ſit, quod efficit, ut omni certitudine judicemus propoſitiones quaſdam eſſe veras.

CAPUT IV.

De Propoſitionum idem ſubjectum, idemque prædicatum habentium oppoſitione.

QUatuor eſſe propoſitionum genera, A, E, I, O, modo diximus. Quæritur jam in quo conveniant, diſcrepentque, quando ex unis iiſdem ſubjecto, & prædicato diverſa propoſitionum genera fiunt, quod *oppoſitio* nuncupatur.

Et intellectu facile eſt tria tantum eſſe oppoſitionum genera, quamvis e tribus unum in duo alia ſubdividatur.

Si enim tum qnantitate, tum qualitate opponatur, ut A, O, & E, I, *contradictoriæ* dicuntur, ut, *Omnis homo eſt animal*; *aliquis homo non eſt animal*; *nullus homo eſt impeccabilis*, *aliquis homo eſt impeccabilis*.

Si quantitate tantum differunt, conveniunt vero qualitate, ut A, I, & E, O, *ſubalternæ* dicuntur, ut *Omnis homo eſt animal*, *aliquis homo eſt animal: Nullus homo eſt impeccabilis. Aliquis homo non eſt impeccabilis*.

Si denique qualitate differant, conveniant quantitate, tunc *contrariæ*, ſive *ſubcontrariæ* appellantur: contrariæ quando ſunt univerſales, ut *omnis homo eſt animal*, *nullus homo eſt animal*: ſubcontrariæ, quando particulares, ut, *aliquis homo eſt animal*, *aliquis homo non eſt animal*.

Si oppoſitæ hæ propoſitiones ſpectentur, prout, vel veræ ſunt, vel falſæ, evidens eſt.

Primo, contradictorias numquam ſimul eſſe, vel veras, vel falſas; ſed ſi altera vera eſt, altera erit falſa, & e contra. Si enim verum ſit *omnem hominem eſſe animal*, verum item eſſe non poteſt, *aliquem hominem non eſſe animal*: e contra, ſi verum ſit, *aliquem hominem non eſſe animal*. verum etiam eſſe non poteſt *omnem hominem eſſe animal*. Tanta hic dictorum claritas, ut ulterior explicatio tenebras iiſdem ſit circumfuſura.

Secundo, contrarias numquam poſſe eſſe ſimul veras, poſſe tamen utraſque eſſe falſas: veræ non poſſunt eſſe, quia

ſic contradictoriæ ſimul eſſent veræ; ſi enim verum ſit, *om nem hominem eſſe animal*, falſum eſt, *aliquem hominem no eſſe animal*, quæ propoſitio prioris contradictoria eſt; & pe conſequens falſum multo magis eſt, *nullum hominem eſſe an mal*, quæ eſt ejuſdem contraria. Sed alterius falſitas, no infert alterius veritatem: falſum enim eſſe poteſt, *omne homines eſſe juſtos*, abſque eo, quod verum ſit, *nullum hom nem eſſe juſtum*; quia aliqui homines juſti eſſe poſſunt, quam vis omnes non ſint juſti.

Tertio, evidens eſt per regulam regulæ de contrariis pro ſus oppoſitam, ſub contrarias ſimul veras eſſe poſſe; ut h duæ propoſitiones, *aliquis homo eſt juſtus*, *aliquis homo no eſt juſtus*, quia pars hominum poteſt eſſe juſta, pars auten injuſta; ac proinde affirmatio, & negatio in idem ſubjectum non cadunt, cum, *aliquis*, in altera propoſitione hunc ho minem, in altera alium deſignet. Sed ambæ falſæ eſſe no poſſunt; ſic enim contradictoriæ eſſent ſimul falſæ. Si enim falſum eſſet *aliquem hominem eſſe juſtum*, verum quoque eſſe *nullum hominem eſſe juſtum*, quæ propoſitio prioris contradi ctoria eſt, & a fortiori verum eſſet, *aliquem hominem no eſſe juſtum*, quæ eſt propoſitio ſnbcontraria.

Quarto, propoſitionum ſubalternarum oppoſitionem, ve ram non eſſe, cum univerſali particulare includatur: ſi enim *omnis homo eſt animal*, *aliquis homo erit animal*; *ſi nullus ho mo eſt ſimia*, *aliquis homo non erit ſimia*. Ac proinde verita univerſalium infert veritatem particularium, ſed non e con tra: non enim ſequitur, quia *aliquis homo eſt juſtus*, *omne* ideo *homines eſſe juſtos*. E contrario, falſitas particularium univerſalium falſitatem infert: ſi enim falſum eſt *aliquem ho minem eſſe impeccabilem*, multo magis falſum erit, *omnes ho mines eſſe impeccabiles*. Præterea falſitas univerſalium non infert falſitatem particularium: quamvis enim falſum ſit *omnes homines eſſe juſtos*, non tamen ſequitur falſum eſſe *aliquem hominem eſſe juſtum*. Ex dictis infertur ſæpe eveni re, ut propoſitiones ſubalternæ nonnumquam ambæ ſint ve ræ, nonnumquam ambæ falſæ.

Hinc nihil addo de propoſitionum oppoſitarum ad eumdem ſenſum reductione, tum quia hoc factu foret inutile, tum quia reductionis regulæ, ut plurimum, tantum veræ ſunt in La tinis.

De

CAPUT V.

De Propoſitionibus ſimplicibus, & compoſitis. Eſſe propoſitiones, quæ compoſitæ videntur, cum non ſint, quas complexas licet appellare. De complexis, tum ſubjecto, tum attributo.

DIximus, omnem propoſitionem ad minimum unum ſubjectum, unumque prædicatum habere debere: hinc tamen non ſequitur, non poſſe habere plura, vel ſubjecta, vel prædicata. Quæ unico tantum ſubjecto, & prædicato conſtant, ſimplices dicuntur: quæ pluribus, compoſitæ, ut *Bona, & mala; vita, & mors; egeſtas, & divitiæ proveniunt a Deo*. Prædicatum illud, *provenire a Deo*, non tantum affirmatur de unico ſubjecto, ſed de pluribus, de *bonis*, *malis*, & cæteris.

Priuſquam autem ad explicationem progrediamur propoſitionum compoſitarum, obſervandum venit quaſdam videri compoſitas, cum tamen ſimplices ſint. Simplicitas etenim propoſitionis ſumitur ab unitate ſubjecti, & prædicati: ſunt autem quædam propoſitiones, quæ unicum tantum ſubjectum, unicumque prædicatum habent; ſed quarum ſubjectum, ſive prædicatum terminus complexus eſt, alias propoſitiones includens, quas *incidentes* licet vocare, quæque pars tantum ſubjecti, ſive prædicati ſunt, illis ſcil. conjunctæ per pronomen *qui*, cujus natura eſt, plures propoſitiones connectere, ita ut in unam omnes coaleſcant.

Sic cum Chriſtus Dominus dicit: *qui facit voluntatem Patris mei, qui in Cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum Cœlorum*; ſubjectum hujus propoſitionis duas alias propoſitiones continet, cum duo *verba* habeat; ſed cum pronomine relativo *qui*, conjungantur, unius ſubjecti partes ſunt. Cum autem dico *bona, & mala a Deo provenire*, vere duo ſubjecta ſunt; quandoquidem de utriſque ajo, quod a Deo proveniant.

Et ratio hujus eſt: propoſitiones aliis propoſitionibus per pronomen *qui*, conjunctæ, vel imperfectæ tantum propoſitiones ſunt, prout e dicendis inferius patebit; vel conſiderantur, non quatenus jam fiant, ſed prout alias factæ, quas proinde nunc tantum concipimus ſimplicium idearum inſtar. Hinc perinde eſt, an has propoſitiones enunciemus per nomina

adjectiva, aut per participia ſine omni verbo, vel pronomine, *qui*, an per verba, & pronomen, *qui*. Idem enim eſt dicere: *Deus inviſibilis creavit mundum viſibilem*; ac dicere: *Deus, qui eſt inviſibilis creavit mundum, qui eſt viſibilis*. *Alexander regum fortiſſimus Darium ſuperavit*, ac, *Alexander qui fuit regum fortiſſimus, Darium ſuperavit*. Utrobique enim primario non affirmatur, *Deum eſſe inviſibilem*, vel *Alexandrum fuiſſe regum fortiſſimum*; ſed hæc duo pro prius aſſerti habentes, affirmamus Deum, ut inviſibilem conceptum mundum viſibilem creaviſſe; Alexandrum conceptum, ut Regum fortiſſimum, Darium ſuperaviſſe.

Si vero dicerem: *Alexandrum fuiſſe Regum fortiſſimum, & Darium ſuperaſſe*, evidens eſt me non minus affirmare illum fuiſſe Regum fortiſſimum, quam quod Darium ſuperaverit: & ſic hæc ultima propoſitio compoſita appellari poteſt cum illæ aliæ complexæ dici debeant.

Notandum inſuper eſt, propoſitiones complexas duum generum eſſe. Complexio enim, ut ita loquar, vel in materiam propoſitionis, hoc eſt, in ſubjectum, vel prædicatum, vel utrumque cadere poteſt; vel denique in ſolam formam.

Primo, complexio cadit in ſubjectum, cum illud terminus complexus eſt, ut hic, *Rex eſt, qui metuit nihil*.

Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fœnore.

In hac ultima propoſitione verbum *eſt* ſubintelligitur. *Beatus* prædicatur, reliqua vero ſubjiciuntur.

Secundo, Complexio cadit in prædicatum, cum illud etiam terminus complexus eſt, ut hic, *Pietas bonum eſt beatum faciens, etiam in rebus maxime adverſis*.

Sum pius Æneas fama ſuper æthera notus.

Hic vero præcipue obſervandum venit, omnes propoſitiones verbis activis, eorumve caſibus conſtantes, complexas dici poſſe, eaſque aliqualiter duas in ſe propoſitiones habere.

Sic quando ajo, exempli cauſa: *Brutus tyrannum occidit*, tantumdem valet ac ſi dicerem. *Brutus aliquem occidit, illeque aliquis fuit tyrannus*. Hinc duplex contradictoria huic propoſitioni opponi poteſt, vel *Brutus neminem occidit*, vel *ille*,

quem Brutus occidit, non fuit tyrannus. Hoc autem obſervaſſe, vel maxime refert, quia aliquando cum tales propoſitiones inter argumentandum urgentur, parte altera pro vera præſuppoſita, altera tantum probatur. Ut autem tales argumentationes ad formam quam maxime naturalem reducantur, neceſſe erit verbum activum in paſſivum commutare, ut pars probanda directe exprimatur, quemadmodum fuſe obſervabimus, cum de argumentis ex propoſitionibus complexis compoſitis agemus.

Tertio, complexio cadit tum in ſubjectum, tum in prædicatum, cum utrumque terminus complexus eſt, ut in hac propoſitione: *Potentes qui pauperes opprimunt, a Deo punientur, qui oppreſſorum protector eſt*.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egreſſus ſylvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis
Arma, virumque cano, Trojæ, qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaque venit
Littora.

Hic tres primi verſus cum dimidio quarti ſubjectum propoſitionis, reliqui verò prædicatum conſtituunt, ipſa autem affirmatio verbo, *cano*, includitur.

En tres illos modos, quibus propoſitiones ſecundum materiam, ideſt, ſubjectum, & prædicatum, complexæ eſſe poſſunt.

CAPUT VI.

De natura Propoſitionum incidentium, quæ partem propoſitionum complexarum conſtituunt.

SEd priuſquam verba faciamus de propoſitionibus, quarum complexio cadit in formam, ideſt, affirmationem, vel negationem, obſervationes quamplurimæ magni ponderis præmittendæ ſunt de natura *propoſitionum incidentium*, quæ partes ſunt ſubjecti, & prædicati in propoſitionibus ſecundum materiam complexis.

Primo, dictum eſt, propoſitiones incidentes illas eſſe, quarum ſubjectum eſt pronomen, *qui*, ut, *Homines, qui ſunt creati ad cognoſcendum, & amandum Deum*; vel, *Homines, qui ſunt*

pii: ſublato termino, *homines*, quod reſtat eſt propoſitio incidens.

Sed hic ad memoriam revocanda, quæ capite 8. partis 1. dicta ſunt, nimirum terminorum complexorum additamenta eſſe duplicis generis, alterum, quod ſimpliciter explicativum vocari poteſt, cum ſcilicet additio nihil in idea termini immutet cum nihil addatur, quod non generaliter termino in omni extenſione conveniat, ut in primo exemplo, *Homines qui ſunt creati ad cognoſcendum, & amandum Deum*.

Alterum, quod determinativum appellavimus, quia cum id quod termino cuidam adjungitur, non integræ nominis extenſioni conveniat, illius ſignificationem reſtringit, ac determinat, ut videre eſt in ſecundo exemplo, *Homines, qui ſunt pii*. Ex his ſequitur pronomen, *qui*, tum eſſe *explicativum*, tum *determinativum*.

Jam vero, quando pronomen eſt explicativum, prædicatum propoſitionis incidentis affirmatur de ſubjecto, ad quod pronomen refertur, (quamvis id fiat ſolum incidenter reſpectu propoſitionis totalis) ita ut ipſum ſubjectum pronomini poſſit ſubſtitui, ſicut videre eſt in primo exemplo; loco enim *Homines qui ſunt creati ad cognoſcendum, & amandum Deum*, ſuffici poteſt, *Homines ſunt creati ad cognoſcendum, & amandum Deum*.

Sed ſi pronomen eſt determinativum, prædicatum propoſitionis incidentis proprie non affirmatur de ſubjecto, ad quod pronomen refertur. Si enim in hac propoſitione, *Homines, qui ſunt pii, ſunt miſericordes*, loco illius pronominis, *qui*, poneretur nomen, *homines*, ut, *homines ſunt pii*, propoſitio falſa evaderet, quia homines, quatenus homines, dicerentur eſſe pii. Sed dicendo, *homines, qui ſunt pii, ſunt miſericordes*, nec generatim omnes homines, nec particulariter aliqui dicuntur pii; ſed mens ex idea *hominis*, & idea *pietatis* ſimul junctis, ideam totalem fabricatur, cui judicat convenire ideam miſericordiæ: & ſic mens in propoſitione incidente ſolum expreſse judicat, ideam *pietatis* poſſe conſiſtere cum idea *hominis*; quas proinde ideas, ut unitas, conſiderare poteſt, unaque examinare quidnam illis ex hac unione conveniat.

Secundo, ſæpe inveniuntur propoſitiones dupliciter, tripliciterve complexæ, cum conſtent pluribus membris, quorum unumquodque per ſe complexum eſt. In talibus propoſitiones incidentes, & multæ eſſe poſſunt, & diverſis generis, cum

in

in his pronomen determinativum, in illis explicativum eſſe poſſit: quod fiet hoc exemplo clarius: *Doctrina, quæ collocat ſummum bonum in voluptate corporis quæ fuit tradita ab Epicuro, eſt indigna Philoſopho. Indigna Philoſopho*, eſt hujus propoſitionis prædicatum, cætera vero ſubjectum, quod proinde terminus complexus eſt, duas propoſitiones incidentes includens. Harum prima hæc eſt, *quæ collocat ſummum bonum in voluptate corporis*. Hic pronomen eſt determinativum, quippe quod genericum *doctrinæ* nomen determinat ad illam, quæ affirmat ſummum bonum in voluptate corporis eſſe; ac proinde *doctrinæ* nomen ſine abſurdo pronomini nequit ſubſtitui, dicendo: *Doctrina collocat ſummum bonum in voluptate corporis*. Propoſitio altera incidens eſt, *quæ fuit tradita ab Epicuro*. Subjectum, ad quod pronomen hic refertur, eſt terminus complexus, ſcilicet *doctrina, quæ collocat ſummum bonum in voluptate corporis*, qui doctrinam denotat ſingularem, individuamque variorum accidentium capacem, uti quod poſſit a plurimis tradi, & propugnari; licet ex ſeipſa determinate uno, eodemque modo debeat intelligi, ſaltem in hoc præciſe caſu, quo jam ſic intelligitur: ac proinde pronomen ſecundæ propoſitionis incidentis, ſcilicet *quæ fuit tradita ab Epicuro*, determinativum non eſt, ſed ſolum explicativum, ideoque illius loco ſuffici poteſt ſubjectum, ad quod refertur, dicendo, *Doctrina, quæ collocat ſummum bonum in voluptate corporis, tradita fuit ab Epicuro*.

Tertio, & ultimo, ad harum propoſitionum naturam dignoſcendam, Inveſtigandumque determinativum ſit, an explicativum in incidentibus pronomen, magis eſt plerumque ad ſenſum, loquentiſque intentionem, quam ad verborum formulas.

Namque occurrunt termini complexi, qui videntur incomplexi, vel ſaltem non tantum complexi, qnantum revera ſunt, quia pars ſignificationis in mente ſolum loquentis eſt, atque adeo ſubintelligitur, non vero exprimitur, prout patet ex iis, quæ capite 8. partis 1. dicta ſunt; ubi inſinuatum eſt, nihil eſſe uſitatius in communi ſermone, quam quædam ſingularia verbis genericis ſignificare, cum ex ſermonis circumſtantiis innoteſcat, nominis genericæ ideæ aliam ideam adjungi ſingularem & diſtinctam, quæ nomen illud determinat ad hanc rem ſolam, & ſingularem ſignificandam.

Dixi, hoc ex circumſtantiis ordinariæ innoteſcere, ut apud

Gallos, *Rex* ſignificat *Lodovicum XIV.* Sed ad manum regu eſt, quæ uſui eſſe poteſt ad dijudicandum, an nomen genericu genericam ideam retineat, an vero per ideam diſtinctam, particularem, ſed ſubauditam, determinetur, & reſtringatur

Quando manifeſto abſurdo teneremur, ſi ſubjecto, generica ideam retinenti, attributum aliquod applicaremus, credendu ſane eſt, loquentem ſubjectum illud generica illa idea exuiſſ ſi aliquem dicentem audio, *Rex hoc mihi imperavit*, perſpe ctum habeo, *Regis*, nomen generica ſignificatione ſpoliatum Rex enim in genere nihil imperat in particulari.

Si mihi nuncietur diarium Bruxellenſe [quam *Gazettam* di cunt] 14. Januarii anni 1661. de iis, quæ Pariſiis aguntur falſ narrare; certo certior ſum, aliquid in mente loquentis latere quod verbis non exprimitur; neque enim illa ſufficiunt, u judicem verane, an mendax ſit ea ſchedula. Oportet itaque u nuncians aliquid novi diſtincte conceperit, quod a rerum ge ſtarum veritate alienum judicet; quale illud eſſet, ſi *Gazett* nunciaret, *Regem centenos Equites in ordinem Sancti Spiritu adoptaſſe*.

Eodem modo, in ſententia de Philoſophorum placitis feren da, [quando, v. g. talis Philoſophi opinio falſa eſſe dicitur, nul la particulari doctrina diſtincte nominata, ut quando dicitu expreſſe, *Lucretii doctrina de natura animæ eſt falſa*] oportet omnino, ut qui ita cenſet, aliquam particularem, & diſtinctam doctrinam ſub generali nomine *doctrinæ talis Philoſophi*, conci piat; quia falſitas non cadit in doctrinam, prout eſt hujus, aut illius Philoſophi, ſed prout hoc, vel illud, quod eſt veritati op- poſitum, aſſerit. Ac proinde hujuſmodi propoſitiones in has alias reſolvuntur: *Tale dogma, quod fuit a tali authore traditum, eſt falſum*: *Sententia docens, animas noſtras ex atomis componi, quæ fuit tradita a Lucretio, eſt falſa*: ita ut hæc judicia, cum non diſtincte exprimuntur, duas ſemper affirmationes includant; alteram primariam, quæ ipſam veritatem ſpectat, nimirum eſſe quam maxime a veritatem alienum aſſerere, *animas ex atomis conſtare*; alteram, quæ hiſtoriam ſpectat, ſcilicet hunc errorem *fuiſſe a Lucretio propugnatum*.

CA-

C A P U T VII.

De falſitate, quæ tum in terminis complexis, tum in propoſitionibus incidentibus invenitur.

QUæ modo ediſſeruimus celebri quæſtioni enodandæ poſſunt inſervire, an ſcilicet falſitas ipſis tantum propoſitionibus inſit, an vero in ideis ſimplicibus, terminiſque inveniatur.

Falſitatem dico potius, quam veritatem, quia unica in rebus veritas eſt, illarum nimirum, ad mentem Divinam conformitas, ſive de iis homines cogitent, ſive non; cum nulla poſſit eſſe falſitas niſi ad mentem humanam relata, aliamve erroribus obnoxiam, quæ id falſo judicat eſſe, quod non eſt.

Quæritur ergo, an hæc falſitas in ſolis propoſitionibus, judiciiſve inveniatur.

Ordinarie reſpondetur negative, & vere quidem in certo ſenſu. Hoc tamen non impedit, quominus falſitas aliquando, non in ſimplicibus ideis, ſed in terminis complexis inveniatur; quia ad hoc ſufficit, quod aliquod intercedat judicium, & aliquam affirmationem, ſeu expreſſam, ſeu virtualem.

Quod clarius eluceſcet conſiderato duplici terminorum complexorum genere, tum cujus pronomen explicativum, tum cujus determinativum pronomen eſt.

Primo horum complexorum generi falſitatem ineſſe mirum videri non debet, quia prædicatum propositionis incidentis de ſubjecto affirmatur, ad quod pronomen refertur. Sic in hac propoſitione, *Alexander, qui eſt Philippi filius*, affirmo, quamvis incidenter, Alexandrum eſſe Philippi filium: falsitas autem hic invenitur, si hoc verum non sit.

Sed duo hic, triave neceſſario notanda. Primo propositionis incidentis falsitatem ordinarie propositionis primariæ veritatem non tollere. Ex. gr. *Alexander, qui fuit filius Philippi, Perſas ſuperavit*; hæc propositio pro vera æſtimari debet, licet Alexander non fuerit Philippi filius; quia affirmatio propositionis principalis in ſolum Alexandrum cadit, neque illud, quod incidenter additur, quamvis falſum, impedit, quominus verum sit Alexandrum Perſas ſuperaſſe.

Si tamen prædicatum propoſitionis principalis aliquam cum propositione incidenti connexionem habet, ut hic, *Alexan-*

xander filius Philippi fuit Amintæ nepos, tunc falſitas propoſitionis incidentis falſam reddit propoſitionem principalem.

Secundo, honorariis appellationibus, quas moris eſt quibuſdam dignitatibus concedere, ii poſſunt cohoneſtari, qui in talibus ſunt dignitatibus conſtituti, quamvis alias ſignificent aliquid, quod iis minime conveniat. Sic quia olim Epiſcopi *Sancti*, & *Sanctiſſimi* ſalutabantur, in Carthaginenſi Collatione, Epiſcopi Catholici minime dubitarunt Donatiſtas Epiſcopos ſic compellare, *Sanctiſſimus Petilianus dixit*, quamvis probe ſcirent in Epiſcopum ſchiſmaticum non cadere veram ſanctitatem: ſic etiam in Actibus Apoſtolorum Divus Paulus Feſtum Judææ Præſidem *optimum*, & *excellentiſſimum* dixit, quia ita Præſides ex uſu compellebantur.

Tertio, aliter ſe res habet, ſi quis honorarii tituli, quem alii tribuit, ipſe ſit author, eique illum, cum loquitur, tribuit, non opinione aliorum, aut vulgi errore; tunc enim jure harum propoſitionum falſitas ipſi imputari poteſt. Sic ſi quis dicat, *Ariſtoteles*, *qui eſt Princeps Philoſophorum*, vel ſimpliciter *Princeps Philoſophorum aſſeruit nervos a corde originem ducere*, negari jure non debet, hoc falſum eſſe, quia Ariſtoteles Philoſophorum Princeps non eſt, vulgaris etenim, licet falſæ, opinionis adſtipulatio ſufficit. Si tamen quis diceret, *Gaſſendus*, *qui eſt Philoſophorum perſpicaciſſimus*, *docuit vacuum eſſe in rerum natura*; talis in jus vocari poteſt de collatæ in Gaſſendum dignitatis amplitudine, illiuſque poſtulari falſitatis, quam quis in illa propoſitione incidenti ſibi perſuaſerit reperiri. Poteſt itaque quis falſitatis reus eſſe, ea appellatione, quæ alicui non convenit, utendo, cum tamen ſit culpa cariturus, ſi alia utatur, quæ illi convenit multo minus. Exemplo ſit Johannes XII. Pontifex, qui nec *ſanctus* erat, nec *caſtus*, nec *pius*, prout Baronius teſtatur: qui eum ſanctiſſimum appellarunt, mendacii non poterunt accuſari; qui tamen eumdem vel *caſtiſſimum* dixiſſent, vel *pientiſſimum*, mendaciſſimi fuiſſent, licet id tantum per propoſitionem incidentem feciſſent, qualis hæc eſt, *Johannes XII. caſtiſſimus Pontifex hoc ſtatuit*.

Hæc ſunt, quæ dicenda habui de propoſitionibus incidentibus, quarum pronomina explicativa ſunt: ad illas vero, quod attinet, quarum pronomina ſunt determinativa, quales hæ, *Homines*, *qui ſunt pii*; *Reges*, *qui ſubditos amant*, certum eſt,

ut

ut plurimum non eſſe falſitatis capaces; cum prædicatum propoſitionis incidentis de ſubjecto, ad quod pronomen refertur, neutiquam affirmetur. Si enim, exempli cauſa, dicerem, *Judices, qui nihil prece, vel pretio ſtatuunt, dignos eſſe laudibus*, non tamen ideo affirmarem, aliquos tales Judices eſſe. Credendum tamen eſt, in hiſce propoſitionibus eſſe debere affirmationem tacitam, & virtualem, non quæ actu attributum de ſubjecto, ad quod pronomen refertur, prædicet, ſed quæ poſſibilem illam prædicationem notet: ſi vero in hoc peccetur, merito tales propoſitiones falſæ dici poterunt, ut hæc, *Animæ* jure *quadratæ ſolidores ſunt animabus rotundis*. Cum enim *quadraturæ*, & *rotunditatis* ideæ nihil prorſus commune habeant cum idea animæ ſumptæ pro principio cogitationis, ego reor tales propoſitiones pro falſis habendas.

Imo dici poteſt maximam errorum, in quibus verſamur, partem ex hac radice pullulaſſe. Nam præconceptæ rei cujuſpiam ideæ aliam ideam prorſum diſparatam, & incompatibilem adnectimus, cum falſo illas cognatas, & compatibiles arbitremur, ac tum demum primæ ideæ aliquid ex hac unione attribuimus, quod illi non poteſt convenire.

Sic cum duas a natura inſitas ideas habeamus, alteram ſubſtantiæ cogitantis, extenſæ alteram, ſæpe accidit, ut animam noſtram, quæ eſt ſubſtantia cogitans, contemplantes, ſenſim aliquid admiſceamus ideæ ſubſtantiæ extenſæ: ut cum imaginamur animam noſtram debere non minus, quam corpus, locum replere; illam non eſſe, ſi nullibi ſit: quæ tamen proprietates ad corpora tantum pertinent. Et hinc originem duxit impius illorum error, qui animam immortalitate ſpoliarunt. Inſignis eſt D. Auguſtini locus libro decimo de Trinitate, in quo oſtendit Sanctus, nihil eſſe intellectu facilius ipſæ animæ natura, ſed homines in illa cognoſcenda cæcutire; quia illis non ſufficit id animæ adſcribere, quod clare norunt ad animam pertinere, nimirum eſſe illam ſubſtantiam cogitantem, volentem, dubitantem, cognoſcentem; ſed inſuper illi alia admiſcentur, quæ ad eam non ſpectant, dum animam ſub aliquibus illorum phantaſmatum imaginantur, ſub quibus aſſuevere corpora concipere.

Cum e contra corpora conſideramus, vix cavere poſſumus, quin aliquid ideæ ſubſtantiæ cogitantis iis permiſceamus. Hinc dicimus gravia centrum petere; plantas alimenta

ſibi congrua quærere; naturam in morborum criſibus, vel ſeſe exonerare iis, quæ nocent, & ſexcenta alia: præcipue dicimus naturam in corporibus noſtris velle hoc, aut illud facere; cum tamen certo certiores ſimus nos nihil tale voluiſſe: quandoquidem de illo volendo, ne quidem cogitaverimus. Ridiculum autem eſt aliquid in nobis præter noſmetipſos fingere, quod ſciat quid nobis, vel noceat, vel conveniat, quo hoc proſequatur, illud fugiat.

Ego etiam huic diſparatarum idearum miſcelæ adſcriberem omnia adverſus Deum impiorum murmura. Fieri enim non poteſt, ut quis quidquam adverſus Deum, vel muſſitet, ſi eum, prout revera eſt, conciperet Omnipotentem, Sapientiſſimum, Optimum, Sed impii, cum illum quidem concipiant ut potentiſſimum, ſupremumque Mundi Dominum, omnia mala, quæ ipſis accidunt, ab illo putant immitti, (neque in hoc falluntur) ſed cum eodem tempore, eum ſibi figurant crudelem, & injuſtum, (quod tamen ejus bonitati repugnat in eum impie invehuntur, quaſi injuria mala, quibus premuntur, immitteret.

CAPUT VIII.

De Propoſitionibus complexis ſecundum affirmationem, & negationem; deque quadam harum propoſitionum ſpecie, quas Philoſophi Modales vocant.

PRæter propoſitiones, quarum ſubjectum, & prædicatum terminus complexus eſt, aliæ etiam complexæ ſunt, quia illis interſeruntur termini, vel propoſitiones incidentes, quæ formam, hoc eſt, affirmationem, vel negationem, per verbum notatas tantum afficiunt; ut cum dico: *Ego aſſero, terram eſſe rotundam*: *Ego aſſero*, propoſitio incidens, parſque propoſitionis principalis eſt. Evidens tamen eſt illam nec ſubjectum, nec prædicatum afficere, quia nihil in illis immutat; immo eodem modo conciperentur, ſi ſimpliciter dicerem, *terra eſt rotunda*: ac proinde propoſitio incidens hic in ſolam affirmationem cadit, quæ duobus poteſt modis exprimi, per verbum *eſt*, ut ordinario fit, vel expreſſius per verbum, *aſſero*.

Eodem modo ſe res habet in his loquendi formulis, *nego*, *verum*

verum eſt, *non eſt verum*; vel cum propoſitioni interſeritur ratio, propoſitam veritatem fulciens, ut hic, *rationes Aſtronomicæ convincunt ſolem eſſe terra multo majorem*. Prima etenim propoſitionis pars affirmationis tantum firmamentum eſt.

Verum etenimvero intererit notaſſe harum propoſitionum aliquas eſſe ambigui ſenſus, deberique varie, pro varia dicentis intentione, intelligi. Si enim dicerem, *omnes Philoſophi docent res graves ſponte deorſum ferri*; ſi mihi propoſitum ſolum eſt, oſtendere gravia ſponte deorſum ferri, prima propoſitionis pars incidens tantum erit, ultimæque partis affirmationem fulcire cenſenda: ſi tamen e contra hic ſolum Philoſophorum ſententiam referam, non autem approbem; prima erit propoſitio principalis, reliqua vero, pars tantum prædicati; ſic enim non affirmarem gravia ſponte deorſum ferri, ſed tantum omnes Philoſophos id docere. Nec eſt intellectu difficile, duos hoſce hujus propoſitionis intelligendæ modos, ita illam immutare, ut duæ diverſæ propoſitiones, duas diverſas ſignificationes habentes, fiant. Sed liquido ex ſequentibus poteſt conſtare, quo demum ſenſu debeat intelligi talis propoſitio. Si enim huic, exempli cauſa, ſubjungerem; *ſed lapides ſunt res graves*; *ergo ſponte deorſum feruntur*, illico conſtaret, me illi primam ſignificationem tribuiſſe, primamque partem incidentem tantum eſſe. E contra ſi ſic ſubſumerem; *ſed hoc eſt falſum*; *ergo evenire poteſt*, *ut omnes Philoſophi id doceant*, *quod eſt falſum*; manifeſtum eſt me ſecundam ſignificationem illi dediſſe, id eſt, prima pars erit propoſitio principalis, ſecunda vero pars tantum prædicati.

Inter propoſitiones complexas, quarum copula, non vero ſubjectum, aut prædicatum termino complexo afficitur, Philoſophi ſpeciatim illas notarunt, quas *Modales* dixere, quia affirmatio, vel negatio in iis modificatur aliquo quatuor horum modorum. Hi ſunt *poſſibilis*, *contingens*, *impoſſibilis*, *neceſſarius*. Et quia unuſquiſque modus, vel affirmari, vel negari poteſt, ut eſt *poſſibile*, *non eſt poſſibile*; & utrobique propoſitioni affirmativæ, vel negativæ conjungi, ut *terra eſt rotunda*, *terra non eſt rotunda*; unuſquiſque modus quatuor poteſt habere propoſitiones, & omnes ſimul modi ſexdecim, quas his quatuor dictionibus notarunt. *Purpurea*, *Iliace*, *Amabimus*, *Edentuli*; quarum hæc eſt interpretatio. Unaquæque ſyllaba aliquem quatuor modorum notat.

1. Poſſi-

1. Poſſibilem ,)(3. Impoſſibilem ,
2. Contingentem ,)(4. Neceſſarium .

Vocalis in unaquaque ſyllaba indicat an modus debeat affirmari, aut negari, & an propoſitio, quam *Dictum* vocitant, debeat item affirmari, aut negari, hoc modo.

A, notat affirmationem modi , & affirmationem propoſitionis.

E, affirmationem modi , & propoſitionis negationem.

I , negationem modi, & affirmationem propoſitionis.

V , negationem modi, & negationem propoſitionis .

Operam perderem ſi exempla ,quæ obvia ſunt ,adducerem Obſervandum ſolum eſt *Purpurea* reſpondere vocali A propoſitionum incomplexarum ; *Iliace* E; *Amabimus* I ; *Edentuli* O; atque adeo, ut exempla vera ſint, oportere de ſubjecto dato in *Purpurea* aliquid prædicari , quod univerſaliter affirmetur; in *Iliace*, quod univerſaliter negetur ; in *Amabimus* , quod particulariter affirmetur ; in *Edentuli* , quod particulariter negetur .

Sed quodcumque demum attributum ſumatur, verum ſemper eſt , omnes quatuor propoſitiones ejuſdem vocis eumdem ſemper ſenſum habere , atque adeo ſi illarum aliqua vera ſit cæteras veras eſſe .

CAPUT IX.

De diverſis Propoſitionum compoſitarum generibus .

JAm dictum eſt , eas eſſe propoſitiones compoſitas, quarum ſubjectum, vel prædicatum duplex eſt : harum autem duo ſunt genera, alterum illarum , in quibus compoſitio exprimitur , alterum illarum , in quibus compoſitio eſt magis occulta , quas ob hanc cauſam Logici *Exponibiles* appellant , cum expoſitione , ſive explicatione indigeant .

Primi generis propoſitiones compoſitas in ſex ſpecies poſſumus videre, nimirum in *Copulativas* & *Disjunctivas* ; in *Conditionales* , & *Cauſales* ; in *Relativas*, & *Diſcretas* .

De Copulativis .

Copulativæ dicuntur , quæ plura ſubjecta , vel plura prædica-

dicata habent colligata par conjunctionem affirmativam, vel negativam, ideſt per *Et, vel Nec*. Nam *Nec* in hiſce propoſitionibus idem præſtat, ac conjunctio *Et*, cum *Nec* ſignificet, *Et*, cum negatione, quæ in verbum cadit, non in unionem verborum, quæ connectit. Sic cum dico, *Nec ſcientiæ, nec divitiæ faciunt hominem beatum*, idem eſt, ac ſi dicerem, *Scientiæ, & divitiæ non faciunt hominem beatum*, quia ſcientias, & divitias ſimul connecto, deque utriſque aſſero, hominem ab iis beatum non fieri; ac proinde idem eſt ac ſi dicerem, a ſcientiis, & divitiis fieri hominem vanum.

Has propoſitiones in tria genera partiri poſſumus, primo; quando in iis occurrunt plura ſubjecta, ut

Mors, & vita in manibus linguæ.

Secundo, cum plura prædicata, ut

Auream quiſquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obſoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula

Vel,

Sperat infauſtis, metuit ſecundis
Alteram ſortem, bene præparatum
Pectus.

Tertio, quando tum ſubjecta, tum prædicata multiplicia ſunt, ut

Non domus, aut fundus; non æris acervus, & auri
Ægroto Domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Ab ambarum partium veritate dependet harum propoſitionum veritas. Si enim dicerem, *fides, & bona opera ſunt ad ſalutem neceſſaria*; propoſitio vera eſſet, quia utraque neceſſaria ſunt. Sed ſi dicerem *fides, & divitiæ ſunt neceſſariæ ad ſalutem*; propoſitio foret falſa, quamvis fides neceſſaria ſit, quia divitiæ neceſſariæ non ſunt.

Propoſitiones, quæ copulativarum, aliarumque compoſitarum negativæ, & contradictoriæ habentur, tales non ſunt, in quibus negatio reperitur, ſed in quibus negatio cadit in conjunctionem, quod fieri poteſt diverſis modis, ut ſi a negatione propoſitio incipiat, *non enim amas, & deſeris*, inquit D. Augusti-

gusti-

guſtinus, ideſt credendum non eſt, te aliquem amare, & de-
ſerere.

Alio etiam modo propoſitio propoſitionis copulativæ contra-
dictoria fit, ſi expreſſe conjunctio negetur, & quando dicitur
fieri non poſſe, ut idem in eodem tempore hoc ſit, & illud.

Amare, & ſapere vix Deo conceditur.
Non bene conveniunt, nec in una ſede morantur
Majeſtas, & amor.

De Disjunctivis.

Disjunctivæ magnr nſus ſunt: disjunctivæ autem cenſentur
in quibus conjunctio disjunctiva *vel*, ſive *aut* invenitur, ut,

Amicitia pares aut accipit, aut facit.
Aut amat, aut odit mulier, nihil tertium.
Qui ab omnibus ſecretus vivit, vel beſtia eſt, vel Angelus,
inquit Ariſtoteles.
Utilitate tantum, aut metu homines ducuntur.
Vel terra circa Solem fertur; vel Sol circa terram.
Omnis actio a judicio profecta bona eſt, aut mala.

Harum propoſitionum veritas debetur neceſſariæ partium
oppoſitioni, quæ nihil medium admittit. At, quemadmo-
dum, ut neceſſario veræ ſint, nihil prorſus debent admittere
quod ſit medium; ita ut moraliter tantum veræ cenſeantur,
ſufficit ſi nihil ordinario interveniat. Hinc omnino certum eſt,
omnem actionem judicio factam, aut bonam eſſe, aut malam.
cum Theologi demonſtrent nullam in particulari eſſe, quæ ſit
indifferens. Sed quando dicimus, utilitate tantum, aut me-
tu homines duci, hoc abſolute verum non eſt, cum quidam ſint
qui neutri horum affectuum obnoxii, officio ſolum ducuntur
ac proinde non alia veritas in hac propoſitione eſt, quam quod
hominum pars maxima hos duos affectus ut plurimum ſe-
quatur.

Disjunctivæ propoſitiones eas contradictorias patiuntur, in
quibus negatur disjunctionis veritas, quod apud Latinos (ut
etiam in cæteris propoſitionibus omnibus compoſitis) fit præ-
poſita negatione, ut hic, *Non omnis actio eſt bona, vel mala.*

De

De Conditionalibus.

Conditionales ſunt, quarum partes per conditionalem particulam, *Si*, uniuntur. Pars prior in qua conditio reperitur, antecedens dicitur; poſterior conſequens. *Si anima eſt ſpiritualis*, hæc eſt antecedens; *erit, & imortalis*, quæ eſt conſequens.

Hæc conſequentia aliquando mediata eſt, aliquando immediata: mediata tantum eſt, quando nihil eſt in terminis, quod utramque partem conjungit, ut hic.

Si terra ſtataria eſt, Sol movetur.
Si Deus eſt juſtus, mali punientur.

Hæ conſequentiæ legitimæ ſunt, ſed non tamen immediatæ, quia cum partes nullum terminum communem habeant, colligantur ſolum per id, quod in mente eſt, ſed non effertur; *ſi terra, & ſol reſpectu ſui ipſorum poſitiones numquam non varient, neceſſe eſt, ut, altera immobili, alter moveatur.*

Cum conſequentia immediata eſt, oportet, ut plurimum, ut primo utraque pars idem ſubjectum habeat.

Si mors eſt tranſitus ad vitam meliorem, mors eſt expetibilis.
Si pauperes non paviſti, pauperes occidiſti.

Secundo, vel utraque pars habeat idem attributum, ut,

Si quicquid Deus immittit ad noſtri probationem, nobis debet eſſe charum;
Morbi nobis debent eſſe chari.

Tertio, velut prædicatum primæ partis ſit ſubjectum ſecundæ.

Si patientia eſt virtus,
Sunt quædam virtutes moleſtæ.

Quarto, vel denique oportet, ut ſubjectum primæ partis ſit prædicatum ſecundæ; quod fieri non poteſt, niſi ſecunda pars ſit negativa, ut,

Si omnes veri Chriſtiani vivunt ſecundum Evangelium,
Non ſunt multi veri Chriſtiani.

Ad veritatem harum propoſitionum ſufficit attendere ad veritatem conſequentiæ tantum. Nam quamvis utraque pars falſa ſit, ſi tamen conſequentia ſit legitima, propoſitio, in quantum conditionalis, vera cenſenda eſt.

Si voluntas creata poteſt impedire, ne voluntas Dei abſoluta ef-fectum ſortiatur, Deus non eſt omnipotens.

Conditionalibus negativæ contradictoriæ opponuntur, cum conditio negatur, quod apud Latinos præpoſita negatione fit, ut,

Non ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam, mendacemque improba fingit.

Sed apud Gallos hæ contradictoriæ per, *quoyque*, una cum adjecta negatione exprimuntur.

Si vous mangez du fruit defendu, vous mourrez.
Quoyque vous mangez du fruit defendu, vous ne mourr[ez] pas.

Vel per, *il n'eſt pas vray.*

Il n' eſt pas vray, que ſi vous mangez du fruit defend[u], vous mourrez.

De Cauſalibus.

Cauſales ſunt, quæ duas propoſitiones continent per cauſſ[a]les conjunctiones, *quia*, vel, *ut*, colligata.

Væ divitibus, quia in hoc mundo receperunt conſolationem ſuam.
Tolluntur in altum, ut lapſu graviore ruant.
Poſſunt, quia poſſe videntur.
Rex fuit infelix, quia tali ſydere natus.

Ad has propoſitiones reducuntur, quæ *Reduplicativæ* ap-pellantur.

Homines, quatenus homines, ſunt rationales.
Reges, in quantum reges, ſoli Deo ſubſunt.

Ad veritatem harum propoſitionum requiritur, ut pars altera alterius partis cauſa ſit; hinc etiam oportet utramque eſſe veram: quod enim falſum eſt, nec habet cauſam, nec eſſe poteſt cauſa. Sed utraque pars poteſt eſſe vera, cum tamen cauſalis ſit falſa: ſic Rex poteſt eſſe infelix, & etiam natus ſub tali ſydere, licet falſum ſit ideo fuiſſe infelicem, quia ſub tali ſydere natus eſt.

His

His itaque proprie contradicitur, cum negatur, hoc eſſe illius cauſa: *Non ideo infelix, quia natus ſub hoc ſydere.*

De Relativis.

Relativæ ſunt, quæ aliquam comparationem, ſive relationem continent,

Ubi eſt theſaurus, ibi eſt cor.
Qualis vita, talis mors.
Tanti es, quantum habes.

In his veritas a comparationis, ſive relationis accuratione, & bonitate dependet, iiſque contradicitur, cum illa negatur, ut falſum eſt, *talem mortem eſſe, qualis vita eſt*, vel, *tanti te eſſe, quantum habes.*

De Diſcretivis.

Diſcretivæ ſunt, in quibus varia judicia fiunt, hæcque varietas particulis, *ſed*, *tamen*, aliiſque ſimilibus notatur, vel expreſſis, vel ſubintellectis.

Fortuna opes auferre, non animum poteſt.
Et mihi res, non me rebus ſubmittere conor.
Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.

Veritas harum propoſitionum a veritate ambarum partium, diſcretioniſque adhibitæ pendet. Quamvis utraque pars vera ſit; abſurda tamen foret propoſitio, ſi inter illas nulla intercederet oppoſitio, uti ſi dicerem, *Judas erat fur, & latro, & tamen ægrè tulit, quod Maria Magdalena unguenta pretioſa in Chriſtum Dominum effuderit.*

Multis modis his propoſitionibus contradicitur, huic enim propoſitioni: *Non a divitiis, ſed a ſcientia habetur beatitudo,* omnibus his modis contradicitur.

Beatitudo habetur a divitiis, & non a ſcientia.
Beatitudo nec habetur a divitiis, nec a ſcientia.
Beatitudo habetur a divitiis, & a ſcientia.

Sic videmus copulativas eſſe diſcretivarum contradictorias; hæ enim duæ propoſitiones ultimæ ſunt copulativæ.

CAPUT X.

De Propoſitionibus ſenſu compoſitis.

SUnt autem aliæ propoſitiones compoſitæ, quarum compoſitio occultior eſt: poterunt autem ad has quatuor ſpecies reduci: 1. ad *Excluſivas*: 2. ad *Exceptivas*: 3. ad *Comparativas*: 4. ad *Inceptivas*, & *Deſitivas*.

De Excluſivis.

Excluſivæ dicuntur, quæ ita prædicatum ſubjecto convenire deſignant, ut illi ſoli conveniat, ideſt, nulli alteri. Hinc tales propoſitiones duo in ſe judicia includunt; ac proinde ſunt ſenſu compoſitæ. Ad has faciendas utimur adjectivo, *ſolus*, vel alio ſimili, ut hic, *Deus ſolus fruendus*, *reliqua utenda*, ideſt, Deus eſt amandus propter ſeipſum, reliqua amanda propter Deum.

Quas dederis ſolas, ſemper habebis opes, ideſt,

Semper habebis opes, quas liberali manu dederis, & non habebis illas, quas non dederis.

Nobilitas ſola eſt, atque unica virtus, ideſt,

Virtus ſola reddit hominem nobilem, nec quicquid aliud.

Hoc unum ſcio, quod nihil ſcio, ajebant Academici, ideſt hoc unum certum eſt, nihil eſſe certi; cætera omnia obſcura & incerta.

Lucanus de Druidibus loquens hanc propoſitionem disjunctivam e duabus excluſivis componit.

Solis noſſe Deos, & Cœli numina vobis,
Aut ſolis neſcire datum eſt, ideſt:

Vel vos ſoli Deos cognoſcitis, & alii eos ignorant;
Vel vos ſoli Deos ignoratis, & alii eos cognoſcunt.

Tribus modis his propoſitionibus contradicitur: 1. Negando prædicatum, quod dicitur ſubjecto ſoli convenire, illi ullo modo convenire. 2. Aſſerendo illud aliis rebus convenire. 3. Utrumque aſſerendo.

Sic huic ſententiæ, *Nobilitas ſola eſt, atque unica Virtus* contradicitur. 1. Dicendo, virtutem non reddere aliquem nobilem. 2. Naſcendi ſortem non minus nobilem reddere quam virtutem. 3. Dicendo, naſcendi ſortem nobilitare non vero virtutem.

Sic

Sic etiam huic Academicorum aſſertioni, *hoc unum certum eſſe, nihil eſſe certi*, diverſimode contradicebant Dogmatici, & Pyrrhonici. Dogmatici quippe ajebant illam eſſe dupliciter falſam: plurima enim a nobis evidentiſſime cognoſci affirmabant, atque adeo non eſſe verum, nos nihil certi cognoſcere. Pyrrhonici autem falſitatis condemnabant illud effatum ob rationem contrariam, nimirum, quia ita omnia apud eos incerta erant, ut etiam illud incertum eſſet, quod eſſet nihil certi.

Hanc etiam ob cauſam Lucanus de Druidibus loquendo lapſus eſt. Neque enim ulla ratio, ut credamus, urget, vel ſolos Druidas recte, vel ſolos erronee de Diis ſenſiſſe: cum enim varii eſſe poſſint de natura Dei errores, fieri potuit, Druidas ab aliis gentibus diverſa de Deo docuiſſe, & tamen non in minori errore quam cæteras gentes verſatos fuiſſe.

Præterea obſervandum eſt, eſſe propoſitiones ſenſu excluſivas, quam vis ipſa excluſio reticeatur; ſic verſus hic Virgilianus, in quo excluſio notatur,

Una ſalus victis nullam ſperare ſalutem,

feliciter in hunc Gallicum translatum eſt, in quo excluſio reticetur.

La ſalut de vaincus eſt de n' en point attendre.

Nihilominus uſitatius eſt apud Latinos, quam apud Gallos excluſionem reticere; adeo ut apud illos quædam loquendi formulæ ſint, quæ non niſi per propoſitiones excluſivas Gallice poſſunt efferri, quamvis in Latinis excluſio non exprimatur. Sic 2. Cor. 10. 17. *Qui gloriatur, in Domino glorietur*, ita debet Gallice exprimi: *Que celuy, qui ſe glorifie, ne ſe glorifie qu' au Seigneur.*

Gal. 6. 7. *Quæ ſeminaverit homo, hæc & metet*: Gallice: *L'homme ne recueillera, que ce qu' il aura ſemè.*

Epheſ. 4. 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptiſma*: Gallice: *Il n'y a qu' un Seigneur, qu' une foy, qu' un baptesme.*

Si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Mat. 5 49. Gallice: *Si vous n' aymez, que ceux, qui vous ayment, quelle recompenſe en meriterz evous?*

Apud Senecam in Troade, *Nullas ſpes habet Troja, ſi tales habet*. Gallice: *Si Troye n' a, que cette eſperance, elle n'en a point*; quaſi diceret, *ſi tantum tales habet*.

De Exceptivis.

Exceptivæ ſunt, in quibus aliquid de integro ſubjecto affirmatur, excepto aliquo inferiorum ejuſdem ſubjecti, addita exceptionis particula, qua ſignificatur illud, quod prædicatur iſti inferiori non convenire. Manifeſtum eſt, hic duo judicia formari, ac proinde tales propoſitiones erunt ſenſu compoſitæ, ut *Nullæ ſectæ antiquorum Philoſophorum præter Platonicos agnoverunt Deum eſſe incorporeum.* Hic duo habentur, primum omnes antiquos Philoſophos Deum crediſſe corporeum: ſecundum Platonicos contrarium aſſeruiſſe. En exempla alia.

Avarus, niſi cum moritur, nihil recte facit.
Et miſer nemo, niſi comparatus.
Nemo læditur, niſi a ſeipſo.
Omnes, excepto Sapiente, inſaniunt, dicebant Stoici.

His totidem modis contradicitur, quot contradicitur excluſivis. 1. Aſſerendo Stoicorum Sapientem non minus inſanire, quam cæteri mortales. 2. Alios eſſe, præter hunc ſapientem, qui non inſaniunt. 3. Dicendo hunc Stoicorum ſapientem inſanire, cæteros vero mortales eſſe Sapientes.

Notandum eſt, propoſitiones excluſivas ab exceptivis ſolo phraſeos diſcrimine differre, poſſeque has in illas nullo negotio mutari. Sic videmus hanc Terentianam exceptivam.

Imperitus, niſi quod ipſe facit, nil rectum putat.

in hanc aliam excluſivam a Cornelio Gallo mutatam.

Hoc tantum rectum, quod facit ipſe, putat.

De Comparativis.

Propoſitiones, in quibus comparatio inſtituitur, duo etiam judicia continent. Nam aliud eſt dicere hanc rem talem eſſe, aliud aſſerere, illud, vel magis, vel minus talem eſſe reſpectu alterius; ac proinde hujuſmodi propoſitiones ſenſu compoſitæ ſunt. Exempla:

Amicum perdere eſt damnorum maximum.
Ridiculum acri
Fortius, & melius magnas plerumque ſecat res.
Meliora ſunt vulnera amici, quam fraudulenta oſcula inimici.

Variis modis his propoſitionibns contradicitur. Sic hoc Epicuri placitum, *dolor eſt malorum maximum*, diverſimode a Stoicis, & Peripateticis impugnabatur. Hi namque fate-

ban-

bantur dolorem eſſe malum, ſed una aſſerebant vitia, cæteroſque animi inordinatos affectus eſſe mala majora. Cum e contra tantum abeſſet, ut Stoici, dolorem malorum maximum cenſerent, ut illum in malis nequaquam numerarent.

Sed hic diſputari poteſt, an neceſſe ſit in his propoſitionibus, ut poſitivum comparativi utriſque comparationis membris conveniat; an ſci. ex. ca. ſupponendum ſit, duas res bonas eſſe, ut poſſimus dicere alteram altera eſſe meliorem.

Primo intuitu ita videtur; ſed obſtat uſus. Sacra etenim Scriptura non tantum utitur termino comparativo, *melior*, in iis rebus, quæ ambæ ſunt bonæ, comparandis, ut *melior eſt ſapientia, quam vires*; *& vir prudens, quam fortis*; ſed etiam in illis conferendis, quorum alterum bonum eſt, alterum malum, ut *melior eſt patiens arrogante;* quinimo in comparatione duorum malorum, ut, *melius eſt habitare cum dracone, quam cum muliere litigioſa:* & in Evangelio dicitur, melius eſt appenſo ad collum molari projici in mare, quam fidelium minimum ſcandalizare.

Hujus ratio petitur ex eo, quod majus bonum melius ſit minore, quia illi plus bonitatis ineſt, quam minori. Ob eamdem rationem dicere poſſumus, licet minus proprie, quod bonum malo melius eſt, quia quod bonitate præditum eſt, plus bonitatis habet, quam id, quod ea deſtituitur; & eodem modo poſſumus dicere malum melius eſſe majori malo, quia cum diminutio mali vices boni in malis ſuſtinet, ſequitur minus malum plus habere hujuſmodi bonitatis, quam majus malum.

Cavendum igitur eſt, ne nimius diſputationis ardor inconſultos nos trahat in vanas de hiſce loquendi formulis rixas, prout quondam traxit Creſconium e Donatiſtarum grege Grammaticum, cum adverſus D. Auguſtinum ſcriberet. Dixerat Auguſtinus: *Traditionem nos* (Catholici) *vobis* (Donatiſtis) *probabilius objicimus*; hinc Creſconius ſe jure poſſe arbitratus eſt, ex Sancti Patris verbis concludere, Donatiſtas eamdem traditionem probabiliter Salutem Catholicis objicere. *Si enim vos probabilius*, ajebat, *nos ergo probabiliter; nam gradus iſte, quod antepoſitum eſt, auget, non quod antedictum eſt improbat.* Sed primo Sanctus Auguſtinus conquiſitis ex ſacris literis exemplis hanc inanem ſubtilitatem retundit, citato inter reliqua ex Epiſtola ad Hebræos loco, in quo D. Paulus cum dixiſſet terram, quæ ſpinas, tribuloſque profert, ma-

ledictam eſſe, uſtionemque mereri, ſubjecit: *Confidimus autem de vobis, fratres chariſſimi, meliora: Non quia*; inquit Auguſtinus, *bona illa erant, quæ ſupra dixerat, proferre ſpinas, & tribulos, & uſtionem mereri; ſed magis, quia mala erant ut illis vitatis meliora eligerent, & optarent, hoc eſt, bona tantis malis contraria*. Deinde probat e claris Grammatices Scriptoribus, quam falſam conſequentiam deduxerat Creſconius: cum eodem jure Virgilio objici potuiſſet, eum bonam ſenſiſſe illam morbi violentiam, quæ homines ad artus dentibus laniandos adigebat, cum viris probis his ſcil. meliora adprecetur.

Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum:
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.

Quomodo ergo meliora piis, inquit Sanctus Pater, *quaſi bona eſſent iſtis, & non potius magna mala, qui diſciſſos nudis laniabant dentibus artus*.

De Inceptivis, & Deſitivis.

Cum quicquid dicimus incipere, vel deſinere eſſe, bina producuntur judicia, alterum de eo, quod illud erat ante tempus, de quo loquimur; alterum de eo, quod ſit ab illo tempore: ac proinde hæ propoſitiones, quarum aliæ inceptivæ, aliæ deſitivæ dicuntur, ſenſu compoſitæ ſunt. Tanta autem has inter ſimilitudo eſt, ut poſſint in unam ſpeciem coaleſcere, unaque tractari. En exempla:

Judæi poſt captivitatem Babylonicam deſierunt uti antiquis literis, quæ hodie Sameritanæ appellantur.

Lingua Latina deſiit in Italia eſſe vulgaris ab annis 500.

Judæi quinto tantum ſæculo a Chriſto nato uti punctis ad vocales deſignandas cœpere.

His propoſitionibus contradictoriæ petuntur ex utroque ad diverſa tempora reſpectu. Sic quidam huic ultimæ propoſitioni contradicunt, aſſerentes, licet falſo, punctorum uſum ſemper apud Judeos, ſaltem ad legendum, viguiſſe, eaque fuiſſe in Templo conſervata: alii e contra aſſerentes, illorum uſum quinto ſæculo recentiorem eſſe.

Obſervatio Generalis.

Quamvis oſtenſum ſit, poſſe varias contradictorias opponi his propoſitionibus excluſivis, exceptivis, & cæteris, nihil omi-

ominus verum eſt, cum ſimpliciter negantur ſine ulteriori additione, negationem debere afficere excluſionem, vel exceptionem, vel comparationem, vel mutationem factam ab incipiendi, & deſinendi vocabulis: quapropter ſi quis credenti, Epicurum ſummum bonum non collocaſſe in voluptate corporis, diceret, *ſolus Epicurus ſummum bonum collocavit in voluptate*, ſi is alter negaret ſine ulla alia additione, non ſatis ſenſum ſuum declararet; quia ex ſimplici negatione ſuſpicari quis poſſet, eum adhuc arbitrari, Epicurum quidem collocaſſe ſummum bonum in voluptate, ſed non credere illum in hac ſententia eſſe ſolitarium.

Eodem modo, perſpecta Judicis alicujus æquitate, ſi quis a me quæreret, *venaliſne apud illum etiamnum Juſtitia ſit?* Simpliciter non debeo negare, quia ſimplex negatio intimaret tantum, Juſtitiam ab ipſo jam non vendi, cum eodem tempore anſam credendi daret, me agnoſcere illum, Juſtiam olim vendidiſſe.

Hinc apparet, eſſe quaſdam propoſitiones, quibus ut reſponſio reddatur per ſimplex *eſt*, vel *non*, iniquus ſum, ſi exigam: quia cum binos ſenſus includant juſta reſponſio dari non poteſt, niſi utriſque explicite reſpondeatur.

C A P U T XI.

Obſervationes quædam ad prædicata, & ſubjecta inveſtiganda in quibuſdam Propoſitionibus, quæ modis minus uſitatis efferuntur.

PEccat procul dubio vulgaris Logica, quod tyrones non aſſuefaciat propoſitionum; argumentationumque naturæ alias cognoſcendæ, quam cum certo ordini, certiſque verborum formulis intra Scolarum parietes uſitatis annectuntur, quæ ſæpiſſime toto cœlo differunt ab iis, quas paſſim videre eſt in vulgaribus ſermonibus, & in aliorum ſcriptis, ſive oratoria illa, ſive ethica, ſive quaſcumque demum alias ſcientias ſpectantia.

Hinc plerumque fit, ut nulla alia predicati, & ſubjecti idea, formetur, niſi quod illud ultimus, hoc primus propoſitionis terminus habeatur: item de propoſitione univerſali, ſeu particulari nihil aliud ſcitur, quam quod in illa, *omnis*, aut *nullus*, in hac, *aliquis* inveniatur.

Cum

Cum interim hæc omnia ſint erroribus obnoxia, judiciique opus ſit, ea in multis propoſitionibus detegere. A ſubjecti, & prædicati inveſtigatione ordiamur.

Unica, & vera regula eſt, ex ſenſu propoſitionis animadvertere id, de quo quid affirmatur, & id, quod affirmatur. Prius ſubjectum ſemper erit, poſterius prædicatum, quocumque demum ordine diſponantur.

Sic apud Latinos nihil frequentius hoc genus propoſitionibus *turpe eſt obſequi libidini*: hic per ſenſum apparet, *turpe*, eſſe illud, quod affirmatur, ac proinde eſſe prædicatum; &, *obſequi libidini*, eſſe illud, de quo affirmatur, quod ſit turpe, atque adeo ſubjectum. Habemus apud D. Paulum, *eſt quæſtus magnus pietas cum ſufficientia*; cum genuinus verborum ordo ſit, *pietas cum ſufficientia eſt quęſtus magnus*, item in his verſibus.

Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas;
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari.

felix predicatum eſt, cætera ſubjectum.

Difficilior ſæpe in propoſitionibus complexis eſt ſubjecti, & prædicati inveſtigatio: & jam oſtenſum eſt, propoſitionem principalem aliquando ſciri non poſſe, niſi ex dicendorum ſerie, loquentiſque, vel Authoris mente, non magis, quam propoſitionem incidentem.

Sed præter ea, quæ jam diximus, animadvertendum inſuper eſt, in his propoſitionibus complexis, in quibus pars prima eſt propoſitio incidens, pars vero ultima propoſitio principalis, ut in hujus ſyllogiſmi majori, & concluſione videtur:

Deus jubet, nos honorare Reges;
Ludovicus XIV. eſt Rex;
Ergo Deus jubet, nos honorare Ludovicum XIV.

commutandum eſſe verbum activum in paſſivum, ut genuinum ſubjetum propoſitionis principalis inveniamus, ut in hoc ipſo exemplo. Nam evidens eſt, mihi taliter ratiocinanti primario propoſitum eſſe aliquid de Regibus affirmare, e quo poſtea concludam honorandum eſſe Luodovicum XIV: ac proinde id, quod de *Deo jubente* inſeritur, incidens tantum eſt, hancque ſtabiliens aſſertionem, Reges ſunt honorandi. Ex his ſequitur *Reges*, eſſe ſubjectum majoris, *Ludovicus XIV.* concluſionis, quamvis ſi ſuperfice tenus rem delibemus, utrumque videatur eſſe pars prædicati.

Fre-

Frequêtes etiam apud noſtrates Gallos ſunt hujuſmodi propoſitiones: *eſt une folie de s' arreſter a des flateurs*; *C' eſt la gresle, qui tombe. C' eſt un Dieu, qui nous a rachtès*. Senſus autem ſatis indicat debito ordine, ſubjecto ſcil. præeunte, prædicato ſubſequente, hoc modo eſſe efferendas *S' arreſter a des flateurs eſt une folie*; *Ce qui tombe eſt la gresle*; *Celuy qui nous a rachetès eſt Dieu*. Numquam fere apud Gallos non eſt verum, propoſitiones exorſas *c' eſt*, vel in quibus poſtea occurrit *qui* aut *que*, habere prædicatum in initio, ſubjectum vero in fine; ſufficiat hoc ſemel monuiſſe; & adducta exempla ſatis oſtendunt, ex ſenſu, non ex ordine verborum de hac re eſſe judicandum. Eſt hoc monitum apprime neceſſarium, ne fallamur, & ne pro vitioſis eos ſyllogiſmos habeamus, qui legitimi ſunt, & optimi. Cum enim in dignoſcendis propoſitionum ſubjectis, & prædicatis oculati ſatis non ſumus, illos arbitramur regulis contrarios, cum iiſdem tamen ad amuſſim quadrant.

CAPUT XII.

De confuſis ſubjectis æquivalentibus duobus ſubjectis.

*CLarius intelligendæ naturæ ejus, quod ſubjectum dicimus in propoſitionibus, nonnihil momenti habebit, animadverſionem quamdam hic adjungere, quam in majori alio opere fecimus, ſed cum Logicæ ſit, habituram hic locum.

Nempe quotieſcumque duæ, vel plures res aliquam ſimilitudinem habentes invicem ſubſtituuntur altera alteri in eodem loco, & præcipue ſi nullam demonſtrent ſenſibilem differentiam; quamvis ab hominibus, metaphyſice loquendo, diſtingui poſſint, eas tamen in ſuis communibus ſermonibus non diſtinguint, ſed ſub communi idea comprhendunt, quæ illarum differentia tegit, ac declarat id ſolummodo, quod illis commune eſt, deque res loquuntur, quaſi de una eadem re.

Ita quamvis ſingulis pene momentis aer circa nos mutetur, aerem tamen, qui nos circunfundit, ſemper tamquam eumdem reſpicimus, dicimuſque ex frigido factum eſſe calidum, quaſi idem eſſet; cum verius aer ille, quem frigidum ſentimus ſæpe alius ſit ab eo, qui calidus nobis affunditur.

Hæc aqua, dicimus quandoque loquentes de flumine, nudius tertius turbida erat, en claram tamquam cryſtallum: qui ta-

tamen eſſe eadem poteſt? *In idem flumen bis non deſcendimus*, inquit Seneca, *manet idem fluminis nomen*, *aqua tranſmiſſa eſt*.

Conſideramus animalium corpora, deque iis loquimur tamquam ſemper eadem eſſent; quamvis exploratum non habeamus, num evolutis aliquot annis maneat adhuc in ipſis aliqua illius materiæ pars, ex qua pridem conſtabant: nec tantum ſic loquimur, cum, hoc non animadvertimus, ſed etiam cum ad idem expreſſe attendimus. Communis namque loquendi ratio hoc dicere ſinit: hujuſce animalis corpus ante decem annos ex quibuſdam materiæ partibus compoſitum erat, nunc vero ex aliis prorſus diverſis partibus componitur. Videtur aliqua in hac oratione contradictio: ſi enim partes omnes diverſæ ſunt, non eſt idem corpus. Ita ſane; ſed loquitur tamen veluti de eodem corpore. Quod vero propoſitiones iſtas veras facit, eſt eumdem terminum pro diverſis ſubjectis in hac varia applicatione uſurpari.

De Romana Urbe Auguſtus dicebat a ſe lateritiam inventam, relinqui marmoream. De Oppido etiam dicitur, de domo, de Eccleſia, olim dirutam, deinde reſtauratam eſſe. Quænam eſt igitur hæc *Roma*, quæ modo lateritia eſt, modo marmorea? Quænam hæc Oppida, domus, Eccleſia aliquando everſa, aliquando reædificata? *Roma* iſta, quæ lateritia fuerat, eadem ne eſt ac *Roma* marmorea? Nequaquam. mens tamen confuſam ſibi effingit *Romæ* ideam, cui duas hasqualitates tribuit, aliquando lateritiam eſſe, aliquando marmoream: & cum inde propoſitiones facit, dicens ex. gr. *Romam*, quæ ante Auguſtum lateritia fuerat, marmoream eo moriente fuiſſe, vox *Roma*, quæ unum ſubjectum videtur eſſe. duo tamen realiter diſtincta ſignificat ſubjecta, ſed conjuncta ſub una idea confuſa, *Romæ*, quæ efficit, ne mens percipiat horum ſubjectorum diſtinctionem.

Inde declaratum eſt in libro, ex quo iſta obſervatio eſt deſumpta, vanum eſſe negotium, quod nobis faceſſere ſtudent Miniſtri in hac propoſitione, *Hoc eſt corpus meum*. quod nullum inveniet, quicumque communis ſenſus lumen ſequetur. Sicut enim nemo multum implicatam, & intellectu difficilem eſſe hanc propoſitionem dixerit, ſi de Eccleſia quapiam quæ incenſa fuerit, & reædificata, dicatur. *hæc Eccleſia ante annos decem conflagravit, nunc ab hinc annum reædificata eſt*; ita nec jure dici poteſt, aliquam eſſe difficultatem in intelligenda

hac

hac propoſitione, *hoc*, *quod in iſto momento panis eſt*, *eſt corpus meum in hoc altero momento*. Verum quidem eſt non eſſe idem, *hoc*, in hiſce diverſis momentis, ſicut neque Eccleſia incenſa, & Eccleſia reædificata ſunt eadem realiter Eccleſia: ſed mens concipiens & panem, & corpus Jeſu Chriſti ſub communi idea ſubjecti præſentis, quod exprimit per verbum, *hoc*, tribuit huic objecto, quod realiter duplex eſt, atque unum ex ſola unitate confuſionis, eſſe panem in quodam momento, & corpus Jeſu Chriſti in alio: perinde ac formata ex hac Eccleſia incenſa, & iſta reædificata, communi idea Eccleſiæ, dat huic confuſæ ideæ duo attributa, quæ idem ſubjecto convenire non poſſunt.

Hinc ſequitur, nullam eſſe difficultatem in hac propoſitione, *hoc eſt corpus meum*, in catholico ſenſu accepta; eſt enim epitome hujuſce alterius propoſitionis, quæ perfecte eſt clara, *hoc*, *quod eſt panis in momento iſto*, *eſt meum corpus in iſto alio*, & mens, quod non exprimetur in ea ſupplet. Nam, ut in fine primæ partis notavimus, quotieſcumque utimur pronomine demonſtrativo, *hoc*, ſignificaturi rem quampiam ſenſibus expoſitam, cum idea præciſe formata per pronomen ſit confuſa, addit illi mens ideas claras, & diſtinctas a ſenſibus deſumptas inſtar propoſitionis incidentis, Chriſto igitur proferente vocem *hoc*, Apoſtolorum mens addidit, *quod eſt panis*; concipienſque panem eſſe in hoc momento, hanc appoſuit temporis additionem: quare vox, *hoc*, ante efformabat ideam, *hoc*, *quod eſt panis in iſto momento*. Sic etiam, dicente illo *eſſe corpus ſuum*, Apoſtoli conceperunt *hoc eſſe ipſius corpus in eo momento:* ergo expreſſio iſta, *hoc eſt corpus meum*, in illis format hanc totalem propoſitionem: *hoc*, *quod eſt panis in iſto momento*, *eſt corpus meum in hoc alio momento*: quæ expreſſio cum clara ſit, ejus epitome, quæ nihil ejuſdem ideæ detrahit, clara etiam eſt.

Quoad difficultatem vero a Miniſtris oppoſitam, unam, eamdemque rem eſſe non poſſe panem, & Chriſti corpus, cum tam reſpiciat proportionem extenſam, *hoc quod eſt panis in iſto momento*, *eſt corpus meum in hoc alio momento*, quam contractam, *hoc eſt corpus meum*, liquet illam eſſe non poſſe niſi frivolam argutiolam, non ab illa diverſam, quæ alteri huic propoſitioni opponi poſſet, *hæc Eccleſia incenſa fuit aliquando*, *& deinde reſtaurata*; atque omnes expediri debent hac ratione concipiendi plura ſubjecta diſtincta ſub eadem

idea:

idea: quo fit, ut idem terminus modo pro uno ſubjecto, modo pro alio uſurpetur, mente quidem non animadvertente hunc a ſubjecto in ſubjectum diſcurſum.

Cæterum nolumus hic de gravi hac queſtione decernere, quanam rationem intelligi debant hæc verba, *hoc eſt corpus meum*, in ſenſune figuræ, an relitatis. Non enim ſufficit demonſtrare, propoſitionem aliquam in ſenſu quodam poſſe ſumi, oportet inſuper probare, eam in illo debere ſumi. Cum vero ſint ex Miniſtris, qui ex falſiſſimæ Logicæ principiis autumant confidenter, verba Chriſti non pati catholicum ſenſum, non abs re fuit, demonſtraſſe hic paucis, nihil eſſe in ſenſu catholico, quod non clarum, quod non rationabile, quod communi omnium loquendi rationi conforme non ſit.

CAPUT XIII.

Aliæ obſervationes ad inveſtigandum an Propoſitio ſit univerſalis, vel particularis

NOn abſimilia, nec minus neceſſaria obſervanda veniunt de propoſitionis *univerſalitate*, & *particularitate*.

Prima Obſervatio. In duas ſpecies univerſalitas diſtinguenda eſt, quarum altera Metaphyſica, altera Moralis vocari poteſt.

Univerſalitatem metaphyſicam illam dico quæ, eſt perfecta, & ſine omni exceptione, ut, *omnis homo eſt vivens*: nullam enim exceptionem recipit hæc propoſitio.

Univerſalitatem moralem dico illam, quæ non eſt ſine omni exceptione, quia in moralibus ſufficit, ſi res, *ut plurimum*, ita ſeſe habeant; ſic D. Paulus citat, & probat hoc dictum

Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.

Idem Apoſtolus alibi, *Omnes, quæ ſua ſunt quærunt*.

Et Horatius,

Omnibus hoc vitium eſt cantoribus, inter amicos
Ut numquam inducant animum cantare rogati,
Injuſſi numqvam deſiſtant.

Et vulgo dicitur, quod

Mulieres ſunt garrulæ.
Adoleſcentes inconſtantes, & varii.
Senes laudatores temporis acti.

Suf-

Sufficit in talibus propoſitionibus, quod ita ſeſe res ut plurimum habeant, neque aliquid ex iis eſt ſtricte concludendum.

Cum enim hæ propoſitiones non adeo generales ſint, quin exceptiones patiantur, deductæ ex iis concluſiones poterunt eſſe falſæ; veluti inferri nequaquam poterit, quemvis in particulari Cretenſem mendacem, malamve beſtiam fuiſſe, quamvis D. Paulus in generali approbet verſum illum,

Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.

cum fieri potuerit in illa inſula, quoſdam fuiſſe, qui ab hiſce vitiis, aliis quidem communibus, fuerint immunes.

Moderatio itaque, quam in his propoſitionibus moraliter tantum univerſalibus adhibere debemus, vetat ne hinc particulares ex iis concluſiones eliciamus, niſi multo examine præmiſſo; illinc ne eaſdem impugnemus, habeamuſve pro falſis; licet quaſdam poſſimus inſtantias opponere, in quibus a vero ablundant: & nobis ſatis erit, ſi ab aliis ultra debitos limites extendantur, oſtendiſſe, eas non deberi tam ſtricte ad literam intelligi.

Secunda Obſervatio. Sunt quædam propoſitiones, quæ inter metaphyſicas univerſales numerari debent, licet quaſdam habere exceptiones poſſint. Nimirum cum hæ exceptiones exoticæ ſunt, qualesque ex uſu communi ſub his terminis univerſalibus non comprenhenduntur. Si dicerem, *Omnes homines habent duo brachia*, hæc propoſitio in uſu communi vera cenſeri debet, anſamque cavillandi captaret, qui eſſe quædam monſtra objiceret, qui homines ſunt, licet quaterna brachia habeant: quia palam eſt in his propoſitionibus ſermonem de prodigioſis partibus non inſtitui, ſed ſolum afferi, ex naturæ ordine bina brachia ſingulis hominibus contingere. Eodem modo dici poteſt, omnes homines vocibus uti ad animi ſenſa ſignificanda, non vero omnes literis ſcriptis. Extra rationis oleas abiret, qui ad eludendam hujus propoſitionis veritatem, mutos objiceret, quia evidens eſt, licet verbis non exprimantur, eos ſolum intelligi hic, in quibus nullus naturæ in corpore formando error ſonorum uſum impedit, non autem in ſurdos, qui voces diſcere, vel mutos, qui eaſdem formare nequeunt.

Tertia Obſervatio. Aliæ propoſitiones ſunt, quæ univerſales habentur, quia, ut Philoſophi loquuntur, *de generibus*

ſingulorum, non autem de *ſingulis generum*, prædicantur, ideſt de *ſingulis alicujus generis ſpeciebus*, non vero de *omnibus ſpecierum individuis*. Sic omnia animalia dicuntur in Noëmi arca fuiſſe conſervata, quia aliquod ſingularum ſpecierum fuit conſervatum. Chriſtus Dominus Phariſæis dicebat, *decimatis omne olus*; non quod omnia, quæ uſpiam erant, olera decimarent, ſed quia nulla eſſet oleris ſpecies, quam non decimarent. Sic de ſe D. Paulus, *Sicut & ego omnibus per omnia placeo*, ideſt, omni hominum conditioni, Judæis, Gentibus, Chriſtianis; quamvis perſecutoribus non placeret, quorum erat non contemnendus numerus. Sic dicimus, *Hic omnibus muneribus functus eſt*, id eſt, in omni munerum gradu verſatus.

Quarta Obſervatio. Aliæ propoſitiones univerſales tantum ſunt, quia ſubjectum per prædicati partem reſtringitur: per partem dico, quia ridiculum foret, per integrum prædicatum reſtringi, ut ſi quis hanc propoſitionem, *Omnes homines ſunt juſti*, veram affirmaret, quia non aliam illi explicationem daret, quam quod omnes juſti eſſent juſti; hoc enim foret admodum inſulſum. Sed quando prædicatum complexum eſt, duaſque partes habet, ut in hac propoſitione, *Omnes homines ſunt juſti per gratiam JESU CHRISTI*, non abs re erit terminum *juſti* in ſubjecto ſubintelligere, licet non exprimatur; quia ſatis perſpicuum eſt, illam tantum æquivalere huic propoſitioni, *Omnes homines juſtos, per gratiam JESU CHRISTI fuiſſe juſtificatos*: quapropter hæc propoſitio rigide vera eſt, licet falſa videatur, ſi id tantum perpendatur, quod expreſſis terminis in ſubjecto ponitur; cum tot impii, & peccatores ſint, qui non fuerunt per gratiam JESU CHRISTI juſtificati. In ſacris Literis maximus eſt propoſitionum numerus hoc ſenſu explicandarum, & inter reliquas illa D. Pauli, *ſicut omnes in Adam moriuntur, ita omnes in CHRISTO vivificabuntur*. Indubitatiſſimum enim eſt grandem Ethnicorum numerum, qui in infidelitate mortui ſunt numquam fuiſſe per JESUM CHRISTUM vivificatum, nec aliquam partem habuiſſe in vita gloriæ, de qua hoc loco loquitur Paulus. Eſt itaque Apoſtoli ſententia, eos, qui moriuntur, per Adamum mori, & qui vivificantur, per CHRISTUM vivificari.

Sunt etiam quædam propoſitiones hoc tantum pacto moraliter univerſales, uti quando dicimus, *Gallos eſſe in militia ſtrenuos*; *Batavos expertos nautas*; *Flandros bonos pictores*;

Ita-

Italos optimos Comœdos: intelligendum ſolum eſt illos Gallos, qui ſunt milites, eſſe ut plurimum militia ſtrenuos, & ita de reliquis.

Quinta Obſervatio. Credendum non eſt, nullas eſſe notas particularitatis indices præter hos terminos, *quidam*, *aliquis*, & ſimiles, cum e contra raro accidat, ut illi adhibeantur, præſertim apud Gallos.

Quando apud illos particulæ, *des*, aut *de*, pluralem numerum denotant hujus articuli, *un*, ex nupera obſervatione Grammatices Generalis, terminos, quibus adhærent particulares faciunt, qui tamen ut plurimum generales ſunt adjuncto articulo, *les*: hanc ob rationem magnum diſcrimen eſt inter has propoſitiones. *Les medicins croyent maintenant, qu' il eſt bon de boire pendant le chaud de la fieure*; *& des medicins croyent maintenant, que le ſang ne ſe fait point dans le foye*. In prima etenim propoſitione, *les medicins*,, omnes Medicos concludit; in ſecunda, *des medicins*, quoſdam tantum particulares Medicos notat.

Sed particulis *des*, vel *de*, vel *un* in ſingulari, præponitur, *il y a*, ut hic *il y a des medicins*; idque duobus modis.

Primo, Si poſt particulam *des*, vel *un*, ponatur nomen ſubſtantivum pro ſubjecto, & adjectivum pro prædicato, neque refert utrum horum præcedat, ſequaturve, ut, *il y a de doleurs ſalutaires; il y a des plaiſirs funeſtes*; *il y a des faux amis*; *il y a une humilitè genereuſe*, *il y a des vices couverts de l' apparence de la vertu*. Hæc apud Gallos hoc modo exprimuntur; in Scholis vero per dictionem, *quidam*, ut *quidam dolores ſunt ſalutares*, *quædam humilitas eſt generoſa*.

Secundo, Cum ſubſtantivo adjectivum per pronomen, *qui*, connectitur, ut, *Il y a de craintes*, *qui ſont raiſonnables*. Sed pronomen, *qui*, hic non impedit, quo minus propoſitio ſenſu ſimplex ſit, quamvis ſit verbis complexum. Nam idem eſt, ac ſi quis diceret, *quelques craintes ſont raiſonnables*; hæque formulæ loquendi apud Gallos illis aliis uſitatiores ſunt, ut *Il y a des hommes, qui nayment qu' aux meſmes*; *il y a de Chriſtiens qui ſont indignes de ce nom*.

Latini etiam nonnumquam tali verborum circuitu utuntur, ſic Horatius.

Sunt quibus in Satyra videar nimis acer, & ultra
Legem tendere opus.

I Quod

Quod idem eſt, ac ſi quis diceret, *quidam exiſtimant, m nimis acrem in Satyra*: in ſacris item Literis habetur, *Eſt q nequiter ſe humiliat*.

Hæc dictio, *omnis*, cum annexa negatione propoſitione ad particularitatem redigit, cum hoc diſcrimine, quod apu Latinos negatio dictionem, *omnis*, debet præcedere apud Gallos vero ſequi. *Non omnis, qui mihi dicit, Domine, D mine, intrabit in Regnum Cœlorum*; *Tous ceux, qui me diſen Seigneur, Seigneur, n' entreront point dans le Royaume des Cieux Non omne peccatum eſt crimen; tout pechè n' eſt pas crime*.

Apud Hebræos, *non omnis*, ſumitur pro *nullo*: *Non juſti cabitur in conſpectu tuo omnis vivens*: hujus ratio eſt, qu apud illos negatio *verbum* afficit, non vero particulam *omnis*.

Sexta obſervatio. Quas præmiſimus obſervationes, ſua habent utilitatem, quando termini univerſalitatis, vel parti cularitatis, *omnis*, *nullus*, *aliquis*, inveniuntur: ſed quan illi abſunt, ut hic, *homo eſt rationalis*, *homo eſt juſtus*, celebr apud Philoſophos quæſtio inſtituitur, an tales propoſitiones quas *indefinitas* vocant, ſint univerſales, an particular cenſeri debeant: debent autem ſolitariæ eſſe extra omne orationis ſeriem, vel ſaltem eſſe a dictis, dicendiſque ad nu lum ſenſum determinatæ: quia indubium eſt. ſenſum propo ſitionis alias ambiguæ poſſe ab iis, quæ præcedunt, aut ſequu tur in oratione erui.

Philoſophorum pars maxima, indefinitam propoſitione ſpectatam in ſe, pronunciarunt, pro univerſali eſſe h bendam in materia neceſſaria; pro particulari in materia co tingenti.

Non me latet, hanc eſſe doctiſſimorum Virorum ſente tiam, eſt tamen falſiſſima: e contra dicendum eſt, propo ſitionem indefinitam eſſe univerſalem in quacumque demu materia fiat, cum aliquid de termino communi affirmatur: proinde in materia contingenti non debet dici propoſitio part cularis, ſed propoſitio univerſalis falſa. Nec aliud de iis j dicium homines ferunt, natura duce; illas enim ut falſas r jiciunt, quando univerſaliter veræ non ſunt, ſaltem unive ſalitate morali, quæ in communi ſermone de rebus, quæ pa ſim aguntur, ſufficit.

Quis enim dicentem ferret, *Urſos eſſe albos. Homines nigro Pariſienſes nobiles, Polonos Socinianos, Anglos Tremulos*? Et t

men

men ex horum Philoſophorum diſtinctione oportet, has propoſitiones eſſe veriſſimas; cum enim indefinitæ ſint in materia contingenti, pro particularibus haberi deberent. Jam vero certiſſimum eſt, quoſdam urſos eſſe albos, quales in nova Zembla inveniuntur; quoſdam homines eſſe nigros, nimirum Æthiopes; quoſdam Pariſienſes eſſe nobiles; quoſdam Polonos Socinianos; & denique quoſdam Anglos Tremulos. Claro itaque clarius eſt hujuſmodi propoſitiones, in quacumque materia fiant, eſſe univerſales; ſed in materia contingenti ſufficere univerſalitatem moralem. Veræ itaque ſunt hæ propoſitiones: *Galli ſunt fortes*; *Itali ſuſpicaces*; *Germani proceri*; *Orientales voluptuoſi*, quamvis de omnibus in particulari veræ non ſunt: ſufficit enim in talibus, quod quoad maximam partem veræ ſint.

Poterit itaque hic alia diſtinctio adhiberi, quæ ad rem magis ſit, ſcilicet has propoſitiones indefinitas in materia doctrinali univerſales eſſe, ut hic, *Angeli ſunt incorporei*; in rebus vero facti, & in narrationibus hiſtoricis eſſe particulares: ut quando in Evangelio dicitur, *Milites, plectentes coronam de ſpinis, impoſuerunt capiti ejus*; perſpicuum enim eſt hic aliquos, non omnes milites intelligi. Et ratio eſt: res geſtæ ſingulares, præſertim ſi cuidam certo tempori determinate aſſignentur, per terminum communem ut plurimum non exprimuntur, niſi addita aliqua particularitate, cujus diſtincta idea eſt in mente ejus, qui propoſitiones facit; adeo ut, ſi rem rite perpendamus, tales propoſitiones potius ſingulares debent vocari, quam particulares, ut patet ex iis, quæ Par. I. Cap. 8. & Parte II. Cap. 6. dicta ſunt de Terminis ſenſu complexis.

Septima Obſervatio. Hæc deniquæ nomina, *corpus*, *communitas*, *populus*, ſi collective, ut ſolet, ſumantur pro integro corpore, communitate, & populo; propoſitiones, quibus inſeruntur, non proprie univerſales reddunt, nec etiam particulares, ſed potius ſingulares. Sic quando dico, *Romani Carthaginenſes devicerunt*, *Veneti bellum gerunt adverſus Turcas*, *Judices illius Curiæ reum condemnaverunt*, propoſitiones condo, quæ univerſales non ſunt, quia ſic unuſquiſque Romanus dici poterit Carthaginenſes deviciſſe, quod falſum eſt: neque particulares, quia plus in illis habetur, quam ſi dicerem aliquos Romanos Carthaginenſes

ſuperaſſe: ſed ſunt ſingulares, quia in illis populus conſider
tur tamquam homo moraliter unus, plura ſæcula vivens, ta
diu ſubſiſtens, quamdiu Reſpublica durat, & qui non deſi
agere toto hoc tempore per eos, ex quibus componitur,
homo agit per ſua membra. Hinc dicere poſſumus, Rom
nos ſuperatos a Gallis (qui Romam occupaverunt) ipſos Ga
los tempore Cæſaris deviciſſe; per hunc unum, eundemq
terminum, *Romanos*, intelligentes, & illos, qui olim vić
fuere, & eos, qui alias vicere; licet ex iis, qui olim vić
fuere, nemo fuerit inter illos, qui poſtea vicerunt. Atq
ex his intelligi poteſt, quam arenoſo ſolo innitatur va
tas eorum, qui Nationis ſuæ præclare geſtis glorianture
iiſque ſuperbiunt, quaſi ſua forent; in quibus tamen nu
lam habuerunt partem: quod peræque abſurdum eſt,
ſi auris ſurda de oculi vivacitate, aut de dexteritate m
nus glorietur.

C A P U T XIV.

De Propoſitionibus, in quibus rerum nomina tribuuntur ſignis.

*DIctum eſt in Prima Parte, ex ideis alias habere pro o
jectis res, alias ſigna rerum. Cum vero hæ ſignoru
ideæ verbis alligatæ componunt propoſitiones, fit, (quæ r
digna eſt, quæ hic examinetur, & ad Logicam pertinens)
de ipſis res ipſæ ſignificatæ affirmentur. Quærendum eſt, qua
do nam id jure fieri poſſit, præcipue in ſignis inſtitutis; na
in naturalibus nulla eſt difficultas: quæ enim relatio inter eju
modi ſigna, & res intercedit, aperte declarat, cum de ſigno re
ſignificatam affirmamus, velle nos dicere, non eſſe quidem h
ſignum idem cum re realiter, ſed ſignificatione, & figura
Ita ſine ulla præparatione, aut difficultate dicemus de Cæſar
ſimulacro, Cæſarem eſſe, & de Italiæ tabula, eſſe Italiam.

Hæc igitur regula, quæ res ſignificatas affirmari permitt
de ipſarum ſignis, tentum examinanda eſt in ſignis ex h
minum inſtituto ſignificantibus, quæ non declarant per v
ſibilem relationem ſenſum, in quo ejuſmodi propoſition
intelliguntur, unde plurimæ diſputationes originem h
buere.

Videtur quibuſdam, id ſine diſcrimine fieri poſſe, ac ſat
eſſe

eſſe, ut demonſtretur, aliquam propoſitionem rationabilem eſſe, cum in ſenſu figuræ, aut ſigni accipitur, dicere uſitatum eſſe tribuere ſignis nomina rerum ſignificatarum. Id tamen verum non eſt, cum innumeræ ſint propoſitiones, quæ inſolentes forent, ſi rerum ſignificatarum nomina ſignis tribuerentur; quod in illis numquam fit, cum ſint inſuetæ, & abſurdæ. Ita ſi quis in ſua mente decreviſſet, rebus quibuſdam alias ſignificari, riſu dignus eſſet, ſi nullo ex his, ad quos loqueretur admonito, auderet his arbitrariis signis tribuere rerum nomina, diceretque, ex. gr., lapidem quiempiam eſſe equum, asinum Regem Perſarum, quia sic ſecum de signis illis decrevit. Prima igitur regula, in hac re ſervanda, eſt, non licere sine diſcrimine tribuere signis rerum nomina.

Secunda, quæ præcedentis eſt conſequutio, eſt, ſolam terminorum evidentem incompatibilitatem non ſufficere, ut animum intendamus ad ſenſum signi; concludamuſque, propositionem illam, quæ proprie ſumi non poteſt, intelligendam ideo eſſe in aliquo ſenſu signi. Secus nulla foret abſurda propositio, & quo eſſet in proprio ſenſu impoſſibilis, proclivius in ſenſum signi relaberemur, quod tamen non eſt verum. Quis enim pateretur aliquem, sine ulla præparatione, ſed vi ſolius ſecretæ deſtinationis, dicentem, Mare eſſe Cœlum, terram eſſe Lunam, & arborem Regem? Quis non videt nullam fore ad dementiæ opinionem breviorem viam, quam velle hanc loquendi rationem inter homines inducere? Oportet igitur eum, ad quem verba fiunt, aliquo pacto præparatum eſſe, ut ejuſmodi propositionibus jure uti poſſimus; circa quas præparationes notandum eſt, alias eſſe ſufficientes, alias non ſufficientes ſed impares.

1. Relationes longinquæ, quæ nec ſensibus, nec primo mentis intuitu videntur, quæque non aliter, quam meditatione deteguntur, nullatenus idoneæ ſunt tribuendo ſtatim ſignis nomina rerum significatarum. Vix enim in rebus omnibus ejuſmodi relationes non invenies: liquet vero has relationes, quæ non ſtatim videntur, non ſatis eſſe, ut homines ad figuræ ſenſum traducant.

2. Nec ſufficit, ut tribuatur signis rerum significatarum nomina, in prima designatione, quam quis fecerit, ſcire eos, ad quos verba fiunt, conſiderare illa tamquam signa rerum penitus diverſarum. Scimus ex. gr. laurum eſſe si-

gnum

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

gnum victoriæ, & olivam pacis; hac tamen cognitione men noſtra non præparatur, ut patiamur hominem, cui libuer laurum ſignum Regis Sinarum facere, olivam Imperator Turcarum, ſine modo dicentem: viden hanc laurum? e Rex Sinarum, & hanc olivam? eſt Imperator Turcarum

3. Quæcumque præparatio, quæ mentem ad aliquid ma gnum expectandum tantum dirigit, non eam diſponens, u peculiariter rem quempiam ut ſignum reſpiciat, non e idonea, quæ poteſtatem faciat tribuendi ſigno nomen rei ſi gnificatæ in prima inſtitutione. Ratio perſpicua eſt, qui nulla eſt directa, & proxima conſequentia inter idean magni, & ideam ſigni; & ideo altera ad alteram non per ducit.

Eſt vero idonea utique præparatio, ut rerum nomina tri buantur ſignis, cum in illorum mente, ad quos verba fiunt cernitur, eos, habentes res aliquas ut ſigna, ſolum laborare ut ſciant, quid tandem ſignificent.

Hoc pacto Joſeph reſpondere potuit Pharaoni, ſeptem boves pingues, & ſeptem ſpicas plenas, quas per quietem viderat, eſſe ſeptem ubertatis annos; & ſeptem boves te nues, atque macilentas, ſeptemque ſpicas tenues, ſeptem annos famis. Videbat enim Pharaonem de ea tantummo do re ſollicitum, & ita interius quærentem: quid tandem hæ boves pingues, & tenues, hæque ſpicæ plenæ, & vacuæ ſibi volunt?

Ita Daniel optimo jure reſpondit Nabuchodonoſor, eum eſſe caput aureum; propoſuerat enim ille ſomnium, in quo viderat ſtatuam habentem caput aureum, cujus ſomni a Da niele interpretationem quæſierat.

Ita cum quis parabolam a ſe propoſitam explicare incipit iis, ad quos loquitur, jam omnes parabolæ partes ut ſigna conſpicientibus, jus habet in uniuſcujuſque partes explicatio ne tribuendi ſigno rei ſignificatæ nomen.

Sic poſtquam Deus oſtendit Prophetæ Ezechieli *in ſpiritu* campum plenum oſſibus; & cum Prophetæ viſa a rebus ipſi diſtinguerent, & aſſueviſſent illis accipiendis, ut ſignis; Deus ad ipſum multum perſpicue loquitur, dicens: *Oſſa hæc univer ſa domus Iſrael eſt*, ideſt eam ſignificant.

Hæ ſunt certæ præparationes: ut vero alia exempla non cernimus, in quibus conſtet, tributa fuiſſe ſignis nomina re rum ſignificatarum, niſi ea, in quibus eædem inveniuntur; colli-

gi

gi inde poteſt illud ſenſus communis pronunciatum. Numquam tribui ſignis rerum nomina, niſi demum, cum jure credi poteſt, ea tamquam ſigna reſpici, perſpectumque ſit in aliorum mentibus, illos non ſollicitos eſſe noſcendi quid ſint, ſed quid ſignificent.

Ut autem pleræque omnes morales regulæ patiuntur exceptiones, dubitari poſſet, an aliqua huic modo propoſitæ in uno tantum caſu adiici debeat. Nempe cum res ſignificata ea eſt, ut aliquo modo exigat notari per aliquod ſignum, ita ut ſimul, ac ipſius nomen pronuncietur, noverit mens, ſubjectum, cui adjunctum eſt, eidem ſignificandæ deſtinatum eſſe. Ita cum pacta fere per externa ſigna notentur, ſi hæc vox, *pactum*, affirmetur de re quapiam externa, menti obverſari poſſet, de ipſa, tamquam de ſuo ipſius ſigno affirmari: itaut quotieſcumque in Scriptura haberetur: *Circumciſionem eſſe pactum*, nihil fere erit, quod miremur; pactum enim defert ideam ſigni in rem, cui eſt injunctum: ac proinde, ſicut qui propoſitionem aliquam audit, concipit attributum, & attributi qualitates, antequam id cum ſubjecto connectat: credi poteſt audientem hanc propoſitionem, *Circumciſio eſt pactum*, ſatis præparatum eſſe concipiendo, circumciſionem non eſſe pactum, niſi in ſigno, cum *pacti* verbum in mente ipsius hanc ideam excitarit, non quidem antequam pronunciatum fuerit, ſed priuſquam in ipſius mente conjunctum fuerit cum verbo *Circumciſionis*.

Dixi res, quæ veriſimiliter exigunt denotari per ſigna, exceptionem fore poſitæ regulæ, quæ præcedentem præparationem poſtulat, qua reſpiciatur ſignum tamquam ſignum, ut poſſit de eo affirmari res ſignificata: poſſet enim contrarium credi. Etenim 1. hæc propoſitio, *Circumciſio eſt pactum*, non eſt in ſacris literis, quæ tamen habent: *Hoc eſt pactum meum, quod obſervabitis inter me, & vos, & ſemen tuum poſt te: circumcidetur ex vobis omne maſculinum*. Jam vero non eſt in his verbis dictum, Circumciſionem eſſe pactum; ſed circumciſio mandatur, utpote conditio pacti. Verum quidem eſt, Deum exegiſſe hanc conditionem, ut circumciſio eſſet ſignum pacti, ut ſequens verſus declarat, *ut ſit in ſignum fœderis*. Sed ut eſſet ſignum, neceſſe erat, ut ipſius obſervatio mandaretur, fieretque ipſa pacti conditio, id quod eſt, qnod continetur in præcedenti verſu.

2. Hæc verba S· Lucæ; *Hic eſt calix, novum teſtamentum i ſanguine meo*, quæ etiam allegantur, minorem quoque eviden tiam habent, quam ut confirment iſtam exceptionem. Cum enim *Teſtamenti* verbum non ſignificet tantum ultimam teſta toris voluntatem, ſed magis proprie etiam inſtrumentum, quo eam declarat; nihil figuratum habet appellare calicem Sangui nis Jeſu Chriſti, *Teſtamentum*: eſt enim teſſera, pignus, & ſignum ultimæ voluntatis Jeſu Chriſti, novi fœderis inſtru mentum.

Ut ut ſit, cum hæc exceptio hinc dubia ſit, hinc vero rariſ ſima, cumque pauciſſimæ ſint res, quæ exigant ex ſe notar per ſigna; ipſæ non prohibent uſum, & applicationem regulæ in omnibus aliis rebus, quæ qualitatem iſtam non habent, quaſ que homines non conſueverunt per ſigna inſtituta deſignare: Tenendum enim eſt hoc æquitatis principium, pleraſque om nes regulas, quæ exceptiones patiuntur, non protinus vim propriam amittere in rebus, quæ in exceptionibus non com prehenduntur.

Ex iſtis principiis dirimenda eſt gravis hæc quæſtio, num his verbis, *Hoc eſt corpus meum*, ſenſus figuræ tribui poſſit; ve potius juxta hæc principia ubique terrarum hæc quæſtio di rempta ſit, natura ipſa concurrentibus univerſis Mundi na tionibus ad accipienda hæc verba in ſenſu realitatis, & exclu dendum ſenſum figuræ. Apoſtolis enim non reſpicientibus pa nem ut ſignum, neque de ipſius ſignificatione ſollicitis, non potuiſſet Jeſus Chriſtus tribuere ſignis nomina rerum, ni- ſi contra omnium hominum uſum loqui, & Apoſtolos de cipere voluiſſet. Poterant illi forte, quod Chriſtus facie bat, tamquam magnum quid reſpicere, ſed id ſatis non erat.

Nihil eſt ulterius animadvertendum circa ſigna, quibus rerum nomina tribuuntur, niſi vel maxime diſtinguenda eſſe expreſſiones, in quibus rei nomine utimur denotando ſigno, ſicuti cum Alexandri tabulam Alexandri nomine ap pellamus, & illas, in quibus denotato ſigno proprio nomi ne, aut pronomine aliquo, de eo affirmatur res ſignificata Hæc enim regula, qua neceſſe eſt, ut iis, ad quos loqui- mur, reſpiciant jam ſignum, ut ſignum, non intelligitur de priori genere expreſſionum, ſed tantum de ſecundo, in quo expreſſe res ſignificata affirmatur de ſigno. Fere enim hiſ ce expreſſionibus utimur, demonſtraturi iis, ad quos verba

faci·

facimus, id, quod hoc ſignum ſignificat; & tunc demum facimus, cum ſatis præparati ſunt ad concipiendum ſignum non eſſe rem ſignificatam, niſi ſignificatione tenus, & figura.

CAPUT XV.

De binis Propoſitionum generibus ad ſcientias comparandas maxime neceſſariis, Diviſione ſcilicet, & Definitione: & primum de Diviſione.

SPeciatim aliquid neceſſe erit diſſerere de binis propoſitionum generibus, quæ magni uſus ſunt in ſcientiis, *Diviſione* ſcilicet, & *Definitione*.

Diviſio eſt *totius in omnia, quæ continet diſtributio*. Sed ſicut duplex eſt totum, ſic etiam duo ſunt genera diviſionum. Alterum *totum* conſtat pluribus partibus realiter diſtinctis, quod proprie *totum* apud Latinos vocatur; ejuſque partes *integrantes* dicuntur. Hujus *totius* diviſio peculiari nomine *Partitio* appellatur. Sic domus in tectum, parietes, fundamentum; Urbs in regiones; Regnum in provincias; homo in corpus, & animam; corpus in membra dividuntur. Hujus diviſionis rite faciundæ methodus ſita eſt in accurata, ita ut nihil omittatur, partium numeratione.

Aliud *totum* apud Latinos *omne* dicitur, illiuſque partes vocantur, *partes ſubjectivæ*, aut *inferiora*; quia hujuſmodi *totum* eſt terminus univerſalis, parteſque ipſius ſunt ſubjecta in ejus extenſione comprehenſa. Sic *Animal* hoc pacto *totum* eſt, cujus inferiora *homo*, & *brutum*, in illius extenſione comprehenſa, ſunt partes ſubjectivæ.

Hæc diviſio proprie retinet diviſionis nomen, quatuorque illius genera ſub obſervationem cadunt.

Primum, quando genus dividitur per ſpecies. Sic *omnis ſubſtantia eſt corpus, aut mens*; *omne animal eſt homo, aut brutum*.

Secundum, quando genus dividitur per differentias. Sic, *omne animal eſt rationale, aut irrationale*; *omnis numerus, aut par, aut impar*, *omnis propoſitio eſt vera, aut falſa*; *omnis linea, aut recta, aut curva*.

Tertium, quando terminus communis dividitur per accidentia oppoſita, quorum capax eſt, vel ſecundum ſubjecto-

rum,

rum, aut temporis diverſitatem; ut, *omnis ſtella vel a ſe lucem mittit, vel mutuatam ab alio remittit, omne corpus vel movetur, vel quieſcit; omnes Galli vel nobiles ſunt, vel plebeji; omnes homines vel bene, vel male ſe habent, omnis gens vel vocibus utitur ad mentem exprimendam, vel etiam, præter voces ſcriptura.*

Quartum, quando accidens dividitur in varia ſubjecta. Sic *bona dividuntur in bona mentis, & illa, quæ ſunt corporis.*

Regulæ diviſionis ſunt. Prima, diviſio debet eſſe integra, id eſt, membra diviſionis debent integram termini diviſi extenſionem exhaurire. Sic *par*, & *impar* integram *numeri* extenſionem exhauriunt, cum nullus numerus ſit, qui non ſit, aut par, aut impar. Numquam fere ſæpius in ratiocinando peccatur, quam cum non ſatis ad hanc regulam attenditur; erroriſque cauſa oritur ex eo, quod quidam termini ita creduntur oppoſiti, ut nihil medium videantur admittere, cum tamen revera admittant. Sic inter indoctum, & doctum, quædam intercedit mediocritas doctrinæ, quæ licet hominem ex indoctorum fæce eximat, eumdem tamen eruditorum cœtibus non inſerit: ſic inter ſceleratum, & probum quidam medius ſtatus eſt, de quo dici poteſt, quod de Galba Tacitus, *magis extra vitia, quam cum virtutibus*: quidam enim cum nullis enormibus vitiis teneantur, ſcelerati, aut flagitioſi non dicuntur, qui tamen, cum nullam virtutibus operam dent, pii, aut probi dici non debent; quamvis apud Deum quam maxime vitio vertatur, virtutibus carere. Inter ſanum, & ægrotum eſt hominis conditio convaleſcentis: noctem dies excipit, ſed interlucente crepuſculo: oppoſitorum vitiorum virtus media eſt; ſic pietatem hinc inde concludunt impietas, & ſuperſtitio. Eſt quoque nonnumquam hoc medium duplex; ſic inter avaritiam, & prodigalitatem mediant liberalitas, & laudabilis parcimonia: inter metum, quo ad omnia conſternamur, & temeritatem, qua nihil exhorreſcimus, eſt quædam generoſitas, quæ pericula non pertimeſcit, atque etiam approbanda præcautio, ea pericula devitans, quibus opportunum non eſt, nos exponere.

Secunda regula, quæ prioris conſectaria eſt, docet, membra debere eſſe oppoſita: ſic opponuntur *par*, & *impar*; *rationale*, & *irrationale*. Sed hic notandum venit, quod prima

parte dictum eſt, neceſſe ſcilicet non eſſe, ut omnes differentiæ, per quas hæc membra opponuntur, ſint poſitivæ; ſed ſufficere, ſi illarum aliqua talis ſit, reliquæ vero ipſum tantum genus cum hujus differentiæ negatione; immo hinc oritur certiſſima membrorum oppoſitio. Sic brutum ab homine diſtinguitur per ſolam rationis carentiam, quæ nihil poſitivum eſt: ſic imparitas in numeris eſt ſolum negatio diviſibilitatis in duas partes æquales: ſic in *numero primo*, nihil eſt, quod non ſit in numero compoſito, cum utriuſque menſura ſit unitas; qui autem primus dicitur, in hoc unice a compoſito differt, quod nullam aliam menſuram habeat præter unitatem.

Fatendum tamen eſt, præſtare differentias oppoſitas terminis poſitivis deſignare, cum id fieri poteſt; cum hinc clarius innoteſcat natura membrorum diviſionis. Hanc ob cauſam ſubſtantiæ diviſio in cogitantem, & extenſam, præferenda eſt vulgatæ diviſioni in materialem, & immaterialem, vel in corpoream, & incorpoream: hæ enim voces *immateriale*, & *incorporeum*, in nobis ideam valde imperfectam, & confuſam excitant ejus, quod per nomen *ſubſtantiæ cogitantis* multo melius ſignificatur.

Tertia regula a ſecunda deducitur, docetque, alterum membrum ita non deberi in altero includi, ut illud de ipſo poſſit affirmari; quamvis fortaſſe poſſit alio modo includi. Nam linea in ſuperficie eſt tamquam ipſius ſuperficiei terminus; ſuperficies in ſolido, ut illius etiam terminus: ſed hoc non impedit, quominus extenſum recte dividatur in lineam, ſuperficiem, & ſolidum; quia affirmari non poteſt, quod linea ſit ſuperficies, aut ſuperficies ſolidum. Sed e contra dividi numerus non poteſt in parem, imparem, & quadratum; quia cum omnis numerus quadratus ſit, aut par, aut impar, in duobus prioribus membris includitur.

Eamdem ob cauſam dividi non debet opinio in veram, falſam, & probabilem; quia omnis opinio probabilis eſt vel vera, vel falſa. Sed dividi poteſt in veram, & falſam; quæ denuo poterunt ſubdividi in certas, & probabiles.

Ramus cum Ramiſtis plurimum adlaboraverunt ad probandum, omnem diviſionem debere eſſe bimembrem. Præſtat id quidem, cum commodius fieri poteſt: ſed cum in ſcientiarum inveſtigatione claritas, facilitaſque maxime quærantur, etiam diviſiones in tria, plurave membra rejici non debent, quando

illæ

illæ connaturaliores ſunt; vel etiam ſi ad diviſiones bimembres faciendas opus ſit aliis ſubdiviſionibus violentis, & ut ita dicam, præternaturalibus. Sic etenim mens obruitur grandi ſubdiviſionum numero, quæ difficilius memoriæ inſident, quam ipſa diviſio in plura membra facta: diviſionis autem præcipuus uſus eſt, mentem, memoriamque ſublevare. Exempli cauſa, nonne brevius, ſimplicius, magiſque ad rei naturam dividitur *Extenſum* in lineam, ſuperficiem, & ſolidum; quam ſi cum Ramo diceremus: *Magnitudo eſt linea, vel lineatum*; *lineatum eſt ſuperficies, vel ſolidum?*

Denique obſervandum eſt, pari errore implicari, qui dividendo vel nimii ſunt, vel nimis parci: alteri quippe mentem non illuſtrant, quam alteri diſſipant, & confundunt. Craſſotus, inter Ariſtotelis Interpretes alicujus nominis Philoſophus, operi ſuo labem nimia diviſionum farragine aſperſit: ſic etenim in illam, quam devitare nitimur, confuſionem labimur: *Confuſum eſt, quicquid in pulverem ſectum eſt.*

C A P U T XVI.

De Definitione, quæ Definitio rei dicitur.

SAtis prolixe prima parte de nominum definitionibus tractavimus, oſtendimuſque eas cum rerum definitionibus non eſſe confundendas; quia nominum definitiones arbitrariæ prorſus ſunt, cum e contra definitiones rerum a nobis ipſis non dependeant, ſed ab iis, quæ in veris rerum ideis includuntur: neque principiorum vices gerere poſſunt, ſed conſiderari debent tamquam propoſitiones, quæ ſæpe rationibus ſunt ſtabiliendæ, quæque impugnari poſſunt. De hoc igitur poſtremo definitionum genere ſermonem hoc loco inſtituemus.

Definitionum rei duæ ſunt ſpecies, altera accuratior, cui *definitionis* nomen competit; minus accurata altera, quæ *deſcriptio* dicitur.

Quæ accuratior eſt naturam rei per attributa eſſentialia explicat, quorum illud, quod commune eſt, *genus appellatur*; quæ vero propria, *differentia*.

Sic *homo* definitur *animal rationale*, *mens*, *ſubſtantia cogitans*; *corpus*, *ſubſtantia extenſa*; *Deus*, *ens perfectiſſimum.* Videndum quantum fieri poteſt, ut genus in definitione ſit genus proximum, non autem remotum.

In-

Inſtituitur aliquando definitio per partes integrantes: ſic homo definitur *ens compoſitum ex mente, & corpore*. Sed etiam tunc aliquid ponitur, quod generis locum ſupplet, ut hic, *ens compoſitum*, reliqua pro differentia ſunt.

Minus accurata definitio, deſcriptio dicta, ea eſt, quæ rem notam facit per accidentia propria, atque ita determinat, ut nobis poſſimus illius ideam formare, quæ illam ab omni alia re diſtinguat.

Hoc pacto plantæ, fructus, animalia deſcribuntur per figuras magnitudines, colores, atque alia ſimilia accidentia. In hoc deſcriptionum genere poetæ, & oratores plurimi ſunt

Aliæ etiam definitiones, ſive deſcriptiones fiunt per cauſas, materiam, formam, finem, &c. ſic definitur horologium, *Machina ex ferro variis rotis conſtans, quarum motus regularis idoneus eſt ad horas indicandas.*

Tria requiruntur ad perfectam definitionem: 1. debet eſſe univerſalis: 2. propria: 3. clara.

1. Debet eſſe univerſalis, id eſt, debet totum definitum comprehendere: hinc vulgata temporis definitio, ſcilicet *menſura motus*, peccat; quia veriſſimillimum eſt, tempus menſuram eſſe non minus quietis, quam motus: non minus etenim dicimus res tanto tempore fuiſſe in quiete, quam in motu; ita ut tempus nil aliud eſſe videatur, quam duratio creaturæ, in quocumque ſtatu ea ſit.

2. Debet eſſe propria, id eſt, debet nonniſi definito convenire. Hinc peccat vulgaris Elementorum definitio, qua definiuntur *corpora ſimplicia corruptibilia*: quia cum corpora cœleſtia, (etiam ex placitis horum philoſophorum) non minus ſimplicia ſint, quam ipſa Elementa; ratio nulla ſuadet non debere in Cœlis mutationes accidere, iis analogas, quas hic ſuper terram cernimus. Quinimo (ut miſſos faciamus cometas, quos jam conſtat e terrenis exhalationibus non concreſcere, ut Ariſtoteli quondam viſum) etiam in Sole detectæ ſunt maculæ, quæ licet mole multo majores, noſtratium nubium inſtar, coguntur, ac diſſipantur.

3. Debet eſſe clara, id eſt, debet ideam rei definitæ reddere clariorem, & diſtinctiorem, nobiſque illius naturam, quantum fieri poteſt, propalare; ita ut nobis uſui eſſe poſſit, ad præcipuas proprietates inde demonſtrandas Hoc illud eſt, quod in definitionibus condendis palmarium eſt, &

in quo definitionum Ariſtotelis pars magna peccat.

Quis enim clarius naturam motus intellexit ope hujus defi-finitionis: *Actus entis in potentia, quatenus in potentia?* Numquid non idea motus nobis a natura indita centies clarior eſt? Et quibus demum proprietatibus explicandis profuit illa definitio?

Nec ſane huic præferendæ ſunt quatuor illæ definitiones decantatæ totidem primarum qualitatum, *ſicci*, *humidi*, *calidi*, *frigidi*.

Ariſtoteli ſiccum eſt, *quod ſuo termino facile continetur, difficulter alieno*, humidum, *quod difficulter ſuo termino continetur, facile alieno*.

Aſt 1. Hæ definitiones melius quadrant corporibus duris, & liquidis, quam humidis, & ſiccis: de aere dicimus, quod hic humidus ſit, illic ſiccus, quamvis numquam non facile alienis terminis contineatur, cum corpus liquidum ſit. Inſuper concipi non poteſt, quo modo Ariſtoteles dixerit ignem, ideſt, flammam eſſe, ſecundum hanc definitionem, ſiccam; cum facile alterius terminis ſeſe accommodet: unde etiam a Virgilio liquidus dictus eſt, *& liquidi ſimul ignis*. Nugæ ſunt quod Campanella dicit, incluſum ſcilicet ignem aut *rumpere*, aut *rumpi*. Hoc enim non accidit ob prætenſam ſiccitatem, ſed quia ſuo ipſius fumo, excluſo aere, ſuffocatur: hinc optime alienis terminis ſe accommodabit, modo ſpiraculum fiat, per quod exſpiret, quos continuo emittit, fumos.

Calidum definitur ab Ariſtotele, *quod congregat homogenea, & diſgregat heterogenea*. Frigidum, *quod congregat heterogenea, & diſgregat homogenea*.

Hæc quidem aliquando frigido, & calido conveniunt, ſed non ſemper; nec quidquam proſunt ad illarum cauſarum inveſtigationem, ob quas corpora dicimus vel calida, vel frigida. Adeo ut jure merito dixerit Illuſtriſſimus Verulamius, hujuſmodi definitiones ſimiles eſſe illis, quibus quis definiret hominem eſſe *animal calceamenta conſuens, aut vites putans*. Idem Philoſophus naturam definit, *Principium motus, & quietis in eo, in quo eſt*. Innititur hæc definitio opinioni, quam præconceperat, corpora nimirum naturalia in hoc differre ab artificialibus, quod illa in ſeipſis ſui motus principium haberent, hæc moverentur ab extrinſeco. Cum e contra evidens ſit, atque extra omnem dubitationem, nullum omnino corpus ſuum ſibi motum poſſe imprimere. Cum enim materia

in-

indifferens ſit ad motum, & ad quietem, ad horum alterutrum determinari nequit, niſi a cauſa extrinſeca; & cum in infinitum procedi non poſſit, neceſſario concluditur, Deum materiæ motum primo indidiſſe, eumque etiamnum conſervare.

Celebris illa animæ definitio, *Actus primus corporis naturalis organici potentia vitam habentis*, vitiis pluribus laborat. 1. Nondum conſtat quid definire voluerit: ſi enim animam, quatenus homini, cæteriſque animalibus communis eſt, chimæram ſane definit, cum nihil ſit utriſque commune. 2. Terminum obſcurum per quatuor, aut quinque obſcuriores explicuit: ut cætera omittam, fidem faciat unicum illud verbum *Vita*, cujus notio non minus confuſa eſt, quam notio animæ; imo utraque perinde ambigua eſt, & æquivoca.

En aliquot definitionis, & diviſionis regulas: quamvis autem nihil in ſcientiis utilius ſit, quam bene dividere, & bene definire; hic tamen de illis protrahenda oratio non eſt, cum multo magis dependeant a materiæ quæ tractatur, cognitione, quam a regulis logicalibus.

CAPUT XVII.

De Converſione Propoſitionum: ubi penitius inquiritur in naturam negationis, & affirmationis, a qua hæc converſio dependet: & primo de natura affirmationis.

Quæ hic ſequuntur capita, intellectu difficiliora ſunt, & ad ſpeculationem tantum neceſſaria; ac proinde poterunt omitti ab iis, qui nolunt mentem rerum parum utilium ſpeculatione exercere.

QUæ mihi de converſione propoſitionum dicenda erant, ad hunc locum reſervavi, cum ex iis ea omnia pendeant; quæ parte ſequenti de argumentatione dicenda erunt: quamobrem æquum fuit hanc materiam non nimis ſeparari ab ea, quæ de ratiocinatione eſt. Ut autem illam accurate tractemus, eorum nonnulla erunt reſumenda, quæ antea de affirmatione, & negatione dicta ſunt: quin etiam tam hæc, quam illa penitius iſpicienda, & explicanda.

Certum itaque eſt, nos non poſſe propoſitionem aliquam

aliis manifeſtare, niſi duas ideas adhibeamus, quarum altera ſubjectum ſit, altera attributum; uti & particulam denotantem unionem, quam mens noſtra inter illa duo concipit.

Hæc autem unio melius exprimi non poteſt, quam per verba, quibus utimur, cum quicquid affirmamus, dicentes: *hoc eſt illud*.

Hinc palam eſt, naturam affirmationis eſſe unire, & ut ita dicam, idemtificare ſubjectum cum prædicato; hoc enim ſignificatur per particulam illam, *eſt*.

Deducitur etiam, de natura affirmationis eſſe prædicatum unire ei omni, quod in ſubjecto eſt, ſecundum illam quam in propoſitione habet, extenſionem. Sic quando dico: *omnem hominem eſſe animal*, affirmo illud omne, quod eſt *homo*, eſſe etiam animal; ac proinde concipio *animal* ineſſe omnibus hominibus.

Quod ſi dicam, *aliquis homo eſt juſtus*; non unio juſti attributum omni, ſed ſolum alicui homini.

Sed repetendum hic, quod prius dictum eſt, eſſe ſcilicet diſtinguendum inter ideas comprehenſionis, & extenſionis: comprehenſio etenim denotat omnia attributa contenta in idea; extenſio vero ſubjecta, quibus idea hæc eſt communis, quæque continet in ſeſe.

Nam hinc ſequitur, ideam ſemper affirmari ſecundum comprehenſionem: ſublato etenim eſſentialium attributorum aliquo, idea ipſa deſtruitur prorſus, & annihilatur, neque eſt amplius eadem idea; ac proinde cum affirmatur, ſemper affirmatur ſecundum id omne, quod in ſe comprehendit. Sic quando dico, *rectangulum eſt parallelogrammum*; de rectangulo id omne affirmo, quod comprehenditur in idea parallelogrammi. Nam ſi pars aliqua hujus ideæ illi non conveniret, ſequeretur integram ideam illi non convenire, ſed tantum partem: ac proinde parallelogrammum, integram ſui ideam ſignificans, non affirmari, ſed negari de rectangulo deberet. Huic baſi innititur omnium argumentorum affirmativorum validitas.

Ex dictis e contra ſequitur, ideam attributi non ſumi ſecundum totam ſuam extenſionem, modo ejus extenſio major ſit extenſione ſubjecti.

Nam ſi dico, *omnes impudicos eſſe damnatos*; non tamen dico illos eſſe omnes damnatos, ſeu integrum numerum damnatorum exhaurire; ſed ajo illos tantum eſſe e damnatis aliquos:

Ac

Ac proinde cum per affirmationem idea prædicati ponitur in ſubjecto, ſeu identificatur cum illo; ſubjectum proprie illud eſt, quod prædicati extenſionem in propoſitione affirmativa determinat: atque identitas per illam deſignata prædicatum reſpicit tanta extenſione circumſcriptum, quanta eſt ſubjecti extenſio, non prout generaliorem habet, ſi tamen talem habeat. Nam verum eſt, omnes leones animalia eſſe, id eſt, unumquemque leonem ideam animalis habere, non tamen verum eſt, leones eſſe omnia animalia, ſive nullum eſſe animal, præter leones.

Dixi attributum circumſcribi, vel reſtringi, nec ſumi prout univerſaliorem extenſionem habet, ſi tamen talem habeat. Si enim circumſcribitur per ſubjectum, ſi ſubjectum non minus univerſale ſit, quam attributum; palam eſt, illud omnem ſuam univerſalitatem habiturum; cum tantam habiturum ſit, quanta eſt univerſalitas ſubjecti, & ſupponitur majorem ex ſua natura habere non poſſe.

Ex dictis colligi poſſunt hæc quatuor axiomata certiſſima.

Axioma 1.

Attributum in propoſitione affirmativa ponitur in ſubjecto ſecundum omnem extenſionem, quam ſubjectum habet in eadem propoſitione, id eſt, ſi ſubjectum univerſale ſit, attributum concipitur in omni extenſione ſubjecti; ſi particulare, attributum concipitur ſecundum partem ejuſdem extenſionis. Exempla ſuperius allata adiri poſſunt.

Axioma 2.

Attributum propoſitionis affirmativæ affirmatur ſecundum integram comprehenſionem, id eſt, ſecundum omnia attributa. Hujus probatio ex ſuperioribus petenda.

Axioma 3.

Attributum propoſitionis affirmativæ non affirmatur ſecundum integram extenſionem, ſi hæc per ſe major ſit extenſione ſubjecti. Et hujus probatio habetur ex dictis.

Axioma 4.

Attributi extenſio reſtringitur per extenſionem ſubjecti, ita ut partem tantum illam ſuæ extenſionis ſignificet, quæ ſubjecto convenit. Sic cum dicimus homines eſſe animalia; *animalis*

nomen non jam omnia omnino animalia ſignificat, ſed tantum illa, quæ ſunt *homines*.

C A P U T XVIII.

De Converſione Propoſitionum Affirmativarum.

PRopoſitio converti dicitur, cum ſubjectum in attributum, & attributum mutatur in ſubjectum; ita tamen u propoſitio non deſinat eſſe vera, ſi prius vera fuerit; vel potius, ita ut neceſſario ſequatur ex ipſa converſione, veram eſſe, ſuppoſito, quod prius talis fuerit.

Jam verò ex dictis eluceſcit, quomodo facienda ſit hæc converſio. Quemadmodum enim impoſſibile eſt, ut quidpiam jungatur, uniaturque alteri, niſi viciſſim hoc illi etiam uniatur, & jungatur; optimeque ſequitur, ſi A uniatur cum B, ipſum etiam B uniri cum A: ita clarum eſt, impoſſibile eſſe, duas res identificatas concipere, quæ eſt omnium unionum perfectiſſima, niſi unio hæc ſit reciproca, id eſt, niſi mutua affirmatio fieri poſſit duorum terminorum, qui inter ſeſe ſunt uniti, & identificati eo modo, quo inter ſe ſunt uniti, quod converſio appellatur.

Sic quemadmodum in propoſitionibus particularibus affirmativis, qualis v. g. hæc, *aliquis homo eſt juſtus*, tam ſubjectum, quam prædicatum particularia ſunt; ſubjectum ſcilicet per notam particularitatis indicem, prædicatum vero quia, reſtricta per ſubjectum extenſione, illam tantum juſtitiam ſignificat, quæ in aliquo homine eſt: ita evidens fit, *ſi aliquis homo identificatur cum aliquo juſto*, *aliquem* item *juſtum identificari cum aliquo homine*; ac proinde ad converſionem hujus generis propoſitionum, prædicatum ſimpliciter mutandum eſſe in ſubjectum, ſervata particularitatis nota.

Idem autem dici nequit de propoſitionibus univerſalibus affirmativis, quia in illis ſubjectum tantum univerſale eſt, id eſt, ſumitur ſecundum integram extenſionem; cum e contra attributum limitatum ſit, & reſtrictum: ac proinde cum mutandum erit in ſubjectum per converſionem, ſervanda erit eadem reſtrictio, addendaque aliqua nota, qua, ne latius pateat, determinetur. Sic cum dico, *homo eſt animal*, unio ideam *hominis* cum idea *animalis*, ad ſolos homines reſtricta: atque adeo cum hæc unio invertenda erit, ab *animali* ſcilicet incipiendo

de

de quo poſtea *homo* prædicetur, eadem tantum hujus termini ſervanda eſt reſtrictio, & ad tollendam erroris occaſionem, addenda reſtrictionis nota.

Ex eo tamen, quod propoſitiones affirmativæ converti non poſſint, niſi in particulares affirmativas, non debemus concludere, illas minus proprie converti, quam alias. Nam cum conſtent ſubjecto univerſali, & prædicato limitato, & reſtricto; palam eſt, eas, cum convertantur, hoc eſt, cum prædicatum mutatur in ſubjectum, habere ſubjectum limitatum, id eſt, particulare.

Hinc deduci poſſunt hæ duæ regulæ.

Regula 1.

Propoſitiones univerſales affirmativæ poſſunt converti, nota particularitatis adjecta prædicato, cum fit ſubjectum.

Regula 2.

Propoſitiones particulares affirmativæ convertuntur ſine ulla additione, vel mutatione, id eſt, nota particularitatis, quæ prius ſubjecto apponebatur, appoſita prædicato, quod in converſione fit ſubjectum.

Palam eſt, haſce duas regulas ad unicam poſſe reduci, qua ambæ comprehendantur.

In omni propoſitione affirmativa, ſi prædicatum, quod reſtringitur per ſubjectum, mutandum ſit in ſubjectum, retinenda erit reſtrictio; ac proinde addenda erit nota particularitatis, ſive primum ſubjectum univerſale ſit, ſive particulare.

Nihilominus ſæpe accidit, ut propoſitiones univerſales affirmativæ converti poſſint in alias univerſales affirmativas. Sed hoc ſolum fit, cum prædicatum per ſe latius non patet ipſo ſubjecto; ut cum *differentia*, vel *proprium* affirmatur de *ſpecie*, vel *definitio* de *definito*. Tunc enim prædicatum, cum non limitetur, ſumi poteſt in converſione non minus univerſaliter, quam ipſum ſubjectum. Sic, *omnis homo eſt rationalis*; *& omne rationale eſt homo*.

Sed cum hæ converſiones veræ tantum ſint in aliquibus caſibus, non annumerantur veris converſionibus, quæ certæ, & infallibiles eſſe debent ex ipſa terminorum diſpoſitione.

C A P U T XIX.

De Natura Propoſitionum Negativarum.

NAtura propoſitionis negativæ clarius exprimi non po[...] teſt, quam ſi dicatur in hoc conſiſtere, quod *unum* concipiatur *non eſſe aliud*.

Sed ut hoc non ſit aliud, neceſſe non eſt, ut nihil commu[...]ne habeat, ſed ſufficit ſi omnia non habeat, quæ ſunt in alte[...]ro. Sic, ut brutum non ſit homo, ſufficit, ut careat illorum aliquibus, quæ ſunt in homine; non vero neceſſe eſt, ut nihil habeat, quod eſt in homine. Hinc deducitur

Axioma 5.

Propoſitio negativa non negat de ſubjecto omnes partes conten[...]tas in comprehenſione prædicati, ſed tantum ideam totalem, &[...] integram, ex omnibus ſcil. attributis ſimul unitis compoſitam.

Si affirmavero materiam non eſſe ſubſtantiam, quæ cogi[...]tet, non tamen dixero illam non eſſe ſubſtantiam, ſed tan[...]tum non eſſe *ſubſtantiam cogitantem*; quæ eſt idea totalis & integra, quæ de materia negatur.

Aliter prorſus ſe ſe res habet in extenſione ideæ. Nam pro[...]poſitio negativa negat de ſubjecto ideam attributi ſecundum integram ſuam extenſionem; & ratio evidens eſt. Nam, u[...] quid ſit ſubjectum alicujus ideæ, & comprehenſum in ejus ex[...]tenſione, aliud non requiritur, quam ut illam ideam inclu[...]dat: ac proinde cum dicitur, quod idea non includit aliam ideam, hoc eſt, quod negatur de illa, ſimul dicimus illam non eſſe ex illius ideæ ſubjectis.

Sic cum dico, *homo non eſt ens inſenſibile*, ſimul dico homi[...]nem eſſe nullum ex entibus inſenſibilibus; ac per conſequen[...] de eo nego omnia inſenſibilia. Et hinc deducitur hoc alterum

Axioma 6.

Prædicatum propoſitionis negativæ ſemper eſt univerſale Quod clarius efferri poteſt ſic: *Omnia inferiora alicujus ideæ quæ negatur de altera, negantur etiam de hac ipſa idea*, ideſt idea ſemper negatur ſecundum omnem ſuam extenſionem. Si triangulum negatur de quadrato, quicquid triangulum eſt de quadrato negabitur. Hæc regula in Scholis effertur hi[...]

ver-

verbis eumdem ſenſum habentibus: *negato genere, negatur ſpecies*. Quia ſpecies eſt ſubjectum generis, ut homo animalis, ac proinde in ejus extenſione continetur.

Non tantum propoſitiones negativæ negant prædicatum de ſubjecto ſecundum integram extenſionem prædicati; ſed etiam ſecundum integram extenſionem, quam ſubjectum habet in propoſitione, ideſt, negat univerſaliter, ſi univerſalis ſit; particulariter, ſi particularis. Si enim dico, *nullus improbus eſt beatus*; omnes beatos nego de omnibus improbis: & ſi dico, *aliquis Doctor non eſt doctus*, doctum nego de aliquo Doctore. Hinc habemus

Axioma 7.

Omne prædicatum, quod de ſubjecto negatur, negatur de eo omni, quod continetur in extenſione, quam ſubjectum habet in propoſitione.

CAPUT XX.

De Converſione Propoſitionum Negativarum.

IMpoſſibile eſt totalem ſeparationem facere, quæ mutua, & reciproca non ſit. Evidens namque eſt ſi dixero, *nullum hominem eſſe lapidem*, dicendum viciſſim, *nullum lapidem eſſe hominem*. Nam ſi aliquis lapis eſſet homo, hic homo eſſet lapis; atque adeo verum non eſſet nullum hominem eſſe lapidem. Hinc ſancitur hæc

Regula 3.

Propoſitiones univerſales negativæ converti poſſunt, ſimplici mutatione prædicati in ſubjectum, eamdem univerſalitatem habens, quam habuerit ſubjectum propoſitionis convertendæ.

Nam prædicatum in propoſitionibus negativis ſemper ſumitur univerſaliter, quia negatur ſecundum omnem ſuam extenſionem, ut ſuperius oſtenſum eſt.

Sed ob eamdem rationem fieri non poteſt converſio propoſitionum particularium negativarum. Dici enim ex. ca. non poteſt, quod *aliquis Medicus non ſit homo*, quia dici poteſt, quod *aliquis homo non ſit Medicus*. Hoc oritur ex natura negationis modo explicatæ, ut inſinuavi, quod in eo conſiſtit, quod prædicatum propoſitionis negativæ ſumatur ſemper

univerſaliter ſecundum totam ſuam extenſionem; adeo ut cum ſubjectum particulare ſit prædicatum per converſionem propoſitionis negativæ particularis, ſit etiam univerſale, naturamque mutat contra regulas veræ converſionis; per quam non licet mutare reſtrictionem, extenſionemve terminorum. Sic in hac propoſitione, *aliquis homo non eſt Medicus*, vox *homo*, ſumitur particulariter: ſed in hac illegitima converſione, *aliquis Medicus non eſt homo*, ſumitur univerſaliter.

Nullatenus autem ſequitur ex eo, quod *Medicus* negetur de aliquo homine, ut in hac propoſitione, *aliquis homo non eſt Medicus*; vel, quod in hac alia trianguli idea negetur de aliqua figura, *aliqua figura non eſt triangula*; nullatenus, inquam, ſequitur, aliquos Medicos non eſſe homines, vel aliqua triangula eſſe, quæ non ſint figuræ.

Finis Partis Secundæ.

PARS

PARS TERTIA.

De Diſcurſu, ſive de Ratiocinatione.

QUam de Ratiocinationis regulis aggredimur, inter Logicæ partes, pars præcipua cenſetur, atque unica fere eſt, quæ aliqua accuratione tractatur. Aſt ſubtimendum, an ſit æque, ac creditur, utilis. Maxima errorum, quibus homines implicamur, pars ex eo oritur, quod falſis principiis ratiocinationes inædificemus potius, quam quod illegitimas a principiis conſequutiones deducamus. Raro accidit, ut ea nobis imponat ratiocinatio, quæ ideo tantum mala eſt, quod male deductas conſequentias habeat. Qui hujuſmodi vitiis ſolo naturæ lumine detegendis pares non ſunt, impares ut plurimum erunt iis, quæ de diſcurſu traduntur, regulis vel diſcendis, vel applicandis. Hoc tamen non obſtante, ſi ſpeculativarum inſtar veritatum habeantur hæ regulæ, ad ingeniorum exercitationem utcumque utiles erunt: atque inſuper negari non poteſt, quin aliquali alicubi uſui ſint; idque in iis, qui igneis, vividiſque ingeniis præditi, non aliter in errores per illegitimas conſequentias ſeducuntur, quam quod ad illas non attendant. Huic malo ſuccurri poteſt per attentionem, quæ ex regularum cognitione in mente ſolet generari. Quicquid demum ſit, en quæ paſſim de hac re traduntur, imo aliquid amplius, quam hucuſque de ea dictum eſt.

CAPUT I.

De Natura Ratiocinationis, deque diverſis ejuſdem generibus.

DIſcurſus, ſive Ratiocinationis neceſſitatem invexit intellectus humani limitatio. qui de veritate, aut falſitate propoſitionis (quæ pro tunc *Quæſtio* appellatur) pronunciare non poteſt per ſolam conſiderationem duarum idearum, illam componentium; quarum illa, quæ ſubjectum eſt, *minor terminus* appellatur, quia ſubjectum mi-

noris extenſionis eſt, quam prædicatum; quæ verò prædicatum conſtituit, ob rationem contrariam *major terminus* dicitur. Cum itaque ſola contemplatio harum duarum idearum non ſufficiat, ut judicemus, alterane ſit de altera aut neganda, aut affirmanda, in ſubſidium tertiam ideam advocamus ſive illa complexa ſit, ſive incomplexa; (ſecundum ea, quæ de terminis complexis dicta ſunt) hæcque tertia idea *terminus medius* appellatur.

Jam vero ad comparationem duarum idearum inter ſe mediante tertia hac idea inſtituendam, nihil juvaret, ſi eam cum uno tantum duorum terminorum conferremus. Exempli cauſa, ſcire velim an mens ſpiritualis ſit, cumque illud continuo non innoteſcat, *cogitationis* ideam ad quæſtionis elucidationem ſeligo: clarum eſt inutilem futuram cogitationis cum ſola mente comparationem, ſi eadem cogitatio non concipiatur cum quadam ad prædicatum, ſeu rem ſpiritualem relatione, per quam dijudicare poſſum, mentine illud conveniat, necne: poſſum equidem affirmare mentem cogitare, non tamen illico concludere eam eſſe idcirco ſpiritualem, ſi nullam concipiam relationem inter rem cogitantem, & rem ſpiritualem.

Oportet itaque, medium terminum tum ad ſubjectum, ſeu terminum minorem, tum ad prædicatum, ſeu terminum majorem comparari: ſive id fiat cum ambobus ſeparatim, ut in ſyllogiſmis, qui ideo ſimplices dicuntur; ſive conjunctim, ut in argumentis, quæ ideo *conjunctiva* dicuntur.

Sed utrobique hæc comparatio duas exigit propoſitiones.

De argumentis conjunctivis alias ſpeciatim dicemus. Sed in ſimplicibus res clara eſt; quia medius terminus cum prædicato concluſionis comparatus [quod non niſi per negationem, vel affirmationem fit] illam propoſitionem facit, quæ ideo *major* dicitur, quia prædicatum concluſionis *major terminus* appellatur.

Et cum iterum comparatur cum ſubjecto concluſionis, illam propoſitionem efficit, quæ *minor* dicitur; quia ſubjectum concluſionis *minor terminus* appellatur.

Ac tum demum concluſio infertur, quæ erat propoſitio probanda; atque ante probationem *Quæſtio* dicebatur.

Non abs re erit animadvertere, duas priores propoſitiones, *præmiſſas*, vocari, quia ſaltem in intellectu ipſi concluſioni præmittuntur; quæ ex illis neceſſario debet ſequi in bo-

bono ſyllogiſmo, id eſt, ſuppoſita veritate præmiſſarum veritas concluſionis debet neceſſario inferri.

Verum quidem eſt, non ſemper exprimi ambas præmiſſas, quia ſæpe altera ſufficit ad utramque intellectui exhibendam: cumque hoc modo duæ tantum propoſitiones expreſse fiant, hoc argumenti genus *Enthymema* vocatur; quod verus eſt in mente ſyllogiſmus, quia mens ipſa propoſitionem non expreſſam ſupplet: ſed id verbis mancum eſt, nihilque evincit, niſi ope propoſitionis ſubintellectæ.

Dixi tres ad minimum propoſitiones requiri ad argumentationem: plures tamen, quam tres poſſunt adhiberi, neque idcirco vitioſa evadet, modo regulæ obſerventur. Si enim vocata in concilium tertia idea ad inveſtigandum an prædicatum conveniat ſubjecto; atque illa cum altero terminorum comparata, nondum notum fiat, eam terminorum alteri convenire, poſſum etiam quartam, quintamve eligere ad rem elucidandam: imo ſi hæ non ſufficiant, alias etiam ſuperinducere, donec tandem ad aliquam perveniatur, quæ prædicatum concluſionis cum ſubjecto copulabit.

Si probandum exempli cauſa ſit, *omnes avaros eſſe miſeros*, illico animadvertere poſſum, illos cupiditatibus, & affectibus totos eſſe obnoxios: ſi vero ex hac conſideratione nequeo adhuc concludere, *avaros eſſe miſeros*, ulterius examinabo quidnam ſit *eſſe cupiditatibus obnoxium*; protinuſque deprehendam in illa idea contineri multarum rerum, quæ expetuntur, privationem, & indigentiam: quo demum invento ſic argumentabor: *Omnes avari ſunt cupiditatibus obnoxii: qui ſunt cupiditatibus obnoxii, multis rebus indigent; quia impoſſibile eſt, ut cupiditatibus omnibus faciant ſatis: jam vero, qui iis indigent, quæ cupiunt, ſunt miſeri: ergo avari ſunt miſeri.*

Hoc genus argumentationis ex pluribus conſtans propoſitionibus, quarum ſecunda a prima, tertia a ſecunda, & ſic deinceps dependet, *Sorites* appellatur; eſtque apud Geometras frequentiſſimum. Sed quia illud modo multorum graduum ſit, intellectui negotium faceſſit, triumque propoſitionum numerus illius limitationi magis quadrat; magis etiam adlaboratum eſt in ſyllogiſmorum, ideſt, argumentationum tribus propoſitionibus conſtantium regulis examinandis: nec abs re erit aliorum hac in re veſtigiis inſiſtere; quia illæ regulæ facili negotio poterunt applicari omnibus argumentationibus ex multiplici propoſitionum numero compoſitis,

ſitis, quippe quæ poſſunt omnes, ſi legitimæ ſunt, ad ſimplices ſyllogiſmos reduci.

CAPUT II.

Diviſio Syllogiſmorum in ſimplices, & conjunctivos; & ſimplicium in incomplexos, & complexos.

SYllogiſmi ſunt aut *ſimplices*, aut *conjunctivi*. Simplices illi ſunt, in quibus medius terminus ſeorſum utrique termino concluſionis eſt conjunctus: conjunctivi, in quibus utriſque ſimul copulatur. Sic hic ſyllogiſmus ſimplex eſt:

Omnis bonus Princeps a ſubditis diligitur:
Omnis Rex pius eſt bonus Princeps: ergo
Omnis Rex pius a ſubditis diligitur.

quia medius terminus ſeparatim connectitur cum concluſionis ſubjecto, *Rex pius*, & cum ejuſdem prædicato, *diligitur a ſubditis*. At Syllogiſmus ſequens ob rationem contrariam conjunctivus eſt.

Si Regnum electivum factionibus obnoxium eſt, non eſt diuturnum.
Sed Regnum electivum factionibus obnoxium eſt: ergo
Regnum electivum non eſt diuturnum.

quia *Regnum electivum*, quod eſt ſubjectum concluſionis, & diuturnum, quod eſt ejuſdem prædicatum, reperiuntur in majori.

Cum hæc duo ſyllogiſmorum genera regulas ſibi proprias habeant; illas nos diverſis in locis deducemus.

Syllogiſmi ſimplices, ii ſci. in quibus medius terminus per vices tantum utrique concluſionis terminoconjungitur, duum generum ſunt.

Alterum eorum eſt, in quibus uterque concluſionis terminus integre cum medio termino connectitur, ſci. cum integro prædicato in majori, & cum integro ſubjecto in minori.

Alterum eorum, in quibus concluſionis complexæ, ideſt, ex terminis complexis compoſitæ ſubjectum, vel prædicatum ſecundum partem tantum in præmiſſarum altera medio termino connectitur; in altera vero, quod reliquum eſt, quodque unius ſolum termini vices tenet medio termino connectitur, ut in hoc ſyllogiſmo.

Lex divina jubet, ut Reges honoremus;

Lx-

Ludovicus XIV. eſt Rex: ergo
Lex divina jubet, ut honoremus Ludovicum XIV.

Primi generis ſyllogiſmos *claros*, aut *incomplexos* vocitabimus; ſecundi, *implicitos*, ſeu *complexos*: non quod omnes, in quibus propoſitiones complexæ reperiuntur, hujus ultimi generis ſint; ſed quia nullæ ad hoc genus ſpectant, in quibus propoſitiones complexæ non inveniantur.

Quamvis regulæ de ſyllogiſmis ſimplicibus tradi ſolitæ, locum in ſyllogiſmis complexis habere poſſint, modo invertantur; ſed cum vis concluſionis ab hac inverſione non pendeat, nos hic ſyllogiſmorum ſimplicium regulas incomplexis tantum applicabimus; de ſyllogiſmis complexis alias ex propoſito dicturi.

CAPUT III.

Regulæ generales Syllogiſmorum ſimplicium incomplexorum.

Caput hoc cum ſequentibus uſque ad duodecimum ex illis eſt, quæ in Diſſertatione præliminari notata ſunt, continere res ſubtiles, & ad ſpeculationem neceſſarias, ad praxim vero parum utiles.

JAm in ſuperioribus vidimus, ſyllogiſmorum ſimplicem tres tantum terminos habere debere, duos, qui concluſionis ſunt, & alium, qui medius dicitur, quorum ſinguli cum bis repetantur, fiunt propoſitiones tres; *Major* ſcilicet, in qua habemus medium terminum, & prædicatum concluſionis, quod terminus major dicitur; *Minor*, in qua habemus terminum, & ſubjectum concluſionis, quod minor terminus dicitur; & tandem *Concluſio*, in qua minor terminus ſubjectum eſt, & major prædicatum.

Sed quia omnium concluſionum genera deduci non poſſunt ab omni genere præmiſſarum; hinc generales quædam regulæ propoſitæ ſunt, quæ docent, concluſionem in ſyllogiſmo male eſſe deductam, ubi illæ non obſervantur. Hæ autem regulæ fundantur in iis axiomatis, quæ ſancita ſunt parte ſecunda de natura propoſitionum affirmativarum, & negativarum; univerſalium, & particularium. Axiomata autem hæc, cum alibi probavimus, hic ſufficiet exſcripſiſſe.

Pri-

Primum, propoſitiones particulares continentur in generalibus ejuſdem naturæ; ſed generales non continentur in particularibus: I, in A, & O, in E; ſed non A, in I, nec E, in O.

Secundum, propoſitio evadit particularis, vel univerſalis ex eo, quod ſubjectum vel particulariter, vel univerſaliter ſumatur.

Tertium, quandoquidem prædicatum propoſitionis affirmativæ majorem extenſionem non habet, quam ſubjectum, ſemper ſumitur particulariter; quia per accidens eſt, ſi ſumatur univerſaliter.

Quartum, prædicatum propoſitionis negativæ ſemper ſumitur univerſaliter.

In his præcipue axiomatis fundantur generales ſyllogiſmorum regulæ, quas temerare non poſſumus, quin in paralogiſmos labamur.

Regula Prima.

Medius terminus bis particulariter ſumi non poteſt, ſed debet ſaltem ſemel ſumi univerſaliter.

Nam cum medius terminus conjungere, aut ſeparare duos concluſionis terminos debeat, hoc non poteſt præſtare, ſi pro duabus ejuſdem totius partibus ſumatur; quia forte non ejus eadem pars erit, quæ cum iſtis terminis conjungetur, aut ab iiſdem ſeparabitur. Sed ſi bis particulariter ſumatur, poteſt pro diverſis ejuſdem totius partibus ſumi; ac proinde nihil inde poteſt concludi, ſaltem neceſſario: quod quidem vitiando ſyllogiſmo ſufficiet; cum is tantum legitimus cenſeatur, ut modo dictum eſt, cujus concluſio falſa eſſe non poteſt, poſita veritate præmiſſarum. Sic in hoc ſyllogiſmo, *aliquis homo eſt pius*; *aliquis homo eſt latro*; ergo *aliquis latro eſt pius*, vox, *homo*, cum pro diversis hominum partibus ſumatur, unire non poteſt *latronem*, & *pium*, quia unus idemque homo pius non eſt, & latro.

Idem dici non poteſt de ſubjecto, & prædicato concluſionis. Nam licet bis ſumantur particulariter, conjungi tamen poſſunt ex eo, quod horum alterum conjungatur medio in omni medii extenſione: hinc etenim optime ſequitur, ſi hic medius terminus uniatur ſecundum aliquam ſui partem cum aliqua parte alterius termini, primum hunc terminum, quem unitum diximus, cum integro termino medio, unitum etiam eſſe cum termino, cui pars medii termini unita eſt. Sic ſi Pari-

riſiis in omnibus ædibus ſunt aliqui Galli, & in illarum aliquibus ſunt quidam Germani, ſequitur, Pariſiis eſſe aliquas ædes, in quibus una degunt quidam Germanus, & aliquis Gallus. Sic etiam ſequitur:

Si aliqui divites ſunt ſtulti;
Et omnes divites ſunt honorandi;
Eſſe aliquos ſtultos, qui ſunt honorandi.

Nam divites, qui ſunt ſtulti, honorantur, quia omnes divites honorantur, & ideo in divitibus ſtultis, & honoratis una inveniuntur unitæ ſtultitia, & veneratio.

Regula Secunda.

Termini concluſionis univerſalius ſumi non debent in ipſa concluſione, quam in præmiſſis.

Hinc ſi alteruter univerſaliter ſumitur in concluſione, ſyllogiſmus vitioſus erit, ſi particulariter ſumatur in præmiſſis.

Patet ratio, quia a particulari ad univerſale non valet argumentum: (per primum Axioma) nam ex eo, quod *aliquis homo Æthiops eſt*, non poteſt inferri, *omnes homines eſſe Æthiopes.*

Corollarium Primum.

Semper in præmiſſis debet aliquis terminus eſſe univerſalis, qui talis non eſt in concluſione. Nam omnis terminus, qui univerſalis eſt in concluſione, univerſalis etiam debet eſſe in præmiſſis; atque inſuper medius terminus debet ſaltem ſemel ſumi univerſaliter in illis.

Corollarium Secundum.

Cum concluſio eſt negativa terminus major debet neceſſario ſumi univerſaliter in majori. Nam univerſaliter ſumitur in concluſione; (per axi. 4.) & per conſequens debet ſumi univerſaliter in majori (per reg. 2)

Corollarium Tertium.

Major ſyllogiſmi, cujus concluſio negativa eſt, numquam poteſt eſſe particularis affirmativa. Nam tam ſubjectum, quam prædicatum propoſitionis particularis affirmativæ ſumuntur particulariter [per axi. 2. & 3.] ac proinde major terminus ſumeretur particulariter, contra coroll. 2.

Corollarium Quartum.

Talis in concluſione eſt minor terminus, qualis in præmiſſis, ideſt,

ideſt, quemadmodum non poteſt non eſſe particularis in concluſione, quando eſt particularis in præmiſſis; ita ſemper univerſalis eſſe poteſt in concluſione, quando talis eſt in præmiſſis. Nam minor terminus eſſe non poteſt univerſalis in minori, cum ejus ſubjectum eſt, niſi generaliter vel uniatur medio, vel generaliter ab eodem ſeparetur: neque etiam eſſe poteſt attributum in minori, ſumique generaliter, quin propoſitio ſit negativa; quoniam prædicatum propoſitionis affirmativæ ſemper ſumitur particulariter. Propoſitiones autem negativæ denotant, prædicatum ſecundum integram ſuam extenſionem a ſubjecto ſeparari.

Ac per conſequens propoſitio, in qua minor terminus eſt univerſalis, denotat, vel unionem medii termini cum integro termino minori, vel ejuſdem medii termini ſeparationem ab integro medio termino minori.

Jam vero ſi ex hac unione medii termini cum minori termino concludatur, aliam ideam cum hoc minori termino eſſe conjunctam; concludendum eſt, illam cum integro termino minori conjungi, & non cum aliqua ejus parte tantum; nam cum medius cum integro termino minori eſt unitus, nihil probari poteſt ex hac unione ratione alicujus partis, quod æque non probatur ratione aliarum, quia omnibus iis eſt unitus.

Similiter ſi ſeparatio medii termini a minori termino aliquid ratione alicujus partis ejuſdem termini minoris probet, hoc etiam probat ratione omnium ejuſdem partium; quandoquidem æque ab omnibus illis eſt ſeparatus.

Corollarium Quintum.

Quando minor propoſitio eſt univerſalis negativa, ſi concluſio legitima inde deduci poteſt, poterit illa ſemper eſſe univerſalis. Sequitur hoc ex corollario præcedenti: nam minor terminus non poteſt non ſumi univerſaliter in propoſitione minori, cum illa univerſalis negativa eſt, ſive minor terminus ſubjectum propoſitionis ſit (per ax. 2.) ſive prædicatum (per 4.)

Regula Tertia.

Nihil concludi poteſt ex duabus propoſitionibus negativis.

Nam duæ propoſitiones negativæ tum prædicatum, tum ſubjectum a medio termino ſeparant: ex eo vero, quod duæ

res

res ſeparantur ab aliqua tertia, non ſequitur, illas vel eſſe, vel non eſſe idem. Ex eo, v. g. quod Hiſpani non ſunt Turcæ, & quod Turcæ, non ſunt Chriſtiani, non ſequitur Hiſpanos non eſſe Chriſtianos: neque etiam ſequitur Sinenſes eſſe Chriſtianos, quamvis illi nec Turcæ ſint, nec Hiſpani.

Regula Quarta.

Concluſio negativa probari non poteſt per duas propoſitiones affirmativas.

Nam ex eo, quod duo termini concluſionis tertio termino uniuntur, non ſequitur, eos inter ſe non uniri.

Regula Quinta.

Concluſio ſemper ſequitur debiliorem partem, ideſt, *ſi propoſitionum altera negativa ſit, oportet illam eſſe negativam: ſi particularis, particularem.*

Probatur: ſi altera propoſitio eſt negativa, medius terminus negatur de altera parte concluſionis, ac proinde utraſque unire non poteſt, quod tamen ad concluſionem affirmativam requiritur.

Pariter, ſi propoſitionum altera particularis ſit, concluſio non poteſt eſſe univerſalis. Nam ſi concluſio ſit univerſalis affirmativa, ſubjectum univerſale cum ſit, etiam univerſale eſſe debet in minori, cujus ſubjectum erit; cum prædicatum in propoſitionibus affirmativis numquam ſumatur univerſaliter: ergo medius terminus huic ſubjecto unitus in minori, erit particularis; ergo & univerſalis in majori, quia aliter bis particulariter ſumeretur: ergo & ejus ſubjectum erit; ac proinde hæc major propoſitio erit univerſalis. Evincitur itaque non poſſe præcedere propoſitionem particularem in argumento affirmativo, cujus concluſio erit univerſalis.

Manifeſtius vero hoc eſt in concluſionibus univerſalibus negativis. Exinde enim ſequeretur in præmiſſis debere eſſe tres terminos univerſales (per corol. 1.) Jam vero cum (per reg. 3.) præmiſſarum altera debeat eſſe affirmativa, cujus prædicatum particulariter ſumitur; ſequitur, omnes tres terminos ſumi univerſaliter, ac proinde ambo ſubjecta præmiſſarum univerſaliter ſumentur, per hoc enim illæ univerſales fiunt. Quod erat demonſtrandum.

Co-

Corollarium Sextum.

Quod concludit de univerſali, concludit etiam de particulari.

Quod concludit de A, concludit etiam de I: quod concludit de E, concludit etiam de O. Sed e contra, quod concludit de particulari, non concludit de univerſali. Sequitur hoc ex regula præcedenti, & axiomate primo. Sed obſervandum, Philoſophos ſyllogiſmorum ſpecies ſolum ſecundum concluſionem nobiliorem, hoc eſt, univerſalem conſideraſſe; adeo ut peculiarem ſyllogiſmi ſpeciem illam non conſtituerint, in qua ideo tantum de particulari concluditur, quia concludi etiam poteſt de univerſali.

Hinc nullus ſyllogiſmus eſt, in quo cum major ſit A, & minor E, concluſio eſt O. Nam (per coroll. 5.) concluſio minoris negativæ univerſalis ſemper poteſt eſſe univerſalis: adeo ut ſi univerſalis concluſio deduci non poſſit, id inde eſt, quod nulla omnino poſſit deduci. Ita A, E, O, numquam eſt ſyllogiſmus peculiaris, ſed ſolum quatenus in A, E, E, poteſt includi.

Regula Sexta.

Ex duabus propoſitionibus particularibus nihil ſequitur.

Nam ſi ambæ affirmativæ ſunt, medius terminus bis ſumeretur particulariter, ſive ſubjectum ſit [per axi. 2.] ſive prædicatum. [per axi. 3.] Jam vero [per reg. 1.] nihil concluditur, cum in ſyllogiſmo medius terminus bis ſumitur particulariter.

Si vero alterutra præmiſſarum ſit negativa, erit & concluſio negativa: (per regulam præcedentem) ergo ad minimum erunt duo termini univerſales in præmiſſis; (per coroll. 2.) illarum itaque altera erit univerſalis, cum impoſſibile ſit, tres terminos in duabus propoſitionibus, in quibus duo termini debent ſumi univerſaliter, ita diſponere, quin vel duo prædicata ſint negativa, (quod eſt contra reg. 3.) vel aliquod ſubjectorum univerſale, quod propoſitionem faciet itidem univerſalem.

CAPUT IV.

De ſyllogiſmorum Figuris, & Modis generatim: non poſſe eſſe plures Figuras, quam quatuor.

SAncitis regulis generalibus, quæ neceſſario obſervari debent in ſyllogiſmis ſimplicibus, ſupereſt, ut videamus quot genera horum ſyllogiſmorum eſſe poſſint.

Generaliter dici poteſt, tot eſſe ſyllogiſmorum genera, quot diverſis modis tres propoſitiones ſyllogiſmi, & tres termini, ex quibus hæ componuntur, poſſunt, ſervatis regulis, diſponi.

Diſpoſitio trium propoſitionum ſecundum has quatuor differentias A, E, I, O, *Modus* dicitur.

Diſpoſitio vero trium terminorum, id eſt, medii cum duobus terminis concluſionis, *Figura* appellatur.

Jam vero ſciri poteſt, quot eſſe poſſint modi concludentes; non conſideratis diversis figuris, ſecundum quas unuſquiſque modus poteſt diverſos ſyllogiſmos conſtituere. Nam ex combinationum doctrina, quatuor termini, [quales ſunt A, E; I, O,) ſi eorum ſimul tres tantum ſumantur, non pluribus, quam 64. modis poſſunt diſponi. Sed cui collibitum erit, hos ſigillatim considerare, deprehendet, ex his 64. modis, 28. excludi per regulas 3. & 6. quibus docemur nihil concludi duabus propositionibus negativis, vel particularibus; 18. per regulam quintam, quæ docet concluſionem ſequi debiliorem partem; 6. per regulam quartam, nihil ſcilicet concludi negative ex duabus affirmativis; unum etiam, ſcilicet I, E, O, per 3. coroll. regularum generalium; atque alterum ſcilicet A, E, O, per earumdem regularum coroll. 6.

Hinc excluſorum numerus fit 54.; atque adeo modi concludentes, qui ſuperſunt, erunt tantum 10.

Affirmativi, (A, A, A, / A, I, I, / A, A, I, / I, A, I,)

(E, A, E, / A, E, E,

6 Negativi, (E, A, O,
(A, O, O,
(O, A, O,
(E, I, O,

Sed hinc non ſequitur dena tantum eſſe ſyllogiſmorum genera; quia ex unico modo plura queunt fieri genera ſecundum diſpoſitionem [ex qua ſcilicet oritur ſyllogiſmorum diverſitas] trium terminorum, quam *Figuram* appellari jam diximus.

Hæc vero diſpoſitio trium terminorum præmiſſas ſolum reſpicit; quia ipſa concluſio ſupponitur determinata, priuſquam ſyllogiſmus fiat, quo probetur. Et cum medius terminus quatuor tantum modis diſponi poſſit cum duobus terminis concluſionis, quatuor tantum figuræ erunt poſſibiles. Vel enim medius terminus ſubiicitur in majori, & prædicatur in minori, & fiet prima figura: vel prædicatur tum in majori, tum in minori, & erit figura ſecunda: vel in utraque ſubiicietur, & erit figura tertia: vel denique prædicabitur in majori, & ſubiicietur in minori, quod quarta quædam figura erit; cum indubium ſit aliquando concludi neceſſario poſſe hoc modo, quod ad verum ſyllogiſmum faciendum ſufficit. Horum exempla inferius dabuntur.

Sed quia per hanc quartam figuram nihil concludi poteſt, niſi modo parum naturali, Ariſtoteles, & qui illum ſequuti ſunt, hunc ſyllogizandi modum figuræ nomine non cohoneſtarunt: Galenus contrarium aſſeruit. Sed evidens eſt, litem moveri de nomine, quæ illico dirimetur, cum utrimque declaratum ſit, quid figuræ nomine ſignificatum velint.

Sed illi procul dubio in errore hærent, qui quartam figuram (quam criminantur Ariſtotelem non agnoviſſe) conſtituunt ſyllogiſmos primæ, in quibus major, minorque inverſo ordine ponuntur, ut hic: *omne corpus eſt diviſibile: quicquid eſt diviſibile, eſt imperfectum; ergo omne corpus eſt imperfectum.* Miror Cl. Gaſſendum in hunc errorem labi potuiſſe: nam ridiculum eſt, illam, quæ primo occurrit in ſyllogiſmo, propoſitionum habere pro majori, pro minori, quæ hanc ſequitur: ſic enim concludi poſſet ipſam aliquando concluſionem nunc majorem, nunc minorem eſſe; quia non infrequenter prima, ſecundave propoſitionum eſt, ex quibus ſyllogiſmus conſtat, ut in his Horatii verſibus, in quibus concluſio eſt prima propoſitio, ſecunda minor, ac demum tertia major.

Qui

Qui melior ſervo, qui liberior ſit avarus,
In triviis fixum cum ſe dimittit ad aſſem,
Non video: nam qui cupiet, metuet quoque; porrò
Qui metuens vivit, liber mihi non erit umquam.

Nam quicquid hic eſt, ad hunc ſyllogiſmum reducitur.

Qui ſemper metuit, liber non eſt:
Avarus ſemper metuit; ergo
Nullus avarus eſt liber.

Non itaque ſpectandus eſt ſimplex propoſitionum ordo, qui nihil in mente immutat: ſed illi omnes ſyllogiſmi primæ figuræ dicendi ſunt, in quibus medius terminus ſubjectum eſt ejus propoſitionis, in qua major terminus (hoc eſt prædicatum concluſionis) invenitur; & prædicatum in illa, in qua minor terminus, (id eſt, ſubjectum concluſionis) habetur: & ſic ad quartam figuram ſolum ſpectabunt illi ſyllogiſmi, in quibus medius terminus prædicatur in majori, ſubiicitur vero in minori, atque adeo in poſterum ſic eos appellabimus; nec quiſquam idcirco queri poterit, cum in anteceſſum monuerimus, nihil nos figuræ nomine intelligere, præter variam medii termini diſpoſitionem.

CAPUT V.

Regulæ, Modi, & Fundamenta primæ figuræ.

PRima figura eſt, quæ medium terminum in majori ſubiicit, in minori prædicat.

Hujus figuræ duæ ſunt regulæ.

Regula Prima.

Minor propoſitio debet eſſe affirmativa.

Si enim eſſet negativa, major affirmativa foret, (per reg. 3. generalem) & concluſio negativa; (per quintam) ergo major terminus ſumetur univerſaliter in concluſione, quia illa negativa erit, & particulariter in majori, quia ejus prædicatum eſt in hac figura; eritque major affirmativa, quod eſt contra ſecundam regulam, qua vetamur a particulari argumentari ad univerſale. Hæc demonſtratio locum habet in tertia figura, in qua major terminus prædicatur in majori.

Regula Secunda.

Major debet eſſe univerſalis.

Cum enim (per regulam ſuperiorem) minor ſit affirmativa, medius terminus, qui ejus prædicatum eſt, ſumetur particulariter; ergo debet eſſe univerſalis in majori, in qua ſubiicitur; atque hinc illa erit univerſalis; aliter bis ſumeretur particulariter, contra reg. 1.

Non poſſe dari plures, quam quatuor modos in prima figura.

Demonſtratio.

Capite ſuperiori vidimus denos tantum eſſe modos concludentes; ſed ex his denis A, E, E, & A, O, O, excluduntur per primam regulam hujus figuræ, quæ docet minorem debere eſſe affirmativam.

I, A, I, & O, A, O, excluduntur per ſecundam regulam, per quam major debet eſſe univerſalis.

A, A, I, & E, A, O, excluduntur per corollarium quartum regularum generalium. Cum enim minor terminus ſubiicitur in minori, univerſalis illa eſſe non poteſt, quin & univerſalis concluſio eſſe poſſit.

Ac proinde quatuor tantum modi reſtant;

Duo affirm. (A, A, A, / A, I, I,) Duo negat. (E, A, E, / E, I, O,)

quod erat demonſtrandum.

Quatuor hi modi, quo facilius memoria teneri poſſint, quibuſdam vocibus technicis notari ſolent; quarum tres ſyllabæ tres propoſitiones deſignant, ſyllabarum vero literæ vocales propoſitionum modos. Per commodum vero accidit, quod per has voces integra ſyllogiſmi ſpecies poſſit in Scholis deſignari, quod alias fieri non poſſet ſine longa verborum ambage.

Bar- *Quiſquis fame ſinit perire, quos tenetur paſcere, homicida eſt:*

ba- *Sed divites, qui eleemoſynas non erogant, publica fame graſſante, eos ſinunt perire, quos paſcere tenentur;* ergo

ra. *Divites illi ſunt homicidæ.*

Nul-

Ce- *Nullus fur impœnitens ſalvari poteſt:*
la- *Sed omnes, qui moriuntur, aucta re ex bonis Eccleſiæ, quæ noluerunt reſtituere, ſunt fures impœnitentes;* ergo
rent. *Nullus eorum poteſt ſalvari.*

Da- *Quicquid prodeſt ad ſalutem, bonum eſt:*
ri- *Sunt quædam afflictiones, quæ proſunt ad ſalutem;* ergo
i. *Quædam afflictiones ſunt bonæ.*

Fe- *Id, cujus poſtea oportet nos pœnitere, omnino non eſt deſiderabile:*
ri- *Sunt quædam voluptates, quarum poſtea oportet nos pœnitere;* ergo
o, *Sunt quædam voluptates, quæ omnino deſiderabiles non ſunt.*

Fundamentum hujus primæ figuræ.

Cum vero in hac figura major terminus vel affirmetur, vel negetur de medio ſumpto univerſaliter; atque etiam hic idem medius terminus poſtea in minori affirmetur de minori termino, ſive ſubjecto concluſionis; palam eſt, illam ſuper duo tantum principia fundari, quorum alterum modos affirmativos, alterum negativos reſpicit.

Principium modorum affirmativorum.

Quicquid convenit ideæ ſumptæ univerſaliter, convenit etiam illi omni, de quo hæc idea affirmatur, vel quod eſt ſubjectum hujus ideæ, vel comprehenditur in extenſione ejuſdem: hæ enim formulæ ſynonymæ ſunt.

Sic idea *animalis* cum omnibus hominibus conveniat, convenit etiam Æthiopibus. Hoc principium tam clare explicatum eſt eo loco, ubi de natura propoſitionum affirmativarum actum eſt, ut neceſſe non ſit illud ulterius deducere: ſufficiet monuiſſe illud in Scholis ſic efferri, *quicquid convenit conſequenti, convenit antecedenti*; illicque *conſequentis* nomine intelligi ideam univerſalem de alia idea affirmatam, & nomine *antecedentis*, ſubjectum, de quo illa idea affirmatur; quia prædicatum conſequitur ſubjectum; *ſi enim homo eſt, eſt & animal.*

Principium modorum negativorum.

Quicdquid negatur de idea ſumpta univerſaliter, negatur de omni eo, de quo hæc idea affirmatur.

Arbor negatur de omnibus animalibus; ergo negatur de hominibus, quia illi animalia ſunt: hoc principium in Scholis ſic effertur: *quod negatur de conſequenti, negatur de antecedenti.* Quæ diximus de propoſitionibus negativis agentes faciunt, ut ulteriori hujus explicationi ſuperſedeamus.

Obſervandum ſolam figuram primam in A, E, I, O, concludere.

Atque etiam illam ſolam eſſe, quæ concludit in A, cujus ratio eſt: ut concluſio ſit univerſalis affirmativa, debet minor terminus ſumi univerſaliter in minori, cujus proinde ſubjectum erit, mediuſque terminus prædicatum; ex quo fit medium terminum ſumi particulariter; ergo ſumi debet univerſaliter in majori, (per reg. 1. generalem) cujus idcirco ſubjectum erit. In hoc vero natura primæ figuræ ſita eſt, quod medius terminus ſubiiciatur in majori, prædicetur vero in minori.

CAPUT VI.

Regulæ, Modi, & Fundamenta ſecundæ figuræ.

SEcunda figura eſt, in qua medius terminus bis prædicatur; hinc ut neceſſario concludat, obſervandæ ſunt hæ duæ regulæ.

Regula Prima.

Oportet alterutram præmiſſarum eſſe negativam; atque adeo etiam concluſionem. (per reg. 6. gener.)

Si enim ambæ præmiſſæ eſſent affirmativæ, medius terminus, qui in utraque prædicatur, ſumeretnr bis particulariter, contra reg. 1. gener.)

Regula Secunda.

Major debet eſſe univerſalis.

Nam cum concluſio ſit negativa, major terminus, ſive prædicatum ſumetur univerſaliter: jam vero hic idem terminus in majori ſubiicitur; debet itaque eſſe univerſalis,

ma-

majoremque reddere univerſalem.

Non poſſe eſſe plures, quam quatuor modos in ſecunda figura.

Demonſtratio.

Ex denis modis concludentibus quatuor affirmativi excluduntur per reg. 1. hujus figuræ, quæ ſancit, præmiſſarum alteram debere eſſe negativam.

O, A, O, excluditur per reg. 2. hæc enim majorem univerſalem requirit.

E, A, O, excluditur ob eamdem rationem, qua a figura prima reiicitur, nim. quia minor terminus ſubiicitur in minori.

Ex decem itaque modis quatuor tantum ſuperſunt.

Duo general. (E, A, E. / A, E, E.) Duo particular. (E, I, O. / A, O, O,)

Quod erat demonſtrandum.

Ce- *Nullus mendax eſt fide dignus:*
ſa- *Omnis homo pius eſt fide dignus*; ergo
re. *Nullus homo pius eſt mendax.*

Ca- *Omnes, qui ſunt Jeſu Chriſti, crucifigunt carnem ſuam.*
mes- *Omnes, qui agunt vitam mollem, & voluptuariam, non crucifigunt carnem ſuam*; ergo
tres. *Nullus eorum eſt Jeſu Chriſti.*

Fes- *Nulla virtus eſt contraria amori veritatis:*
ti- *Eſt quidam amor pacis, qui eſt contrarius amori veritatis*; ergo
no. *Eſt quidam amor pacis, qui non eſt virtus.*

Ba- *Omnis virtus prudentiam comitem habet:*
ro- *Sunt quidam zeli non habentes prudentiam comitem*; ergo
co. *Quidam zeli non ſunt virtutes.*

Fundamentum hujus ſecundæ figuræ.

Facile hos modos diverſos foret, ſi pluribus verbis uti liceret, ad unum, idemque principium reducere: ſed e re ma-

gis erit duos uni principio aſſignare, aliique duos alios; cum eorumdem ab his principiis dependentia, atque connexio clarior ſit, atque propinquior.

Principium ſyllogiſmorum in Ceſare, & Feſtino.

Horum principiorum primum concidit cum illo, in quo ſyllogiſmi negativi primæ figuræ fundantur, ut: *quicquid negatur de idea univerſali, negatur etiam de omni eo, de quo illa idea affirmatur, id eſt, de omnibus ſubjectis iſtius ideæ.* Clarum namque eſt ſyllogiſmos in *Ceſare*, & *Feſtino* fundari in hoc principio. Ex. ca. ut oſtenderem, nullum virum pium eſſe mendacem, affirmavi *fide dignum* de *omni homine pio*, & negavi *mendacem* de *omni homine fide digno*, dicens, *nullum mendacem eſſe fide dignum*. Fatendum quidem eſt, hunc negandi modum eſſe indirectum; cum enim *mendax*, de fide digno negari debet, *fide dignus* negatur de mendace: ſed cum propoſitiones univerſales negativæ ſimpliciter convertantur, qui negat prædicatum de ſubjecto univerſali, eadem opera negat hoc ſubjectum univerſale de prædicato.

Hinc tamen liquet, ſyllogiſmos in *Ceſare* eſſe aliquo modo indirectos; cum id, quod negatur, negetur tantum indirecte: cum tamen, hoc non obſtante, mens noſtra illorum vim clare, & facile percipiat; pro directis haberi poſſunt, ſi nempe hæc vox ſyllogiſmum clarum, & naturalem ſignificet.

Liquet etiam hinc ulterius, modos *Ceſare*, & *Feſtino*, a duobus modis primæ figuræ *Celarent*, & *Ferio* in hoc tantum differre quod majorem habent inverſam. Sed quamvis dicere poſſimus, modos negativos primæ figuræ eſſe magis directos, accidit tamen, ut hi modi ſecundæ figuræ illis reſpondentes, & naturaliores ſint, & tales, ut ad eos mens facilius feratur. Ex. ca. in illo, quod modo propoſuimus, quamvis directus negationis ordo exigat, ut dicamus, *nullus fide dignus eſt mendax*, unde argumentum fuiſſet in *Celarent*; nihilominus mens noſtra natura ſua magis fertur ad dicendum, *nullus mendax eſt fide dignus*.

Principium ſyllogiſmorum in Cameſtres, & Baroco.

In hiſce duobus modis medius terminus affirmatur de prædicato concluſionis, & negatur de ſubjecto; atque hinc liquet illos directe huic principio inædificari: *Quicquid continetur in extenſione ideæ univerſalis, nulli convenit, de quo illa negatur;*

tur; cum prædicatum propoſitionis negativæ ſumatur ſecundum integram ſuam extenſionem, prout parte ſecunda probatum eſt. Verus Chriſtianus continetur in extenſione charitativi, cum omnis verus Chriſtianus ſit charitativus: charitativus negatur de immiſericordi erga pauperes; ergo verus Chriſtianus negatur de immiſericordi erga pauperes: hincque fit hic ſyllogiſmus.

Omnis verus Chriſtianus eſt charitativus:
Nullus immiſericors erga pauperes eſt charitativus; ergo
Nullus immiſericors erga pauperes eſt verus Chriſtianus.

CAPUT VII.

Regulæ, Modi, & Fundamenta tertiæ figuræ.

IN tertia figura medius terminus bis ſubjicitur, ex quo reſultant duæ regulæ.

Regula Prima.

Minor debet eſſe affirmativa.

Stabilita eſt hæc regula per ea, quæ de prima regula primæ figuræ dicta ſunt; cum tam hic, quam illic prædicatum conclusionis ſit prædicatum majoris.

Regula Secunda.

Concluſio poteſt tantum eſſe particularis.

Cum enim minor propoſitio ſit ſemper affirmativa, minor item terminus, qui in illa prædicatur, erit particularis; ac proinde univerſalis eſſe non poteſt in concluſione, ubi ſubiicitur; quia hoc pacto argumentum fieret a particulari ad univerſale contra ſecundam regulam generalem.

Non poſſunt eſſe plures, quam ſex modi in tertia figura.

Demonſtratio.

E decem modis concludentibus A, E, E, & A, O, O, excluduntur per reg. 1. hujus figuræ, qua docemur minorem debere eſſe affirmativam: A, A, A, & E, A, E, per reg. 2. quæ concluſionem tantum particularem admittit.

Su-

Superſunt itaque ſex tantum modi.

Tres affirm.	A, A, I, A, I, I, I, A, I.	Tres negat.	E, A, O. E, I, O O, A, O.

Quod erat demonſtrandum.

Omnes hi ſex modi totidem verbis artificialibus, quamvis non eo, quo ſuperius ordine, exhibentur.

Da- *Infinita materiæ diviſibilitas comprehendi non poteſt*:
rap- *Infinita materiæ diviſibilitas eſt certiſſima*: ergo
ti. *Sunt quædam certiſſima, quæ nequeunt comprehendi.*

Fe- *Nullus poteſt ſeipſum deſerere*:
lap- *Omnis homo ſui ipſius hoſtis eſt*; ergo
ton. *Sunt quidam hoſtes, qui deſeri non poſſunt.*

Di- *Quidam impii divitiis affluunt*:
ſa- *Omnes impii ſunt miſeri*; ergo
mis. *Sunt aliqui miſeri, qui divitiis affluunt.*

Da- *Omnes Dei amici ſunt Reges*:
ti- *Quidam amici Dei ſunt egeni*; ergo
ſi. *Quidam egeni ſunt Reges.*

Bo- *Eſt quoddam iræ genus, quod reprehendi non debet*:
car- *Omnis ira eſt paſſio*; ergo
do. *Sunt quædam paſſiones, quæ reprehendi non debent.*

Fe- *Nullæ ineptiæ ſunt eloquentes*:
ri- *Sunt quædam ineptiæ figuratæ*; ergo
ſon. *Sunt quædam figurata, quæ non ſunt eloquentia.*

Fundamentum hujus tertiæ Figuræ.

Cum duo termini concluſionis, uni eidemque termino, qui in præmiſſis medii vicem habet, affigantur; poterunt modi affirmativi hujus figuræ ad hoc principium reduci.

Principium modorum affirmativorum.

Cum duo termini poſſunt affirmari de una eademque re, poterit etiam alter terminus affirmari de altero particulariter.

Cum enim in hac una re uniantur, quippe cui ambo conveniunt,

niunt, ſequitur etiam illos aliquando eſſe unitos; ac proinde alterum poſſe de altero affirmari particulariter. Sed ut omnino conſtet, duos terminos affirmari de una, eademque re, quæ medius terminus eſt; oportet, hunc medium ſemel ſumi univerſaliter: nam ſi bis ſumeretur particulariter, forſan ejuſdem termini communis duæ diverſæ partes intelligerentur, quæ una, eademque res non ſunt.

Principium modorum negativorum.

Cum duorum terminorum alter negari, alter affirmari poteſt de eadem re, alter etiam negari de altero particulariter poteſt.

Nam certum eſt, illos non ſemper uniri, cum in hac re non conjungantur; ergo alter de altero aliquando negari poteſt, ideſt, alter negari poteſt de altero, ſumpto particulariter. Sed ob eamdem rationem oportet, ut una eademque res ſit, medium terminum ſaltem ſemel ſumi univerſaliter.

C A P U T VIII.

De Modis quartæ figuræ.

QUarta figura illa eſt, in qua medius terminus prædicatur in majori, ſubiicitur vero in minori. Adeo parum naturalis eſt hæc figura, ut operæ pretium vix ſit, illius regulas præſcribere. Eccas tamen, ut nihil deſit, quo omnes ſimplices ratiocinandi modi demonſtrentur.

Regula Prima.

Quando major eſt affirmativa, minor numquam non erit univerſalis.

Medius autem terminus ſumitur particulariter in majori affirmativa, cum in illa prædicetur: oportet ergo, [per regul. 1. gen.] illum ſumi univerſaliter in minori, quam univerſalem reddet, cum illa ſubjiciatur.

Regula Secunda.

Quando minor eſt affirmativa, concluſio ſemper erit particularis.

Minor enim terminus hic prædicatur in minori; ac proinde ſumitur particulariter, quando illa eſt affirmativa: ex quo ſequitur, (per reg. 2. gen.) illum etiam ſumi debere particulari-

lariter in concluſione, quæ ideo particularis erit, utpotè in qua minor ille terminus ſubjicitur.

Regula Tertia.

In modis negativis oportet majorem eſſe univerſalem.

Cum enim concluſio ſit negativa, major terminus in illa ſumetur univerſaliter; quem proinde oportet (per reg. 2. gen.) ſumi etiam univerſaliter in præmiſſis. Jam vero tam hic, quam in ſecunda figura ille terminus ſubjicitur in majori; ac proinde non minus hic, quam in ſecunda figura oportet, illum reddere majorem univerſalem, cum utrobique ſumatur univerſaliter

Eſſe tantum quinque modos hujus figuræ.

Demonſtratio.

E deins modis concludentibus, A, I, I, & A, O, O, excluduntur per primam Regulam: A, A, A, & E, A, E, per ſecundam: O, A, O, per tertiam.

Itaque ſupererunt hi quinque

Duo affir. (A, A, I. / I, A, I,) Tres neg. (A, E, E. / E, A, O, / E, I, O,)

quod erat demonſtrandum.

Poſſunt hi quinque modi quinis hiſce vocibus artificioſis deſignari.

Bar- *Omnia miracula naturæ ſunt ordinaria:*
ba- *Quicquid ordinarium eſt, nos non movet*; ergo
ri. *Sunt aliqua, quæ nos non movent, quæ ſunt miracula naturæ.*

Ca- *Omnia mala hujus vitæ ſunt tranſitoria:*
len- *Omnia mala tranſitoria non ſunt timenda*; ergo
tes. *Nullum malorum timendorum eſt malum hujus vitæ.*

Di- *Aliquis ſtultus dicit verum:*
ba- *Quicumque dicit verum, dignus eſt, quem ſequamur*; ergo
tis. *Sunt quidam, qui digni ſunt, quos ſequamur, qui tamen propterea non deſinunt eſſe ſtulti.*

Nulla

Feſ- *Nulla virtus eſt qualitas naturalis:*
pa- *Omnis qualitas naturalis Deum authorem habet*; ergo
mo. *Sunt quædam qualitates, quæ Deum authorem habent, quæ non ſunt virtutes.*

Fre- *Nullus miſer eſt æquanimus:*
ſi- *Sunt quidam æquanimi, qui ſunt pauperes*; ergo
ſom. *Sunt quidam pauperes, qui non ſunt miſeri.*

Obſervandum eſt, hos quinque modos ordinario deſignari ſequentibus vocibus, *Baralipton*, *Celantes*, *Dabitis*, *Fapeſmo*, *Friſeſomorum*: id ex eo factum, quod Ariſtoteles diſtinctam ex his modis figuram non fecerit; ac proinde illi pro indirectis modis primæ figuræ habiti ſunt, in quibus concluſio inverteretur, cujus ſcil. legitimum ſubjectum eſſet is terminus, qui prædicatur: ac proinde, qui hanc ſententiam ſequuti ſunt, pro prima propoſitione habuere illam, quam ſubjectum concluſionis; pro minori illam, quam prædicatum ingreditur.

Atque adeo huic primæ figuræ aſſignarunt novem modos 4. directos, & 5. indirectos, quos binis his verſibus concluſere.

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſemorum.

& pro reliquis duabus figuris.

Ceſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco, Darapti,
Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.

Sed cum concluſio ſemper ſupponatur, (illud enim eſt, quod probandum venit) proprie loquendo dicere non poſſumus, illam umquam eſſe converſam. Nos itaque rati ſumus e re magis fore, illam propoſitionem pro majori ſemper habere, in qua prædicatum concluſionis invenitur: hincque coacti ſumus, ut majorem propoſitionem primam conſtitueremus, artificioſas illas voces invertere, & quo felicius memoriæ inhærerent, inverſas hoc verſu concludere.

Barbari, Calentes, Dibatis, Feſpamo, Freſiſom.

Recapitulatio diverſarum ſpecierum ſyllogiſmorum.

Ex hactenus dictis concludere poſſumus 19. eſſe ſpecies ſyllogiſmorum, qui diverſimode dividi poſſuut.

1. In quinque univerſales, & quatuordecim particulares.

2. In

2. In ſeptem affirmativos, & duodecim negativos. 3. In concludentes in A, unum: in E, quatuor; in I, ſex; in O, octo. 4. Secundum diverſas figuras, quæ ſubdividendæ erunt per modos, quod jam in explicatione cujuſque figuræ factum eſt. 5. Per modos, qui erunt ſecundum figuras ſubdividendi, & hoc pacto 19 ſyllogiſmorum ſpecies habebimus: quia tres modi ſunt, quorum ſinguli in unica tantum figura concludunt; ſex quorum ſinguli concludunt in duabus figuris; ac denique unus modus, qui concludit in omnibus quatuor.

C A P U T IX.

De Syllogiſmis complexis; quomodo poſſunt ad Syllogiſmos communes reduci, examinarique per eaſdem regulas.

FAtendum quidem eſt, ſi qui ſint, quibus Logica prodeſt, longe tamen plures eſſe, quibus illa nocet: atque una declarandum, iis nocere omnium maxime, qui de illius ſcientia, vel maxime gloriantur, vilique vanitate ducti ambiunt bonorum, atque ſubtilium Logicorum nomen, & famam. Cum enim hæc ipſa affectatio per ſe indicium ſit animi abjecti, & parum ſolidi, & perſpicacis, ita ſæpe accidit, ut qui illa laborant, in ipſo potius regularum cortice, quam in bono ſenſu (qui tamen Logices anima dici poteſt) hærentes, proni ferantur ad optimas ratiocinationes pro illegitimis traducendas; quia illas non norunt ipſis, ſcil. regulis accomodare, quæ cum ab illis imperfecte tantum cognoſcantur, ad errores tantum viam ſternunt.

Ut devitemus hoc vitium, quod tantopere olet vanam illam pueritiæ in ſcholis jactationem, (quæ Gallis *pedanterie* dicitur) & quæ adeo indigna eſt homine cordato, examinanda potius nobis erit ratiocinationis ſoliditas per lumen naturale, quam per regularum formulas: & ut nobis hoc examen ſuccedat ex voto, cum difficultatibus in hujuſcemodi ratiocinationibus urgemur, præcipue proderit, pariles in aliis materiis ſyllogiſmos contexere, & bonum in iis ſenſum unice conſiderare: quod ſi, cum bonum ſenſum conſideramus, clare, & diſtincte concipimus, eos recte concludere; quamvis aliquid videantur in ſe continere, quod regulis accomodare non poſſumus; potius credere debemus, nobis parum perſpicacibus

id

id ita videri, quam quod revera regulis adverſentur.

Jam vero ſyllogiſmi, de quibus difficilius judicatur, quique omnium ſæpiſſime fallunt, illi ſunt, quos antea diximus poſſe *complexos* appellari, non ſimpliciter, quia ex propoſitionibus complexis conſtat, ſed quia termini concluſionis complexi cum ſint, toti & integri in præmiſſis non ſumebantur, nec toti illic integrique medio termino uniebantur, ſed pars tantum alterius termini, ut in hoc exemplo:

Sol eſt res inſenſata:
Perſæ adorabant Solem; ergo
Perſæ adorabant rem inſenſatam.

Hic prædicatum concluſionis eſt, *adorabant rem inſenſatam*, cujus pars tantum, nimirum, *rem inſenſatam*, in majori reperitur; &, *adorabant*, in minori.

De hujuſmodi itaque ſyllogiſmis duo præſtabimus. Primo oſtendemus quomodo poſſint reduci ad ſyllogiſmos incomplexos, de quibus hucuſque actum eſt, ut poſſint per eaſdem regulas examinari.

Deinde docebimus, dari poſſe regulas generales, quarum ope bonitas, vitiumve horum ſyllogiſmorum complexorum, ſine ulla reductione, poſſit dignoſci.

Mirandum ſane affatim eſt, Logicam, licet multo pluris paſſim æſtimetur, quam debeat, (adeo ut dicatur abſolute neceſſaria ad alias ſcientias acquirendas) tam perfunctorie tractari, ut altum ſilentium ſit de iis, quæ in Logica eſſe alicujus uſus poſſunt. Ut plurimum enim Logici ſatis ducunt, ſyllogiſmorum ſimplicium regulas docere, exemplaque proponere, quæ fere omnia conſtant propoſitionibus incomplexis, illiſque adeo claris, atque indubiis, ut nemo ea ſerio inter ratiocinandum adhibenda putaverit: nam cui ſerio diſcurrenti excidit hujuſmodi ſyllogiſmus: *Omnis homo eſt animal*: *Petrus eſt homo*; *Ergo Petrus eſt animal?*

At parum ſolliciti ſunt explicare, quomodo ſyllogiſmorum regulæ applicari debeant iis argumentationibus, quæ ex propoſitionibus complexis componuntur: quamvis & hoc arduum ſit, & plurima hujuſmodi argumenta occurrant, quæ mala videntur, cum ſint optima; horumque argumentorum uſus ab alia parte ſit multo frequentior, quam ſyllogiſmorum pure ſimplicium. Hoc ab exemplis melius, quam a regulis pateſcet.

Exem-

Exemplum 1.

Diximus, ex cauſa, omnes propoſitiones conſtantes verbis activis aliqualiter eſſe complexas: ex hujuſmodi propoſitionibus ſyllogiſmi ſæpe formantur, quorum formæ, concludendique vis ægre diſpicitur, ut in hoc exemplo ſuperius allato

Divina Lex jubet, ut Reges honoremus:
Ludovicus XIV. eſt Rex; ergo
Lex divina jubet, ut honoremus Ludovicum XIV.

Nonnulli parum perſpicaces hujuſmodi ſyllogiſmos inſimularunt vitii, defectuſque; quia, inquiunt, ex puris affirmativis in ſecunda figura componuntur, quod vitium capitale eſt. Sed hi, nudam ſe literam, regularumque corticem potius conſuluiſſe, oſtenderunt, quam lumen rationis, per quam regulæ adinventæ fuerunt. Nam vis hujus argumenti tam certa, tam concluſiva eſt, ut etiamſi peccaret contra regulam; dicendum eſſet, ipſam potius regulam malam eſſe, quam argumentum vitioſum.

Dico itaque primo, hoc argumentum validum eſſe. Nam in hac propoſitione, *Lex divina jubet, ut honoremus Reges*. Vox illa, *Reges*, ſumitur generaliter pro omnibus Regibus in particulari; ac proinde Ludovicus XIV. eorum Regum ex numero eſt, quos jubemur honorare.

Dico ſecundo, quod *Rex*, qui medius terminus eſt, non prædicatur in hac propoſitione, *Lex divina jubet, nos Reges honorare*, quamvis jungatur prædicato, *jubet*, quod quid aliud eſt. Nam 1. quod revera prædicatum eſt, affirmatur, & convenit: jam vero Rex nec affirmatur, nec convenit Legi divinæ. 2. Prædicatum reſtringitur per ſubjectum: vox vero *Rex*, non reſtringitur in hac propoſitione, *Lex divina jubet nos honorare Reges*, cum univerſaliter accipiatur.

Si autem quæratur, quidnam ergo ſit? Facilis eſt reſponſio, illam vocem ſubjectum eſſe alterius propoſitionis in hac primaria implicatæ. Nam cum dico, *Legem divinam jubere ut Reges honoremus*, quemadmodum Legi *juſſionem*, ita Regibus *honorem* attribuo: quaſi dicerem, *Lex divina jubet quod Reges ſint honorandi*.

Eodem modo in hac concluſione, *Lex divina jubet, ut honoremus Ludovicum XIV.*, Ludovicus XIV. prædicatum non eſt, licet prædicato conjungatur; quinimo ſubjectum alterius propoſitionis latentis eſt: quaſi diceretur, *Lex divina jubet*

quod

quod Reges ſint honorandi.

Eodem modo in hac concluſione, *Lex divina jubet, ut honoremus Ludovicum XIV.*, Ludovicus XIV. prædicatum non eſt, licet prædicato conjungatur; quinimo ſubjectum alterius propoſitionis latentis eſt: quaſi diceretur, *Lex divina jubet, quod Ludovicus XIV. ſit honorandus.*

Explicatis itaque in hunc modum hiſce propoſitionibus:

Lex divina jubet, quod Reges ſint honorandi:
Ludovicis XIV. eſt Rex; ergo
Lex divina jubet, quod Ludovicus XIV. ſit honorandus;

clarum eſt, vim argumenti in his aliis propoſitionibus ſitam eſſe,

Reges ſunt honorandi:
Ludovicus XIV. eſt Rex; ergo
Ludovicus XIV. eſt honorandus;

atque hanc propoſitionem, *Lex divina jubet*, quæ principalis videtur in ſyllogiſmo, incidentem tantum eſſe, affirmationi quidem conjunctam, cui corroborandæ Lex divina inſervit.

Clarum etiam inſuper eſt, ſyllogiſmum hunc primæ figuræ eſſe in *Barbara*, cum terminus Ludovicus XIV. ſingularis ſit: ſingulares autem pro univerſalibus habentur, cum ſecundum omnem extenſionem, ut prius obſervatum eſt, ſumantur.

Exemplum 2.

Ob eamdem rationem ſyllogiſmus hic, qui ſecundæ figuræ, illiuſque figuræ regulis conformis videtur, invalidus eſt:

Debemus credere Scripturæ:
Traditio non eſt Scriptura; ergo
Non debemus credere Traditioni:

nam reducendus eſt ad primam figuram hoc pacto:

Credendum Scripturæ eſt:
Traditio non eſt Scriptura: ergo
Credendum Traditioni non eſt.

Jam vero ex minori negativa nihil concluditur in prima figura.

Exemplum 3.

Alii ſyllogiſmi ſunt, qui videntur pure affirmativi in ſecunda figura, qui tamen concludentiſſimi ſunt, ut

Omni bonus Paſtor paratus eſt animam ponere pro ovibus:
Sunt autem hoc ſæculo pauci Paſtores, qui parati ſunt animas ponere pro ovibus; ergo
Sunt hoc ſæculo pauci boni Paſtores.

Validitas hujus ſyllogiſmi ex eo eſt, quod affirmative tantum apparenter concludatur. Cum enim minor, ſenſu excluſiva ſit, continens hanc negativam, *Multi Paſtores hoc ſæculo non ſunt parati animas ponere pro ovibus;* concluſio etiam reducitur ad hanc negativam, *Multi hoc ſæculo Paſtores, non ſunt Paſtores boni.*

Exemplum 4.

En etiam ſyllogiſmum alium, qui primæ figuræ cum ſit, videtur habere minorem negativam, qui nihilominus optimus eſt.

Omnes illi, quibus eripi non poſſunt ea, quæ amant, extra inimicorum inſidias poſiti ſunt:
Sed illis, qui ſolum Deum amant, eripi non poteſt, quod amant; ergo
Omnes illi, qui ſolum Deum amant, poſiti ſunt extra inimicorum inſidias.

Validitas hujus ſyllogiſmi inde eſt, quod minor appareat tantum eſſe *negativa*, cum revera *affirmativa* ſit.

Nam ſubjectum majoris, quod prædicari debet in minori, non eſt, *illi, quibus eripi poſſunt, quæ amant;* ſed e contra, *illi, quibus eripi non poſſunt.* Jam vero hoc illud eſt, quod affirmatur de illis, qui ſolum Deum amant, adeo ut minoris ſenſus talis evadat.

Sed omnes illi, qui ſolum Deum amant, ex eorum numero ſunt, quibus ea, quæ amant eripi non poſſunt, quæ propoſitio liquido affirmativa eſt.

Exemplum 5.

Hoc etiam inſuper accidit, quando major propoſitio excluſiva eſt, ut hic

Soli Dei amici ſunt beati:
Sed ſunt aliqui divites, qui non ſunt Dei amici; ergo
Sunt aliqui divites, qui non ſunt beati.

Nam particula illa, *ſoli*, efficit, ut prima hujus ſyllogiſmi propoſitio his duabus æquivaleat, *amici Dei ſunt beati*, &

cæte.

cæteri mortales, qui non ſunt amici Dei non ſunt beati.

Cum jam ex hac ſecunda propoſitione vis argumenti dependeat, minor, quæ apparebat negativa, fit affirmativa, quia ſubjectum majoris, quod prædicari debet in minori, non eſt, *amici Dei*, ſed *illi*, *qui non ſunt amici Dei*; adeo ut in hanc formam redigi ſyllogiſmus debeat:

Quiſquis Dei amicus non eſt, beatus etiam non eſt:
Sed ſunt aliqui divites ex eorum numero, qui non ſunt amici Dei; ergo
Sunt aliqui divites, qui non ſunt beati.

Quod autem neceſſe non ſit, minorem hoc modo exprimere, ſed propoſitionis negativæ forma illi queat relinqui, exinde eſt; quia tantumdem habetur negative dicere, quod *homo non eſt amicus Dei*, ac dicere affirmative, *quod homo eſt non amicus Dei*, ideſt, *ex numero eorum*, *qui non ſunt amici Dei*.

Exemplum 6.

Plurima ſunt hujuſmodi argumenta, quorum omnes propropoſitiones negativæ videntur, cum tamen illa optima ſint; quia propoſitionum aliqua apparenter tantum negativa eſt, cum ſit revera affirmativa, uti modo vidimus, ulteriuſque videbimus in hoc exemplo:

Quicquid non habet partes, interire non poteſt per diſſolutionem partium:
Sed anima noſtra non habet partes; ergo
Anima noſtra interire non poteſt per partium diſſolutionem.

Sunt, qui ſimilibus ſyllogiſmis utuntur ad oſtendendum, non deberi generaliter, & ſine diſtinctione acceptari logicum illud axioma, *ex puris negativis nihil concluditur*. Sed non animadvertunt, minorem hujus, ſimiliumque ſyllogiſmorum ſenſu affirmativam eſſe, quia in illa medius terminus (qui ſubjicitur in majori) prædicatur. Jam vero ſubjectum majoris non eſt *id*, *quod habet partes*, ſed *id*, *quod non habet partes*; adeo ut ſenſus minoris ſit, *anima noſtra eſt res*, *quæ non habet partes*, quæ propoſitio affirmativa eſt, habens autem prædicatum negativum.

Iidem ipſi conantur probare, argumenta negativa aliquando concludere, his exemplis: *Johannes non eſt rationalis*; ergo *non eſt homo*. *Nullum animal videt*; ergo *homo non videt*. Sed advertere debent, allata exempla enthymemata tan-

tum eſſe, quæ ſolum concludunt virtute propoſitionis ſubintellectæ, quæ proinde in argumentantis mente eſſe debet, licet non exprimatur. Jam vero in utroque exemplo propoſitio ſubintellecta neceſſario affirmativa eſt: in primo hæc, *omnis homo eſt rationalis*: *Johannes non eſt rationalis*; ergo *Johannes non eſt homo*: in ſecundo hæc, *omnis homo eſt animal*: *nullum animal videt*; ergo *nullus homo videt*. Quis non videt hos ſyllogiſmos non eſſe pure negativos? Ac proinde enthymemata, quæ non concludunt, niſi quod integri, perfectique ſyllogiſmi in mente argumentantis ſint, exempla eſſe non poſſunt, quibus probetur, dari aliqua argumenta concludentia, quæ ſint pure negativa.

C A P U T X.

Principium generale, cujus ope ſine ulla ad figuras, aut modos reductione ſtatui poteſt de omni ſyllogiſmo, legitimuſne, an vitioſus ſit.

JAm oſtenſum eſt, quomodo de ſyllogiſmis complexis ſtatuendum ſit, concludantne, an peccent; eos ſcil. ad formas ſyllogiſmorum communium reducendo, ut deinde per communes regulas cenſeantur. Sed ut omnino veriſimile non eſt, mentem noſtram, quo poſſit de horum argumentorum vi ſententiam ferre, hac indigere reductione; ita ſubiit animum, eſſe oportere regulas aliquas generaliores, quibus hæ communes innitantur, quarumque ope bonitas, vitiumque omne genus ſyllogiſmorum facilius poſſit dignoſci: & en illæ, quæ cogitanti ſeſe obtulere.

Cum propoſitio, cujus veritas nondum manifeſta eſt probanda offertur; nihil aliud requiri videtur, quam ut propoſitionem magis notam inveſtigemus, quæ primam illam ſtabiliat, confirmetque, & quæ proinde poterit appellari, *Propoſitio continens*. Sed quia illa primam continere non poteſt expreſſe, & in iiſdem terminis; (ſic enim alia ab ea non eſſet, ac proinde non poſſet eamdem clariorem reddere) omnino neceſſe eſt, ut tertia propoſitio adſciſcatur, quæ oſtendat, propoſitionem dictam *continentem* revera continere illam, quæ probanda eſt: atque hæc ultima dici poteſt *Propoſitio applicativa*.

In

In ſyllogiſmis affirmativis ſæpe perinde eſt, quam demum præmiſſarum dicamus *continentem*; cum utraque aliqualiter concluſionem contineat, atque utraque mutuo oſtendat, illam in altera contineri.

Exempli cauſa: ſi dubito, an homo impius ſit miſer, & ſic argumentabor:

Quicumque ſervit cupiditatibus eſt miſer:
Sed impius ſervit cupiditatibus; ergo
Impius eſt miſer:

quamcumque præmiſſarum deſignaveris, poterit dici concluſionem continere, idque ab altera oſtendi. Nam concluſio continetur in majori, quia, *Serviens cupiditatibus*, *impium* ſub ſe continet, ideſt, impius in illius extenſione concluditur, eſtque ex inferioribus unum, prout a minori oſtenditur. Concluſio etiam continetur in minori, quia *ſerviens cupiditatibus* in ſua idea comprehendit ideam *miſeri*, ut patet ex majori.

Nihilominus cum major fere ſemper ſit univerſalior, ut plurimum haberi poterit pro *continente*, uti & minor pro *applicativa*.

Ad ſyllogiſmos negativos quod ſpectat, cum in illis unica tantum propoſitio negativa inveniatur, negatioque ſolum in negatione includatur; videtur, quod propoſitio negativa ſemper debeat haberi pro *continente*, atque affirmativa pro *applicativa*, ſive negativa ſit major, ut in *Celarent*, *Ceſare*, *Feſtino*; ſive ſit minor, ut in *Cameſtres*, & *Baroco*.

Nam ſi hoc ſyllogiſmo ſuſcipiam probandum, *nullum avarum eſſe beatum*:

Omnis beatus cupiditatibus vacat;
Nullus avarus cupiditatibus vacat; ergo
Nullus avarus eſt beatus:

connaturalius eſt dicere, minorem, quæ negativa eſt, concluſionem continere, idque majorem oſtendere: Nam hæc minor, *Nullus avarus cupiditatibus vacat*, omnino negans, *vacuum cupiditatibus de avaro*, viciſſim de eodem negat *beatum*; cum major ſit, quæ oſtendit, *Beatum* totaliter includi in extenſione *carentis cupiditatibus*.

Res ardua non erit demonſtrare, omnium, quas ſuperius late deduximus, regularum utilitatem in eo poſitam eſſe, quod oſtendant, concluſionem in præmiſſarum alterutra contineri, idque ab altera indicari; atque ratiocinationes tunc tantum vitioſas eſſe, cum hoc negligitur, uti & legitimas,

M 3 per-

perfectaſque eſſe, cum hoc obſervatur. Nam omnes regulæ reducuntur ad duas principales, quæ cæterarum fundamenta ſunt. Harum altera eſt: *Nullus terminus debet patere latius in concluſione, quam in præmiſſis*. Hæc autem liquido dependet ab hoc generali principio: *Præmiſſæ debent continere concluſionem*: quod tamen fieri non poteſt, ſi idem terminus in præmiſſis minorem extenſionem habeat, quam in concluſione; nam minus univerſale non continet univerſalius; *Aliquis homo* non continet *omnem hominem*.

Regularum altera eſt: *Medius terminus debet ſemel ſaltem ſumi univerſaliter*. Hoc etiam dependet a prædicto generali principio: *Præmiſſæ debent continere concluſionem*. Nam ſi probandum ſit, ex. gr. *aliquem Dei amicum eſſe pauperem*, utamurque ad hujus probationem hac propoſitione, *aliquis ſanctus eſt pauper*; dico, numquam evidenter probatum iri, hanc propoſitionem continere concluſionem, niſi medius terminus, videl. *Sanctus*, ſumatur univerſaliter. Nam evidens eſt, ut hæc propoſitio, *aliquis ſanctus eſt pauper*, contineat concluſionem, *aliquis amicus Deì eſt pauper*, oportere, atque ſufficere, hunc terminum, *aliquis ſanctus*, continere illum alium, *aliquis amicus Dei*; nam quantum ad reliquum terminum utraque propoſitio eum habet. Jam vero terminus particularis nullam habet extenſionem determinatam, nihilque certo continet, niſi, quod in ejus comprehenſione, & idea includitur: & conſequenter, ut terminus hic, *aliquis ſanctus*, contineat terminum, *aliquis amicus Dei*, oportet *amicum Dei*, contineri in comprehenſione ideæ hujus termini, *ſanctus*.

Jam vero quicquid continetur in comprehenſione ideæ, poteſt univerſaliter affimari de illa: quicquid continetur in comprehenſione ideæ trianguli, poteſt affirmari de omni triangulo: quicdquid continetur in idea hominis, poteſt affirmari de omni homine. Ac proinde, ut *amicus Dei* includatur in idea *ſancti*, oportet, omnem *ſanctum eſſe amicum Dei*. Unde ſequitur, hanc concluſionem, *Aliquis amicus Dei eſt pauper*, contineri non poſſe in hac propoſitione, *aliquis ſanctus eſt pauper*, in qua medius terminus, *Sanctus*, ſumitur particulariter, niſi ope alterius propoſitionis, in qua ſumitur univerſaliter; quoniam illa oſtendere debet, *amicum Dei* contineri in comprehenſione ideæ *Sancti*: quod oſtendere non poſſumus, niſi affirmemus *amicum Dei* de *ſancto* ſumpto univerſaliter, & hoc modo *omnis ſanctus eſt amicus Dei*. Et per conſequens

neu-

neutra præmiſſarum contineret concluſionem, niſi medius terminus in illarum altera ſumptus particulariter, in altera ſumeretur univerſaliter. Quod erat demonſtrandum.

CAPUT XI.

Applicatio hujus generalis principii ad varios ſyllogiſmos, qui videntur intricatiores.

CUm ex iis, quæ Parte Prima dicta ſunt, ſciamus quid ſit terminorum comprehenſio, atque extenſio, poſſimuſque hinc dignoſcere, an propoſitio aliam contineat, necne; de bonitate, & vitio omnis ſyllogiſmi poſſumus ſtatuere, nequaquam conſiderantes, ſimplexne ille ſit, an compoſitus; complexus, an incomplexus; nulla etiam habita modorum, figuramve ratione, ope hujus ſolius principii generalis: *Debet præmiſſarum altera continere concluſionem, idque ab altera oſtendi*. Quod fiet exemplis manifeſtius.

Exemplum 1.

Dubito, an hic ſyllogiſmus concludat.

Officium Chriſtiani eſt, eos non laudare, qui graviter peccant:
Qui duello decernunt, graviter peccant; ergo
Officium Chriſtiani eſt, eos non laudare, qui duello decernunt.

Inutiliter ego operam perderem, ſi ad quam figuram, modumve reduci poſſet hic ſyllogiſmus operoſe diſquirerem: ſatis eſt animadvertere concluſionem in altera præmiſſarum contineri, idque demonſtrari ab altera: & ſtatim reperio, primam nihil diverſi a concluſione habere, niſi quod una habeat, *eos, qui graviter peccant*; altera vero, *eos, qui duello decernunt*. Jam vero illa propoſitio, in qua habetur, *ii, qui graviter peccant*, illam aliam continebit, in qua eſt, *qui duello decernunt*, modo *graviter peccare*, in ſe contineat, *duello decernere*.

Ex ſenſu vero manifeſtum eſt, illum terminum, *qui graviter peccant*, ſumi univerſaliter, hoc eſt, intelligi de iis omnibus, qui quocumque modo graviter peccant: atque adeo minor hæc, *qui duello decernunt, graviter peccant*, cum oſtendat *duello decernere*, contineri ſub alio termino, *graviter* pec-

peccare; eadem opera etiam oſtendit, primam propoſitionem continere concluſionem.

Exemplum 2.

Dubito, an hic ſyllogiſmus concludat:
Evangelium ſpondet ſalutem Chriſtianis:
Quidam impii ſunt Chriſtiani; ergo
Evangelium ſpondet ſalutem quibuſdam impiis.

Ut hunc ſyllogiſmum dijudicem, animadvertendum ſolum eſt, majorem non poſſe continere concluſionem, niſi hæc vox, *Chriſtiani*, ſumatur in ea univerſaliter pro *omnibus Chriſtianis*, & non tantum pro *aliquibus*. Nam ſi Evangelium ſalutem ſolum ſpondeat aliquibus Chriſtianis, exinde non ſequitur illud ſalutem ſpondere impiis, qui ſunt Chriſtiani; quia impii poſſunt non eſſe ex Chriſtianorum numero, quibus Evangelium ſalutem ſpondet. Quapropter hic ſyllogiſmus optime concludit, ſed major falſa eſt, ſi illic vox, *Chriſtiani*, ſumatur pro *omnibus Chriſtianis*: male autem concludit, ſi ſumatur tantum pro *aliquibus Chriſtianis*; nam ſic prima propoſitio non continet concluſionem.

Sed an ea intelligenda ſit univerſaliter, judicandum eſt ex altera regula, quam Parte Secunda tradidimus, nimirum: *Extra res facti id, quod affirmatur, ſumitur univerſaliter, quando indefinite effertur*. Jam vero, quamvis hic terminus, *ii, qui graviter peccant*, in primo exemplo, & *Chriſtiani* in ſecundo prædicatorum partes ſint, vices tamen habent ſubjectorum reſpectu alterius partis ejuſdem attributi. Nam illi ipſi iidem ſunt, de quibus affirmatur, quod non ſunt laudandi, & quod promiſſam ſalutem habent. Porro cum hi termini ponantur ſine ulla reſtrictione, intelligendi erunt univerſaliter. Itaque ſyllogiſmus uterque bonus eſt in forma; ſed major propoſitio in ſecundo eſt falſa, niſi per vocem *Chriſtiani*, ii ſolum intelligantur, qui ex Evangelii præſcripto vivunt; & in hoc caſu minor erit falſa, quia nulli impii vivunt ex præſcripto Evangelii.

Exemplum 3.

Perſpicuum eſt ex hoc principio, ſequentem ſyllogiſmum non concludere.
Lex divina jubet, ut ſeculari Magiſtratui Obediamus:
Epiſcopi non ſunt Magiſtratus ſeculares; ergo

Lex

Lex divina non jubet, ut Epiſcopis obediamus.

Nam præmiſſarum neutra concluſionem continet; quia non ſequitur, Legem divinam, cum hoc jubet, illud aliud non jubere: & ſic minor quidem oſtendit, *Epiſcopos* non comprehendi ſub *Magiſtratu ſeculari*; atque etiam, præceptum honorandi *Magiſtratum ſæcularem* non comprehendere *Epiſcopos*: ſed major non affirmat, Deum alia præcepta non dediſſe præter hoc; quod tamen affirmare deberet, ut major ope minoris oſtenderetur continere concluſionem. Atque hinc ſequens ſyllogiſmus omnino bonus eſt.

Exemplum 4.

Chriſtianiſmus famulos obligat ad obediendum dominis tantum in iis, quæ non ſunt contra Legem divinam:
Sed ſolicitatio mulierum eſt contra Legem divinam;
ergo
Chriſtianiſmus non obligat famulos ad obediendum dominis in ſolicitatione mulierum.

Nam major continet concluſionem, cum minor oſtendat, *ſolicitationem mulierum* iis eſſe annumerandam, quæ ſunt contra Legem divinam: cum præterea, excluſiva cum ſit major, æquipolleat huic propoſitioni: *Lex divina non obligat famulos ad obediendum Dominis in illis rebus, quæ ſunt contra Legem divinam.*

Exemplum 5.

Ope etiam hujus principii facili negotio poteſt detegi fallacia hujus vulgaris ſophismatis.

Qui dicit te eſſe animal, dicit vernm:
Sed qui dicit te eſſe anſerem, dicit te eſſe animal;
ergo
Qui te dicit eſſe anſerem, dicit verum.

Reſpondere namque ſufficit, neutram præmiſſarum continere concluſionem. Nam ſi major eam contineret, (cum major in hoc ſolum differat a concluſione, quod in illa *animal*, in hac, *anſer*, contineatur) oporteret *animal* continere *anſerem*. Sed animal in majori ſumitur particulariter, quia eſt prædicatum hujus propoſitionis affirmativæ incidentis, *tu es animal*; ac proinde, *anſerem*, continere non poteſt, niſi in comprehenſione. Ad quod oſtendendum, vox, *animal*, ſumenda eſſet univerſaliter in minori, affirmando *anſerem* de

omni

omni animali: quod tamen nec ſit, nec fieri poteſt; cum animal etiam ſumatur particulariter in minori, quandoquidem tam hic, quam in majori ſit prædicatum hujus propoſitionis affirmativæ incidentis, *tu es animal*.

Exemplum 6.

Hinc etiam peti poteſt ſolutio hujus veteris ſophiſmatis, quod D. Auguſtinus refert:

Non es, quod ego ſum:
Ego ſum homo; ergo
Tu non es homo.

Hujus vitium patet ex figurarum regulis: nam eſt in prima figura, & propoſitio prima, (quæ hic eſt minor) eſt negativa. Sed reſpondere ſatis erit, concluſionem non contineri in prima propoſitione; neque altera, hæc ſcil., *Ego ſum homo*, probat, illam contineri. Nam cum concluſio ſit negativa, vox, *homo*, ſumitur univerſaliter, ac proinde contineri non poteſt in hoc termino, *id, quod ego ſum*: nam qui ſic argumentatur non eſt *omnis homo*, ſed ſolum *aliquis homo*, uti patet ex eo, quod in propoſitione applicativa tantum dicit, *Ego ſum homo*; ubi vox, *homo*, particulari ſignificationi alligatur, quia eſt prædicatum propoſitionis affirmativæ; & univerſale non continetur in particulari.

CAPUT XII.

De Syllogiſmis Conjunctivis.

SYllogiſmis conjunctivis non illi omnes accenſendi, qui propoſitionibus conſtant conjunctivis, aut compoſitis, ſed ii ſoli, quorum propoſitio major ita componitur, ut integram concluſionem contineat. Poſſunt hi ad tria genera reduci, *Conditionalium*, *Disjunctivorum*, & *Copulativorum*.

De Syllogiſmis Conditionalibus.

Conditionales illi ſunt, quorum major propoſitio conditionalis eſt, integram concluſionem complectens.

Si Deus eſt, amandus eſt:
Sed Deus eſt; ergo
Deus amandus eſt.

Major propoſitio duas partes habet, quarum prima ante-

cedens dicitur, *ſi Deus eſt*; ſecunda conſequens, *amandus eſt*.

Duo ſunt horum ſyllogiſmorum genera, quia ex eadem majori duæ concluſiones deduci poſſunt.

Primum, quando affirmato conſequenti in majori, affirmatur antecedens in minori, ſecundum hanc regulam: *Poſito antecedenti, ponitur & conſequens.*

Si materia a ſeipſa non movetur, primus illi motus debuit a Deo imprimi:
Sed materia non movetur a ſeipſa; ergo
Primus illi motus debuit a Deo imprimi.

Secundum, quando tollitur conſequens, ut antecedens auferatur, ſecundum hanc regulam: *Sublato conſequenti, tollitur antecedens.*

Si quiſpiam electorum non perit, Deus fallitur:
Sed Deus non fallitur; ergo
Quiſpiam electorum non perit.

Sic D. Auguſtinus diſcurrit his verbis: *Horum ſi quiſquam perit, fallitur Deus: ſed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus.*

Dupliciter peccant ſyllogiſmi conditionales. Primo, quando major propoſitio includit conditionem, quæ ad rem non eſt, & a qua nihil ſecundum regulas ſequitur; ut ſi e particulari generale inferretur hoc modo: *Si in aliquibus fallimur, in omnibus fallimur.*

Sed hæc horum ſyllogiſmorum in majori falſitas ad materiam potius ſpectat, quam ad formam: ac proinde tunc tantum mali ſecundum formam reputantur, quando concluſio illegitima deducitur a majori, ſive illa vera ſit, ſive falſa, rationi conſona, vel diſſona; quod duobus modis fit.

Primo, quando a conſequente antecedens infertur hoc pacto:

Si Sinenſes ſunt Mahometani, ſunt infideles:
Sed ſunt infideles; ergo
Sunt Mahumetani.

Secundo, quando a negato antecedenti concludimus, negandum eſſe conſequens, ut in hoc exemplo:

Si Sinenſes ſunt Mahumetani, ſunt infideles:
Sed non ſunt Mahumetani; ergo
Non ſunt infideles.

Sunt tamen ſyllogiſmi conditionales, qui ultimo hoc vitio laborare videntur, cum tamen legitimi ſint; quando ſcil. in ma-

majori excluſio, licet non exprimatur, ſubintelligitur tamen. *Exemplum.* Legem tulerat Cicero adverſus eos, qui ſuffragia emerent; hujus legis poſtulabatur Muræna: Cicero, qui Murænæ cauſam agebat, Catoni objicienti, in hac Murænæ defenſione ipſum contra latam a ſe legem agere, hoc argumento reſpondet; *Etenim ſi largitionem factam eſſe confiterer, idque recte factum defenderem; facerem improbe, etiam ſi alius legem tuliſſet: cum vero nihil commiſſum contra legem defendam, quid eſt, quod latio legis meam defenſionem impediat?* Videtur, hoc argumentum ab illo non abludere, quo Blaſphemus in ſui defenſionem uteretur hoc modo: *Si Deum eſſe negarem, improbus eſſem: ſed quamvis blaſphemem, non tamen nego Deum eſſe; ergo non ſum improbus.* Nihil ſane valeret tale argumentum, quia alia crimina ſunt præter Atheiſmum, quæ hominem improbum faciunt. Nihilominus Ciceronis argumentum, (quamvis a Ramo proponatur tamquam exemplum malæ ratiocinationis) legitimum eſt ex eo, quod particulam ſenſu excluſivam contineat: poterit enim diſtinctius his terminis proferri.

Tunc tantum jure objici poſſet, quod contra latam a me legem agerem; ſi confiterer, largitionem a Muræna ad ſuffragia emenda factam eſſe, & factam inſuper approbarem:
Sed nullam largitionem factam aſſero; ergo
Nihil contra legem a me latam ago.

Idem dicendum de Virgilianæ Veneris ad Jovem orationem.

Si ſine pace tua, atque invito numine Troes,
Italiam petiere; luant peccata, neque illos
Juveris auxilio: ſin tot reſponſa ſequuti,
Quæ Superi, Maneſque dabant; cur nunc tua quiſquam
Flectere juſſa poteſt, aut cur nova condere fata?

Poterit hæc oratio ad hunc ſyllogiſmum reduci.

Si Trojani, invito Divum numine, Italiam petiere, puniendi ſunt:
Sed non petiere invito Divum numine; ergo
Puniendi non ſunt.

Niſi enim hic aliquid ſubintelligeretur, ſimilis eſſet huic alteri ſyllogiſmo, qui procul dubio nihil concludit.

Si Judas ſine vocatione Apoſtolus factus eſt, debuit a Deo rejici.
Sed non eſt factus Apoſtolus ſine vocatione; ergo
Non debuit a Deo rejici.

Eſt autem Veneris in Virgilio ratiocinium legitimum quia illius propoſitio major ſenſu ſaltem particulam excluſivam habet, non minus, quam ſi ſic efferretur.

Tunc tantum Trojani puniendi eſſent, indignique habendi, quibus Dii auxiliarentur, ſi illorum invitis numinibus Italiam petierint:

Sed illorum numinibus invitis Italiam non petierunt; ergo, &c.

Vel dicendum, quod tantumdem eſt, verba illa affirmativa, *Si ſine pace tua*, &c. ſenſu negativa eſſe hoc modo.

Si Troes Italiam tantum petierunt, Diis jubentibus; iniquum eſt, ut a Diis deſerantur:

Sed Troes Italiam tantum petierunt Diis jubentibus; ergo, &c.

De Syllogiſmis Disjunctivis.

Syllogiſmi disjunctivi dicuntur ii, quorum prima propoſitio disjunctiva eſt, id eſt, cujus partes cohærent per particulas, *vel*, *aut*, ut in hoc Ciceronis ſyllogiſmo.

Qui Cæſarem occiderunt, parricidæ ſunt, vel libertatis defenſores:

Parricidæ non ſunt; ergo

Sunt libertatis defenſores.

Duo ſunt horum genera. Primum quando altera pars rejicitur, ut altera ſtabiliatur, ut in ſyllogiſmo jamjam propoſito, atque etiam in hoc ſequenti.

Omnes improbi puniendi ſunt vel in hac vita, vel poſt hanc vitam:

Sunt aliqui improbi, qui non puniuntur in hac vita; ergo

Puniendi ſunt poſt hanc vitam.

Nonnumquam tria ſunt in hujus generis ſyllogiſmis membra; & tunc duo rejicienda ſunt, ut tertium ſtabiliatur, ut in hac D. Auguſtini ratiocinatione, Lib. de Mendacio: *Aut non eſt credendum bonis; aut credendum eſt iis, quos credimus debere aliquando mentiri; aut non eſt credendum, bonos aliquando mentiri: horum primum perniciosſum eſt, ſecundum ſtultum; reſtat ergo ut numquam mentiantur boni.*

Secundum, ſed minus naturale, quando altera pars ſubſumitur, ut altera rejiciatur, ut hic:

Divus Bernardus teſtificans Deum miraculis confirmaſſe Cruciatæ prædicationem, vel ſanctus erat, vel impoſtor:

Sed

Sed ſanctus erat; ergo
Non erat impoſtor.

Raro vitioſi ſunt hi ſyllogiſmi disjunctivi, niſi ob falſitatem majoris propoſitionis, in qua diviſio non rite inſtituitur; cum aliquid tertium inter oppoſita membra reperiatur, ut hic:

Vel Regibus parendum eſt, ea imperantibus, quæ ſunt contra Legem Dei, vel ab illis erit deſciſcendum:
Sed Regibus non eſt parendum, ea imperantibus, quæ ſunt contra Legem Dei; ergo
Ab illis erit deſciſcendum:
vel, *Sed non eſt a Regibus deſciſcendum*; ergo
Illis parendum, ea imperantibus, quæ ſunt contra Legem Dei.

Utraque hæc ratiocinatio mala eſt, quia in hac disjunctione quid tertium intervenit, a primis Chriſtianis factitatum, qui quidvis potius perpeſſi ſunt, quam aliquid patrarent adverſus legem Dei, cum tamen neutiquam a Regibus deſciſcerent.

Hæ autem disjunctiones mutilæ, & mancæ errorum, in quos homines labimur, communiſſima origo, & fons ſunt.

De Syllogiſmis Copulativis.

Unius generis ſunt hi ſyllogiſmi, quando ſcilicet in propoſitione copulativa, & negativa altera pars ſtabilitur, ut altera rejiciatur.

Nemo poteſt duobus dominis ſervire, Deo, & Mammonæ:
Avarus Mammonæ ſervit; ergo
Non ſervit Deo.

Hoc genus ſyllogiſmi neceſſario concluſionem non infert, quando pars altera tollitur, ut altera ponatur; ut videre eſt in hoc ſyllogiſmo ab eadem propoſitione deducto.

Nemo poteſt duobus Dominis ſervire, Deo, & Mammonæ:
Sed prodigi Mammonæ non ſerviunt; ergo
Serviunt Deo.

CAPUT XIII.

De Syllogiſmis, quorum concluſiones ſunt hypotheticæ.

JAm oſtenſum eſt, ſyllogiſmum perfectum tres debere habere propoſitiones: ſed hoc verum ſolum eſt, quando abſolu-

ſolute, non vero hypothetice concluditur; ſic nempe propoſitio hypothetica præter concluſionem aliquando præmiſſarum alteram, aliquando ambas poteſt continere.

Exemplum. Si probandum ſit, Lunam eſſe corpus ſcabrum, & aſperum, non vero ſpeculi inſtar læve, ut quondam Ariſtoteli viſum; abſolute illud inferre non poſſum, niſi ope trium propoſitionum.

Omne corpus, quaquaverſum lumen reflectens, ſcabrum eſt.
Sed Luna quaquaverſum lumen reflectit; ergo
Luna eſt corpus ſcabrum.

Sed ut eamdem concluſionem hypothetice ſolum inferam, binæ propoſitiones ſufficient, ut hic:

Omnecorpus, lumen quaquaverſum reflectens ſcabrum eſt; ergo
Si Luna quaquaverſum lumen reflectit, corpus ſcabrum eſt.

Et poſſum quoque totum hoc ratiocinium unica propoſitione comprehendere, hoc modo.

Si omne corpus, quod lumen quaquaverſum reflectit, ſcabrum eſt, & Luna lumen quaquaverſum reflectit, neceſſario Luna corpus ſcabrum eſt.

Vel poſſum propoſitionum alteram alteri connectere per particulam cauſalem, *quia*, ut

Si omnis verus amicus paratus eſſe debeat ad vitam pro amico ponendam; pauci veri amici ſunt: quia *pauci euſque amicitiam colunt.*

Hæc methodus ratiocinandi & communiſſima eſt, & pulcherrima: atque hinc palam fit, non eſſe opinandum, nihil ponderis ineſſe argumentis, cum tribus propoſitionibus non conſtant, eo, quo in Scholis ſolet, ordine diſpoſitis: nam certum eſt illa propoſitione hunc ſyllogiſmum concludi.

Omnis verus amicus debet eſſe paratus ad vitam ponendam pro amico:
Sed pauci parati ſunt ad vitam ponendam pro amicis; ergo
Pauci ſunt veri amici.

Quicquid eſt diſcriminis inter ſyllogiſmos perfectos, & illos, quorum concluſio una cum præmiſſarum altera in propoſitione hypothetica continetur, in hoc ſitum eſt; quod ſyllogiſmi primi non poſſint integre concedi, quin illico ſequatur, quod erat probandum: cum ſyllogiſmi ſecundi generis poſſint toti concedi, nec tamen proinde diſputans quicquid profecerit; cum illi adhuc probandum reſtet, conditionem, a qua conceſ-

ſum

ſum conſequens dependet, genuinam eſſe, & veram.

Dicendum itaque, tales ſyllogiſmos, proprie loquendo, apparatus tantum eſſe ad concluſiones abſolute inferendas; & huic rei maxime accomodi ſunt: imo fatendum eſt, illos eſſe & uſatiſſimos, & maxime naturales, eaque prærogativa gaudere, quod quo a Scholarum genio alieniores, eo ſunt cæteris mortalibus acceptiores.

Hi ſyllogiſmi concludunt in omni figura, & omni modo: ac proinde non aliæ regulæ neceſſariæ ſunt, præter regulas figurarum.

Obſervandum tamen eſt, concluſionem hypotheticam, cum præter ipſam concluſionem alterutram præmiſſarum contineat, illam aliquando majorem propoſitionem eſſe, aliquando minorem.

Quod videri poteſt per exempla plurimarum concluſionum hypotheticarum a duabus propoſitionibus generalibus deductarum, quarum altera affirmativa erit, altera negativa affirmativa, vel probata, vel conceſſa ſit:

Omnis doloris ſenſus eſt cogitatio.

Ex qua concluditur affirmative.

1. *Ergo ſi omnia bruta dolorem ſentiunt:*
   Omnia bruta cogitant. Barbara.
2. *Ergo ſi aliqua planta dolorem ſentit;*
   Aliqua planta cogitat. Darii.
3. *Ergo ſi omnis cogitatio eſt actio mentis;*
   Omnis ſenſus doloris eſt actio mentis. Barbara.
4. *Ergo ſi omnis ſenſus doloris eſt malus;*
   Quædam cogitatio eſt mala. Darapti.
5. *Ergo ſi ſenſus doloris eſt in manu uſta;*
   Aliqua cogitatio eſt in manu uſta. Diſamis.

Negative autem.

6. *Ergo ſi nulla cogitatio eſt in corpore;*
   Mullus ſenſus doloris eſt in corpore. Celarent.
7. *Ergo ſi nullum brutum cogitat;*
   Nullum brutum dolorem ſentit. Cameſtres.
8. *Ergo ſi aliqua pars hominis non cogitat;*
   Aliqua pars hominis non ſentit dolorem. Baroco.
9. *Ergo ſi nullus motus materiæ eſt cogitatio;*
   Nullus dolor eſt motus materiæ. Ceſare.
10. *Ergo ſi nullus ſenſus doloris eſt gratus;*
    Aliqua cogitatio non eſt grata. Felapton.

11 *Ergo ſi aliquis ſenſus doloris non eſt voluntarius;*
Aliqua cogitatio non eſt voluntaria. Bocardo.

Aliæ etiam concluſiones hypotheticæ poſſunt inferri ex hac generali propoſitione, *Omnis doloris ſenſus eſt cogitatio*; ſed indignæ illæ, quæ hic inferantur, cum parum naturales ſint.

Ex his, quas deduximus propoſitiones, 1, 2, 7, 8, præter concluſionem minorem continent; 3, 4, 5, 6, 9, 10, & 11 majorem.

Poſſunt etiam obſervari variæ concluſiones conditionales, quæ deduci poſſunt a generali propoſitione negativa, ſit autem illa, ex gr. hæc: *Nulla materia cogitat.*

1. *Ergo ſi omnis anima bruti eſt materia;*
Nulla anima bruti cogitat. Celarent.
2. *Ergo ſi aliqua pars hominis eſt materia;*
Aliqua pars hominis non cogitat. Ferio.
3. *Ergo ſi anima noſtra cogitat;*
Anima noſtra non eſt materia. Ceſare.
4. *Ergo ſi aliqua pars hominis cogitat;*
Aliqua pars hominis non eſt materia. Feſtino.
5. *Ergo ſi quicquid ſentit dolorem, cogitat;*
Nulla materia ſentit dolorem. Cameſtres.
6. *Ergo ſi omnis materia eſt ſubſtantia;*
Aliqua ſubſtantia non cogitat. Felapton.
7. *Ergo ſi aliqua materia eſt cauſa effectuum mirabilium;*
Quicquid eſt cauſa effectuum mirabilium, non cogitat.
Feriſon.

Harum hypotheticarum ſola quinta præter concluſionem majorem continet, reliquæ minorem.

Præcipuus horum argumentorum uſus eſt, ut eum, cui aliquid perſuadere conamur, cogamus ad conſequentiæ bonitatem agnoſcendam; quam quidem agnoſcere poteſt abſque eo, quod cuivis alteri aſſentiatur; cum illa conditionaliter tantum proponatur, & ſegregata a veritate materiali, ut ita loquar, quam continet.

Et ſic adverſarius diſponitur ad concluſionem abſolutam, inde deducendam, majori facilitate approbandam, ut vel poſito antecedenti, ponatur conſequens, vel ſublato conſequenti, tollatur antecedens.

Sic ſi quis conceſſit, *nullam materiam cogitare*; inferam ego, *ſi anima bruti cogitat, oportet, illam non eſſe materiam.*

Et quoniam is negare non poteſt hanc concluſionem hypotheticam, ita potero ego alterutram harum conſequentiarum abſolutarum inferre:

Sed anima bruti cogitat; ergo
Non eſt materia.

vel e contra

Sed anima bruti eſt materia; ergo
Anima bruti non cogitat.

Ex dictis patet, quatuor propoſitiones fieri debere, ut hoc genus argumentorum perfectum evadat, ac aliquid abſolute probet: non ſunt tamen ſyllogiſmis, quos compoſitos vocant annumeranda; cum hæ quatuor propoſitiones nihil amplius in ſenſu habeant, quam tribus hiſce vulgaris ſyllogiſmi propoſitionibus continetur.

Nulla materia cogitat:
Omnis anima bruti eſt materia; ergo
Nulla anima bruti cogitat.

C A P U T XIV.

De Enthymemate, & Propoſitionibus Enthymematicis.

JAm dictum eſt, Enthymema in intellectu ſyllogiſmum perfectum eſſe, licet enunciatione non ſit; quia propoſitionum aliqua ſubticetur tamquam nimis clara, & nota & quam is, quo cum loquimur, poteſt nullo negotio mente ſubſtituere. Hoc argumenti genus adeo uſitatum eſt tum in ſermonibus, tum ſcriptionibus, ut rarum ſit omnes propoſitiones exprimi; quia ut plurimum illarum aliqua tam clara eſt, ut ſupponi poſſit: quin etiam ea eſt humanæ mentis indoles, ut malit aliquid ſibi, quod ſuppleat, relictum, quam ut colloquentes opinentur opus eſſe, ut de omni prorſus re inſtruatur.

Hæc itaque ſubticentia eorum adblanditur vanitati, quibus cum loquimur, cum aliquid ipſorum ingeniis deferamus: immo oratio dum brevior, fit etiam acutior, & efficacior. Si enim quis verſum Medeæ Ovidianæ (in quo habetur enthymema admodum elegans) *Servare potui, perdere an poſſim rogas?* in hunc ſyllogiſmum deformaſſet: *Qui poteſt ſervare, poteſt perdere, Potui ſervare*; ergo *poſſum perdere*; illum ſa-

ne

ne omni venuſtate ſpoliaſſet, nec immerito: præcipuum namque orationis decus eſt, ſenſu abundare, mentique an- iam præbere cogitationes formandi ipſis verbis latius patentes: contra inter orationis vitia maximum eſt, ſenſus inopem eſ- e, & multiplicibus verbis rerum, cogitationumque paucita- em, & mendicitatem continere; quod tamen vix evitari po- eſt in ſyllogiſmis logicis. Cum enim mens ipſa lingua volu- bilior, perniciorque ſit, cum una propoſitio ambabus decla- andis ſufficiat; verba, quæ alteri efferendæ inſerviunt, om- ni utilitate carent, quandoquidem nihil novi poſſint animo xhibere. Hinc in vita communi adeo rari ſunt hi ſyllogiſmi; uinimo nec cogitantes amputamus ſuperflua, orationemque d ea reducimus, quæ ſunt menti aperiendæ præciſe neceſ- aria.

Enthymematis itaque homines paſſim ratiocinationes ef- erunt, ſuppreſſa propoſitione, quam rentur ab audiente fa- ile poſſe ſubſtitui. Eſt autem hæc propoſitio nonnumquam najor, nonnumquam minor, & aliquando etiam concluſio: uamvis tunc proprie enthymema non vocetur, cum tota rgumenti vis duabus primis propoſitionibus includatur.

Aliquando accidit, ut ambas enthymematis propoſitiones nica tantum efferamus, quæ ob eam cauſam Ariſtoteli dici- ur *propoſitio*, vel *Sententia Enthymematica*, cujus hoc ab eo ffertur exemplum.

Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.

Mortalis, ne geras odium immortale.

Integer ſyllogiſmus talis eſt: *Qui mortalis eſt, non debet ge- ere immortale odium*; *Mortalis es*; ergo, &c. Enthymema erfectum tale erit: *Mortalis es*; *noli itaque gerere mortale odium*.

CAPUT XV.

De Syllogiſmis compoſitis ex pluribus, quam tribus propoſitionibus.

SYllogiſmus conſtans pluribus, quam tribus propoſitioni- bus, *Sorites*, ut ante dictum eſt, vocatur.

Hujus tria poſſunt genera diſtingui. Primum, in quo ii ratiocinandi gradus reperiuntur, de quibus actum Cap. 1. hu-

jus Tertiæ Partis. Secundum dilemma, de qua capite ſequenti. Tertium Epicherema Græcis dicitur; hoc vel alterius, vel ambarum propoſitionum probationem continet, de quo hoc capite.

Quemadmodum ſæpe tenemur inter argumentandum quaſdam propoſitiones nimis claras, evidenteſque ſubticere; ita ſæpe neceſſe eſt alias in medium proferre incertas, & dubias, iiſque continuo probationes adjungere ad auditorum præcocem impatientiam avertendam, qui ſecum perperam agi autumant, cum videmur rationibus prima ſpecie aut falſis, aut dubiis, illis velle imponere. Quamvis enim in orationis ſerie aliquando eſſent elucidandæ, atque ſtabiliendæ hæ propoſitiones; periculo tamen non caret vel tantiſper auditorum animos abalienare: præſtat itaque illico propoſitionibus dubiis probationes ſubjungere, quam alio eas rejicere. Inſuper hæc probationum procraſtinatio maximo ſubjacet incommodo, cum probandæ propoſitiones etiam repetendæ ſint: quapropter cum mos ſit in Scholis integrum ſyllogiſmum ſimul proponere, ac tum demum propoſitionem dubiam probare; ſolent homines in communi ſermone dubiis effatis continuo probationes ſubnectere; & hinc reſultat genus argumenti e pluribus propoſitionibus compoſitum; nam majori, majoris adjungitur probatio; & minori, probatio minoris,; ac tum demum infertur concluſio.

Hoc pacto integra Ciceronis pro Milone oratio ad argumentum hujuſmodi compoſitum reduci poteſt; cujus major propoſitio eſt, licere occidere illum, qui nobis inſidias facit: hæc autem rationibus tractis e lege naturali, jure-gentium, & exemplis probatur. Minor propoſitio eſt, Clodium Miloni inſidias feciſſe: hæc probatur a Clodii apparatu, ſatellitio, &c. Hinc concluſio infertur, licuiſſe Miloni Clodium occidere.

Peccatum Originale deducitur ex miſeriis infantium ſecundum methodum dialecticam hoc pacto.

Miſeri non naſcerentur infantes, niſi aliquod illis peccatum luendum eſſet, tractum a nativitate: ſed ſunt miſeri; ergo ob peccatum originale. Jam vero per vices probandæ ſunt tum major, tum minor. Major ſcilicet per hoc argumentum disjunctivum: miſeriæ infantium non poſſunt provenire, niſi ab aliqua harum quatuor cauſarum; vel primo a peccatis, quæ hanc vitam præceſſerunt; ſecundo vel a Dei

im-

mpotentia, quæ illos a miſeriis tutos præſtare non potuit; ertio vel a Dei injuſtitia, quæ eos his miſeriis immerentes addixit; quarto, vel denique a pecca to originali. Sed impium ſt miſerias infantium dicere, ab aliqua trium primarum cauſarum provenire; ergo provenire debent a quarta, peccato cilicet originali.

Minor autem, nimirum infantes eſſe miſeros, a miſeriarum, quibus ſubjacent, enumeratione probatur.

Sed quanto ornatius, validiuſque Auguſtinus lib. 4. contra ulian. cap. 16. num. 83. hanc peccati originalis probationem, hujuſmodi incluſam ratiocinationi propoſuit.

Parvulos intuere, quot, & quanta mala patiantur, in quibus vanitatibus, cruciatibus, erroribus, terroribus creſcant. Deinde jam grandes, etiam Deo ſervientes, tentat error, ut decipiat; tentat labor, aut dolor, ut frangat; tentat libido, t accendat; tentat mœror, ut ſternat; tentat typhus, ut extollat. Et quis explicet omnia feſtinanter, quibus gravatur jugum uper filios Adam? Hujus evidentia miſeriæ gentium Philoſophos nihil de peccato primi hominis ſive ſcientes, ſive credentes compulit dicere, ob aliqua ſcelera ſuſcepta in vita ſuperiore, pœnarum luendarum cauſa nos eſſe natos; & animos noſtros corruptibilibus corporibus eo ſupplicio, quo Hetruſci prædones captos affligere conſueverant, tamquam vivos cum mortuis eſſe conjunctos. Apoſtolus autem amputat opinionem, qua creduntur ſingulæ animæ pro meritis anteactæ vitæ diverſis corporibus inſeri. Quid igitur reſtat, niſi ut cauſa iſtorum malorum ſit, aut iniquitas, vel impotentia Dei, aut pœna primi, veteriſque peccati? Sed quia nec injuſtus, nec impotens eſt Deus, reſtat, quod non vis, ſed cogeris confiteri, quod grave jugum ſuper filios Adam a die exitus de ventre matris eorum, uſque in diem ſepulturæ in matrem omnium non fuiſſet; niſi delicti originalis meritum præceſſiſſet.

CAPUT XVI.

De Dilemmate.

POteſt dilemma ſic definiri: *Ratiocinatio compoſita, in qua, poſt diviſionem totius in ſuas partes, concluditur affirmative, at negative de toto, quod fuit concluſum de ſingulis partibus.*

Dixi, *quod concluſum fuit de ſingulis partibus*, non autem, *quod de iis tantum fuit affirmatum*; quia dilemma proprie dicitur, cum quod de ſingulis partibus dicitur propria ſua ratione eſt fundatum.

Exempli cauſa, ad probandum, *neminem in hac vita beatum eſſe poſſe*, formari poteſt tale dilemma:

Unuſquiſque in hac vita, vel paſſionibus inſervire, vel bellum indicere oportet:

Sed paſſionibus ſervire miſerum eſt, quoniam probroſum eſt, neque illis poteſt fieri ſatis:

Sed & miſerum illis bellum indicere, quia nihil hoc inteſtino bello moleſtius, & gravius, quod quis adverſus ſemetipſum gerere debet;

Nemo itaque in hac vita vere beatus eſſe poteſt.

Si probandum ſit, *Epiſcopos, qui animarum ſibi commiſſarum ſaluti ſedulam operam non dant, inexcuſabiles eſſe coram Deo*, fieri poterit hoc dilemma:

Vel pares muneri tanto ſunt, vel impares:

Si pares, inexcuſabiles ſunt, quod illo munere non bene fungantur:

Si impares, inexcuſabiles etiam, quod munus ſuſceperint, cui exequendo non erant;

Ac proinde quomodocumque inexcuſabiles erunt coram Deo, ſi ſedulam operam non dant animabus ipſis commiſſis ſalvandis.

Sed quædam veniunt obſervanda de hujuſmodi ratiocinationibus.

Primo, non ſemper omnes propoſitiones enunciantur. Dilemma etenim modo propoſitum paucis cõplexus eſt Divus Carolus in oratione, quam habuit in aditu cujuſdam ex ſuis Conciliis Provincialibus: *Si tanto muneri impares, cur tam ambitioſi? ſi pares, cur tam negligentes?*

Eodem modo plurima ſubintelliguntur in celebri illo dilemmate, quo ex antiquis Philoſophis aliquis contendebat, neminem debere iis, quæ Rempublicam ſpectant, ſe immiſcere:

Si bene homines, ſi male quis agat, Deos offendet; nemo itaque debet Rempublicam curare.

Plura etiam ſubintelliguntur in illo altero, quo quis alius probabat non expedire uxorem ducere: *Si uxor ducenda formoſa ſit, zelotypiam inducet; ſi deformis, faſtidium; ergo*

nulla

nulla ducenda.

In utroque etenim hoc dilemmate propoſitio, quæ partitionem continere debebat, ſubauditur; quod uſitaſſimum eſt, quia facile ſuppleri poteſt, utpote quæ ſatis deſignata eſt per eas propoſitiones, in quibus de utraque diviſionis parte agitur.

Inſuper ut concluſio præmiſſis includatur, aliquid generale ubique ſubintelligendum eſt, quod omnibus conveniat, ut in primo:

Si quis bene agit, homines offendit, quod eſt moleſtum:
Si quis male, Deos, quod item moleſtum eſt:
Ergo omnimode moleſtum eſt Rempublicam curare.

Hæc admonitio plurimum facit ad bene de dilem̃atis alicujus efficacia judicandum. Hoc enim modo propoſitum neutiquam concludit, quia homines offendere non eſt moleſtum, ſi id evitare non poſſimus, niſi Deum offendamus.

Secundo, obſervandum eſt, dilemma duobus præcipue modis vitioſum fieri. Primus eſt, quando propoſitio disjunctiva peccat, quia omnia illius, quod dividitur, membra non complectitur.

Sic dilemma de non ducenda uxore non concludit, quia uxor ſeligi poteſt nec tam formoſa, quæ zelotypiam, nec tam deformis, quæ faſtidium marito inducat.

Hanc ob cauſam vitioſiſſimum erat illud dilemma, quo antiqui Philoſophi uſi ſunt ad mortis timorem amoliendum. *Anima noſtra*, [ajebant illi] *vel perit cum corpore; & ſic cum nullus erit ſenſus, nullis poterit malis fieri obnoxia: vel corpori ſuperſtes vivet; & ſic beatior evadet, quam cum corpori immerſa; atque adeo mors non erit timenda.* Nam, ut optime notavit Montanus, immanis cæcitas erat non advertere, inter has duas tertiam conditionem intercedere, illam nimirum, quæ animam corpori ſuperſtitem ſuppliciis, & miſeriis involvit; & hinc merito timenda mors, ne ea nos ad illas miſerias tranſmittat.

Alter modus, quo dilemma vitioſum fit, eſt, cum ſcilicet partium concluſiones neceſſario non deducuntur; ut hic neceſſe non eſt, ut uxor formoſa maritum zelotypum reddat, cum & prudens, & caſta eſſe poſſit, adeo ut nullam anſam viro præbeat male de ſua pudicitia ſentiendi. Pariter neceſſe non eſt, ut deformis conjux conjugi diſpliceat; poterit enim aliis animi dotibus, virtutibuſque ornari, quibus ſe illi red-

dat amabilem.

Tertio, obſervandum eſt, eum, qui dilemmate utitur, præcavere debere, ne illud poſſit in ſe retorqueri. Sic teſte Ariſtotele, dilemma illud, quo abſtinendum a Republica probabatur, nonnulli in ipſum authorem retorſerunt.

Si ex malis hominum placitis Reſpublica geratur, hominibus placebimus:

Si ex juſtitiæ præſcripto, Diis, ergo, &c.

Sed nec hoc dilemma ſic retortum rationi congruebat, quia hominibus placere non debemus, ſi Deum irritemus.

CAPUT XVII.

De Locis, ſive de Methodo inveniendi argumenta; & quam inutilis ſit hæc Methodus.

LOci argumentorum, uti a Rhetoribus, Logiciſque appellantur, quædam generalia capita ſunt, ad quæ reduci poſſunt omnia argumenta, quibus res varias tractantes utimur. Pars vero Logicæ, *Inventio* dicta, de his tantum locis agit.

Cum Ariſtotele, & Scholaſticis diſputat Ramus, quod de locis agant poſt traditas ratiocinationum regulas; cum adverſus eoſdem afferat, de regulis nonniſi poſt explicatos locos, traditumque, quod inventionem ſpectat, eſſe agendum.

Rami ratio eſt, debere materiam prius congeri, quam de illa diſponenda cogitemus. Jam vero locorum deductio materiam invenit, & congerit; cum ratiocinationum regulæ inventam, congeſtamque diſponant:

Sed eſt hæc ratio læviſſima. Quamvis enim neceſſe ſit, ut materia prius inveniatur, quam poſſit diſponi; non tamen neceſſe eſt, ut diſcamus materiam prius invenire, quam didicimus illius diſponendæ methodum: ad hoc enim ſufficit habere in promptu quaſdam generales materias, e quibus exempla formentur; has autem mens ipſa, ſenſuſque communis abunde ſuppeditat, adeo ut opus non ſit illas ab arte, inventioniſve methodo emendicare. Verum itaque eſt, ad manum eſſe debere materiam, cui ſyllogiſmorum regulas applicemus, ſed falſum viciſſim eſt, hanc materiam debere per argumentorum locos inveniri.

Imo e contra dici poſſet, prius ſcire nos oportere quid ar-

gu-

gumentatio, quid ſyllogiſmus ſit, cum in ipſis locis artem doceamur ex iis argumenta, & ſyllogiſmos condendi. Sed hic regeri poteſt, unicuique a natura inditam generalem ſaltem de eo, quod ſit ratiocinatio cognitionem, quæ iis intelligendis ſufficiat, quæ in locorum inventione traduntur.

Operam itaque ludunt, qui anxie diſquirunt, quo demum loco de locis agendum ſit, cum illud indifferens propemodum ſit. Sed utilius forſan eſſet examinare, ſitne omnino a locis tractandis abſtinendum.

Notum eſt, Antiquos pro magno habuiſſe myſterio hanc methodum; immo illam ipſe Cicero prætulit integræ illi Dialecticæ, quæ a Stoicis tradebatur, quia apud illos altum erat de locis ſilentium: *Iſtam artem*, ajebat, *totam relinquamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimium eſt, in judicandis nimium loquax*. Cum Rhetoribus Quintilianus, cum Philoſophis Ariſtoteles idem dicunt; adeo ut vix poſſimus in illorum non ire ſententiam: ſed obſtat univerſalis omnium experientia.

Tot enim ferme in oppoſitum citari teſtes poſſunt, quot ordinaria ſtudiorum curricula emenſi, illud omne didicerunt, quod in Gymnaſiis de Inventionis methodo docetur. Horumne vel unus vere auſit affirmare, cum materia quædam ipſi fuit tractanda, vel cogitaſſe ſe de his locis, probatiunculaſque congruas in illis quæſiviſſe? Adeantur Cauſidici, adeantur Concionatores quotquot ſunt, conſulantur reliqui mortales, qui perorant, qui ſcriptitant, quibuſque numquam non aliquid ſupereſt, quod dicatur; & vereor ut vel unus inveniatur, qui vel ſomniarit de locis a *cauſa*, ab *effectis*, ab *adjunctis*, adeundis ad ea invenienda, quæ de quæſtione poſſent dici.

Quinimo ipſe Quintilianus, licet fateatur, ſe hanc artem magni feciſſe, coactus eſt tamen agnoſcere, non eſſe omnes locos oſtiatim pulſandos, cum quid dicendum eſt. *Illud quoque*, inquit, *ſtudioſi eloquentiæ cogitent, non eſſe, cum propoſita fuerit materia dicenda, ſcrutanda ſingula, & velut oſtiatim pulſanda, ut ſciant, an ad id probandum, quod intendimus, forte reſpondeant.*

Verum quidem eſt, omnes probationes, quas cuilibet ſtabiliendo adhibemus, ad hæc generalia capita, qui loci dicuntur poſſe refferri; ſed tamen illorum inventio huic methodo non debetur. Natura ipſa, rei tractandæ diligens perpenſio, va-

variarumque veritatum præcognitio, nos ad eas probationes deducunt, quas ars denique refert ad aliqua genera: adeo ut vere de locis poſſimus dicere, quod D. Auguſtinus generatim de Rhethorices præceptis affirmavit, illa nimirum ab eloquentibus in dicendo obſervari, licet de iis ne cogitent quidem, ſive illa ſciant, ſive neſciant. *Implent quippe illa, quia ſunt eloquentes, non adhibent, ut ſint eloquentes.*

Naturaliter ambulamus, (ut idem Pater alio loco obſervat) atque ambulando corpus regulariter movemus; ſed ut doceamus ambulare inutile foret, nos admonere, ex. gr. ſpiritus animales in hos nervos amandandos, illos muſculos movendos, talis in articulis motus ciendos, pedem alterum alteri præponendum, ac demum illi alteri inſiſtendum, donec alter promoveatur: ex eorum obſervatione, quæ natura duce agimus, quaſdam nobis regulas condere poſſumus. ſed numquam ea agimus ex harum præſcripto regularum. Sic in communi ſermone omnes paſſim loci adhibentur, nec quicquam dici poteſt, quod ad eos non referatur; ſed hoc non accidit ex eo, quod expreſse ad locos attendamus, cum hæc deliberata attentio mentis impetum ſiſtat, ardorem remittat, atque avocet ab earum rationum inveſtigatione, quæ acutæ, & genuinæ cum ſint, omnis orationis præcipua ornamenta ſunt.

Virgilius Lib. 9. Æneidos, cum nobis deſcripſiſſet Euryalum ab hoſtibus captum, hoſteſque jamjam ſtragem, quam Niſus Euryali amicus intulerat, ex ejus nece ulturos, Niſum producit hæc affectuum, & amoris pleniſſima verba exclamantem.

Me me adſum qui feci, in me convertite ferrum,
O Rutuli: mea fraus omnis; nil iſte nec auſus,
Nec potuit: Cœlum hoc & conſcia ſydera teſtor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.

Hic locus, inquit Ramus, eſt a *cauſa efficiente*: ſed jurari poſſet, Virgilium, dum hos verſus profunderet, de loco a cauſa efficiente ne quidem ſomniaſſe; nec ſane tales profudiſſet, ſi moras in *cauſa efficiente* percurrenda feciſſet ad hunc ſenſum inde eruendum. Imo neceſſe eſt, Virgilium, ut verſus tam elatos, tam vehementes pangeret, non tantum regularum, ſi tamen illas norat, ſed etiam ſui ipſius oblitum, ut perſonam, affectuſque indueret ejus, quem exhibebat.

Equidem, hanc de argumentorum inventione doctrinam

inutilem eſſe, argumento certiſſimo eſt exiguus illius per tot ſæcula, quibus & inventa illa fuit, & in Scholis tradita, uſus. Quin etiam ſi omni ſtudio adlaboratum eſſet, ad omnes, qui ex ea colligi poſſunt, fructus colligendos; non ideo inde aliquid vere utile, & alicujus momenti umquam excerptum eſſet. Nam per illam methodum non alia argumenta vel etiam quæruntur, quam quæ generalia, communia, & aliena ſunt, eorum inſtar, quæ a Lulliſtis ope tabularum ſuarum inveniuntur. Tantum igitur abeſt, ut hæc copia proſit, ut nihil illa judicandi vim corrumpat magis.

Herbas bonas malarum copia ſuffocat, nec quicquam mentem reddit ſolidorum, efficaciumque argumentorum infœcundiorem, quam hæc mala cogitationum vulgarium luxuries. Mens quippe huic facilitati aſſueſcit, nec ſibi vim infert ad rationes eruendum, proprias, peculiares, & naturales, quæ iis tantum faciunt ſui ipſarum copiam, qui ſedula, attentaque indagatione propoſitam materiam ſcrutantur, atque eviſcerant.

Cogitandum etiam eſt, hanc locorum ubertatem eſſe, quam minime utilem. Pauci namque hac in parte peccant, ſæpe vitio vertitur dictorum abundantia, raro dicendorum penuria, ſermoneſque, qui inſtituuntur, numquam nimia materiæ copia non abundant: adeo ut ad formandam eloquentiam prudentem, & ſolidam, e re magis fuerit homines docere, ut taceant, quam ut loquantur, ideſt, ut ſupprimant, amputentque humiles, vulgares, falſaſque cogitationes potius, quam profuſam farraginem proferant rationum, partim bonarum, partim ſubtilium, & malarum, quibus nunc dierum tum libri, tum ſermones ſcatent.

Et cum locorum uſus, talibus tantum argumentorum quiſquiliis inveniendis inſerviat, dicere poſſumus, ſi aliqualiter utile ſit ſcire, quæ de iis traduntur, quia tot viri celebres de illis diſſeruere, ut neceſſitatem quamdam fecerint rem adeo vulgatam non ignorandi; ita longe utilius eſſe ſibi perſuadere, nihil magis deridiculum cenſendum, quam illos paſſim adhibere ad inepte, & inſulſe garriendum de quacumque re, ut ſolent Lulliſtæ ope attributorum ſuorum generalium, quæ quædam locorum ſpecies ſunt; hancque peſſimam propenſionem ad dicendum de re omni, ad rem omnem ratiunculis ſtabiliendam (quæ vana, & ſtulta nonnullorum gloriatio eſt) eſſe adeo falſam bonæ mentis notam, ut ipſi ſit præferen-

ren-

ferenda ſtupiditas.

Quapropter omnis, quę ex his locis haberi poteſt utilitas, eo reducitur; ut levem, & generalem eorumdem acquiramus cognitionem, quæ forte aliquantum facit ad materiam, quam tractamus, ſecundum varias facies, diverſaſque partes conſiderandam.

CAPUT XVIII.

Diviſio Locorum in Grammaticos, Logicos, & Metaphyſicos.

QUi de locis egere, eos varie partiti ſunt. Diviſio quam Cicero libris de *Inventione*, & libro ſecnndo de *Oratore*, & item Quintilianus libro Quinto *Inſtitutionum*, ſequuti ſunt, parum methodica eſt, ſed eadem nihilominus orationibus forenſibus accommodatior, quas præcipue ſpectat. Rami diviſio ſubdiviſionibus inutiliter laborat.

En aliam cujuſdam inter Germanos limati judicii, rationiſque accuratæ Philoſophi: is Claubergius eſt. Hujus Logica in manus meas pervenit, non niſi, cum in hac noſtra edenda prælum aliquandiu laboraſſet.

Loci itaque ducuntur vel a Grammatica, vel a Logica, vel a Metaphyſica.

Loci Grammatici.

Loci Grammatici ſunt ethymologia, & vocabula ab eadem radice derivata, qnæ Latinis *conjugata*, Græcis παρώνυμα dicuntur.

Argumenta ab etymologia ducimus, cum ex. gr. probamus paucos animum umquam, proprie loquendo, relaxare, quia animum relaxare, eſt eumdem a ſeriis avocare, cum tamen pauci animum ſeriis umquam applicent.

Conjugata itidem argumenta ſuppeditant, ut hic,

Homo ſum, humani nihil a me alienum puto.
Mortali urgemur ab hoſte mortales.
Quid tam dignum miſericordia, quam miſer?
Quid tam indignum miſericordia, quam ſuperbus miſer?

Loci

Loci Logici.

Loci Logici ſunt termini univerſales *Genus*, *Species*, *Differentia*, *Proprium*, & *Accidens*; *Definitio* item, & *Diviſio*. Cum autem hæc ſuperius deducta ſint, opus non eſt, ut hic fuſius tradantur.

Obſervandum tantum eſt, hiſce locis quædam axiomata communia ut plurimum adjungi, quæ e re erit non ignoraſſe; non quod illa utilia ſint, ſed quod communia, & vulgata. Horum aliqua alias aliis terminis allata ſunt, ſed intereſt illa noſcere, prout propriis terminis traduntur.

1. Quod affirmatur, aut negatur de genere, affirmatur, aut negatur de ſpecie. *Quæ in omnes homines cadunt, etiam in potentes cadunt; non poſſunt tamen illi ea ſibi vindicare, quæ ſupra humanum genus ſunt.*

2. Deſtructo genere, deſtruitur ſpecies. *Qui numquam judicat, inique non judicat. Qui tacet, is inſulſe loquax non eſt.*

3. Deſtructis omnibus ſpeciebus, deſtruitur genus. *Formæ, dictæ Subſtantiales (excepta anima rationali) nec corpus ſunt, nec ſpiritus; ergo non ſunt ſubſtantiæ.*

4. Si de re qualibet affirmari, vel negari poſſit differentia totalis, negari, vel affirmari poterit ſpecies. *Extenſio non convenit cogitationi, ergo illa non eſt corpus.*

5. Si de re qualibet affirmari, vel negari poſſit proprium, affirmari, vel negari poterit ſpecies. *Cum impoſſibile ſit cogitationis medietatem imaginari, vel cogitationem ſphæricam, vel quadratam; impoſſibile eſt, ut illa ſit corpus.*

6. Affirmatur, vel negatur definitum, de quo affirmatur, vel negatur definitio. *Pauci inveniuntur juſti, quia pauci ſunt, qui firmam, ſtabilemque voluntatem habent ſuum unicuique reddendi.*

Loci Metaphyſici.

Loci Metaphyſici ſunt termini quidam generales omnibus entibus convenientes, ad quos revocari poſſunt multa argumenta, ut ſunt *Cauſæ*, *Effectus*, *Totum*, *Partes*, *Termini oppoſiti*. Nihil hic utilius, quam generales quaſdam diviſiones cognoſcere, illaſque præcipue, quæ ſunt cauſarum.

Cauſarum in genere definitiones, quæ in Scholis traduntur,

ut

ut hæ, *Cauſa eſt, quæ effectum producit*, vel *per quam aliud eſt*, adeo inconcinnæ ſunt, adeoque difficile eſt diſpicere, quomodo omni cauſarum generi conveniant, ut melius fuerit hanc vocem ab iis non ſegregaſſe, quæ definiri non poſſunt; quum illius idea non minus clara ſit, quam traditæ definitiones.

Attamen cauſarum diviſio in quatuor ſpecies, *finalem* ſcil. *efficientem*, *materialem*, & *formalem*, uſque adeo decantata eſt, ut neceſſe ſit illam non ignorare.

Cauſa finalis eſt, *propter quam*, vel *cujus gratia aliquid fit*.

Sunt quædam cauſæ finales, quæ *primariæ* cenſentur, quæ ſcil. primario ſpectantur; aliæ *ſecundariæ*, quæ nimirum ſecundario conſiderantur.

Id, cujus faciundi, vel habendi cauſa agimus, dicitur *finis, cujus gratia*: ſic ſanitas eſt finis medicinæ; illa enim per hanc procuratur. Is, pro quo operamur eſt *finis cui*: homo hoc modo eſt finis medicinæ; is enim eſt, quem ſanum reddere conamur.

Nihil uſitatius eſt iis, quæ a fine petuntur argumentis, vel ad rei cujuſpiam vitia oſtendenda, ut malam, imperfectamque demonſtramus eam orationem, quæ flexanima non eſt, nec ad fidem faciendam apta; vel ad probandum veriſimile eſſe, hunc vel illum hoc, vel illud feciſſe, aut facturum eſſe, quia illud fini conforme eſt, quem ſibi ſolebat proponere; hinc celebre Judicis cujuſdam Romani dictum, omnium primo examinandum eſſe, *cui bono*, ideſt, quam demum utilitatem ſibi tali facinore comparaſſet; utili namque homines plerumque ducuntur; vel denique ad oſtendendum, in facti ſuſpicionem non debere venire aliquem, cum illud ejus conſiliis, finique propoſito adverſetur.

Aliis modis quampluribus a fine argumentamur, quos intellectus ſolus melius adinveniet: quod etiam de aliis locis dictum eſto.

Cauſa efficiens eſt, quæ aliud producit. Ex hac argumentamur, dum effectum non eſſe oſtendimus, quia nulla idonea illius cauſa poſſit aſſignari; vel effectum eſſe, vel futurum ut ſit, quia omnes illius cauſæ exiſtunt. Si hæ cauſæ ſint neceſſariæ, neceſſaria itidem erit, & argumentatio; ſi vero liberæ, & contingentes, probabiles tantum.

Cauſarum efficientium diverſæ ſpecies ſunt, quarum nomi-

mina utile erit cognoſcere.

Deus Adamum creans, Adami cauſa *totalis* erat, quia nihil aliud cum Deo concurrebat: liberorum autem tantum *partiales* cauſæ ſunt pater, & mater, quia alter alterius indiget opera.

Sol lucis cauſa *propria* eſt: eſt tamen cauſa tantum accidentalis mortis illius, quem nimius æſtus ideo enecat, quod corpore prius eſſet non ſatis valido.

Pater eſt cauſa *proxima* filii,
Avus cauſa *remota*,
Mater *productiva*,
Nutrix *conſervativa*.

Pater eſt cauſa *univoca* filiorum, quia ſunt ejuſdem cum illo naturæ.

Deus eſt cauſa *æquivoca* creaturarum, quia illæ non ſunt ejuſdem cum Deo naturæ.

Artifex eſt cauſa *principalis* artefacti: inſtrumenta vero, quibus utitur, ſunt cauſæ *inſtrumentales*.

Aer eſt cauſa *univerſalis* harmoniæ organorum; peculiaris fiſtularum diſpoſitio, & organiſta ſunt cauſæ *particulares*, univerſalem determinantes.

Sol eſt cauſa *naturalis*.

Homo eſt cauſa *intellectualis* reſpectu eorum, quæ cogitatione efficit.

Ignis, qui urit lignum eſt cauſa *neceſſaria*.

Homo, qui deambulat eſt cauſa *libera*.

Sol cubiculum illuminans eſt cauſa lucis *propria*: feneſtrarum apertio eſt tantum cauſa, ſive *conditio*, *ſine qua non*.

Ignis ædes depopulans eſt cauſa *phyſica* incendii; incendiarius vero cauſa *moralis*.

Ad cauſam etiam efficientem refertur cauſa *exemplaris*, quam quis in opere faciundo ſequitur: qualis eſt minutulus ædium ex charta typus, quem Architectus ſequitur: vel generaliter illud omne, quæ eſt cauſa realitatis objectivæ noſtrarum idearum, aut cujuſque imaginis, ut Ludovicus XIV eſt cauſa exemplaris imaginis ſui ipſius.

Cauſa *materialis* eſt, ex qua res fiunt, ſic aurum eſt materia, ex qua vas aureum fit: quod materiæ convenit, vel non convenit, convenit, vel non convenit iis, quæ ex hac materia componuntur.

Forma eſt, quæ facit rem eſſe id, quod eſt, illamque ab

omni

omni alia diſtinguit, ſive illud ens realiter a materia diſtinctum ſit ex Scolaſticorum ſententia, ſive tantum partium diſpoſitio. Ex hujus formæ cognitione deducenda erit proprietatum explanatio.

Eadem eſt effectuum, quæ cauſarum varietas, cum hæc nomina reciproca ſunt. Ex hoc loco argumenta eruuntur, cum demonſtramus effectum eſſe, quia cauſa eſt; vel probamus, cauſam eſſe bonam, aut malam, quia effectus ſunt boni, aut mali: quod tamen non ſemper verum eſt in cauſis accidentalibus.

Capite de Diviſione ea de toto, & partibus dicta ſunt, quæ ſufficiunt; nec proinde plura neceſſe erit hic adjicere.

Quatuor conſtituuntur terminorum oppoſitorum genera.

Relativi, ut *pater*, & *filius*; *dominus*, & *ſervus*.

Contrarii, ut *frigidum*, & *calidum*; *ſanus*, & *ægrotus*.

Privativi, ut *vita*, & *mors*; *viſus*, & *cæcitas*; *auditus* & *ſurditas*; *ſcientia*, & *ignorantia*.

Contradictorii, qui ſiti ſunt in unico termino, ejuſdemque termini ſimplici negatione, ut *videre*, & *non videre*. Diſcrimen inter haſce ultimas oppoſitiones habetur ex eo, quod termini privativi formam negant de ſubjecto, quod illius formæ capax eſt; cum tamen negativi hanc capacitatem non denotent: hinc lapidem non dicimus cæcum, aut mortuum, cum nec videndi capax ſit, nec vivendi.

Cum hi termini oppununtur, alteris utimur ad alteros negandos. Contradictoriorum proprietas eſt, quod altero ſublato alter ponatur.

Comparationes multiplices ſunt: inſtituitur namque comparatio vel inter æqualia, & inæqualia; vel ſimilia, & diſſimilia. Sic probamus id, quod convenit, aut non convenit æquali, aut ſimili, convenire, aut non convenire alteri, quod illi vel æquale fuerit, vel ſimile.

De inæqualibus probatur negative: ſi id, quod eſt magis probabile non eſt, id quod eſt minus probabile multo minus erit: vel affirmative, ſi minus probabile eſt, multo magis erit, quod eſt magis probabile. Paſſim adhibentur differentiæ, & diſſimilitudines ad ea evertenda, quæ ab aliis per ſimilitudines ſunt ſtabilita. Sic argumentum ductum a ſententia Judicis evertimus, oſtendendo, illam latam in diſpari cauſa.

En craſſa minerva eorum aliqua, quæ de locis traduntur ſunt

ſunt alia, quæ utilius eſt ignorare, quam hac methodo, & modo ſcire. Qui tamen plura cupiunt diſcere, poſſunt Authores conſulere accuratius hanc materiam deducentes. Nemini tamen Author fuero, ut Ariſtotelis Topicorum libros adeat; ſunt enim illi libri maximopere confuſi, & indigeſti. In libro tamen primo Rhetorices ſatis pulchra ſunt, quæ hac de re diſputat, docet nimirum diverſos modos diſpiciendi, quomodo res quæpiam utilis, grata, major, minorve ſit. Certum tamen eſt, nos numquam per hanc ſemitam perventuros ad rerum ſcientiam veram, ſolidamque.

CAPUT XIX.

De diverſis vitioſarum ratiocinationum generibus, quæ Sophiſmata nuncupantur.

QUamvis ex notis legitimarum ratiocinationum regulis vitioſas detegere non ſit difficile; tamen quoniam fugiendorum exempla altius animis inhærent, quam eorum, quæ imitanda ſunt, non inutile erit, malarum ratiocinationum, quæ *Sophiſmata*, ſeu *Paralogiſmos* vocant, fontes, cauſaſque aperire, quo facilius illæ devitari poſſint.

Sophiſmata hæc ad ſeptem, octove capita reducam; cum cætera uſque adeo craſſa ſint, ut non mereantur recenſeri.

I.

Aliud probare, quam quod eſt in queſtione.

Hoc ſophiſma Ariſtoteli dicitur *Ignorantio Elenchi*, ideſt, ignoratio ejus, quod contra adverſarium probandum eſt. Vitium hoc valde familiare eſt in diſputationibus: adeo enim inter diſputandum incaleſcimus, ut ſæpe numero alter alterum non intelligamus. Ex animi perturbatione, ex mala fraude adverſariis ea adfingimus, quæ ſunt ab eorum ſenſu alieniſſima, quo poſſimus illos facilius, plauſibiliuſque conterere; vel iiſdem conſequutiones adſcribimus, quas ab eorum placitis inepte remur deducibiles, quamvis has illi rejiciant, & pernegent. Hæc omnia ad hanc primam ſophiſmatum ſpeciem referri poſſunt, quæ vir probus, cordatuſque impenſiſſima cura devitabit.

Utinam Ariſtoteles, qui ſolicite hujus nos vitii commone-

fecit, in eodem fugiendo fuiſſet non minus ſolicitus. Nam inficias ire non poſſumus, quin ille veterum Philoſophorum quamplures ſententias, quas impugnavit, mala fide protulerit. Parmenidem, & Meliſſum redarguit, quod unum rerum omnium principium ſtatuerent, quaſi illud apud eos eſſet compoſitionis principium, non vero aliud diverſiſſimum Deus ſcil., a quo omnia ortum ducunt.

Veteres accuſat ille, quod nullam inter principia rerum naturalium ſedem *Privationi* aſſignarent, illoſque hac de re exagitat tamquam craſſos, ruſticoſque. Sed quis adeo cæcus, qui non videat illud, quod hic ab eo arcani ad ſua uſque tempora latentis inſtar proponitur, a nemine prorſus potuiſſe ignorari? cum prorſus impoſſibile ſit, ut quis non videat materiam, e qua tabula facta eſt, tabulam non fuiſſe prius, quam facta fuerit tabula.

Verum quidem eſt Veteribus numquam in mentem veniſſe hujus privationis uſum ad explicanda Naturæ principia, qui revera nullus eſt: cum manifeſtiſſimum ſit, non melius cognoſci, quomodo horologium fiat, quia cognovimus materiam, e qua horologium faciendum erat, prius non fuiſſe horologium.

Inique itaque Ariſtoteles exprobat Antiquis rei ignorationem, quæ ignorari non poteſt; inique eoſdem accuſat, quod ad explicandam naturam, eo principio uſi non ſunt, quod nihil omnino explicat. Quinimo illuſi orbis, admiſſi ſophiſmatis, reus ipſe eſt, dum pro ſincera merce, pro inaudito arcano nobis privationis principium obtrudit; quandoquidem hoc illud non eſt, quod quæritur, dum inveſtigandis naturæ principiis operam damus. Pro certiſſimo namque habetur, rem non eſſe, priuſquam ſit facta; ſed inquirimus, a qua cauſa eadem res producatur, & a quibus principiis componatur.

Itaque nuſquam gentium fuit ſtatuarius, qui ut excidendæ ſtatuæ artem doceret, hoc documento (a quo Ariſtoteles jubet, ut naturalium operum explicationem ordiamur) tyronem omnium primo informaret; heus tyro? oportet te in ipſo artis veſtibulo ſcire, ut Mercurius a te fiat, eligendum marmor, quod adhuc Mercurius non eſt.

II.

Id ſupponere, quod eſt in quæſtione.

Hoc Ariſtoteli dicitur *Petitio principii*, quod rectæ rationi adverſari clariſſimum eſt, cum in omni ratiocinatione id, quod probat eo, quod probare intendimus, & clarius, & notius eſſe debeat.

Hoc non obſtante, doctiſſimus Galileus Ariſtotelem hujus ſophiſmatis merito poſtulat, dum is hoc argumento, Terram aſſerit centrum Univerſi occupare:

Gravia ad centrum Univerſi naturaliter feruntur, a quo levia recedunt:
Sed experientia conſtat, gravia ad centrum Terræ ferri, a quo levia recedunt; ergo
Idem eſt centrum Terræ cum centro Univerſi.

Evidens eſt, illum in majori manifeſtam nobis principii petitionem obtrudere. Cernimus equidem, gravia Terræ centrum petere; ſed ubinam Ariſtoteles didicit, eadem ad Univerſi centrum ferri, niſi ſupponat, unum, idemque eſſe Univerſi, & Terræ centrum, quod tamen ipſa concluſio eſt, quæ erat probanda.

Meræ quoque principii petitiones, ſunt argumentorum pars maxima, quæ adhibentur ad imaginarium quoddam genus ſubſtantiarum in naturam introducendum, quas *ſubſtantiales formas* Scholæ vocitant, quaſque corporeas eſſe volunt, quamvis corpora non ſint, quod intellectu ſatis difficile eſt. *Niſi dentur*, inquiunt, *formæ ſubſtantiales*, *nulla erit generatio*: *ſed eſt generatio*; ergo, *& formæ ſubſtantiales*.

Ut oſtendamus hoc argumentum eſſe meram principii petitionem, denudanda tantum eſt, quæ in generationis vocabulo latet, æquivocatio. Si enim per generationem intelligamus naturalem novi totius in natura productionem, qualis eſt pulli ex ovo productio; jure merito hoc ſenſu dicendum eſt, dari generationem: ſed inde inferri non poteſt, formas etiam ſubſtantiales dari; quia partium a Natura profecta diſpoſitio potis eſt hæc nova tota, & hæc nova entia naturalia producere. Sed ſi per generationis vocabulum, ut paſſim ſolet, novæ ſubſtantiæ, quæ nuſquam alias fuerat, formæ ſcilicet ſubſtantialis, productio intelligatur, ipſiſſimum ſupponetur, de quo quæſtio eſt; cum luce clarius ſit, negantem

formas ſubſtantiales non poſſe concedere naturam tales producere. Imo tantum abeſt, ut quis hoc argumento adigatur ad formas ſubſtantiales admittendas, ut etiam ab eodem conclusionem debeat elicere omnino oppoſitam, hoc modo: ſi darentur formæ ſubſtantiales, poterit Natura de novo ſubſtantias producere, quæ antea non erant: ſed Natura tales de novo non producit, talis enim productio creationis quædam ſpecies eſſet; ergo non dantur formæ ſubſtantiales.

En ejuſdem farinæ argumentum aliud: ſi non darentur [ulterius urgent] formæ ſubſtantiales, entia naturalia non eſſent *tota per ſe*, ut loquuntur, ſed entia *per accidens*: ſed ſunt *tota per ſe*; ergo dantur formæ ſubſtantiales.

Rogandi, qui hoc ſyllogiſmo utuntur, ut explicare dignentur, quid ſibi velint illa verba, *tota per ſe*. Si enim ſignificent apud eos (uti revera ſignificant) ens compoſitum ex materia, & forma; eſt manifeſta principii petitio: quoniam idem eſt, ac ſi dicerent: *Si non eſſent formæ ſubſtantiales, entia naturalia non componerentur ex materia, & formis ſubſtantialibus: ſed componuntur ex materia, & formis ſubſtantialibus; ergo ſunt formæ ſubſtantiales.* Si quid aliud per illa verba intelligant, efferant; videbiturque, nihil inde concludi.

Obiter hic aliquantiſper ſubſtitimus, ad eorum propalandam argumentorum imbecillitatem, quibus in Scholis aſtruitur hoc genus ſubſtantiarum, quæ nec ſenſu, nec mente percipiuntur, & de quibus denique nihil aliud ſcitur, niſi quod formæ ſubſtantiales vocitentur. Quamvis enim non illaudato conſilio ab iis, qui eas dari credunt, introductæ fuerint; fundamenta tamen, quibus innituntur, & ideæ, quas de illis tradunt, tenebris involvunt, labefactantque ſolidiſſimas illas, victriceſque rationes, quibus animæ immortalitas demonſtratur; quæque petuntur a diſtinctione mentis, & corporis, & ab illa impoſſibilitate, qua ſcimus, nullam ſubſtantiam, quæ corpus non eſt, poſſe perire per eas, quæ in corpore accidunt mutationes. Harum enim ſubſtantialium formarum opera, nec cogitantes ſubminiſtramus iis, quos nulla movet religio, exempla ſubſtantiarum pereuntium, quæ nec materia proprie ſunt, & quibus in brutis aſſignantur innumeræ cogitationes, id eſt, operationes puræ ſpirituales. Quapropter e re Religionis eſt, ad impiorum convictionem, hoc illis ſubterfugium occludi: occludetur autem, ſi evicerimus, di-

nihil eſſe hiſce perituris ſubſtantiis, quas formas ſubſtantiales dicunt, caſſius, & inanius.

Ad hoc etiam ſophiſma revocari poteſt probatio, quæ quidem elicitur a principio aliquo, quod tunc temporis ſub diſputationem non cadit, ſed tamen quod novimus ab adverſario non minus negari. In parili certitudinis gradu ex. gr. apud Catholicos ſunt hæc duo dogmata: *Omnes fidei articulos non poſſe per ſolam Scripturam probari*; *& de fide eſſe, infantes baptiſmi eſſe capaces*: male itaque adverſus Catholicos aſſereret Anabaptiſta, infantes baptiſmatis capaces perperam ab illis credi; quia altum hac de re in ſacris literis ſilentium eſt: cum hæc probatio ſupponat nihil eſſe de fide, quod non ſit in Scriptura, cum tamen hoc a Catholicis negatur.

Denique ad hoc etiam ſophiſma revocantur rationes illæ, quibus probamus ignotum per æque ignotum, aut ignotius; incertum per æque incertum, aut incertius.

III.

Cauſam aſſignare, quæ cauſa non eſt.

Hoc ſophiſma dicitur *non cauſa pro cauſa*. Eſt valde familiare hominibus, & variis modis in id impingunt. Primo, verarum cauſarum ignoratione. Hinc Phyſici in metum vacui mille eventa retulere, quæ nunc dierum demonſtrative, ingenioſiſſimiſque experimentis comprobantur, nonniſi ab aeris gravitate pendere, uti videre eſt in clariſſimi Paſchalii egregio tractatu, qui nuper prodiit in lucem. Iidem Philoſophi vulgo docent, vas aqua plenum, ſi gelaſcat, rumpi, quia aqua condenſata vacuum relinqueret, quod natura non patitur: & tamen notum eſt, vaſa frangi, quia aqua gelata plus ſpacii occupat, quam fluida; hinc etiam glacies ſupernatat aquæ.

Huc etiam ſpectat, cum cauſæ remotæ, nihilque probantes vocantur ad ea probanda, quæ ſunt ex ſeipſis vel ſatis manifeſta, vel falſa, vel ſaltem dubia. Hoc peccatum peccat Ariſtoteles, dum conatur hoc ratiocinio probare, Mundum eſſe perfectum: *Mundus perfectus eſt, quia continet corpora: corpus perfectum eſt, quia habet tres dimenſiones: tres dimenſiones perfectæ ſunt, quia tria ſunt omnia: tria autem ſunt omnia, quia verbo omnis non utimur, quando res unica eſt, aut binæ, ſed ſolum quando ſunt tres:* hoc pacto pro-

bari poteſt minimam atomum æque perfectam eſſe, ac eſſ univerſus Mundus; cum non minus hæc, quam ille tribus dimenſionibus conſtet: tantum vero abeſt, ut Mundus hinc probetur perfectus, ut e contra verum ſit, corpus quatenus corpus, eſſe eſſentialiter imperfectum, Mundique perfectionem in hoc ſitam, quod creaturas contineat, quæ corpora non ſunt.

Idem Philoſophus probat, tres eſſe motus ſimplices, quia ſunt tres dimenſiones: aſt difficilis eſt a præmiſſis ad concluſionem proſpectus.

Probat etiam Cœlum eſſe inalterabile, & incorruptibile, quia movetur motu circulari; nihil autem contrarium eſt motui circulari. Sed primo palam non eſt, quidnam negotii motuum contrarietas habeat cum corporum corruptione, aut alteratione. Secundo dici multo minus poteſt, cur motus circularis ab oriente in occidentem contrarius non ſit motui circulari ab occidente in orientem.

Secundo, impingimus in hoc genus ſophiſmatis ex ſtolidiſſima vanitate, qua nos noſtræ pudet inſcitiæ, & ignorantiæ: hinc etenim malumus rerum, de quibus conſulimus, imaginarias cauſas effingere, quam fateri verarum nos eſſe ignaros, commentumque plane lepidum eſt, quo ignorantiæ noſtræ confeſſionem devitamus. Propoſitio effectu, cujus ignota cauſa eſt, hanc nobis videmur detexiſſe, cum huic effectui genericum *virtutis*, aut *facultatis* nomen a nobis fuerit annexum; quod tamen non aliam menti ideam imprimit, quam quod hic effectus ab aliqua cauſa ſit, quod quidem nos non latebat, etiam nondum invento illo nomine. Nemo non novit arterias pulſare, ferrum ad vicinum magnetem tendere, ſenam purgare, papavera ſoporem inducere: qui docti haberi non cupiunt, quibus ignorantia propudio non eſt, libere fatentur, tale effectus in rerum natura eſſe, ſed una cauſarum, a quibus fiunt ſe ignaros; cum e contra docti, quos ſuppuderet idem fateri, aliter ſe extricant: pronunciant namque veras ſe cauſas adinveniſſe, in arteriis nempe eſſe virtutem *pulſificam*, in magnete, *magneticam*, in ſena, *purgativam*, in papavere, *ſoporificam*. Idoneum mehercle reſponſum! & quo quivis e Sinenſibus eadem facilitate potuiſſet ſibi eam admirationem eximere, quam allata illuc recens ex Europa horologia incutiebant. Dicere namque poterat ſibi perſpectiſſima eſſe ea omnia, quæ cæteri tantopere demiraban-

bantur, illaque eſſe tantum machinas virtute *indicatrice* præditas, quæ horas demonſtraret, & virtute *ſonorifica*, quæ eaſdem dinumeraret. Nec ſane ille minus hoc pacto in horologiorum ſcientia profeciſſet, quam noſtrates Philoſophi in ſcientia pulſuum arterialium, proprietatumque magnetis, ſenæ, & papaverum.

Alia etiam nomina ſunt, quæ hominis vili admodum pretio reddunt impendio doctos, ut ſunt illa *ſympathiæ*, *antipathiæ*, *occultarumque qualitatum*. Qui tamen illis utuntur, nihil falſi dicerent, modo *virtutis*, *facultatiſque* vocabulis genericam tantum cauſæ notionem ſubjicerent, ſive illa interna ſit, aut externa; ſive diſpoſitiva, aut activa. Certum namque eſt, in magnete diſpoſitionem quamdam eſſe, cujus cauſa ferrum ad illum potius feratur, quam ad alium quemvis lapidem: & præterea unicuique licet hanc diſpoſitionem, in quocumque demum illa conſiſtat, *virtutem magneticam* appellare; ac proinde ſi fallantur, eapropter tantum falluntur, quod ſibi videantur doctiores ob nomen hoc excogitatum; vel etiam, quia neſcio quam imaginariam qualitatem hac voce ſignificatam velint, qua magnes ferrum trahit, quam nec ipſi, nec quivis alius umquam mente percepit.

Jam vero alii ſunt, qui nobis pro veris rerum cauſis, puras obtrudunt chimæras, uti Aſtrologi, qui omnia ad aſtrorum influxum referunt, quique inde deduxerunt, neceſſario eſſe Cœlum aliquod immobile, cæteris, quos mobiles faciunt, altius, quia ſcilicet in variis regionibus, varia naſcuntur.

Non omnis fert omnia tellus:
India mittit ebur; molles ſua thura Sabæi.

Quaſi vero horum cauſæ aliunde peti non poſſent, quam ab influxu Cœli, quod immobile cum ſit, eaſdem terræ partes, iiſdem ſemper aſpectibus ferit.

Horum quoque nonnullus, volens argumentis phyſicis terræ immobilitatem aſtruere, inter præcipuas demonſtrationes hanc plenam myſteriorum rationem habet: ſi Terra Solem circumeat, ſyderum influentiæ oblique ferentur; hincque rerum natura magnopere perturbabitur.

Hæ ſunt illæ ſyderum influentiæ, quibus vulgus territant, ubi cometam contingit apparere, aut magnam eclipſin fieri, qualis illa anni 1664. *Romæ fatalis*, ut eſt in Helvici Chronologia, qua orbi, ſed præcipue Urbi Romæ tumultus, &

turbæ intentabantur: quamvis ratio nulla ſuadeat, cometas eclipſeſque ſuas in terram vires notabiliter exerere; cauſaſve generales, quales illæ ſunt, in hanc telluris partem potius agere, quam in illam, Regibuſve, & Principibus diriora minari, quam proletariis: imo centenos cometas vidimus nullis funeribus, nulla ſtrage infames. Quod ſi aliquando cometas, eclipſeſque excipiant bella, peſtilentiæ, viri cujuſpiam Principis mors; hæc eadem accidunt, cum nulli cometæ, nullæ eclipſes præceſſere. Præterea hæc eventa adeo generalia ſunt, adeoque communia, ut fieri non poſſit, quin ſingulis annis alicubi contingant: adeo ut, qui hariolando pronunciaret, cometam Principi alicui mortem minitari, fidem ſuam non magno exponit periculo.

Periculoſius adhuc agitur, cum hominum ad virtutes, & vitia propenſiones chimæricis hiſce influentiis adſcribuntur; imo & peculiares actiones, & vitæ caſus, idque non ob aliam rationem, quam quod inter millenas prædictiones una, alterave a vero non prorſum abluſerit. Sed ſi quis ad recte rationis, ſanæque mentis amuſſim pronunciare velit, fatebitur quidem, accenſam in puerperæ cubili facem plus operaturam in infantis corpore, quam Saturni aſtrum, ſub quocumque demum aſpectu illud ſit, aut in quacumque conjunctione.

Alii denique ſunt, qui effectuum chimæricorum chimæricas cauſas aſſignant; ut illi, qui ſupponentes naturam a vacuo abhorrere, illudque omni niſu effugere (quod tamen imaginarium eſt; natura enim nihil abhorret, atque omnia, quæ huic horrori aſcribuntur, a ſola aeris gravitate dependent) horroris hujus fictitii cauſas comminiſcuntur magis fictitias. Natura a vacuo abhorret, inquit illorum aliquis, quia continuitate opus habet ad influentias tranſmittendas, qualitateſque propagandas. Mirabilem ſane ſeientiam! quæ per id, quod non eſt, id probat, quod utique non eſt.

Quapropter, ſi de inveſtigandis inſolentium effectuum cauſis agatur, omnium primo examinandum diligenter eſt, an uſpiam ſint tales effectus. Sæpe enim operam inutiliter perdimus in eorum, quæ non ſunt, cauſis venandis: quinimo infinitus quæſtionum numerus eſt, quæ eodem modo ſolvendæ ſunt, quo Plutarchus hanc ſolvit, ſibi a ſemetipſo propoſitam, *Cur* ſcil. *pulli*, *quos lupus inſequutus eſt*, *aliis velociores ſint*. Poſtquam enim dixerat id fortaſſe ex eo eſſe, quod lupus ſegniores aſſequutus fuerit, ac proinde velociores

tan-

tantum evaſerint; vel quod timor pedibus alas addiderat, inſignemque pernicitatem impertierat, quam poſtea retinuerunt; tandem aliam ſolutionem ſubjungit, quæ genuina videtur: *Res*, inquit, *ita fortaſſe ſe non habet*. En methodum, qua philoſophandum eſt de pluribus effectibus, qui Lunæ attribuuntur, quales ſunt, quod creſcente Luna, oſſa medulla oppleantur; decreſcente, depleantur; idem quoque dicendum de aſtacis: nam reſpondendum eſt, hæc omnia falſa eſſe, quemadmodum mihi aſſeverarunt viri ſagaciſſimi, factis experimentis, tum oſſa, tum aſtacos eſſe nunc vacua, nunc plena ad omnem Lunæ phaſim. Veriſimile eſt plurimas eſſe hujuſmodi obſervationes de cædendis ſylvis, de ſerendis, colligendiſque frugibus, de inſitione, de medicamentorum ſumendorum momentis. Spes autem eſt, homines ſenſim ex hac ſervitute emerſuros, quæ tantum invaluit quibuſdam ſuppoſitionibus ſerio ad examen numquam vocatis: quapropter iniqui ſunt, qui exigunt, ut ſimilia, nullo præmiſſo examine, recipiamus, modo unicum experimentum proferant, hiſtoriolamve a neſcio quo conſcriptam.

Ad hoc etiam ſophiſma revocanda eſt vulgaris illa mentis humanæ fallacia: *Poſt hoc, ergo propter hoc*: illud contingit poſt hoc, ergo hoc eſt illius cauſa. Hoc pacto concluſum eſt, ſtellam, Caniculam dictam, vehementiſſimos illos æſtus immittere, qui per dies, qui caniculares dicuntur, regnant: hinc Virgilius de hac ſtella, quæ Latinis Sirius dicitur:

aut Sirius ardor
Ille ſitim, morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine Cœlum.

Cum tam Cl. Gaſſendus optime obſervarit nihil hoc commento eſſe falſi ſimilius: hæc enim ſtella, cum auſtralem habet declinationem, vires ſuas deberet fortius exercere iis in locis, quibus magis foret perpendicularis; nihilominus tamen totos illos dies, quos hic Caniculares appellamus, hyems illic eſt: adeo ut illius regionis incolæ potiori jure arbitraturi ſint, illam ſtellam eſſe frigoris cauſam, quam nos eamdem arbitramur æſtum, ardoreſque immittere.

Im-

IV.

Imperfecta Enumeratio.

Ad nullum ratiocinationis vitium docti procliviores ſunt, in nullum facilius labuntur, quam in hanc imperfectam enumerationem, modorumque, quibus res eſſe, aut effici poſſint, negligens, atque oſcitabundum examen.

Hinc temere concludunt, vel rem non eſſe, quia hoc modo non eſt, quamvis alio eſſe poſſit; vel illam hoc, aut illo modo eſſe, cum inſuper alio, quæ nondum conſiderarunt, eſſe queat.

Hujus vitii exempla ſubminiſtrant argumenta, quibus Cl. Gaſſendus ſtabilivit Philoſophiæ ſuæ principium, *vacuum* nimirum, partibus materiæ interſperſum, quod *diſſeminatum* nuncupavit. Ego vero eo lubentius hæc exempla profero, quo ipſius Gaſſendi magnæ celebritatis viri, multiplicisque rerum curioſarum cognitione, errores, & lapſus, (quos ſparſim videre eſt in vegrandibus illis operum tomis poſt Authoris fatum editis) digniores ſunt, qui noſcantur, & diſcutiantur: cum e contra inutile ſit memoriam onerare erroribus, qui in libris Scriptorum nullius nominis reperiuntur.

Primum argumentum, quo Gaſſendum utitur ad aſtruendum vacuum diſſeminatum, quodque nobis alicubi vendit pro demonſtratione non minus certa, quam ſunt demonſtrationes geometricæ, hujuſmodi eſt.

Si vacuum non eſt, ſi omnia ſunt confertiſſima, & ſtipatiſſima, motus erit impoſſibilis, munduſque proinde grandis moles materiæ rigidæ, inflexibilis, immobilis. Nam ſi omnia plena ſunt, nullum corpus moveri poterit, quin abeat in locum alterius: ſic, ſi corpus A moveatur, debet loco pellere aliud corpus ſaltem ſibi æquale, ſitque illud B; B vero ut moveri poſſit, debet etiam aliud loco depellere. Hoc autem duobus tantum modis fieri poteſt, altero, ſi hæc locorum a motis corporibus occupatio in infinitum abeat, quod ridiculum eſt, & impoſſibile; altero, ſi circularis ſit, ita ut ultimum corpus loco emotum occupet locum ipſius A primo moti.

Hucuſque nullum enumerationis vitium apparet: quinimo abſurdum eſt imaginari, moto uno corpore alia ſucceſſiva ſemetipſa pellentia in infinitum motum iri. Dicimus itaque

cor-

corporum motum eſſe circularem, corpuſque ultimo motum occupare locum A corporis primo moti; ac proinde omnia eſſe corporibus plena: atque hoc illud eſt, quod Cl. Gaſſendus refutare nititur ſequenti argumento. A, primum corpus moveri non poteſt, niſi ultimum X poſſit moveri: X vero moveri non poteſt, nam, ut moveatur, oportet ingredi locum corporis A, qui tamen nondum vacuus eſt; ac proinde cum X moveri non poſſit, neque A movebitur; omnia itaque manebunt immota. Integra vis argumenti innititur huic ſuppoſitioni, quod corpus X, ipſi corpori A immediate contiguum, hoc ſolum caſu moveri poſſit, quo locus ipſius A ſtatuitur vacuus, prius quam X motum ſuum ordiatur; ita ut ante illud inſtans, quo occupat, illum locum, deſignari aliud poſſit, quo fuit vacuus. Sed hæc ſuppoſitio falſa eſt, & imperfecta; quia eſt alius caſus, quo omnino eſt poſſibilis motus ipſius X, nimirum quando eodem inſtanti, quo X ingreditur locum corporis A, A locum illi cedit: & ſic nihil incommodi accidet, ſi A pellat B, B pellat C, atque ita uſque ad X, quod eodem momento ingredietur locum ab A derelictum; atque hoc pacto motus erit, & non erit vacuum.

Jam vero hunc caſum poſſibilem eſſe, id eſt poſſe corpus occupare locum alterius corporis eodem inſtanti, quo ab illo deſeritur, illud eſt, quod concedi debet in quacumque hypotheſi, modo aliqua admittatur materia continua. Ex. ca. duas in baculo ſtatuamus partes ſibi immediate contiguas; evidens eſt, moto baculo, eodem momento, quo locus a prima parte deſeritur, a ſecunda occupari, nullumque eſſe inſtans, in quo licet dicere, ſpacium primæ partis vacuum eſſe, nec a ſecunda impleri. Hoc autem evidentius eſt in circulo ferreo circa centrum acto; in illo enim unaquæque pars occupat ſpacium præcedentis eodem inſtanti, quo ab illa deſeritur, ita ut nihil hic neceſſe ſit vacuum comminiſci. Jam vero ſi hoc in circulo ferreo factu poſſibile ſit, quidni etiam poſſibile erit in circulo partim ligneo, partim aereo? quidni corpore A, quod ligneum ſupponitur, corpus B, quod eſt aereum, pellente, poterit B, aliud loco pellere, idque uſque ad X. quod locum ipſius A eodem inſtanti, quo deſeritur, ingredietur?

Palam itaque eſt, Gaſſendum in eo fuiſse hallucinatum quod crediderit neceſſe eſſe, ad hoc ut corpus locum alterius corporis occupet, illum locum debere eſſe in inſtanti priori vacuum, & quod non conſiderarit ad hoc ſufficere, ſi eodem inſtanti locus deſeratur.

Reli-

Reliqua, quæ in eamdem rem affert argumenta, e quibus ſdam experimentis ducuntur, quibus optime probat, aerem nonnumquam comprimi, novumque aerem poſſe in eum locum protrudi, qui prius plenus videbatur, uti conſtant in bombardis pneumaticis, piliſque luſoriis grandioribus, quas Galli *Balons* vocant.

Ex his itaque experimentis argumentatur in hunc modum. Si ſpacium A oppletum aere poteſt novam aeris quantitatem per compreſſionem admittere, neceſſe eſt, ut hic aer recens ſubingreſſus in loco a priori aere oppleto collocetur vel per penetrationem, quod eſt impoſſibile; vel aer occluſus in A illum locum omnino non complebat, ſed interſperſa habebat ſpaciola vacua, in quæ hic novus aer reciperetur: & hæc, inquit, ſecunda hyphoteſis probat intentum, nimirum, eſſe inter partes materiæ, ſpaciola vacua, quæ novam materiam ſubingredientem recipiant. Aſt impendio mirandum eſt, eximium Gaſſendum non animadvertiſſe malam ſe enumerationem feciſſe, eſſeque præter hypotheſim penetrationis, quam jure merito naturaliter impoſſibilem autumat, & illam alteram vacuorum diſſeminatorum, tertiam, de qua nihil dicit, & cujus poſſibilitas nervos argumento Gaſſendiano præſcindit. Nam ſupponi poteſt inter craſſiores aeris particulas materia quædam rarior, & ſubtilior, & quæ, cum egredi valeat, & aufugere per poros, meatuſque, quibus omnia corpora pervia ſunt, efficere poteſt, ut ſpacium, quod prius omnino videbatur oppletum, novum poſſit aerem recipere; quia materia hæc ſubtilis per intruſi aeris partes propulſa e poris, locum novo venienti cedit.

Quinimo Gaſſendus omnino tenebatur hanc hypotheſim refutare, quia ſubtilem materiam, quæ corpora penetrat, poroſque permeat, admittit ipſe: cum frigus, & calor ex ipſius ſententia ſint quædam corpuſcula ſeſe in noſtros poros inſinuantia: idem etiam ſentit de lumine. Præterea agnoſcit in celebri experimento, quod hydrargyrum ſuſpenſum in tubulo exhibet ad altitudinem duorum pedum, & unius digiti cum ſemiſſe, ubi tubulus hac altitudine longior eſt, ſpaciumque relinquitur, quod apparet vacuum, & quod pro cerro nulla ſenſibili materia repletur; agnoſcit, inquam, illud ſpacium non poſſe ullo modo dici prorſus vacuum, cum a luce, quæ illi corpus eſt, permeetur.

Ac proinde, ſi ſpaciola illa, quæ ipſe vacua ſtatuit, hæc

ſub-

ſubtilis materia oppleat, non minus ſpacium novis ſubingredientibus concedet, quam ſi omnino inania eſſent.

V.

De re pronunciare ex eo, quod illi tantum convenit per accidens.

Hoc ſophiſma in Scholis dicitur *Fallacia accidentis*: fit autem, cum ex eo, quod verum tantum eſt per accidens, deducitur concluſio abſoluta, ſimp'ex, & ſine reſtrictione. Hinc tot adverſus antimonium clamores, quia cum male adhibetur, malos effectus habet: hinc Eloquentiæ omnia mala aſcribuntur, quæ a malo illius uſu proveniunt, uti & Medicinæ Medicaſtrorum errores.

Hinc ſæculi hujus Hæretici non ſatis perſpicacibus perſuaſere, pro diaboli commentis habendas eſſe Sanctorum invocationem, Reliquiarum venerationem, Orationeſque pro defunctis; quia aliqui abuſus, ſuperſtitioneſque non nihil in has ſacroſanctas, & ab omni antiquitate confirmatas praxes irrepſere: quaſi rebus optimis malus uſus malitiam poſſet affricare.

In hoc etiam vitium labimur, cum ſimplices rerum occaſiones, nobis verarum cauſarum loco ſunt. Sic perperam Religioni Chriſtianæ imputaretur tot millium ſtrages, qui maluerunt ſanguinem profundere, quam Chriſtum Dominum negare. Non Religioni Chriſtianæ, non Martyrum conſtantiæ adſcribendæ hæ cædes, ſed Ethnicorum iniquitati, & immanitati.

Sophiſmatis huius notabile extat exemplum in deridicula illa ratiocinatione, qua Epicurei concludebant, Deos debere eſſe hominiformes, quia ſolus homo rationis uſu præditus eſt. *Dii*, ajebant, *ſunt beatiſſimi: beatitudo abſque virtute non eſt; nec virtus ſine ratione: ratio autem nullibi reperitur, niſi in eo, quod habet humanam formam; fatendum itaque eſt, Deos illam habere*. Sed prorſus illi cæci erant, qui non videbant, quamvis in homine ſubſtantia cogitans, & diſcurrens ſit corpori humano conjuncta, hominem tamen non habere ex figura humana, quod cogitet, vel diſcurrat: cum ridiculum ſit imaginari, cogitationem, rationemve pendere ex eo, quod quis naſum, genas, os, duo brachia, totidemque pedes, & manus habeat: ac proinde ſophiſmate prorſus puerili conclu-

cludebant hi Philoſophi, ſub humana tantum forma rationem inveniri, quia per accidens in homine illi formæ adjuncta eſt.

VI.

Argumentari a ſenſu diviſo ad ſenſum compoſitum, vel a ſenſu compoſito ad ſenſum diviſum.

Horum ſophiſmatum alterum dicitur *Fallacia compoſitionis*; alterum, *Fallacia diviſionis*: utrumque exemplis innoteſcet clarius.

Chriſtus Dominus de patratis a ſe miraculis in Evangelio loquens, ait: *Cæcos videre, claudos ambulare, ſurdos audire*, quod tamen verum tantum eſt, ſi hæc ſumantur diviſim non conjunctim, id eſt, in ſenſu diviſo non compoſito. Nam cæci non videbant, quamdiu cæci erant; nec ſurdi, quamdiu ſurdi audiebant; ſed illi, qui aliquando cæci fuere, ſed poſtea non erant, videbant, & ſimiliter de ſurdis.

In eodem ſenſu Deus in ſacris literis dicitur impios juſtificare: non quod illos habeat pro juſtis, qui impii ſunt adhuc; ſed quod gratia ſua eos reddat juſtos, qui prius impii fuere.

E contra ſunt quædam propoſitiones, quæ veræ non ſunt, niſi in ſenſu huic oppoſito, qui ſenſus compoſitus dicitur. D. Paulus ait, maledicos, fornicatores, avaros non intrare in regnum Cœlorum; non autem ideo aſſerit, neminem, qui in his peccatis fuit, ſalvandum; ſed tantum eos, qui in iiſdem permanebunt, nec ſeſe ad Deum convertent, regni Cœlorum participes non fore.

Palam itaque eſt, ab uno ſenſu ad alium tranſiri non poſſe ſine ſophiſmate, eoſque, ex. ca. male diſcurrere, qui ſibi in peccatis permanentibus Cœlum ſpondent, quia JESUS CHRISTUS venit peccatores ſalvos facere, & quia in Evangelio dicit, mulieres peccatrices Phariſæos præceſſuras in regno Cœlorum; quia non venit peccatores ſalvos facere, quamdiu peccatores manent, ſed docere modum, quo deſinant eſſe peccatores.

VII.

Argumentari ab eo, quod eſt verum ſecundum quid, ad id, quod eſt verum ſimpliciter.

Hoc in Scholis ſophiſma dicitur, *a dicto ſecundum quid ad*

id dictum ſimpliciter. En exempla. Epicurei probant, Deos inſuper habere formam humanam, quia hac nulla alia pulchrior; quicquid autem pulchrum Diis debet competere. Sed hæc ineptiſſima ratiocinatio eſt, quia ſimpliciter, & abſolute forma humana pulchra non eſt, ſed tantum reſpectu corporum: cum itaque illa perfectio ſit ſecundum quid, non ſimpliciter, non proinde ſequitur debere illam Deo competere, quia omnes perfectiones in Deo inveniuntur; cum tantum perfectiones ſimpliciter tales, id eſt, quæ nullam imperfectionem admixtam habent, Deo competant.

Extat etiam in Cicerone libro 3. de natura Deorum ridendum Cottæ argumentum adverſus Dei exiſtentiam, quod ad hoc ſophiſma revocari poteſt. *Qualem autem Deum*, inquit, *intelligere nos poſſumus nulla virtute præditum? quid enim? prudentiam ne Deo tribuemus, quæ conſtat ex ſcientia rerum bonarum, & malarum, & nec bonarum, nec malarum? cui mali nihil eſt, nec eſſe poteſt, quid huic opus eſt delectu bonorum, & malorum? quid autem? ratione? quid? intelligentia, quibus utimur ad eam rem, ut apertis obſcura aſſequamur? at obſcurum Deo nihil poteſt eſſe. Nam juſtitia, quæ ſuum cuique tribuit, quid pertinet ad Deos? hominum enim ſocietas, & communitas, ut vos dicitis, juſtitiam procreavit. Temperantia autem conſtat ex prætermittendis voluptatibus corporis; cui ſi locus in Cœlo eſt, eſt etiam voluptatibus. Nam fortis Deus intelligi qui poteſt? in dolore, in labore, an in periculo? quorum Deum nihil attingit. Nec ratione igitur utentem, nec virtute ulla præditum Deum intelligere qui poſſumus?*

Nihil poteſt concipi hac ratiocinatione abſurdius: parili enim diſcurſu quivis ex pago ruſticus, cui numquam aliæ conſpectæ ædes, quam quæ culmo tegerentur, ſi audiret in urbibus ædes culmo tectas nullas eſſe; inferret, nullas in urbibus omnino ædes eſſe; miſeroſque illarum incolas, quippe omnibus aeris tempeſtatibus expoſitos. Non abſimilis Cottæ, ve potius Ciceronis ratiocinatio: nullæ virtutes Deo congruunt illis ſimiles, qnibus homines præditi ſunt; ergo nulla omnino virtus Deo convenit. Præterea affatim mirandum eſt, eum exinde tantum inferre, nullum Deo virtutem competere, quod illa, quæ humanas virtutes ſequitur imperfectio, Deo non competat; adeo ut illi probationis loco ſit, Deum intelligentia, ſcientiaque deſtitui, quia illi omnia no-

ta

ta ſunt, id eſt, Deum nihil videre, quia omnia pervidet; nihil poſſe, quia omnia poteſt, uullo bono ſtui, quia omnia bona poſſidet.

VIII.

Verborum ambiguitate abuti, quod pluribus modis fieri poteſt.

Ad hoc genus ſophiſmatis referri poſſunt omnes illi ſyllogiſmi, in quibus quatuor inveniuntur termini; ſive quia medius ſumatur bis particulariter; ſive quia in prima propoſitione idem illius ſenſus non ſit, qui in ſecunda; ſive denique quia termini concluſionis eumdem ſenſum non habent in præmiſſis, quam in concluſione. Non enim ambiguitatis vocabulum ad ea tantum nomina reſtringimus, quæ craſse æquivoca ſunt; talia enim raro fallunt: ſed hic illud omne comprehendimus, quod quovis modo verborum ſenſum poteſt immutare, præſertim cum illa mutatio facile nequeat percipi, quia diverſæ res per eamdem vocem ſignificatæ pro eadem ſumuntur. Huc faciunt, quæ circa finem partis primæ dicta ſunt, ubi etiam actum de modo tollendæ confuſionis, quæ ex verborum ambiguitate oritur, ea adeo diſtincte definiendo, ut fallere nullo pacto poſſint.

Mihi ſufficiet quædam exempla proferre hujus ambiguitatis, quæ viris etiam ſagacibus poteſt imponere. Talis invenitur in illis vocibus, quæ aliquod totum ſignificant, quod vel collective pro omnibus junctim partibus, vel diſtributive pro iiſdem ſeorſim ſumptis accipi poteſt. Hinc diluitur ſophiſma illud, quo Stoici probabant, Mundum animal eſſe ratione præditum: *Quia, quod eſt ratione præditum, præſtantius eſt eo, quod ratione deſtituitur: ſed nihil*, ajebant, *eſt Mundo præſtantius, ergo Mundus ratione præditus eſt*. Hujus ſyllogiſmi minor falſa eſt, quia Mundo illud tribuebant, quod Deo ſoli convenit, nimirum talem eſſe, quo nihil perfectius, meliuſve poteſt cogitari. Sed ſi de Creaturis ſermo tantum ſit, nihil dici quit Mundo perfectius, ſi collective ſumatur pro univerſitate rerum a Deo creatarum: ſed hinc inferri tantum poteſt, Mundum ratione præditum eſſe ſecundum ſui partes, Angelos nimirum, & Homines; non vero Mundum conjunctim animal eſſe rationis uſu donatum.

Per-

Perperam etiam diſcurreret, qui in hunc modum argumentaretur: *Homo cogitat: ſed homo conſtat mente, & corpore; ergo mens, & corpus cogitant*. Nam homo cogitans dici poterit ex eo, quod altera ejus pars cogitet; ex quo nullatenus ſequitur alteram cogitare.

I X.

Ex inductione vitioſa concluſionem univerſalem inferre.

Inductio fit, cum ex rerum particularium notitia deducimur in cognitionem veritatis genericæ. Sic experti, plura maria ſalſa eſſe, plura flumina dulcia; inferimus generaliter, aquas marinas ſalſas eſſe, fluviales dulces: cum variis experimentis conſtet, aurũ in igne nõ conſumi, concludimus tandumdem de omni auro verum eſſe: & cum nuſquam gens aliqua reperta eſt, quæ non loquatur; concludimus, omnes homines loqui, id eſt, uti certis ſonis ad animi ſenſa propalanda.

Imo ab inductione ortum habent notitiæ noſtræ; quia particularia prius nobis ſeſe offerunt, quam univerſalia; quamvis noſtea univerſalibus utamur ad ſingularia cognoſcenda.

Verum nihilominus eſt, numquam per inductionem comparari ſcientiam perfectam, uti alias commonſtrabitur: quandoquidem ſingularia occaſionem ſolum menti præbent, majori attentione inſitas a natura ideas conſiderandi, ſecundum quas deinceps de univerſalibus pronunciamus. Ex. ca. numquam fortaſſe animum applicuiſſem ad trianguli naturam conſiderandam, ſi viſum alicubi triangulum de triangulo cogitandi anſam non obtuliſſet; non tamen ex particulari omnium triangulorum examine generaliter, & demonſtrative infero de omnibus triangulis, ſpacium ab illis comprehenſum æquale eſſe rectangulo ex integra baſi, & media alitudine, (hoc enim examen impoſſibile foret) ſed ex ſola conſideratione ejus, quod eſt in idea trianguli, quam menti meæ a natura inſitam comperio.

Quicquid demum ſit, cum hanc materiam alias reſumendam ſeponam, hic ſufficiat dixiſſe, inductiones vitoſas, ideſt, mutilas, non integras, ſæpe errorum cauſas eſſe. Hujus rei unicum protuliſſe memorabile exemplum, ſat erit.

Philoſophi, quot quot fuere, hucuſq; pro re certiſſima, & indubia arbitrati ſunt, embolum e ſiphone probe obturato nulla vi extrahi poſſe, ſiphone incolumi, & integro; aquamque

in machinis cteſibianis, (quas *pompas aſpirantes* vocant) ad quamvis altitudinem aſcenſuram. Hujus autem opinionis firmitas derivabatur ex inductione, qua factis innumeris experimentis, rem ita ſe habere certiſſime ſibi videbantur comperiſſe. Cum tamen utrumqne falſum ſit: nuperis enim experimentis compertum eſt, embolum e ſiphone optime obturato extrahi poſſe, ſi vis adhibeatur æqualis gravitati cylindri aquei alti triginta & tres pedes, ejuſdemque cum ſiphone craſſitiei; aquamque non aſcendere in *pompis aſpirantibus* altius quam triginta duos, aut triginta tres pedes.

CAPUT XX.

De vitioſis Ratiociniis in vita civili, ſermonibuſque communibus

EN exempla quædam vitioſarum argumentationum, in ſcientiis ut plurimum contingentium: attamen cum primarius rationis uſus in ſcientiis conquirendis, quæ ad vitam bene inſtituendam parum conducunt, & in quibus tanti non eſt errare, aut decipi, ſitus non ſit; longe utilius erit, ea generatim omnia pernoſcere, quæ homines præjudiciis occæcant in rebus cœteris, iiſque præcipue, quæ ad mores ſpectant, quæ ad civilem ſocietatem faciunt, & quæ præterea communi ſermoni, colloquiiſque materiam ſubminiſtrant. Sed cum huic rei adamuſſim perficiendæ ſeorſim inſtituenda eſſet tractatio, integram Ethicam complectens, hic ſufficiet ea generatim attingere, quæ homines præjudiciis maxime obviis involvunt.

Hic autem non immorabimur falſis judiciis a malis ratiocinationibus ſegregandis, junctimque inquiſitum ibimus in utrorumque cauſas, tum quia præjudicia malas ratiocinationes progignunt, quarum poſt ſe neceſſe eſt, ut longam catenam trahant; tum quia revera ſemper implicita, & latens ratiocinatio deprehenditur in eo, quod nobis ſimplex judicium videtur, cum ſemper aliquid ſit, cui tamquam principio hoc judicium innititur. Ex. gr. baculum in aqua curvum, quia talis nobis apparet, dicimus; hoc judicium innititur generali huic, ſed falſæ propoſitioni, illud ſcil., quod ſenſibus noſtris curvum videtur, revera curvum eſſe; atque adeo ratiocinationem includit, ſed involutam, & latentem. Generales itaque errorum cauſæ, facto examine, videntur poſſe ad duas principales

revo-

evocari; alteram internam, quæ eſt voluntatis inordinatio, pſa judicia pervertens, & diſtorquens; externam alteram, pſis in rebus ſitam, de quibus judicamus, & quæ nobis falſis uis imaginibus imponunt, atque illudunt. Quamvis autem æ cauſæ ſimul fere ſemper inveniantur, ſunt tamen quidam rrores, in quibus altera eſt manifeſtior altera; ac proindè llas ſeorſim diſcutiemus.

I.

De Sophiſmatis philautiæ, utilitatis, & affectus.

Si accuratius diſpiciamus quidnam in cauſa ſit, cur homines huic opinioni potius, quam alteri fidem, & aſſenſum oppignorent, reperies, eos non a rationum momentis, peritiorique veritatis inſpectione, ſed a *philautia*, *utilitate*, & *affectibus* inclinari, atque ſeduci. Hæc illa ſunt, quæ ſtateræ, vel, ſi mavultis, judicii æquilibrium doloſe immutant, & ex quorum præſcripto de pleriſque judicamus: hæc illa ſunt, quæ in ſententia ferenda primo conſulimus, & quæ latam jubent eſſe quam ratiſſimam: de rebus ipſis ex rebus neutiquam judicamus, ſed ex eo, quod reſpectu noſtri ſunt; nobis namque unum, idemque ſunt verum, & utile.

Nec alia quærenda ad dictis fidem faciendam, quam quæ quotidiana ſunt; quippe quæ alicubi dubia, vel etiam falſa creduntur, alibi pro certiſſimis habentur ab integra natione, ab omnibus hujus profeſſionis, vel inſtituti. Cum enim fieri nequeat, ut quod in Hiſpania verum eſt, ſit falſum in Galliis, omniumque Hiſpanorum ingenia adeo ſint ab omnium Gallorum ingeniis diverſa, ut quod his omnibus ex ſolius rationis præſcripto judicantibus videtur verum, illis ex adverſo omnibus, eadem regula utentibus, falſum appareat; certo certius eſt, hanc judiciorum varietatem non aliunde proficiſci, quam ex eo, quod hi verum pronuncient, quod ipſis commodum eſt, & utile; illi ob contrariam rationem idem proclament erroneum, & falſum.

Quid tamen abs ratione alienius, quam ex utilitatis amuſſi de veritate judicare? Quicquid illa efficere poteſt, eſt, quod nos ducat, ut accuratiori ſtudio eas rationes penſitemus, quæ poſſunt ejus rei, quam veram optamus, veritatem nobis detegere: ſed unica veritas, quæ in ipſis rebus, a noſtris cupiditatibus independens inveniri debet, quæ noſtrum debet aſſen-

ſum exigere. Hujus regionis ſum, ergo mihi firmiter credendum, hunc Apoſtolum hic Evangelium prædicaſſe: huic ordini nomen dedi, ergo pro legitimo habendum hoc privilegium. Nihil hic ponderis, nihil hic rationis apparet. Cujuſcumque regionis es, cujuſcumque ordinis, ea tantum tibi credenda ſunt, quæ vera, & quæ crederes, etiamſi eſſes alterius nationis, ordinis, vel inſtituti.

I I.

Sed hæc fallacia magis eluceſcit, cum ipſi tantum animi affectus variantur. Nam quamvis cætera omnia in eodem ſtatu maneant, ii tamen, qui novis irritantur affectibus, autumant, mutationem, quæ in ſolis cupiditatibus accidit, omnia ad illa ſpectantia immutaſſe. Quot enim videmus, qui nullas dotes naturales, acquiſitaſve agnoſcunt in iis, quos oderint, quoſve diverſa a ſe ſentiētes, ſuiſque cupiditatibus, aut commodis repererint contrarios? Hoc ſatis eſt, ut illico pro temerariis, ſuperbis, perfidis, ſine honore, & ſine Religione traducantur. Nec ſane amores, cupiditateſque odio, & malevolentia æquiores ſunt, aut moderatiores: ſi quem amaverint, is vitæ integer erit, & ſceleris purus: quicquid deſiderant, id æquum eſt, & factu facile; quicquid averſantur, id iniquum, & impoſſibile: quamvis aliam horum judiciorum rationem reddere non valeant, quam ipſas cupiditates, quibus abripiuntur.

Adeo ut, quamvis hæc formalis ratiocinatio in mente non fiat: *amo hunc, ergo eſt hominum optimus*; *illum odi, ergo eſt peſſimus*; fit tamen clam aliqualiter interius in corde: adeo ut hæ aberrationes poterunt dici ſophiſmata, & deceptiones cordis; quorum hæc eſt indoles, ut affectus noſtros in ipſa affectuum objecta transferant, efficiantque ut talia judicamus, qualia illa eſſe aut volumus, aut deſideramus. Quod tamen eſt a ratione quam alieniſſimum, cum deſideria, & cupiditates noſtræ nihil eorum, quæ extra nos ſunt, poſſint immutare; ſoluſque Deus Opt. Max. ſit, cujus voluntas ita efficax eſt, ut res ipſæ id ſint, quod eas eſſe voluerit.

I I I.

Ad hanc Philautiæ illuſionem revocari poterit illorum error, qui de omnibus decernunt ex hoc generaliſſimo, & maxime commodo principio, *rationem ſcil. a ſe ſtare, ſibi ipſam veritatem perſpectam eſſe*. Hinc arduum non eſt concludere, con-

tra-

traria ſentientes decipi; nec immerito, ipſa etenim illatio neceſſario ſequitur.

Horum error non aliunde proficiſcitur, quam ex nimis honorifica de ſe, & ingenii ſui præconcepta opinione, quæ ipſis ſuadet, omnes ipſorum cogitationes, omnes ſententias eſſe tam claras, tamque evidentes, ut illas propoſuiſſe ad aſſenſum, & fidem a quovis extorquendam ſufficiat. Hinc parum ſolliciti ſunt de ſententia propriis rationibus probanda: hinc aliorum in oppoſitum rationes negligunt: omnia cupiunt authoritate ſtabilire, quia numquam ſuam authoritatem a ratione diſtinxerunt: qui aliter ſentiunt pro temerariis habent; nequaquam conſiderantes, ſi alii aliter ſentiant, ſe etiam ab aliis diſſentire; immeritoque ſupponi rationem a nobis eſſe, cum de iis convincendis agitur, qui nobiſcum ideo non ſentiunt, quod perſuaſum habeant, nos rationem non eſſe aſſequutos.

IV.

Alii ſunt, qui non alia ad quaſdam opiniones evertendas ratione utuntur, quam hac, quæ plane lepida eſt: *ſi id eſſet verum, ego non eſſem vir doctus: ſed ſum vir doctus; ergo id non eſt verum*. Ob hanc præcipue rationem tandiu neglecta ſunt tot utiliſſima in Medicina medicamenta, tot certiſſima experimenta rejecta, quia ſcil. qui illa neſcivere, concipiebant, tamdiu ſe fuiſſe in erroribus verſatos. Quid? ſi ſanguis, inquiunt, perenni circuitu corpus circumeat; ſi alimentum feratur ad jecur per venas meſaraicas; ſi arteria venoſa ſanguinem convehat ad cor; ſi idem ſanguis per venam cavam deſcendentem aſcendat; ſi natura vacuum non horreat; ſi aer gravitet, deorſumque feratur, pulcherrimarum in Anatomia, & Phyſica veritatum hucuſque ignarus ego fuerim; potius hæc omnia falſa ſunto. Ad hanc vero animi ægritudinem curandam docendi ſolummodo ſunt, rem tanti non eſſe errare, & decipi, poſſeque ipſos aliarum rerum ſcientia eminere, licet illas ignorent, quæ nuper fuerunt adinventæ, & detectæ.

V.

Familiarius nihil eſt, quam audire homines eadem ſibi mutuo opprobrantes, ſe mutuo, ubi opinionum diſſenſio eſt, opinatores, cavillatores, cupiditatum mancipia vocantes: vix

binos repereris cauſidicos, qui ſibimet ipſis procraſtinatas lites, veritatemque ſubdole occultatã nõ obiiciant; adeo ut & qui recte, & qui perperam ſentiunt, eadem loquantur, de iiſdē querantur, atque eoſdem ſibi mutuo errores, & vitia affingant: quo tamen vix eſt majus inter homines malum; hinc veritas, & error, juſtitia, & injuſtitia tantis involvuntur tenebris, ut vulgus iis diſpellendis impar ſit; hinc alii ſortito ſine ullo examine diſſidentium partium alteri ſe addicunt; hinc utraſque alii condemnant, tamquam ex æquo reas.

Omnis hæc opinionum veſana diſſenſio ex eadem animi ægritudine naſcitur, qua unuſquiſque ſibi perſuadet, ſe cum ratione ſentire. Ex hoc namque principio facili negotio deducitur, cæteros mortales nobis contrarios, inconſultos opinatores eſſe: opinator etenim eſt, qui veritati non cedit.

Quamvis autem verum ſit, odium, oſcitantiam, cavillandi libidinem, quæ inique obiiciuntur ab iis, qui in errore ſunt, jure merito ab aliis obiici poſſint, apud quos eſt veritas; quia tamen veritas præſumitur apud eos non diverſari, qui talia exprobrant; viri prudentes, ac moderati materiam dubiam, controverſamque tractantes, omnino ab illorum uſu abſtinebunt, quamdiu veritas, æquitaſque cauſæ, quam defendunt, abunde non fuerint demonſtratæ. Numquam igitur adverſarios pro opinatoribus, temerariis, ſenſuſque communis expertibus traducent, priuſquam hoc optime fuerit comprobatum; numquam dicent, niſi hoc prius oſtenderint, eos abſurdas, intolerabileſque ineptias effutire, cum tantumdem dici ex altera parte poſſit, ſine ullo utrimque fructu: ſed potius hanc æquiſſimam D. Auguſtini regulam amplectentur: *Omittamus iſta communia, quæ dici ex utraque parte poſſunt, licet vere dici ex utraque parte non poſſint*; & ipſis ſufficiet, veritatem iis armis propugnare, quæ veritatis propria ſunt, quæ a mendacio tractari non poſſunt, quæ ſunt claræ, ſolidæque rationes.

VI.

Hominibus a natura comparatum eſt, non tantum ut ſeipſos ament, ſed ſint etiam erga cæteros ſuſpicaces, invidi, maligni, & nonniſi gravate ferunt alios ſibi præponi, quia omnibus cupiunt præeſſe: & cum veritatem inveniſſe, & novam aliquam lucem mundo oſtendiſſe, honori detur, hunc occulte cupiunt ſubripere; atque hinc aliorum dogmata ſine

ulla

illa rationis umbra impugnant, inventaque extenuant.

Itaque quemadmodum, amore proprio dictante, hanc deridiculam rationem facimus: *Hæc ſententia a me fuit excogitata; eſt propria mei ordinis; eſtque utilis rebus meis; ergo eſt vera*, ita, malignitate naturali ſuggerente, hanc aliam non minus abſurdam ſtruimus: *Hoc ego non dixi; ergo eſt falſum; hunc ego librum non ſcripſi; ergo malus eſt, & ineptus.*

Hinc ortum ducit ille contradictionis ſpiritus inter homines adeo familiaris, quo ſuadente, dum aliena aut legunt, aut audiunt, iis leviter, & perfunctorie, quæ ad illa ſtabilienda adducuntur, prælibatis, toti ſe conferunt ad ea rimanda, quæ in oppoſitum dici poſſunt. Semper in procinctu adverſus veritatem ſtant, de qua propulſanda, atque obſcuranda ſolum cogitant; quod ipſis ferme ſemper ſuccedit ex voto, cum humana mens inexhauſta abyſſus ſit falſarum rationum.

Cum dominatur hoc vitium uſque ad exceſſum, præcipuum ſciolorum, (quos Galli *pedants* vocant) indicium eſt, qui gloriæ ducunt de rebus minimis altercari, omnibuſque ſordide, & maligne contradicere. Sed ſæpe occultius eſt hoc vitium, quam ut percipiatur; affirmarique poteſt, quod nemo prorſus illo careat, cum ab amore proprio enaſcatur, qui numquam in homine intermoritur.

Invidæ hujus, & malignantis affectionis, ipſa cordis humani penetralia obſidentis, cognitio graviſſimam hanc, (quam ſervare oportet, ne eos, quibuſcum loquimur, præcipites agamus in errores, aut a veritate, quam inculcamus, abalienemus) regulam nos docet, nimirum, quam fieri poteſt minime eorum eſſe irritandam invidiam, exarcebandas ſuſpiciones, injectis ſermonibus aut de ſe, aut de rebus aliis, quæ hos poſſunt affectus expergefacere.

Cum enim homines ſeipſos ferme ſolos ament, ægerrime ferunt alios ſibi præponi, aut honore affici. Odioſum enim, & ingratum eſt quicquid ſibi non vendicant; atque frequenter ab odio virorum ad opinionum, rationumque odium tranſvolant: quapropter prudentes quantum poſſunt, quibus cæteros antecellunt, dotes occultant, e conſpectu ſe ſurripiunt, plauſumque fugiunt, malunt latere inter turbas, quo ſolam, nudamque veritatem in ſcriptis propinent.

Felicis memoriæ Cl. Paſchalius, quo non alius umquam fuit veræ, ſolidæque Rhetorices ſcientior, eo uſque hanc regulam extendebat, ut affirmaret, ſapientem debere etiam a

ſe nominando abſtinere, nec uti illo pronomine, *ego*. Hac enim in parte ſolitus erat dicere, pietatem Chriſtianam illud humanum, *ego*, annihilaſſe, quod hominum urbanitas tantum occulerat. Non tamen ſtrictim ad literam intelligenda eſt hæc regula; aliquando enim non ſine inutili cruciatu vitari poteſt ſui ipſius mentio: ipſam tamen regulam ante oculos poſitam ſemper habere non abs re erit, quo peſſimam quorumdam conſuetudinem facilius devitemus, qui de ſeipſis tantum loquuntur, ſeipſos tantum laudant, ac citant, cum tamen de illorum ſenſu, & opinione quæſtio non ſit. Hinc ſuſpicantur auditores, tam crebram ſui ipſorum mentionem a ſecreta delectatione proficiſci, qua erga hoc amoris ſui objectum tam ſæpe feruntur; ac proinde naturali quadam neceſſitate impulſi, tum viros ipſos, tum quicquid dicunt, clam habent exoſos. Ex his præcipue coloribus videre eſt hominis efformatam imaginem, qua turpius nihil eſt, aut viri, pectoris bene præparati diſſimilius, cujus tamen, non ſine affectatione, ſe ſuis in ſcriptis ſimilem exhibet Montanus, dum Lectores ſuo genio recognoſcendo, ſuis propenſionibus, imaginationibus, opinationibus, morbis, virtutibus, vitiis legendis diſtinet, quod palam eſt, a judicii defectu, non minus quam a vehementi ſui ipſius amore oriri. Verum quidem eſt, conari eum ſordidæ, plebejæque vanitatis ſuſpicionem a ſe amoliri, dum libere non minus de vitiis ſuis, quam de virtutibus loquitur, quod ipſa candoris ſimulatione inamabile non eſt: ſed tamen liquido conſtat, hoc totum quicquid eſt, ludificationem eſſe, calidamque vafritiem, qua ſe etiam reddit odioſiorem. De vitiis loquitur, ut ea cognoſcamus, non ut execremur; nullam ex illis æſtimationis imminutionem veretur; quinimo illa propemodum pro rebus adjaphoris habet, vel etiam pro honorificis, & honeſtis potius, quam pro turpibus: nam illa retegit, quia ad ſe de illis non pertinet, creditque ſe illorum ergo neutiquam, vel viliorem futurum, vel deſpicatiorem: ſi vere aliquid ſubvereatur, a quo nominis æſtimatio poſſit labefactari, nemo Montano occultationis ſolertior artifex. Hanc ob cauſam celebris hujus ſæculi Scriptor perjucunde obſervavit, cum ille, prorſus extra rem bis uno in libro, non ſine aliqua ſedulitate admonuiſſet, ſe pediſſequum honorarium aluiſſe; (cujus tamen famulitium non admodum utile eſt in ædibus viri generoſi, licet ſexies tantum millenas libras Turonicas annuatim recipientis)

non

non tamen eadem uſum ſedulitate, ut Lectori ſignificaret, ſe etiam ſcribam habuiſſe, cum in Senatu Burdigalenſi Conſiliarius fuerit: hoc etenim munus, quamvis in ſe perhonorificum, neutiquam faciebat ſatis vaniſſimo homini, qui ubivis videri vult animos gerere viri nobilis, & ad arma nati, a cauſis vero dicendis, & foro abhorrere.

Credibile tamen eſt, illum hanc etiam vitæ ſuæ partem non fuiſſe occultaturum, ſi quem Franciæ Mareſchallum invenire potuiſſet, qui itidem Burdigalæ Conſiliarius fuiſſet: ſi quidem ſe urbis hujus Prætorem fuiſſe ebuccinat, ſed poſtquam indicaverat, ſe hoc munus a Mareſcallo Bironio accepiſſe, illudque Mareſchallo Matignonio conſignaviſſe.

Sed quod peſſimum eſt in hoc Authore non eſt vanitas: tot enim pudendis præterea famoſus flagitiis eſt, tot ſcatet impiis, & Epicureis placitis, ut mirum ſit, illi tamdiu per leges licuiſſe orbem obambulare, omniumque paſſim manibus teri; multoſque viros, cæteroqui perſpicaces, latentis veneni malignitatem non deprehendiſſe.

Nec ſane alia conquirenda impietatis indicia, quam modus, quo ſuis de vitiis ipſe loquitur. Cum enim multis in locis multa ſe crimina fateatur perpetraſſe; in aliis tamen indicat ſe illorum non pœnitere, ſeque eodem, quo vixerat modo, victurum, ſi anteactæ vitæ ſpatium iterum eſſet decurrendum. *Ad me vero quod ſpectat*, inquit, *ſi optio daretur, non alius eſſem, quam qui ſum. Quæ mihi cum cæteris mortalibus communis forma eſt, a me improbari poteſt, mihique diſplicere; potero Deum precibus ſolicitare, ut me totum inſtauret, ut parcat naturali imbecillitati meæ: ſed non magis hoc dici poteſt pœnitere, quam diſplicentia ejus, quod non ſum Angelus, aut Cato. Actiones meæ ordinatæ ſunt, & conformes meæ naturæ, meæque conditioni; melius me gerere non poſſum: pœnitentia vero proprie ad ea non pertinet, quæ in noſtra poteſtate non ſunt. Nec mihi ſane capiti, corporique hominis perditi viſum eſt philoſophicam monſtruoſe caudam adjungere, efficereve, ut tantula, & tam miſera vitæ, quæ reſtat, pars, partem, quæ effluxit integram, annoſam, pulcherrimam coarguat, atque improbet. Si denuo vivendum eſſet, eodem, quo vixeram modo viverem: de præteritis non queror, futura non extimeſco.* O voces horrendas, omniſque prorſum Religionis extinctæ indices! ſed illo dignas, qui alibi has habet: *Ego caput obnubo, dimittoque, & in mortem, quam nec reputo, nec reco-*

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

recognoſce, ſtupide me mitto præcipitem, tamquam in ſilentem tenebroſam abyſſum, unico me ictu oculi abſorbentem, unico me temporis momento ſuffocantem; me, inquam, altiſſimo ſomno correptum, ſummo ſenſuum ſtupore plenum, carentemque omni prorſus dolore, & alibi: *Non eſt cur de morte ſpecialia præcepta tradam, quæ ſemihoraria doloris perpeſſione abſolvitur, quam nihil excipit, quod vel timori ſit, vel nocumento.*

Quamvis a re propoſita videamur divertiſſe; dici tamen poſſumus in viam rediiſſe, ubi admonuerimus, nullum librum magis inducere, atque ſtabilire peſſimam illam conſuetudinem de ſe ſemper loquendi, ſe ſuaque pro ſermonis materia ubique uſurpandi, exigendique, ut alii tantumdem faciant. Quod mire judicium depravat tum in nobis ipſa vanitate, quæ tales ſermones numquam non comitatur; tum in aliis malevolentia, odioque, quæ adverſum nos concipiunt, foventque. Iis tantum de ſeipſis loqui fas eſt, qui eximia ſanctitate conſpicui, ipſo orationis tenore teſtantur, ſi virtutes evulgent, ſe eas evulgare ad aliorum ædificationem, & ad Dei Opt. Max. laudem; ſi peccata retegant, ut ſeipſos coram hominibus humilient, alioſque ab iiſdem flagitiis avertant. In cæteris vero minutulas virtutes propalare, deridenda vanitas eſt; ſcelera vero, & flagitia denudare, ſine ullo conſcientiæ morſu, ſine ullo pœnitentiæ indicio, effrons eſt, atque coercenda impudentia: cum ultimum hominis profligatiſſimi vitium ſit, de peccatis non erubeſcere, non confundi, non dolere, ſed de iiſdem indiſcriminatim, ut de re quavis alia, ſermones miſcere; in quo ipſiſſima Montani indoles ſita eſt.

VII.

Ab hac maligna, atque invida contradicendi libidine, aliquo modo diſtingui poterit alia animi diſpoſitio minus equidem mala, ſed iiſdem nos inter diſcurrendum erroribus irretiens. Hoc eſt illud diſputandi cacoethes, rationem etiam tantopere depravans.

Non quod generatim diſputationes improbari debeant; e contra dici poterit, modo debite uſurpentur, nihil illis eſſe ad ingenia acuenda, ad argumenta excogitanda utilius, ſive invenienda veritas ſit, ſive aliis demonſtranda. Animi motus in rei cujuſpiam nudo examine ſolitarie verſantis, ut plurimum torpet, languetque; adeo ut opus aliquo calore ſit, quo excitetur, quo latentes ideæ expergefiant, atque evocentur. Ex mul-

multiplici namque oppoſitione paſſim in earum rerum notitiam pervenitur, quæ theſim faciebant, & obſcuram, & perſuaſu difficilem, ad quos proinde obices ſuperandos ingenii vires intendimus.

Sed itidem verum eſt, quo hæc exercitatio eſt utilior, quando rite, & ſine omni animi perturbatione, aut averſione adhibetur, eo eſſe ejuſdem abuſum pernicioſiorem cum ſcilicet gloriæ ducimus quocumque pretio, quocumque periculo propria defendere, & aliena impugnare. Nihil poteſt nos magis a veritate abalienare, quam hæc diſputandi prurigo: hinc ſenſim aſſueſcimus ubique rationes invenire, vel potius ubique rationibus noſmetipſos præferre, illis enim numquam cedimus, numquam manus damus: hinc gradatim eo deducimur, ut nihil certi habeamus, ut una veritatem, & errorem confundamus, utrumque in eodem probabilitatis gradu collocantes: hinc tam rarum eſt, ut diſputando lites dirimantur: hinc numquam ferme altercantes Philoſophi in eamdem conſpirant ſententiam, ſemper aliquid ſupereſt, quod regerant, quod in ſui defenſionem proferant: non enim animus eſt errorem, ſed ſilentium devitare, quia minorem ducunt ignominiam ſemper decipi, quam fateri ſe aliquando deceptos.

Itaque niſi diuturna exercitatione aſſueverimus nobiſmetipſis penitus regendis, inhibendiſque animi motibus; perarduum ſane erit inter diſputationum ardores, aufugientem ex oculis veritatem non perdere; cum nihil apud nos fiat, quod ad concitandos animi inordinatos motus faciat magis. *Quodnam illud vitium eſt*, inquit Scriptor celebris, *ad quod diſputationum æſtu non abripimur? cum illarum ferme ſemper directrix ſedeat iracundia. Primo bellum rationibus indicimus, deinde viris ipſis: diſputare tantum diſcimus, ut poſſimus contradicere; & dum contradictiones reciprocantur, fit, ut diſputationis fructus ſit veritatis amiſſio. Hic in ortum fertur, ille in occaſum; quod primarium erat, rei caput, perditur, dum inter rerum ſecundariarum, & incidentium turbas erratur, & tandem poſt exactam rixis, & clamoribus horam, quid quærebatur, neſcitur. Hic apud inferos eſt, ille apud ſuperos: hic dextrorsum, ille ſiniſtrorsum abit: hic verbulum captat, aut ſimilitudinem; ille nec audit, nec intelligit amplius, quod opponitur, ſed totus ſuo curſui proſequendo ita intentus eſt, ut, te neglecto, ſe ſolum & videat, & audiat. Sunt qui, cum ſe adverſariis impares norunt, omnia formidant, omnia reiiciunt, ipſam in limine diſputationem inter-*

tur-

turbant, vel in media lite obfirmate obmuteſcunt, ſuperciliosum contemptum affectantes, aut rixarum ſcil. fugam inſulse modeſtam. Hic, modo hoſtem feriat, inſuper habet, ſi totus illius ictibus pateat; ille ſingula verba digitis dinumerat, ſingulis pondus dinumerando addit. Alius ſtrepitu, & laterum firmitate tantùm valet. Sunt qui contra ſemetipſos concludunt; & alii auditores proloquiis, inutilibuſque digreſſionibus defatigant, & obtundunt. Denique alii ſunt, qui contumeliis armati pugnant, & ut poſſit à prementium rationibus evadere, de nihilo rixas excitant, & turbas. En ordinaria diſputationum mala, ſatis ingenioſe ab hoc Scriptore ſuis adumbrata coloribus, qui cum veram dignitatem humanæ naturæ numquam noverit, vitia tamen, & corruptelas optime pervidit. Ex his liquet quantum hoc genus diſputationum valeat ad mentem perturbandam, modo ſumma cura non advigilemus, primum ne ipſi in hos errores labamur, deinde ne alios lapſantes ſequamur; modo, inquam, ita noſmetipſos non inſtituamus, ut alios poſſimus errantes videre: nec tamen ipſi errare, latumve unguem diſcedere a fine, quam nobis debemus proponere, ipſa ſcil. veritatis diſcutiendæ elucidatione.

VIII.

Inveniuntur nonnulli, præcipue in aulis Principium, qui cum probe norint, quam moleſta, quam ingrata ſit hæc contradicentium temperies, viam inſiſtunt prorsus oppoſitam. Hi nemini contradicunt, omnia laudant, omnia approbant: & hoc illud eſt, quod *Obſequioſitas*, ſive *Complacentia* dici poteſt, quæ ſane fortunis ampliandis accommodatior eſt, ſed eadem rationi vitiandæ non minus exitialis. Nam ſicut *contradicentes* verum pronunciant, quod aliorum effatis contrarium eſt; ita *complacentes*, & *obſequioſi* omnia habent pro veris: atque hæc conſuetudo primo judicium corrumpit, vitatque, ac deinde mentem ipſam.

Hinc laudationes evaſere adeo communes, & tam promiſcue congeruntur in omnes, ut jam dici nequeat quid ſit de laudatis ſentiendum. Ubinam ille Concionator, qui hominum non audiat in *Gazetta* eloquentiſſimus? qui auditores ipſa doctrinæ ſublimitate non rapiat in admirationem ſui? quicumque moritur, pietate inſignis eſt: triobularii Scriptores vel volumina conflare poſſunt, ſi in unum compingant amicorum elogia: adeo ut in hac profuſiſſima laudum ſine deductu diſtri-

ſtributione, mirum ſit, aliquos inveniri, qui tam cupide illas appetant, collataſque tanto ſtudio colligant, atque conſervent.

Impoſſibile eſt, ut hæc tanta in ſermone confuſio ſimilem in mente confuſionem non pariat; & qui aſſuevere omnibus laudandis, omnibus etiam approbandis non aſſueſcant. Jam vero, ſi falſitas verbis tantum ineſſet non menti, ſufficeret tamen ad eos ab hac conſuetudine abalienandos, qui ſincere, & cordate veritatem colunt. Neceſſe equidem non eſt, ut id omne vituperemus, quod cernimus vituperio dignum; neceſſe tamen omnino eſt, ut id ſolum laudemus, quod eſt revera laudabile: aliter namque iis illudimus, quos immerentes hiſce ornamus laudibus; ad alios decipiendos concurrimus, qui ex harum laudum amuſſi judicant. Præterea injurii ſumus veras laudes promerentibus, dum illas immerentibus prodigimus. Denique omnem verbis fidem detrahimus, omnes verborum ideas confundimus, poſtquam ſic, noſtra culpa, deſierint eſſe judiciorum, cogitationumque noſtrarum ſigna, incœperintque quamdam tantum externam urbanitatem denotare, qua eos, quos laudamus, tamquam quadam officioſa ſalutatione cohoneſtamus; nam hoc totum illud eſt, quod ex hiſce laudationibus, ordinariiſque urbanitatis officiis poterit inferri.

IX.

Cum Philautia variis nos modis in errores coniiciat, vel nos potius iiſdem adglutinet, impediatque, quo minus poſſimus noſmetipſos inde extricare; ille ſilentio non eſt prætermittendus, qui, & proculdubio præcipuus eſt, & communiſſimus; cum ſcil. hic noſtri amor, nos ad opinionem defendendam compellit, & obligat ob alias cauſas, rationeſque, quam quæ ab ipſa opinionis veritate petuntur. Quando ſemel ſententiam hac conditione propugnandam ſuſcepimus, non amplius curamus, veræne, an falſæ rationes proferantur, quibus illam ſuffulciamus; ſufficit ſi tales ſint, quæ poſſint utcumque perſuadere; in auxilium evocamus argumentorum omne genus, ſive legitima illa ſint, ſive ſpuria, ut aliquid ſaltem dicatur, quod cuivis poſſit imponere: immo aliquando eouſque progredimur, ut illa proferamus, modo poſſint prodeſſe, quæ a nobis aperte falſa noſcuntur. En quædam exempla:

Nemo emunctæ naris umquam ſuſpicabitur, Montanum

Aſtro-

Aſtrologiæ judiciariæ nugis, & ſomniis fidem adſtrinxiſſe: nihilominus quando his opus habet ad naturam humanam ſtolide vilipendendam, ab illo producuntur tamquam rationes ſolidæ, & bonæ *Quis*, inquit, *hæc corpora* (cœleſtia ſcil.) *anima, vitia, diſcurſuve privabit? qui illoram conſideraverit imperium, poteſtatemque non tantum in vitas, fortunaſque noſtras, ſed etiam in ipſas animorum propenſiones, quas pro merc libitu ſuis influentiis regunt, impellunt, agitant.*

Eſt illi animus, homini ſermonis privilegium, quo brutis antecellit, eripere? ut nobis ridiculas narrat fabulas, quarum inſulſam falſitatem nemo illo melius cognovit, ex quibus deinde magis ridiculas deducit concluſiones. *Quidam ſe Brutorum loquelas intelligere jactitarunt, ut Apollonius Thyanæus, Melampus, Tireſias, Thales, & alii: quod cum ita ſit, ſi præterea ut Coſmographi teſtantur, quædam gentes canes eligant in Reges, omnino oportet, eas & illorum latratus intelligere, et geſticulationes interpretari poſſe.*

Pari ratione quis inferret, equum a Caligula Conſulari dignitate ornatum, cum pro muneris ſcil. ratione mandata diſpergeret, intellectum fuiſſe. Sed injurii Montano ſumus, ſi malas has illi deductiones adſcribamus: illi enim propoſitum non erat rem rationum vi conficere, ſed in indigeſtum acervum congerere quicquid poterat adversus humanam naturam effutire: quod tamen vitium eſt cum rationis æquabilitati, tum cordati hominis candori quam maxime contrarium.

Quis demum ferre poterit hunc alium ejuſdem Authoris diſcurſum de Ethnicorum ex avium volatu divinationibus, quas inter Ethnicos ſapientiſſimi deridebant? *Omnium apud Veteres divinationum antiquiſſimæ pariter, & certiſſimæ erant, quæ ex avium volatu petebantur: nunc dierum nihil ſimile habemus nihil tam admirabile. Omnino autem neceſſe eſt, ut adeo regularis, adeo ordinatus alarum motus, ex quo futura prædicimus, ad tam nobilem operationem a cauſa excedenti dirigatur: hunc enim mirificum effectum ſecluſo intellectu, conſenſu, diſcurſûque ejus a quo producitur, adſcribere naturæ legibus, deſipire eſt, atque adeo ſententia evidentiſſime falſa.*

Numquid lepidum affatim eſt, hominem videre, apud quem nihil evidenter verum eſt, vel evidenter falſum in tractatu nominatim ſcripto ad Pyrrhoniſmum poſtliminio reducendum, ad omnem evidentiam, & certitudinem eliminandam, has nugas vendentem, oppoſitamque ſententiam evidentiſ-

fal-

falſitatis condemnantem? Sed nos ludos facit, dum ſic garrit, eſtque inexcuſabilis, quod Lectoribus imponit, ea obtrudendo, quæ nec credit ipſe, nec a quovis credi citra dementiam poſſunt.

Proculdubio rerum naturalium cognitione is Virgilium æquabat, qui tamen nequidem avium intellectui regulares illas mutationes, quas in illarum volatu varias pro aeris varietate, cernimus, & ex quibus de futura Cœli temperie coniicimus, attribuebat, ut videre eſt in egregiis illis Georgicorum verſibus:

Non equidem credo, quod ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major;
Verum ubi tempeſtas, & Cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Juppiter humidus auſtris
Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa relaxat;
Vertuntur ſpecies animorum, ut corpora motus,
Nunc hos, nunc alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiant; hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture Corvi.

Ad hās aberrationes declinandas, cum ſpontaneæ ſint, candoris tantillum ſufficit. Communiores, & periculoſiores illæ, quas ipſi non animadvertimus; quia ſententiæ defendendæ præoccupata obligatio mentis oculos præſtringit, illudque nobis obtrudit pro vero, quod eſt utile. Huic malo unice medebimur, ſi unicam veritatem unice quæramus, ſi tam accurata diligentia rationes omnes perpendamus, ut etiam illa ipſa nobis non poſſit obligatio imponere.

De falſis Ratiocinationibus ipſis ex rebus enaſcentibus.

Prius obſervatum eſt, internas errorum cauſas ab iis, quæ ab objectis derivantur, & quæ idcirco externæ dici poſſunt, ſejungendas non eſſe, quia ementita rerum exteriorum facies nequaquam nos poterit in errorem ſeducere, niſi voluntas intellectum præcipitem agat ad judicandum, prius quam bene de rei veritate conſtiterit.

Cum tamen penes voluntatem tantum in intellectum imperium non ſit, ubi res omnino evidentes ſunt; patet, ad mentem præoccupandam rerum obſcuritatem multum conferre: imo ſæpe evenit, ut, quæ nos ad male ratiocinandum impellit, animi perturbatio non facile percipi poſſit, ac proinde utile erit

erit ſeorſum conſiderare fallacias, quæ ipſis præſertim ex rebus enaſcuntur.

I.

Erronea eſt, atque impia ſententia, quæ mendacio veritatem, vitio virtutem ſtatuit adeo ſimiles, ut impoſſibile ſit illas dignoſcere: verum tamen eſt, in pleriſque rebus errorem, & veritatem; vitium, & virtutem; malitiam, & bonitatem varie permiſceri, quæ mixtio admodum communis errorum ſcaturigo eſt.

Efficit namque fallax hæc mixtio, ut nævos, & vitia in iis approbemus, quos ob alias virtutes ſuſpicimus; & ut quod laudabile eſt, vituperemus in aliis, quos ob defectus deſpicimus; quia neutiquam animadvertimus, peſſimos non eſſe ſine aliqua boni mixtura, Deumque, etiam in optimis, ſuas maculas reliquiſſe, quæ cum ſint humanæ imbecillitatis reliquiæ, nec imitationem noſtram, nec cultum demerentur.

Homines namque raro res minutim diſſecant, atque examinant; impreſſio illa, quæ eſt maxime vivida, judicio leges ſancit, nec alia ſentimus, quam quæ acriter feriunt: ſic cum multas veritates in ſermone quodam deprehendimus, eidem interſperſos errores non obſervamus; e contra ſi quæ veritates multis erroribus immiſceantur, illas negligimus, ad errores unice attendentes: quod fortius eſt debiliora poſt ſe rapit: & quæ acrius oculos irritant, non ſinunt, ut ad ſubluſtria, & obſcura attendamus.

Cum tamen manifeſte iniquum ſit hoc modo judicare: rationis reiiciendæ nulla ratio poteſt aſſignari; veritaſque non minus veritas eſt, quia nonnumquam falſitati, & mendacio componitur: ad homines illa non pertinet, quamvis hominum ſit illam evulgare; atque adeo, quamvis, qui mendaciorum rei ſunt, condemnari debeant, non tamen veritates ab illis ſparſim propoſitæ erunt una condemnandæ.

Quapropter ratio, juſtitiaque exigunt, ut in omnibus, in quibus bonum malo permixtum eſt, ut ſecretionem inſtituamus, in qua facienda ſpecialiter ſita eſt judicii accuratio, qua SS. PP. olim uſi ſunt, dum ex Ethnicorum libris optima extraxere ad mores formandos, qua uſus eſt D. Auguſtinus, dum non dubitavit ab Hæretico Donatiſta ſeptem regulas ad ſacras Scripturas interpretandas accipere.

Ad hanc itaque ſecretionem faciendam, ubi fieri poteſt nos

nos ratio obligat: ſed quia non ſemper ſatis otii, & temporis habemus ad minutatim diſcutiendum quid boni, malive ſit unicuique rei; tunc illam rebus denominationem dabimus, quæ iis ex majori, melriorique parte competit. Sic illum dicemus bonum Philoſophum, qui ut plurimum bene ratiocinatur: ſic librum bonum, in quo erit multo plus boni, quam mali.

Et en aliud, in quo homines magnopere falluntur, dum generalia de rebus judicia formant. Nam ſæpe id in illis tantum aut laudant, aut vituperant, quod extimum eſt, & acceſſorium; quandoquidem luminis illis non affulget ſatis ad ea, quæ in unaquaque re intima ſunt, & præcipua, (ſi tamen illa minus obvia ſunt, & ſenſibilia) diſcernenda.

Sic, qui ſunt artis Pictoriæ gnari, infinitis gradibus linearum tabellæ deſignationem, figurarumque proportionem præferunt colorum adumbrationi, ſubtilibuſque, & mollibus penicilli ductibus; cum tamen rudes multo magis capiantur pictura, quæ coloribus vividis, & rutilantibus fulget, quam alia ſubobſcura, licet propter ipſam operis delineationem admiranda.

Fatendum tamen eſt, falſa hæc judicia non adeo frequenter cudi de artis operibus, quia rudes, & ignari, plerumque proni abeunt in artificum ſententias; cuduntur tamen frequentiſſime iis de rebus, quarum dijudicandarum jus penes vulgus eſt, & de quibus unuſquiſque ſibi ferendæ ſententiæ licentiam arrogat, ut de Eloquentia.

Exempli cauſa, facundum Concionatorem dicimus, cujus numeroſæ periodi volvuntur ſine vocum peregrinarum luto. Hinc Dominus *de Vaugelas* alicubi ait Concionatoris, aut Cauſidici famæ, & æſtimationi magis officere vocum barbariem, quam rationum incohærentiam. Et credendum eſt, illum rem facti narrare, non ſuam ſolum ſententiam dicere; nam certum eſt reperiri, qui in hunc modum judicant: certum tamen viciſſim eſt, nihil eſſe hujuſmodi judiciis a ratione alienius. Nam ſermonis puritas, figurarum numerus in Oratore aliud non ſunt, quam in Pictore colorum adumbratio, id eſt, artis Oratoriæ pars infima, & maxime materialis: cum ejus munus præcipuum ſit, dicenda fortiter, luculente, vehementer animo concipere; concepta ita enarrare, ut vivida, ſplendenſque illorum imago ipſis auditorum animis ingeratur, ſiſtaturque, non tantum res nudas exhibens, ſed una omnes

motus, affectuſque, quibuſcum percipiuntur; quod inveniri etiam poterit in iis, qui ſunt in vocibus eligendis, figuriſque concinnandis negligentiores; quinimmo raro in illos cadit, qui vocibus ſeligendis, ornamentiſque conquirendis nimium ſtudent; quia hæc ipſa attentio animum avocat a rerum conſideratione, cogitationumque imminuit vehementiam. Sic Pictores obſervant, eos, qui ſunt in imaginibus adumbrandis eximii, in delineandis non itidem ordinario excellere; quandoquidem pluribus mens ipſa vacare non poſſit; ſunt enim altera alteris impedimento.

Generaliter tamen dici poteſt, quod de rebus ex rerum cortice judicetur ut plurimum; quia vix ullus eſt, qui ad interiora penetrat. Omnis judicii norma eſt ille, qui foris proſtat, titulus, & væ quibus hic non favet: ſis doctus, prudens, perſpicax quantum lubuerit, ſi inter loquendum lingua titubes, ſi officioſæ ſalutationis verbis appoſite non reſpondeas, actum eſt, tibi quod reſtat vitæ ſpacium inglorie agendum inter deſpectos plebis, conſpiciendaque ſciolorum, qui tibi præferentur, turba ingens. Magnum non eſt debitis carere laudibus; maximum tamen eſt hiſce inhærere præjudiciis, nec ultra rerum corticem cernere; & hoc illud eſt, quod apprime debemus evitare.

I I.

Inter cauſas, quæ nos a veritate ad errores ſuo ſplendore abducunt, merito cenſenda eſt Eloquentia quædam fauſtuoſa, & magnifica, quam Cicero dicit *abundare ſonantibus verbis, uberibuſque ſententiis*. Mirum ſane eſt quantum ſe inſinuet error, quam placide aſſenſum ſuffuretur, dum nos adoritur e periodo aures ſuaviter demulcente, aut e figura nova, & inſolenti; quæ auditores ad ſui contemplationem totos convertit.

Non tantum hi ornatus ex oculis ſurripiunt errores, qui ſermonibus caſu immiſcentur, ſed ſenſim ad alios nos pelliciunt, cum ſunt ad figuram, aut periodum rite concinnandam neceſſarii. Sic quando audimus Oratorem a longa gradatione, aut antitheſi multiplici exordientem, in procinctu ſtandum eſt; quia raro accidit, ut ſeſe expediat, quin veritatem, (quo illa figuræ quadret melius) aut lædat, aut diſtorqueat: eodem veritatem modo tractat, verſatque, quo cæmentarius lapidem muro immittendum, aut ſtatuarius æs, ex quo ſtatua excul-

excuſpenda eſt; nempe diſſecat, extendit, mutilat, refingit prout neceſſe habet, ut locum occupet in vano illo verborum, quod molitur, opere.

Quot falſas tulit ſententias argutandi ſtudium? Quæ mendacia non effudit rhytmi lex? Ad quas ineptias quoſdam Italos Scriptores non adegit verborum, quod ajunt, Ciceronianorum, & puræ Latinitatis affectatio? Quis non rideret Bembum dicentem, Papam creatum *Deorum immortalium beneficiis*? Sunt quidam Poetæ, qui ad ipſius Poeſeos animam autumant pertinere Deorum Ethnicorum conciliabula, & cœtus: quinimo cum neſcio quis Poeta Germanus, (qui quo erat verſificator peritior, eo erat ſcriptor imprudentior) cum a Franciſco Pico de Mirandula merito argueretur, quod ethnica Numina intruſiſſet, immiſcuiſſetque Papis, Electoribus, Imperatoribus, Apollinem, Dianam, Mercurium, idque in Poemate, quo Chriſtianorum adverſus Chriſtianos bella canebantur, aperte aſſerit, ſe aliter non potuiſſe Vatis nomen demereri; idque ob hanc mirabilem rationem, quod carmina Heſiodi, Homeri, Virgilii iſtorum Deorum nominibus, & fabulis plena ſint, ex quo infert ſibi tantumdem licuiſſe.

Malæ iſtæ ratiocinationes ipſos ſæpiſſime authores latent, ipſis omnium primis imponunt: ipſi namque ſonantium verborum tinnitu obtunduntur, ad nimium figurarum ſplendorem cæcutiunt, atque vocum quarumdam magnificentia eos, nec cogitantes, deducit ad argumenta futilia, & inania, quæ procul dubio rejicerent, ſi vel tantiſper attenderent.

Credibile eſt v. g. *Veſtalis* nomen cuidam hujus ætatis Scriptori ad delicias uſque placuiſſe, atque ſuggeſſiſſe hoc argumentum, quo puellæ nobili, quam ſuppudebat Latinas literas noſcere, ſuadebat, non eſſe virgini erubeſcendum, quod ea lingua uteretur, qua Romæ olim locutæ ſunt Virgines Veſtales: ſi enim argumentum expendiſſet, non potuit non deprehendiſſe, eodem jure pudendum eſſe ea lingua uti, qua olim uſæ fuerunt meretrices Romanæ, Veſtalibus multo numeroſiores; vel pudendum eſſe, non uti lingua gentis ſuæ vernacula, cum Veſtales illam tantum antiquitus uſurparint. Omnes hæ ratiocinationes ut ut malæ, hujſce tamen Authoris argumento æquivalent: imò certum eſt, Veſtales nihil facere vel ad excuſandas, vel condemnandas puellas, quæ latine diſcunt.

Ex malis hoc genus ratiociniis, tam frequenter obviis eorum in ſcriptis, qui Eloquentium nomen, & famam ambiunt, li-

liquet, quam ſit ſcitu neceſſaria, tum ſcribentibus, tum ſermocinantibus, præclara hæc, atque graviſſima regula, *Nihil pulchrum, quod non verum*, quæ ſane vim maximam futilium ornamenrorum, argumentorumque fallacium præcideret. Verum quidem eſt, accuratam hujus regulæ obſervationem ſtylum reddere & aridum magis, & minus ſplendidum; ſed eumdem efficit vehementiorem, ſinceriorem, clariorem, & viro cordato digniorem: ac proinde, quam vim animis infert, & fortior eſt, & diuturnior; cum quod nude imprimitur a periodorum concinna formatione, adeo leviter inhæreat, ut non citius audiatur, quam evaneſcat.

III.

Temere de aliorum actionibus, conſiliiſque judicare inter homines vitium frequentiſſimum eſt, in quod tamen raro incidunt, niſi male ratiocinentur. Cum enim diſtincte perſpectas non habeant omnes cauſas, a quibus effectus aliquis poteſt produci, illum uni alicui cauſæ aſſignant, cum a multis queat produci; vel ſupponunt, cauſam, quæ per accidens talem effectum aliquando produxit, (cum ſcilicet alias haberet adjunctas circumſtantias] eumdem ſemper, & ubique producere.

Vir doctus eadem cum Hæretico ſentit in materia a rebus in Religione controverſis prorſum aliena; infert malevolus, eum ad Hæreticos propendere; ſed temere, & malitioſe, cum illi ratio, veritaſque forſan eam ſententiam commendarint.

Quis acriter invehitur in opinionem, quam pernicioſam credit; hinc forſan odii, offenſioniſque accuſabitur adverſum eos, quorum hæc opinio eſt, ſed inique, & temere, cum hæc acrimonia naſci poterit non minus ex veritatis zelo, quam ex perſonarum odio.

Eſt quis hominis flagitioſi amicus; ergo, inferunt, communes cum illo utilitates habet, eſtque flagitiorum particeps: quod tamen non ſequitur; poterat enim vel illa ignoraſſe, vel non conſenſiſſe.

Alter humanitatis officia iis non exhibet, quibus debentur; ergo ajunt, ſuperciliosus, & arrogans eſt; cum tamen hoc quidquid eſt criminis, forte an ab oblivione pura, vel incuria proficiſcatur.

Quicquid hic ſignorum exteriorum æquivocum, id eſt, ad di-

diverſa ſignificanda aptum eſt, & temeritatis reus erit, qui illa ſine particulari cauſa ad quædam particularia ſignificanda determinabit. Silentium aliquando modeſtiæ, & prudentiæ ſignum eſt, alias mentis emotæ: cunctatio nonnumquam prudentiam denotat, nonnumquam animi hebetudinem: mutatio alias inconſtantiæ, alias candoris, & ſinceritatis indicium eſt: ac proinde male ratiocinabitur, qui aliquem inconſtantem, & varium pronunciet ex hoc ſolo, quod ſententiam mutaverit; poterit namque ſufficiens mutationis cauſa interceſſiſſe.

I V.

Malæ inductiones, cum ſcilicet effata generalia ex particularibus quibuſdam experimentis deducimus, malarum ratiocinationum communiſſimæ cauſæ ſunt. Exemplorum ternio, quaterniove ad condendum axioma ſufficit, locumve communem fabricandum, quo deinceps utamur ad quidvis dijudicandum.

Plurimæ corporis ægritudines etiam expertiſſimos Medicos latent, curationeſque ſæpe non ſuccedunt ex voto; hoc quibuſdam præcocibus ſufficit ad integram Medicinam proſcribendum, omneſque Medicos pro meris Agyrtis habendos.

Nonnullæ mulieres leves ſunt, & propudioſæ; ad male etiam de caſtiſſimis ſentiendum hoc ſatis zelotipis eſt, ut & quibuſdam Scriptoribus licentioſis ad omnes omnino condemnandas.

Sæpe accidit, ut quidam pietatis velo etiam maxima flagitia occultent; hinc impii omnem Religionem pro hypocriſi traducunt.

Quædam nos latent, ſuntque obſcura, nonnumquam etiam craſſe fallimur; omnia itaque omnino obſcura ſunt, & incerta inquiunt veteres, ac recentes Pyrrhonici, nullaque eſt veritatis certa Scientia.

Inter hominum actiones inæquabilitas viſitur; hoc ſufficit ad locum communem ſtabiliendum, e quo nemo erit excipiendus: *Tam manca, tam cæca*, inqiunt, *eſt ratio, ut ipſi obſcura ſint, quæ habentur pro clariſſimis; difficilia, facilia illi perinde ſunt; omnia ex æquo, naturaque generatim illius detrectant imperium. Cogitamus quæ volumus, eo tantum inſtanti, quo volumus, nihil autem libere, nihil abſolute, nihil conſtanter volumus.*

Maxima pars hominum aliorum vitia, atque virtutes non niſi generalibus, hyperbolicisſque verbis efferunt: ex quibuſdam actibus particularibus habitum, ex ternis, quaterniſve delictis conſuetudinem inſerunt: quod ſemel in menſe, aut anno accidit, id ſingulis diebus, horis, momentis dicitur accidere. Uſque adeo oſcitabunde negligentes ſumus ad ſermones intra veritatis, & juſtitiæ limites coercendos.

V.

Imbecillitas, atque injuſtitia eſt, quam ſæpe damnamus raro evitamus, ex ſucceſſu de conſiliis judicare, eoſque, qui prudenter pro circumſtantiis, quas poterant pervidere, conſtituere, omnium infortuniorum reos condemnare, quæ vel caſu, vel inimicorum iniquitate, vel aliarum rerum, quæ perſpici nequibant, interventu inſequuta ſunt. Non tantum hominibus inſitus eſt beatitudinis, ſed etiam ſapientiæ amor; ſed tamen ſapientes a beatis, miſeros ab iis, quibus propria culpa res male ſucceſſit, non bene diſtinguimus: hæc ei diſtinctio ſubtilior, tenuiorque eſt, quam quæ ſtatim appareat. Ingenioſi ſumus ad errores inveniendos, protrahendoſque, quos arbitramur infortuniorum cauſas fuiſſe: & quemadmodum Aſtrologi, ubi quid accidiſſe norunt, numquam non eum Aſtrorum aſpectum inveniunt, qui id produxerit; ſic, ubi quis in miſerias, ærumnaſque prolapſus eſt, numquam non errores, & imprudentiam animadvertimus, quibus illas adſcribamus: illi res ſuæ male ſucceſſere; ergo rationes male ſubduxit. Sic paſſim diſcurritur, imo ſemper fuit, quia ſemper homines in judicando iniqui fuere; cum enim genuinas cauſas ignorent, falſas pro ſucceſſus ratione ſubſtituunt, dum fortunatos laudant, miſeros, & infelices condemnant.

VI.

Numquam crebrius fallimur, quam cum temere de veritate judicamus ex ea authoritate, quæ fidei faciendæ impar eſt, vel cum de rebus ipſis ex modo, quo proponuntur, pronunciamus. Alterum ſophiſma *authoritatis*, alterum *modi* dicemus.

Ut ſcire poſſimus quam crebrò in hæc ſophiſmata incurramus; conſiderandum eſt, hominum partem maximam in

hanc,

hanc, vel illam ſententiam non ire ob rationes ſolidas, atque eſſentiales, quæ veritatem poterunt manifeſtare; ſed ob quædam criteria externa, & peregrina, quæ vel conveniunt magis, vel convenire putantur veritati, quam falſitati.

Hujus ratio eſt, quia interna veritas ſæpe ſatis inconſpicua manet, humanuſque intellectus, ut plurimum, debilis eſt, cæcutiens, tenebriſque obſitus, vel ſaltem utens infida luce; cum tamen hæc ſigna, & clara ſint, & ſenſibus obvia: ac proinde homines, quemadmodum proclives ſunt ad ea amplectenda, quæ facilia, ita ferme illuc abeunt, ubi exteriora hæc, & conſpicua ſigna vident.

Poterunt autem hæc ſigna ad duo præcipua revocari, *authoritatem* ſcil. *proponentis*, & *modum proponendi*. Hæc autem duo tantum valent ad perſuadendum, ut omnes omnium aſſenſus poſt ſe trahant.

Ac proinde Deus, qui voluit certam myſteriorum Fidei cognitionem eſſe a maxime rudibus, ſimplicibuſque parabilem, dignatus eſt ad hanc humanæ mentis imbecillitatem ſeſe accomodare; cum illam noluit a peculiari credendorum examine dependere, ſed certam conſtituit veritatis regulam, Eccleſiæ ſcil. univerſalis proponentis authoritatem, quæ cum clara ſit, & evidens, omnium animos extrahere potis eſt e tenebris, in quas particularis myſteriorum diſcuſſio eoſdem præcipitaret.

Eſt itaque de rebus Fidei Eccleſiæ univerſalis authoritas prorſus deciſiva, tantumque abeſt, ut nos poſſit in errores inducere, ut in eoſdem ſolum labamur, cum ab ejus authoritate devii erramus, ipſiuſque imperium detrectamus.

Ex modo item proponendi, de rebus ad Religionem pertinentibus efficaces petuntur probationes. Cum nempe retroactis ex. ca. Eccleſiæ ſeculis, & præſertim hoc ultimo vidimus, homines ferro, & ſanguine ſua dogmata ſtabilire, eoſdem adverſus Eccleſiam ſchiſmate, adverſus ſeculares Dominos ſeditione armari, idque ſine ordinaria miſſione, ſine miraculis, ſine ullis exterioribus pietatis indiciis, imo cum viſibilibus ſignis vitæ turpiter actæ, in fide, & diſciplina Eccleſiaſtica mutationes moliri; tam noxius, tam ſonticus proponendi modus, ſufficiens eſt, quo res propoſitæ, & a perſpicacioribus rejiciantur, & a rudioribus ne audiantur quidem.

Sed in rebus, quarum cognitio abſolute neceſſaria non eſt, & quas Deus cuivis in particulari dijudicandas, diſcutiendaſ-

ſque reliquit, tanti non eſt, vel proponentis authoritas, vel proponendi modus: imo hæc ſæpe erroris cauſa fuere, veritatique ſucum fecere.

Hic autem animus non eſt docere, quibus regulis, limitibuſve circumſcribenda authoritas ſit in rebus humanis, ſed tantum craſſos aliquos errores obſervare, qui in hac parte committuntur.

Sæpe ex teſtium, approbantiumque numero ſententias æſtimamus, cum nondum perpenſum ſit, quid ex hoc numero probabilitatis accedat ſententiis, quod rationi conſentaneum non eſt. Nam ut quidam hujus ætatis Scriptor ſagaciter obſervavit, in rebus difficilibus, & quas unuſquiſque propria minerva invenit, veriſimilius eſt veritatem uni ſui ipſius copiam facere, quam pluribus; ac proinde non valet, hoc dogma multorum Philoſophorum eſt, ergo & verum.

Sæpe nobis quædam in hominibus dotes imponunt, & fidem ſurripiunt noſtram, quæ nullum cum rerum, de quibus agitur, veritate commercium habent. Sic innumeri, nullo præmiſso examine, viris provectioris ætatis aſſentiuntur, quorum tamen peritia iis forte in rebus verſatur, quæ nec ab annis, nec experientia, ſed ab intellectus perſpicacia addiſcuntur.

Pietas, ſapientia, moderatio omnium procul dubio virtutum præſtantiſſimæ ſunt, multumque poſſeſſoribus authoritatis debent conciliare iis in rebus, quæ a pietate dependent, aut a ſinceritate, vel etiam ab illa, quæ cœlitus datur, mentis illuminatione, quam credibile eſt, Deum cumulatius in eos conferre, a quibus religioſius, puriuſque colitur. Sed infinita ſunt, quæ non niſi ab humano lumine, ab humana experientia, ab humana inſpectione habentur; de quibus ii noſtram potiſſimum fidem merentur, quibus vel contingit ingenium perſpicacius; vel qui in illis inveſtigandis ſtudium diligentius poſuere: cum tamen paſſim contrarium obveniat, multique ſatius ducant, etiam in talibus rebus, proborum, religioſorumque hominum opinationibus adhæreſcere.

Hoc autem partim ex eo contigit, quod iſtæ animi dotes, non tam conſpicuæ ſint, quam hæc morum externa in viris religioſis compoſitio; partim, quod homines diſtinctionibus faciundis nolint immorari. Hæ quippe dotum ſecretiones illis oneri, & tædio ſunt, apud eos namque nihil mediocre eſt: ſi aliquid verum ob hujus authoritatem arbitrantur, ob

eam-

eamdem cætera omnia vera erunt; ſi e contra in quopiam ab aliquo diſſentiant, in reliquis omnibus cum eodem erit diſſidium: amant homines vias inſiſtere compendiarias, breves, deciſivas. Sed hæc animi diſpoſitio, communis licet ſit, non tamen a ratione abhorret minus; cum ratio nos doceat, non omnes in omnibus fidem mereri, quandoquidem in omnium ſcientia non emineant; maleque diſcurſurum, qui diceret, hic vir gravis eſt; ergo omnia intelligit, omnia novit.

V I I.

Verum quidem eſt errores, ſi qui venia digni ſunt, illos eſſe, in quos labimur plus æquo aliorum judiciis deferentes, qui a nobis viri boni habentur. Sed eſt alius error multo in ſe abſurdior, ſed idem uſitatiſſimus, cum ſcil. ideo alicui fidem habemus, quia vir nobilis eſt, devitiis aut dignitate conſpicuus.

Non tamen quiſquam expreſſim in hunc modum diſcurrit: hic centies millenas libras annuatim numerat; ergo ſapiens eſt: ille ex illuſtri ortus familia eſt; ergo pro veris habenda, quæ profert: is alter plebejus, & egenus, ergo fallitur. Aliquid tamen ſimile apud hominum partem maximam clam tranſigitur, quod eorum nec opinantium judicia tranverſa agit.

Unum idemque a viro nobili, & plebejo proponatur; hoc unum idemque ex nobilis ore profectum approbatores inveniet, cum ne quidem auditores habiturum ſit in plebejo. Sacræ literæ hanc malam humanæ mentis diſpoſitionem nobis manifeſtare voluerunt cum eam tam accurate in Eccleſiaſtico depingant: *Dives loquutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum ejus ad nubes uſque deducent; pauper loquutus eſt, & dicunt, quis eſt hic?*

Certum quidem eſt, blandam, & obſequioſam adulationem, ut nobilium facta, dictaque approbemus, multum conferre: certum eſt, nobiles hanc approbationem quodammodo extorquere quadam externa venuſtate, & agendi modo generoſo, libero, naturali; qui uſque adeo illis peculiaris eſt, ut vix umquam inter plebejos imitatores inveniat. Certum tamen viciſſim eſt, plurimos ad potentium dicta, factaque approbanda ferri quadam interna mentis abjectione magnatum gloriæ, & granditati ſuccumbente, cujus etiam nec ferre ſplendorem poſſunt; quin etiam certum eſt, externam

hanc

hanc magnificentiam ipſis ſagacioribus nonnihil illudere, atque aliquod in eos imperium exercere.

Hujus erroris cauſa ab ea, quæ hominum corda infecit, corruptione, petenda eſt. Hi quippe cum votis ardentiſſimis honores, voluptateſque appetant, ipſas etiam divitias, facultateſque neceſſario amant, quarum adminiculo honores, & voluptates comparantur. Amor vero ille, quo res, quæ paſſim venerationi ſunt, proſequuntur, facit, ut earumdem dominos beatos pronuncient, ſublimes ſupra ſe collocent, colantque tamquam viros excellentes, & humanam ſortem prætergreſſos. Cum tandem inoleverit hæc erga potentes veneratio, ſenſim eos a fortunarum conſideratione traducit ad animorum contemplationem, quos [cum nihil dimidiate homines facere amant] alterius ordinis conſtituunt, ipſiſque pares divitiis infundunt, ſeque demum eorum opinionibus ſubmittunt; atque hinc potentibus tanta in rebus, quas agant, fides, atque authoritas adjudicatur.

Sed hic error multo, quam in plebe, conſpectius cernitur in ipſis Magnatibus, quibus curæ non eſt, animis impreſſas a divitiis, lautiorique conditione ideas corrigere. Eorum quippe pauci ſunt, apud quos ipſæ divitiæ, dignitaſque rationum pondus non habeant, quique ſibi non vindicent, ut ipſis potius credatur, quam aliis fortunæ abjectioris: ferre non poſſunt, ut quos ſubter ſe poſitos contemnunt, tantum ſcil. ſibi arrogent in judicando; atque hinc ad omnem contradictionis obicem ferociunt.

Quicquid hic culpæ eſt ab eadem radice pullulat, falſis ſcil. ideis, quas de potentia, nobilitate, divitiis concepere. Cum enim eos conſiderare has oporteret inſtar rerum peregrinarum, ad naturam non pertinentium, & quæ neutiquam impediunt, quominus cæteris mortalibus, & corpore pares adamuſſim, & anima ſint, quominus ingenia habeant non minus, quam cæteri homines, infirma, & erroribus obnoxia; has tamen potentiæ, nobilitatis, divitiarum, dominatus notiones ipſis eſſentiis immiſcent, incorporantque, quo auguſtior, grandiorque ſui ipſorum idea appareat: numquam enim ſibimetipſis ſe repræſentant ſine honorariis titulis, totoque famulantium ſatellitio.

Aſſuevere ab ipſis incunabulis ſeſe intueri tamquam ſpeciem ab aliis hominibus diſtinctam: numquam partem ſe maſſæ humani generis arbitrantur; ſemper ſibi Comites,

aut

aut Duces, numquam homines meri videntur: ac deinde animas ſibi, rationemque producunt divitiis, & fortunæ pares, neque minus ſe putant cæteris ingenio, quam dignitate præſtare.

Ea eſt humanæ mentis dementia, ut nihil ſit, quo non utatur ad ſui ideam magnificandam: ædes ſplendidæ, veſtis purpurea, promiſſa barba ſatis ſunt, ut quis ſe ſapientem putet, & ſi propius attendamus, erunt, qui ſe pluris in rheda, vel equo faciunt, quam cum pedites gradiuntur. Arduum profecto non erit cuivis perſuadere, hiſce judiciis nihil eſſe abſurdius; cum tamen difficillimum ſit immunem ſe præſtare ab omni ictu, quem hæc exteriora occulte intentant. Præſtabimus autem, quod unice hac in parte fieri poteſt, ſi quantopere nos aſſuefaciamus ad omnem iis rebus authoritatem detraheodam, quæ veritati inveniendæ inutiles ſunt, & ſi id ſolum utilibus concedamus, quod revera ad illas pertinet. Provectior ætas, ſcientia, ſtudium, experientia, ingenium, perſpicuitas, moderatio, accuratio, labor profunt ad rerum abditarum veritatem eruendam; ac proinde digna ſunt, quorum rationem habeamus; ſed tamen eadem ſunt ſumma diligentia penſitanda, ac deinde cum contrariis dotibus conferenda: nam ex horum quolibet nihil certum in particulari poteſt inferri, cum dogmata falſiſſima ab iis aſſerta fuerint, & approbata, qui & ingenio valebant, & erant his dotibus, ut plurimum inſtructi.

VIII.

Eſt aliud fallax magis, & doloſum in inſidiis, quæ nobis ſtruuntur a *modo proponendi*; naturaliter enim propellimur ad fidem iis proſtituendam, qui venuſte, prompte, graviter, æquanimiter, comiter perorant, quam tamen denegamus illis, qui ſunt in dicendo tetrici, qui factis, dictiſque iracundiam, acrimoniam, faſtumque immiſcent.

Si tamen de rerum interiori natura ex his exterioribus, ſenſibilibuſque ſignis pronunciamus, impoſſibile eſt, ut ſæpe non fallamur. Aliqui namque ſunt, qui nugaciſſimas nugas graviter, & modeſte divendunt; alii e contra ipſiſſimam veritatem docent, licet cum ſint ingeniis vivacibus præditi, atque aliqua animi perturbatione permoti, inordinatos affectus, & vultu prodant, & verbis. Quædam ingenia mediocria, & vadoſiſſima ſunt, quæ cum in aulis Principum enutrita

trita fuerint, ubi multo melius, quam alibi obſequioſæ placendi artes diſcuntur, habitus, conſuetudineſque contraxere admodum gratioſos, quorum faſcinatione aliis ſæpiſſime illudunt; e contra alia ſunt nullis extrinſecus ornamentis commendata, quæ tamen intrinſecus, & ſolida ſunt, & capaciſſima: aliqui melius loquuntur, quam cogitant; alii cogitant melius, quam loquuntur. Ac proinde exigit ratio, ut qui judicando ſunt, non judicent ex rerum externarum cortice; ut veritati ſe dedant; non tantum cum illa modis exacerbantibus proponitur, ſed etiam cum innumeras habet admixtas falſitates: nam unus, idemque poteſt hic verum dicere, illic falſum; hic rem acu tangere, illic toto cœlo aberrare.

Unaquæque itaque res ſeparatim conſideranda eſt, ideſt, de modo judicandum eſt, ex modo; de re, ex re: non vero de re ex modo, nec de modo ex re. Quod quis inter dicendum iraſcatur, culpandus eſt, laudandus tamen, quia verum dicit: alii vero, quod comiter loquatur, laudi dandum, vituperio autem, quod falſa effutiat.

Sed omnino advigilandum eſt, ne quicquam verum concludatur aut falſum, quia hoc, vel illo modo proponitur; æquum etiam eſt, ut qui repertas a ſe veritates aliis cupiunt perſuadere, illos modos omnes ſtudioſe adhibeant, qui aſſenſui conciliando maxime accommodi ſunt; qui vero homines poterunt abalienare, hos omnes ut odioſos rejiciant.

Memoria recolendum eſt, cum de hominibus perſuadendis agitur, tanti non eſſe vera dicere; ſed eſſe quam maxime, cum vera dicimus, ea tamen non adhibere, quæ ſunt ad veri guſtum faciendum, neceſſaria.

Si quis ſerio virtutem colit, illam falſitatis, & mendacii dehoneſtamentis non cooperiet; & ſi ſincere diligit, ab iis in proponendo modis ingratis, & irritantibus abſtinebit, qui illi odium, malevolentiamque poſſunt conciliare. Hoc graviſſimum Rhetorices præceptum, eo utilius eſt, quo rationi non minus, quam ſermoni dirigendo cenſetur accommodatius. Quamvis enim idem non ſit, & modo errare, & re; ſunt tamen plerumque vitia modi ipſis rei vitiis multo pernicioſiora.

Revera omnes iſti modi feroculi, inſolentes, acres, opinativi ab aliqua mentis perturbatione oriuntur, quæ ipſo,

quem

quem in aliis redarguimus, ſcientiæ, & lucis defectu plerumque pejor eſt: & præterea ſemper iniquum eſt his modis uti ad perſuadendum. Æquum enim eſt, ut quis ſe cognitæ veritati dedat; iniquum vero, ut ab illo exigamus eorum fidem, quæ nos credimns, idque ob noſtrum ſolorum authoritatem: hoc tamen ipſiſſimum eſt, quod exigimus, dum veritatem aliquam proponimus hiſce irritantibus modis. Nam orationis modus, & tenor citius ad mentem penetrant, quam argumentorum vis; cum ad eos cernendos perſpicacior mens ſit, quam ad argumentorum vim capiendam, quam fortaſſe numquam intelligit: orationis autem modus ab argumentis ſecretus, ipſam ſolum denotat authoritatem, quam ſibi quiſque arrogat; adeo ut ſi is acerbus ſit, & imperioſus, neceſſario auditorum animos abalienet, cum authoritate, & quadam tyrannide id videatur velle extorquere, quod oportet argumentis tantum, & perſuaſionibus elicere.

Si tamen ad receptas communes opiniones oppugnandas his acerbis utamur modis, multo iniquius eſt. Poteſt ſolitaria unius ratio, ubi ſanior, validiorque eſt, multorum rationibus præponi; non tamen quiſquam plus ponderis debet adiicere ſuæ unius; quam cæterorum omnium authoritati.

Ac proinde non tantum prudentia, modeſtiaque, ſed etiam iuſtitia obligant ad orationis tenorem humilem, & ſubmiſſum, cum opiniones communes, authoritaſque obfirmata concutiendæ ſunt: quandoquidem alias vitare nequimus, quin ſolitariam unius authoritatem authoritati vel publicæ, vel potiori, vel magis confirmatæ opponamus; quod iniquum eſt. Cum itaque de opinione recepta e poſſeſſione deturbanda, de multorum annorum fide convellenda agitur, nimium cauti, moderatique eſſe non poſſumus: quod adeo verum eſt, ut Divus Auguſtinus ad Religionis veritates illud extenderit, egregiam hanc regulam omnibus, quibus docendi munus incumbit, præſcribens. Prudentes, piique Catholici, inquit, hoc modo docent ea, quæ alios tenentur docere: ſi res communes ſint, & authoritate firmatæ, has illis proponunt modo pleno fiduciæ, & qui nihil dubitationis teſtatur, adhibita etiam comitate, quæ poteſt, maxima: ſi autem res extraordinariæ ſint, quamvis earum clariſſime veritatem cognoſcant, illas ut dubias, & tamquam quæſtiones examinandas

das potius proponunt, quam ut dogmata, & decreta, ut in hoc auditorum imbecillitati ſe accommodent: quod quæ veritas adeo ſublimis ſit, ut eorum, quibuſcum res agitur, captum ſuperet; malunt hanc aliquandiu ſupprimere, ut creſcant illi, evadantque ei capiendæ pares: quam eam in hoc imbecillitatis ſtatu propalare, ubi illos eſt oppreſſura.

Finis Partis Tertiæ.

PARS

PARS QUARTA.

De Methodo.

NObis explicanda ſupereſt Logicæ pars ultima de Methodo, quæ procul dubio utiliſſima eſt. Viſum hic eſt etiam illa adjicere, quæ ad demonſtrationem ſpectant; quia ut plurimum hæc ſita non ſt in unico aliquo ſyllogiſmo, ſed in multorum ſerie, quibus nvicte veritatem aliquam demonſtramus: quinimo ad bene emonſtrandum, parum eſt ſyllogiſmorum regulas noviſſe, uandoquidem rariſſime adverſus illas peccetur, cum tamen almarium ſit cogitationes rite diſponere, clariſque, & evientibus uti ad occulta, & abdita inveſtiganda.

Et cum demonſtrationis finis ſit ſcientia, de hac neeſſe erit aliquid præmittere.

CAPUT I.

De ſcientia; illam dari; quæ mente cognoſcuntur, certiora eſſe, quam quæ ſenſu; quædam eſſe, quæ mens humana capere non poteſt; de utilitate ex hac neceſſaria ignorantia enaſcente.

CUm aliquod effatum contemplantibus ejus veritas vel per ſeipſam, vel per evidentiam; quam ſine ullo diſcurı percipimus, nobis innoteſcit, illud cognitionis genus abemus, quæ *Intelligentia* dicitur, & qua prima principia ognoſcuntur.

Si vero veritas per ſeipſam ſui fidem non faciat, alia argunenta adhibentur, quæ illam ſuadeant; hæcque ſunt vel *uthoritas*, vel *Ratio*. Cum propter authoritatem mens ei propoſitæ aſſentitur, *Fides* dicitur: ſi vero propter ationem, hæc ratio vel omnino non ſatisfacit, ſed aliuid poſt ſe dubitationis relinquit, & tunc hic aſſenſus cum

hac

hac dubitatione *Opinio* dicitur.

Vel omnino ſatisfacit, eſtque vel clara tantum apparenter & ob attentionis defectum, & tunc talis aſſenſus, ſi rever falſus ſit, *Error* dicitur; vel ſi verus, *Judicium temerarium* cum ea rationis vis non appareat, quæ veritati ſtabilien dæ ſufficiat.

Si tamen hæc ratio non tantum apparens, ſed ſolida & vera ſit, quod noſcitur ex diuturna, & accurata atten tione, ex firmo aſſenſu, ipſaque claritatis indole, quæ vi vida eſſe debet, & penetrans; tunc genita a tali ration evictio *Scientia* dicitur, de qua multiplices inſtitui quæſtio nes poſſunt.

Et primo quæritur, an talis ſcientia detur, id eſt, an nos ha beamus aliquas cognitiones a claris, certiſque rationibus ge nitas; vel generaliter, an ullas claras, certaſque cognitio nes habeamus: nam hic quæritur non minus de intelligentia quam de ſcientia.

Inter Philoſophos extitere, qui ex profeſſo omnem ſcien tiam ſuſtulerunt, huicque fundamento integram Philoſo phiam ſuperextruxerunt. Horum aliqui, novi nimirum Academici, certitudinem ſolam proſcribentes, veriſimilitu dinem admittebant: alii Pyrrhonici ſcilicet, etiam hanc ve riſimilitudinem negarunt, omnia ex æquo incerta, atque obſcura ſtatuentes.

Hoc tamen non obſtante verum eſt, omnes haſce opinio nes, quæ tamdiu literatorum orbem exercuerunt, nullib umquam fuiſſe, niſi in ſermonibus, diſputationibus, & ſcri ptis, neminemque umquam ſerio illis fidem obſtrinxiſſe. Lu di erant, otioſorumque, & ingenioſorum hominum oblecta menta, nedum perſpecta, & penitus aſſerta dogmata, quo rum ex præſcripto vitam regerent: ac proinde conducentiſſi ma methodus erat, ſi quis os vellet his Philoſophis occlude re, eoſdem ad conſcientiæ, & bonæ fidei tribunal citare, ac petere, num poſt tot diſcurſus, quibus conabantur oſtende re, ſomnum a vigilia, ſanam mentem a dementia non poſſe diſcerni, ſibi in ſolidum non perſuaſerint, ſe vigilare, eſſe que ſui compotes: ſi illis tantillum candoris reſiduum fuiſſet etiam occlamantibus in oppoſitum his argutationibus, om nes haſce inanes ſubtilitates pro falſis habuiſſent, fatebun turque libere ſe neutiquam illis fidem habere potuiſſe, etiamſi ex animo adlaboraſſent.

Si

Si quis autem eo uſque umquam proceſſerit, ut dubitarit, an vigilaret, an ſui compos eſſet, an hæc omnia externa exiſterent, an eſſet Sol, Luna, aliqua materia; nemo ſaltem umquam dubitare potuit, ut D. Auguſtinus aſſerit, quin ipſe exiſteret, cogitaret, viveret. Nam ſive dormiat, ſive vigilet, ſive mens illi ſana, ſive ægra ſit, ſive fallatur, ſive non; certiſſimum ad minimum eſt, eum cogitare, eſſe, vivere; cum impoſſibile ſit, exiſtentiam, vitamque a cogitatione ſeparare, atque affirmare eum, qui cogitet, neceſſe, nec vivere. Atque ex hac cognitione clara, certa, indubitata regula condi poteſt ad eas omnes cogitationes pro veris, & certis habendas, quæ hujus inſtar claræ, & diſtincte deprehendentur.

De propriis item perceptionibus impoſſibile eſt dubitare, dum eæ ab objectis ſeparatim conſiderantur. Sive enim Sol, vel Terra exiſtat, ſive non, certus tamen ſum, quod imaginer me Solem videre, & Terram; certus ſum me dubitare, dum dubito; dum credo me videre, audire, certus ſum me credere, quod videam, & audiam; & ſic de aliis: ac proinde cogitationem non ultra ea, quæ in ipſa mente fiunt, extendentes, illaque ſola, quæ illic aguntur conſiderantes, innumeras cognitiones inveniemus claras, & de quibus impoſſibile erit dubitare.

Hac conſideratione uti poſſumus ad alterius, quæ hic proponi ſolet, quæſtionis ſolutionem; an ſcilicet quæ mente percipiuntur, certiora, vel minus certa ſint iis, quæ ſenſibus cognoſcuntur. Evidens namque ex dictis eſt, perceptionum, atque idearum, quas ſola mentis reflexione cognoſcimus, certiores nos eſſe, quam quorumvis, quæ a ſenſibus haurimus Dici etiam poteſt, licet ſenſus non ſemper ſuo nos internuntio fallant, ipſam tamen certitudinem, qua ſcimus, illos nos non fallere, ab ipſis ſenſibus non eſſe, ſed a reflexa mentis cogitatione, a qua diſcimus, quando illis vel habenda, vel neganda fides ſit.

Ac proinde fatendum eſt, D. Auguſtinum recte poſt Platonem ſenſiſſe, veritatis judicium, ejuſque diſcernendæ regulam ad ſenſus non pertinere, *Non eſt*, inquit *judicium veritatis in ſenſibus*. Imo hæc, quæ a ſenſibus, hauritur certitudo, non admodum late patet: multa ſunt, quorum a ſenſibus notitiam credimus habere, quæ dici tamen non poſſumus plene, & perfecte cognoſcere.

Exempli cauſa, ſcire poſſumus per ſenſus, hoc corpus alio majus eſſe; certo tamen non poſſumus ſcire, quænam illius vera, & naturalis magnitudo ſit: & ut hoc palam fiat, conſiderandum eſt, ſi omnes hucuſque homines perſpicillis pulicariis, ſive ampliantibus uſi ſemper fuiſſent; tanta illis omnia corpora, taliaque debuiſſe videri, quanta, & qualia ea hæc perſpicilla exhibuiſſent. Jam vero oculi noſtri lentes opticæ ſunt, ignoraturque præciſe, tum an illis res viſas minuendi, augendive vis data ſit; tum an perſpicilla arte facta, quæ arbitrantur objecta nobis vel minora, vel majora exhibere, eadem e contra veræ, & naturali magnitudini non reſtituant: ac proinde abſolutam rerum magnitudinem perſpectam non habemus.

Ignoratur etiam in rebus, an eamdem omnes magnitudinem cernamus. Nam licet duo idem corpus dimentientes conſentiant, illud quinquepedale eſſe; illis tamen fortaſſe non convenit pes quantus ſit; cum uterque tantæ magnitudinis illum concipiat, quantæ ab oculis exhibetur: poterunt autem hujus oculi pedem repræſentare diverſum ab eo, cui ab alterius oculis repræſentatur, quia utrorumque oculi lentes fortaſſe ſunt diverſimode formatæ.

Admodum tamen veriſimile eſt, exiguam eſſe hanc varietatem, quia in oculorum fabrica exigua varietas conſpicitur, & quæ proinde non poterit notabilem diverſitatem inducere. Quamvis enim oculi noſtri lentes opticæ ſint, ſunt tamen Dei omnipotentis manu formatæ; ac proinde eſt, cur credamus, illos veras præter propter rerum magnitudines exhibere, niſi quid vitii eos caſu corruperit, figuramque immutaverit.

Quicquid demum ſit, quemadmodum ſenſus de rerum magnitudinibus enunciant ea, quæ aliquo modo incerta ſunt: ita neque neceſſe eſt, neque concludendum ideo erit ſenſuum teſtimonia in aliis eodem incertitudinis vitio laborare: licet enim ipſiſſimam, ut dixi, elephantis magnitudinem ignoremus, illum tamen novimus equo majorem eſſe, balæna minorem: quod abunde eſt ad uſum vitæ.

Eſt itaque certitudo, atque incertitudo tum in mente, tum in ſenſibus; & ex æquo peccabitur, ſi omnia certa ſtatuantur vel incerta.

E contra vero tria nobis hic ratio animadvertenda proponit.

Quædam namque ſunt clara, & certo cognoſci poſſunt alia,

lia, quorum veritatem nondum ſumus aſſequuti, ſed quam peramus nos olim aſſequuturos: tertia denique ſunt, de uibus, ut quid certi ſciamus, impoſſibile eſt, ſive quia no- is principia deſunt, quæ ad illorum certitudinem, & veri- atem ducant, ſive quia mentis noſtræ captum ſuperant.

Primum genus omnia complectitur, quæ demonſtratione, ive intelligentia cognoſcimus.

Secundum genus eorum eſt, quæ Philoſophos quotidie xercent: ſed fieri facile poteſt, ut illi admodum inutiliter pperam perdant, ſi hoc genus a tertio nequeant diſtinguere, d eſt, ſi quæ mens humana poteſt comprehendere, ab iis non ecernant, quorum capiendorum illa capax non eſt.

Compendioſiſſimam ad omne id, quod ſcientiæ compre- endunt, viam ingreditur, qui ab iis inveſtigandis abſtinent, uæ ſupra nos ſunt, & quorum comprehendendorum ſpes ulla rationabilis ſubeſt. Horum ex numero ſunt omnes illæ uæſtiones de Dei Optimi Maximi potentia, quam ridicu- um eſt brevibus humanæ mentis carceribus velle conclude- e, ut & generaliter illa omnia, quæ de infinito participant. Nam mens noſtra finita cum ſit, ad infinitatem cæcutit, pu- gnantiumque inter ſe rerum multiplici varietate oppreſſa fa- iſcit.

Hinc commodiſſima, & breviſſima ſolutio peti poteſt nultarum quæſtionum, de quibus numquam non diſputabi- ur, quamdiu diſputandi prurigine inficiemur; quippe de qui- us numquam cognitionem adeo claram, certamque adipi- ſcemur, quæ potis ſit ad mentes noſtras figendas, ſiſtenda- ſque. Poſſibiliſne ab æterno creatura? Deusne corpus ma- gnitudine, motum velocitate, numerum multitudine infi- nita efficere poteſt? an numerus infinitus par erit, aut im- par, an infinitum infinito majus? Qui illico reſponderit ſe neſcire, ſe hæc non capere, unico tantum promoverit inſtan- ti, quantum qui aliquot annorum luſtra nectendis de talibus conſequentiis intriverit; unicumque diſcrimen eſt, quod ſimplici ignorantia multo pejor ſit eorum conditio, qui de his, ſimilibuſque ſcientiam ambiunt; cum periculum ſit, ne hi illud arbitrentur ſe ſcire, quod neſciunt.

Innumeræ pariter in Metaphyſicis quæſtiones ſunt, quæ nimis vagæ, nimis abſtractæ, atque a principiis claris, & notis nimis remotæ cum ſint, ſolutionem numquam inve- nient: ac proinde tutiſſimum erit, cum perfunctorie didice- ri-

rimus tales inſtituti, conſilium capere illas libenti anim[o] ignorandi.

Neſcire quædam, magna pars ſapientiæ.

Hoc pacto poſtquam deſierimus ea inveſtigare, quæ ſun[t] inventu impoſſibilia, majores in aliis, quæ ad captum no[ſ]ſtrum ſunt, progreſſus faciemus.

Sed obſervandum eſt, quædam eſſe, quorum modus eſ[ſ]ſendi incomprehenſibilis eſt, cum tamen exiſtentia ſit certiſſima; quomodo illa eſſe poſſint, nequimus concipere, cum tamen, quod ſint, clariſſime cognoſcamus.

Quid Æternitate incomprehenſibilius? quid tamen certius? adeo ut, qui horrenda cæcitate ipſam Dei cognitionem e mentibus delevere, coacti fuerint materiæ, entium omnium viliſſimo, & deſpicatiſſimo, illam attribuere.

Quomodo quibimus concipere, minutiſſimam materiæ atomum eſſe in infinitum diviſibilem, numquamque ad partem adeo parvam perveniri poſſe, quin hæc in ſe habeat, non tantum plures, ſed etiam infinitas partes alias? Quomodo comprehendemus, exiguum frumenti granum tot in ſe partes, proportionaliter ſcilicet minores, continere, quot ſint in reliqua creatæ materiæ maſſa, omneſque illic figuras imaginabiles actu eſſe, microcoſmum ſcilicet illic eſſe cum omnibus ſuis partibus, Sole, Cœlo, Stellis, Planetis, Terra, idque proportione mirabili, & exactiſſima? præterea nullam hujus grani particulam eſſe, quæ non alium proportionalem mundum habeat? Quænam poteſt eſſe hujus munduli pars tantula, quæ grani illius magnitudini reſpondeat; & quam ſtupenda exiguitas illa debeat eſſe, de qua revera poſſumus dicere, quod talis ſit reſpectu hujus grani, quale ipſum granum eſt reſpectu Univerſi? Nihilominus hæc ipſa pars, nobis incomprehenſibilis, alium mundum proportionalem continet, & ſic in infinitum: cum numquam ad eam partem perveniri poſſit, quæ non tot partes proportionales complectatur, quot mundus ipſe, quamcumque demum extenſionem illi tribueris.

Hæc omnia incomprehenſibilia ſunt, & viciſſim, neceſſario vera; cum corporis in infinitum diviſibilitas demonſtrata ſit, idque a rationibus a Geometria petitis, quibus certiores nullas habet, clarioreſve ad alias certiſſimas veritates demonſtrandas.

Quip-

Quippe docet Geometria, eſſe aliquas lineas, quarum nulla communis menſura dari poteſt, & quas idcirco incommenſurabiles appellat, quales ſunt quadrati linea diagonalis, & latera. Jam vero ſi hæc diagonalis, & latera componerentur ex quolibet numero partium indiviſibilium, aliqua harum partium eſſet communis menſura illarum linearum; eſt itaque impoſſibile, illas lineas componi ex certo numero partium indiviſibilium.

Secundo, eadem ſcientia docet, impoſſibilem eſſe numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati, cum tamen omnino poſſibile ſit, quadratum extenſum duplum eſſe alterius quadrati extenſi. Jam vero, ſi hæc duo quadrata extenſa ex certo numero partium finitarum conſtarent, majus quadratum haberet duplo plures partes, quam minus; & cum utrumque extenſum quadratum ſit, haberemus numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati; quod tamen eſt impoſſibile.

Denique nihil evidentius, quam extenſum, ſeu quantum fieri non poſſe ex non quantis, omneque quantum partes habere. Jam vero deſigno harum partium duas, quæ indiviſibiles ſupponuntur, quæroque extenſæne ſint hæ partes, necne; ſi extenſæ ſunt etiam diviſibiles, pluresque partes continebunt: ſi vero inextenſæ, erunt nihil extenſionis; ex illis igitur extenſum fieri non poteſt.

Omnis humana certitudo tollenda erit, ſi de harum demonſtrationum evidentia dubitetur: ſed quo melius concipiatur hæc corporis in infinitum diviſibilitas, lubet ſubjungere aliud argumentum eadem opera probans, & infinitam diviſionem, & motum in infinitum tardeſcentem, abſque eo, quod ad quietem umquam perveniat.

Etiamſi de extenſi infinita diviſibilitate poſſit dubitari, extra tamen omne dubium eſt, illud poſſe in infinitum augeri, nimirum certum eſt planitiei mille ſtadia longæ, aliam totidem ſtadiorum adjici poſſe, & ſic in infinitum; jam vero ex hoc extenſi infinito augmine probatur ejuſdem infinita diviſibilitas. Quod ut poſſit melius comprehendi, concipienda tantum erit æquoris planities, (cujus in infinitum longitudo producatur) una cum navi ab hujus æquoris littore continuo in linea recta digredienti. Certum eſt radium, qui ab hujus navis parte infima ad ejus oculum, qui e portu ſpeculatur, trans vitrum aut aliud corpus pellucidum perveniet,

per aliquod hujus vitri punctum tranſiturum, ut & radiu horizontalem per aliud punctum, primo illo puncto nonnih altius. Jam vero quo longius navis digreditur, eo altius fi turum eſt illud punctum, per quod radius a navis parte inf ma emiſſus tranſibit, ſpaciumque inter duo prima punct interceptum in infinitum dividet; & quo longius aberit na vis, eo tardius punctum illud aſcendet, abſque eo, quo umquam vel moveri deſinat, vel ad punctum radii horizon talis perveniat: quia cum hi radii, ſive lineæ ſeſe in ocul interſecent, numquam vel paralellæ erunt, vel coibunt i unam lineam. Ac proinde hinc habemus diviſionem infini tam, & motum in infinitum tardeſcentem, nec umquam quieturum.

Ex hac corporis infinita diminutione, nata ex ejuſdem di viſibilitate, demonſtrari poſſunt hæc problemata, quæ ſi terminos ſpectes contradictoria videntur. *Spacium infinitum invenire, quod ſit æquale ſpacio finito, vel quod ſit media tertia, &c. pars ſpacii finiti.* E multis, quibus hæc ſolv poterunt, modis, en unum, ut rudem & craſſum, ita etiam admodum facilem: ſi quadrati medietas, & hujus medieta tis medietas, & ſic in infinitum ſumantur, ac ſecundum lon gitudinem conjungantur, fiet ſuperficies figuræ irregularis quæ in infinitum verſus extremorum alterum minuetur, ſed tamen æqualis erit toti quadrato. Nam medietas, & medie tatis medietas, ac demum hujus ſecundæ medietatis medie tas, & ſic in infinitum, ipſum totum efficiunt. Ita tertia pars, & partis tertiæ pars tertia, & ſic in infinitum, ipſam medietatem efficiunt: item quartæ partes ſic ſumptæ effi ciunt partem tertiam; & partes quintæ quartam; quas de mum conjungentes, figuram habebimus, vel medietatem, vel tertiam partem areæ totalis continentem, quæ ex altera parte longitudinis infinitæ erit, latitudinis vero proportio naliter imminutæ.

Harum ſpeculationum utilitas metienda non eſt ex verita tum demonſtratarum, ſed potius ex noſtri, mentiſque huma manæ cognitione. Hinc enim palam fit quam arctis illa li mitibus concluſa ſit, hinc vel inviti cogimur fateri, res plu res exiſtere, ad quas illa nequaquam poteſt intelligentia per tingere: quam ob rem utile erit hiſce ingenia ſubtilitatibus exercere, ad mentis vanitatem depellendam, ad audaciam deprimendam, qua audet lucem ſuam cæcam, & ſubluſtrem

pro-

propoſitis ab Eccleſia veritatibus opponere, quia ſcil. has nequit comprehendere. Cum enim mentis humanæ peſpicacia, quanta eſt, ad ea comprehendenda cæcutiat, quæ in atomo minutiſſima concluduntur, cum illam certiſſime cognoſcat in infinitum diviſibilem, ignoret autem, quo modo id fiet; numquid apertiſſimum rationi bellum indicitur, ſi mirabilibus Omnipotentiæ Divinæ, quæ eſſentialiter incomprehenſibilis eſt, effectibus fides denegetur, non ob aliam rationem, quam quia mentis noſtræ captum illi excedunt.

Sed tamen quemadmodum utile nonnumquam eſt, ſuæ tenuitatis, & inſcitiæ mentem commonefacere, ea contemplando, quæ captum ſupergreſſa ipſam dejiciunt & humiliant; ita ſeligenda ut plurimum ſunt ad ſtudiorum quotidiana exercitia, illa alia, quorum veritatem poſſumus invenire, inventamque comprehendere, ſive diſquiſitio noſtra a cauſa procedat ad effectus, ſive ab effectibus ad cauſas regrediatur, quorum alterum a *priori*, alterum a *poſteriori* demonſtratio dicitur. Amplianda tamen nonnihil eſt horum terminorum ſignificatio, ut ad illos omne genus demonſtrationum poſſit revocari. Illos autem hic ſufficiat indicaſſe, quo poſſint utcumque intelligi, neque nobis, ſi in Philoſophorum occurrerint vel ſcriptis, vel ſermonibus, inſolentes videantur; ſed cum hoc genus argumentorum pluribus communiter partibus conſtet, neceſſe eſt, ut poſſint rem propoſitam clare evincere, illa quodam ordine, & methodo diſponere: & hæc illa methodus eſt, de qua hujus libri pars maxima aget.

CAPUT II.

De duabus Methodis, Analyſi, & Syntheſi; Exemplum Analyſeos.

GEneraliter appellari Methodus poteſt *Ars bene diſponendi ſeriem plurimarum cogitationum, ſive id fiat ad ignoratam veritatem inveſtigandam, ſive ad cognitam aliis demonſtrandam.*

Methodus itaque duplex eſt, vel enim veritatem invenit, eſtque *Analyſis*, ſive *Methodus reſolutionis*, quæ dici poterit *Methodus inventionis*; vel inventam docet, & eſt *Syntheſis*, ſive *Methodus compoſitionis*, quæ & appellari poteſt *Metho-*

dus doctrinæ tradendæ.

Integrum alicujus ſcientiæ corpus raro analityce traditur, cum analyſis in uſu tantum ſit ad quæſtiones ſolvendas.

Omnis (*) autem quæſtio inſtituitur, vel de nomine, vel de re.

Quæſtio nominis hic a me dicitur, non illa, quæ nomina, quibus res poſſunt ſignificari, venatur; ſed quæ ipſis ex nominibus res ſignificatas expiſcatur: tales ſunt, in quibus ſolutio cujuſdam ænigmatis quæritur; tales, in quibus ſenſus, quem ſcriptor aliquis obſcuris verborum involucris ambagioſe occultavit, dilucidatio quæritur.

Quæſtio rei quadruplex eſt.

Primum genus, cum ex effectibus cauſas inveſtigamus. Magnetis, exempli gratia, varios effectus novimus, cauſas illorum ope inquirimus: diverſa, quæ paſſim vacuitatis horrori aſcribuntur phænomena nota ſunt, inveſtigatum eſt, an is horror, metuſve eorum cauſa eſſet, detectumque illa aliunde produci: notæ ſunt maris fluentis, refluentiſque periodi, quæritur quænam eſſe poſſit cauſa motus tanti, tamque regularis.

Secundum genus, cum ex cauſis effectus inveſtigamus. Ex. gr. numquam non notum fuit, magnam tum ventorum, tum fluminum vim eſſe ad motum aliis corporibus imprimendum. Veteres autem cum ſatis, facto examine, non animadvertiſſent, quos potuerint hæ cauſæ effectus habere, illis numquam uſi ſunt, (quod poſtmodum in Molendinis factitatum eſt) ad varia opera perficienda, quæ & humanæ ſocietati perutilia ſunt, & hominum labores maximopere imminuunt, qui tamen veræ Phyſicæ fructus præcipuus eſt: adeo ut dici poſſit primum harum quæſtionum genus, in quo cauſæ per effectus inveſtigantur, totam Phyſicæ theoricen exhaurire; cum alterum, in quo effectus per cauſas inquirimus, praxin, & mechanicen conſtituat.

Tertium genus, cum ex partibus ducimur in notitiam totius. Sic datis pluribus numeris, quæritur quænam ſit omnium ſumma, facta additione; vel datis duobus numeris, quæritur quiſnam futurus ſit numerus, ſi alter per alterum multiplicetur.

Quar-

* Maxima pars eorum, quae hic de Quaeſtionibus dicuntur, excerpta ſunt ex ſchedis M. S. Carteſii, quorum me pro ſua humanitate participem voluit Dominus Clercelierius.

Quartum genus, cum dato toto, & parte aliqua, quæritur quænam ſit pars reliqua. Sic cum numerus datur, & pars ejus quæ auferri debet, inquirimus quænam ſit pars reliqua; vel cum quærimus dati numeri, quænam futura ſit pars tanta.

Sed notandum eſt, ut duo hæc ultima quæſtionum genera amplientur, & ut complecti poſſint, quæ ad duo priora proprie referri nequeunt, vocem *partis*, generaliter ſumi debere pro eo omni, quod in re quomodolibet eſt, hoc eſt, ſignificabit rei *modos*, *extremitates*, *accidentia*, *proprietates*, & generatim *omnia attributa*: adeo ut is dicendus ſit, ex partibus totum inveſtigare, qui ex altitudine, & baſi aream trianguli inveſtigat: qui e contra rectanguli latus quærit ex cognitis area, & latere aliquo, dicendus erit partem quærere ex toto, & aliqua parte.

Quæcumque demum ſit quæſtionis ſolvendæ natura, omnium primo dilucide, & diſtincte animo tenendum eſt id, quod præciſe petitur, id eſt, ipſius quæſtionis apex habendus eſt præ oculis.

Nam evitandum eſt nonnullorum vitium, qui præcipiti, & inconſulto animi impetu reſponſa, & ſolutiones dare conantur, priuſquam bene ex circumſtantiis, aliiſque indiciis conſtiterit, quid quæratur, ex quibus, cum ipſis offertur, id eſſe, quod quæritur, cognoſcere poſſint: non aliter quam ſi ſervus, jubente hero amicum accerſiri, protinus ſe in pedes conjiceret, nondum audito ejus nomine, quem ex amicis herus conventum cupit.

Quamvis autem in omni quæſtione aliquid ignoti ſit, aliter enim nihil eſſet, quod quæreretur; oportet tamen illud ipſum, quod ignoratur, quibuſdam notis, & indiciis deſignari, tum ut ad hoc potius, quam aliud quidvis inveſtigandum ducamur; tum ut poſſimus ſcire, poſtquam id invenimus, hoc illud eſſe, quod quærebatur.

Hæ ſunt illæ rei inveniendæ notæ, quas illico conſiderare oportet, ita ut nec illis alias, quæ in quæſtione non ſunt, admiſceamus; nec earum, quæ jam ſunt, ullas omittamus: nam peccari utroque modo poteſt.

Peccabimus primo ſi ex. ca. dum quæritur, quodnam ſit illud animal, quod mane quadrupes, meridie bipes, veſpere tripes eſt; arbitremur harum vocum *pedis*, *mane*, *meridiei*, *veſpere*, obvias, familiareſque ſignificationes eſſe intelligendas;

ctas; qui enim ænigma propoſuit, hanc conditionem non adjecit, quod hæ voces illo deberent modo intelligi; ſatis itaque erit ſi per metaphoram ad aliud poſſint referri: ac proinde optime quæſtioni reſponderit, qui illud animal hominem eſſe dixerit.

Inſuper, ſi quæratur quonam artificio ſtatua Tantali fieri poſſit, innitentis columnæ, quæ in medio vaſe extat, ſimiliſque homini procumbenti ad bibendum, ita tamen, ut numquam poſſit bibere, quia aqua procumbentis labra quam primo attigerit, protinus ſubſideret, auſugeretque: peccabimus ſi conditiones ad quæſtionis ſolutionem inutiles adjiciamus; uti ſi immoremur neſcio cui virtuti mirificæ in ipſa Tantali ſtatua inveſtigandæ, quæ aquam, quam primo ad ſtatuæ labia perveniat abigat: hoc enim ad quæſtionem non attinet; cui factum erit ſatis, ſi vas efformemus aquæ continendæ aptum, modo infra certam altitudinem impleatur, e quo tamen aqua effluet, ſi ultra illam altitudinem aſſurgat: hoc autem factu difficile non eſt, ſi ſipho intra columnam abdatur, cujus crus alterum, ita pervium ſit, ut infuſam in vas aquam admittat; alterum, quod quidem pervium eſſe debet, & longius, infra vaſis fundum propendeat: hic etenim infuſa aqua quouſqe ad ſiphonis inflexi altitudinem pervenerit, ſtagnabit; cum tamen illam attigerit, continuo per crus longius infra vaſis fundum apertum, ac propendens effluet.

Eodem modo quæri poteſt, quodnam fuerit arcanum famoſi illius Hydropotæ, qui viginti ab hinc annis Pariſiis viſebatur; quæri, inquam, poteſt, quinam ille uno, eodemque tempore aquam in quina, ſenave ex vitro pellucida pocula evomens, potuerit hæc aquis variorum colorum implere. Si quis crediderit, has omnes verſicolores aquas commixtas in ventriculo fuiſſe, ſecretaſque, cum evomerentur; arcanum venabitur, quod umquam emicabit, putabitque id factum, quod fieri omnino non poteſt: ſi tamen inquirat quomodo aqua eodem tempore, ex eodem ore projecta, diverſos in diverſis poculis colores induat; veri quam ſimillimum eſt, illum ex quodam liquido pigmento (quam Chymici *tincturam* vocant) in imis citatis deliteſcente provenire.

Quinimo fraus illa, qua Ænigmatiſtæ utuntur, cum, quas proponunt quæſtiones cupiunt facere ſolutu difficiles,

ver-

verſatur in iis multarum futilium circumſtantiarum, & ad ſolutionem nihil facientium nube, & caligine obvolvendis, quo ipſius quæſtionis apex nonniſi operoſe cerni poſſit, quo tempus perdatur, animuſque defatigetur in illis rimandis, quæ ad quæſtionis ſolutionem nihil omnino conferunt.

Peccabimus ſecundo modo in quæſtione ex indiciis, aliiſque circumſtantiis cognoſcenda, cum id omittamus, quod in illa eſt præcipuum. Ex. ca. inveniendus eſt motus artificialis perpetuus: [notum eſt dari in rerum natura motus perpetuos, tales quippe ſunt motus fontium, fluminum, ſyderum] ſunt qui credunt, Terram circa axem converti, illamque grandem magnetem eſſe, hujuſque in omni proprietatum genere ſimiles exiguos, quos tractamus, magnetes, *Terrellas* dictos; ac proinde, illos ita collocari poſſe, ut perenni motu circumvolvantur: quod ſi effectum dederint, non tamen problemati fecerint ſatis, quo quæritur motus artificialis perpetuus; cum ille magnetum motus non minus naturalis futurus ſit, quam motus rotæ fluminis continuo allapſu circumactæ.

Cum itaque ſedulo perſpeximus ex indiciis, notiſque quid illud ſit, quod eſt in quæſtione ignotum; tum demum perviдendum, quid etiam in illa cognoſcamus, cum ex hoc in alterius notitiam deducamur. Non enim putandum eſt, debere nos nova rerum genera excogitare; cum mens noſtra ignotis in tantum capiendis par ſit, in quantum diverſimode illa participant de eorum natura, quæ nobis prius nota erant: fruſtra enim ex. ca. quis deſudaret in argumentis excogitandis ad novos in cæco nato colorum ideas excitandas iis ſimiles, quas nos oculorum beneficio habemus: eodem modo ſi magnes, aliave, quorum naturas inveſtigamus, nova entium ſpecies eſſent, & quorum nihil umquam ſimile mente comprehendiſſemus, deſperandum nobis æternum eſſet, eorum nos poſſe cognitionem ullis argumentis, aut ratiociniis conſequi; ad hoc enim nobis opus eſſet alia mente, aliiſque ideis. Ac proinde cogitandum erit, nos quicquid in his ab humana mente cognoſci poteſt eſſe aſſequutos, cum eam corporum, motuumque miſcelam clare, diſtinctеque perceperimus, quæ nobis omnia, quæ in magnete miramur, phænomena poſſit exhibere.

Jam vero in ejus contemplatione, quod eſt in quæſtione ſolvenda præcognitum, præcipue conſiſtit analyſis, artiſque

opus

opus primarium eſt, ex hac præcogniti contemplatione alias veritates eruere, quæ nos poſſint ad cognitionem ejus, quod ignotum erat, & quærebatur deducere.

Sic, ſi quæratur an *Anima humana immortalis ſit*, in hac quæſtione analytice ſolvenda ita verſabimur. Animæ humanæ naturam conſiderabimus, omniumque primo obſervabimus, illius proprium eſſe cogitare, poſſeque illam cæteris de rebus omnibus dubitare, cum tamen dubitare nequeat, quin ipſa cogitet; hæc enim dubitatio ſine cogitatione eſſe non poteſt. Deinde examinabimus quidnam ſit illud cogitare, deprehendemuſque nihil in cogitationis idea incluſum, quod habetur in idea ſubſtantiæ extenſæ, quæ corpus dicitur; deque cogitatione, incolumi, & integra manente ejus idea, id omne negari, poſſe, quod de corpore affirmatur; dici namque cogitatio non poteſt vel longa, vel lata, vel profunda, quod diverſas habeat partes, quod hac, vel illa figura ſit terminata, quod diviſibilis ſit, &c. Hinc gradum ulterius facimus, concludimuſque cogitationem non eſſe modum ſubſtantiæ extenſæ, quia de eſſentia modi eſt, quod concipi nequeat, ſi de illo id negatur, cujus modus eſt, & ideo cognoſcemus alterius ſubſtantiæ cogitationem attributum eſſe, atque ſubſtantiam cogitantem, & ſubſtantiam extenſam duas eſſe ſubſtantias inter ſe realiter diſtinctas. Ex quo ſequitur ſi altera deſtruatur, alteram non deſtrui: nam ipſa ſubſtantia extenſa numquam deſtruitur; quod enim deſtructionis nomine in corporibus venit, aliud non eſt, quam mutatio, & diſſolutio partium materiæ, quæ idcirco in rerum natura non deſinit eſſe; ſicuti fractis omnibus cujuſdam horologii rotulis, optime dicimus nullam ſubſtantiam eſſe deſtructam, licet ipſum horologium deſtructum ſit. Quod quidem vel clariſſime oſtendit, animam noſtram, cum indiviſibilis ſit, nec ullis partibus compoſita, perire non poſſe, ac proinde eſſe immortalem.

En tandem *analyſin*, ſive *reſolutionem*: in qua notandum primo, non minus in hac, quam in illa *compoſitionis* methodo, progrediendum eſſe a notioribus ad ea, quæ minus nota ſunt. Neque ulla methodus eſt, quæ hac regula carere poteſt.

Secundo, hanc a ſyntheſi in hoc differre, quod veritates præcognitas in ipſo peculiari examine rei inveſtigandæ conſideret, non prout generaliores ſunt, pluribuſque conveniunt, quod in methodo doctrinæ fit. Sic in allato exemplo non ordimur a generalibus hiſce axiomatis: *Nulla ſubſtantia pro-*

pric

prie loquendo perit : quod deſtructionis nomine audit, aliud non eſt, quam partium diſſolutio; ac proinde, quod partibus caret, deſtrui non poteſt, &c. Sed gradatim ad has generales notiones aſcendimus.

Tertio, axiomata clara, & evidentia tunc tantum proponimus, cum illis opus habemus: cum in ſyntheſi illa omnium primo collocentur, ut inferius dicetur.

Quarto, hæ duæ methodi non aliter differunt, quam via, quæ nos e valle in montem conſcendentes ducit, differt ab eadem via deducente nos ex monte deſcendentes in vallem; vel, quam differunt duo modi, quibus probare quis poſſet, aliquem eſſe a Divo Ludovico progenitum: quorum primus eſt, oſtendendo hunc talem habere patrem, qui erat filius talis, qui rurſus alium habuit patrem, & ſic ad D. Ludovicum uſque; alter eſt, incipiendo a D. Ludovico, & oſtendendo, eum tales procreaſſe filios, & illos alios filios, deſcendendo uſque ad perſonam, de qua agitur. Eſt hoc exemplum rei propoſitæ eo magis accommodatum, quo certius eſt ad genealogiam ignotam inveſtigandam, a gnatis ad majores eſſe aſcendendum; cum tamen, ut illam jam inventam alios doceamus, ab ipſo comuniter ordiamur ſtemmate, quo facilius poſſimus illos omnes commonſtrare, qui ab illo proceſſerunt. Quod etiam in ſcientiis uſitatum eſt, cum analytice veritatem adinvenimus: ſyntheſi utimur ad eam, quæ eſt inventa, explicandam.

Ex dictis colligi poteſt quænam ſit Geometrarum analyſis: en in quo illa ſita eſt. In quæſtione v.g. cujus veritas, aut falſitas, ſi theorema; ſi vero problema, poſſibilitas, aut impoſſibilitas ignoratur, id factum ſupponunt, quod faciendum proponitur; & tunc inquirunt, quid inde ſequatur: ſi in hoc examine ad veritatem aliquam claram, & evidentem neceſſario cum re propoſita connexam perveniant, illud verum concludunt, quod erat propoſitum; ac denuo orſi ubi finierant, illud demonſtrant methodo, uti vocant, compoſitionis: ſed ſi neceſſariis illationibus trahentibus deducantur ad abſurdum, & impoſſibile; rem propoſitam pronunciant & impoſſibilem, & falſam.

Hæ ſunt, quæ generaliter tradi poſſunt de analyſi, quæ magis in mentis perſpicacia, & ingenii vi ſita eſt, quam in ſpecialibus regulis. Hæ tamen quatuor, quas Cl. Carteſius habet in *Diſſertatione de Methodo* utiles eſſe poterunt ad errores

res evitandos in veritate inquirenda in ſcientiis humanis, quamvis revera analytices peculiares non ſint, ſed ad omnem omnino methodum pertineant.

Prima eſt, *ut nihil umquam veluti verum admittamus, niſi quod certo ſcimus, & evidenter verum eſſe agnoſcimus, hoc eſt, ut omnem præcipitantiam, atque anticipationem in judicando diligentiſſime vitemus, nihilque amplius concluſione amplectamur, quam quod clare, & diſtinctæ rationi noſtræ patet, ut nullo modo in dubium poſſemus revocare.*

Secunda, *ut difficultates, quas ſumus examinaturi, in tot partes dividamus, quot expedit ad illas commodius reſolvendas.*

Tertia, *ut cogitationes omnes, quas veritati quærendæ impendimus, certo ſemper ordine promoveamus, incipiendo ſcilicet a rebus ſimpliciſſimis, & cognitu facillimis, ut paulatim, & quaſi per gradus ad difficiliorum, & magis compoſitarum cognitionem aſcendamus; in aliquem etiam ordinem illas mente diſponendo, quæ ſe mutuo ex natura ſua non præcedunt.*

Quarta, *ut tum in quærendis mediis, tum in difficultatum partibus percurrendis, tam perfecte ſingula enumeremus, & omnia circumſpiciamus, ut nihil a nobis omitti ſimus certi.*

Verum quidem eſt, has regulas eſſe obſervatu difficiles; utile tamen erit illas ſemper habere præ oculis, eaſque quantum fieri poteſt, obſervare, cum nobis rationis ope aliqua veritas erit inveſtiganda.

C A P U T III.

De Methodo Compoſitionis, & ſpecialiter de illa, quæ Geometris in uſu eſt.

QUæ capite ſuperiori deduximus in anteceſſum nos docuere, quæ ſit Methodus *Compoſitionis*, quæ Analyſi ideo præferenda eſt, quod hac utamur ad ſcientias tradendas, atque explicandas.

Hæc methodus in eo præcipue conſiſtit, ut a generalioribus, & ſimplicioribus orſi, ad minus generalia, & magis compoſita deſcendamus. Hinc crebræ repetitiones vitantur; nam ſi ageretur de ſpeciebus, antequam de genere agatur, quo-

quoniam impoſſibile eſt exactam ſpecierum habere cognitionem, non cognito genere, ſæpius explicanda foret ipſius generis natura in explicatione ſingularum ſpecierum.

Ut autem hæc methodus evadat omnibus numeris perfecta, & ad finem propoſitum obtinendum, claram ſcil. diſtinctamque veritatis cognitionem, accommodata, bene multa ſunt obſervanda. Sed cum præcepta generalia ab omni materia ſecreta, intellectu ſint admodum difficilia; lubet Geometrarum ſyntheſin conſiderare, quæ ſemper credita eſt tum ad veritatem demonſtrandam, tum ad perſuadendam efficaciſſima. Primo itaque oſtendamus quid in illa laudabile ſit, ac demum in quo peccet.

Cum itaque Geometris propoſitum ſit nihil prorſus aſſerere, quod evidentiſſimum non ſit, atque certiſſimum, hoc ſe conſequi poſſe arbitrantur, modo hæc tria obſervent.

1. *Si nihil in terminis ambiguum relinquant*, eſtque huic ab illis cautum definitionibus nominum, de quibus Parte Prima.

2. *Si ratiocinationes deducant non niſi a certis principiis, & evidentibus*, & quæ a nemine, qui ſui compos ſit, poſſint in controverſiam vocari. Hinc omnium primo ipſo in limine, axiomata collocant, quæ ut concedantur petunt, cum uſque adeo clara ſint, ut ulteriorri probatione obſcurarentur.

3. *Si omnem concluſionem demonſtrative probent*, ope ſcil. definitionum præmiſſarum, axiomatum evidentium, & conceſſorum, vel propoſitionum, quæ cum prius fuerint rite demonſtratæ, tot principiorum poſtea vicem gerunt.

Ad hæc tria capita quicquid a Geometris obſervatur inter demonſtrandum revocari poteſt, atque his quinque regulis utiliſſimis concludi.

Regulæ neceſſariæ Definitionum.

Prima. *Nihil in terminis obſcurum, & æquivocum relinquere, quod non definiatur.*

Secunda. *In definitionibus terminos uſurpare, vel perfecte notos, vel prius explicatos.*

Axiomatum.

Tertia. *Nullum axioma ponere, quod non ſit evidentiſſimum.*

De-

Demonſtrationum.

Quarta. *Omnes Propoſitiones ſub obſcuras probare, ope definitionum præmiſſarum, axiomatum conceſſorum, propoſitionum demonſtratarum, vel denique ipſa rei, de qua agitur, conſtructione, ubi quid faciendum proponitur.*

Quinta. *Numquam abuti terminorum ambiguitate, non ſuffectis ſaltem mentaliter definitionibus, quæ illos reſtringunt, & explicant.*

En quæ Gæometræ neceſſaria duxere ad argumentis vim apodicticam conciliandam; imo fatendum eſt, harum accuratam regularum obſervationem ſufficere ad vitandum vitioſas in ſcientiis tractandis ratiocinationes, quod procul dubio primarium eſt, cum cætera omnia potius utilia dicenda ſint, quam neceſſaria.

CAPUT IV.

Specialior harum Regularum explicatio: & primo illarum, quæ definitiones ſpectant.

QUanta in nominibus definiendis utilitas ſit, Prima Parte declaravimus: illa autem tanta eſt, ut in ea contemplanda nimis aſſidui eſſe nequeamus, cum innumeris quæſtionibus elucidandis inſerviat, quæ non niſi ob terminorum varie a variis intellectorum ambiguitatem negotium faceſſunt; adeo ut diſputatiſſimæ controverſiæ illico evaneſcerent, ſi contendentium alteruter clare, & paucis deſignaret verborum, quæ quæſtionem conſtituunt, ſenſum.

Obſervatum a Cicerone eſt, maximam controverſiarum partem, quæ veteres Philoſophos exercuere, & quæ præcipue Stoicos, Academicoſque inter ſe commiſere, ab ambagioſis hoc genus vocabulis ortas fuiſſe. Stoici etenim amarunt, quo pluris haberentur, uſurpatas in Ethica voces aliter, quam cæteri homines, intelligere: hinc illorum Ethica & auſterior habita eſt, & ſanctior, quamvis hæc fucata ſanctitas in verbis eſſet, non rebus. Neque enim ipſee Stoa ſapiens magis ſibi a vitæ voluptatibus temperabat, quam cæterarum ſectarum Philoſophi, qui remiſſiores videbantur; neque mala, ac incommoda minus fugiebat: hoc illos inter,

inter, & reliquos Philoſophos diſcrimen erat, quod hi uſitata boni, & mali vocabula uſurpabant, illi voluptates, quibus perfruebantur, bonas non dicerent, ſed res præferendas προηγμένα quæ vero fugiebant mala, eo nomine non indigitarent, ſed illa vocarent res rejiciendas ſive ἀποπροηγμένα

Utiliſſimum itaque erit, id in omni quæſtione recidere, quod ex verborum equivocatione oritur, hæc ita definiendo per alia nomina clare intellecta, ut nullus deinceps error poſſit ſubeſſe.

Huic inſervit regularum, quas poſuimus prima, qua jubemur, *nihil in terminis relinquere obſcurum, aut æquivocum, quod non definiatur*.

Sed ut definitiones hæ evadant quam poſſunt maxime utiles, ſecunda regula adjicienda eſt, qua docemur, *nullos in definitionibus terminos adhibere, qui non ſint perfecte noti, vel prius explicati*.

Cum ſatis clare, diſtincteque notio alicui addicta nomini deſcripta non ſit, vix fieri poteſt, quin ſenſim in aliam notionem labamur, ab illa primum deſignata diverſam, id eſt, nomine aliquo utentes debemus mente deſignatam a nobis ideam ſemper ſubſtituere, cum e contra nos aliam, quam natura obtrudit, ſubſtituamus. Hoc autem facile ſciri poteſt, ſi in locum definiti ipſam ſufficiamus definitionem; hoc enim in propoſitione nihil debet immutare, ſi in eadem idea permanſum fuerit, quæ tamen omnino mutata videbitur, ſi ex hac in aliam ideam deſultorie tranſilierimus.

Ab exemplis hæc omnia fient clariora. Euclidi angulus planus rectilineus definitur, *Occurſus duarum linearum rectarum in eodem plano inclinatarum*: ſi hic nihil obtrudat præter ſimplicem nominis definitionem, adeo ut nomen *anguli* nobis in poſterum exhibiturum ſit, omni alia ſignificatione ſepoſita, duarum tantum linearum occurſum; non eſt cur Euclidem criminemur; nam illi licitum fuit hunc linearum occurſum hoc *anguli* nomine appellare; ſed debuit meminiſſe aliam, huic nomini ideam non eſſe in poſterum ſubtrudendam. An vero in hoc ille peccaverit, ſciri poteſt, ſi datam *anguli* definitionem toties ſubſtituamus, quoties *anguli* nomine utitur. Quo facto, ſi aliquid abſurdi ſequa-

tur in eo, quod de angulo tradit, evidens ſit, eum ab illa, quam primum deſignaverat, ideam ad aliam, quam a natura hauſit, inconſulto devolaſſe. Docet ex. ca. quomodo bipartiendus angulus ſit, definitionem ſubſtitue, & unicuique protinus innoteſcet, non eſſe hunc angulorum occurſum, qui in duas partes dividitur, qui duo latera habet, & baſin, ſed hæc omnia comprehenſio inter duas lineas ſpatio convenire, non ipſis linearum occurſui.

Evidens eſt, ideo Euclidem hallucinatum fuiſſe, eique, quo minus angulum definiret ſpacium inter duas lineas comprehenſum, illud obſtitiſſe, quod cerneret, hoc ſpacium vel majus eſſe poſſe, vel minus pro laterum longitudine, aut brevitate; cum tamen ipſe angulus nec major evaderet, nec minor: non tamen hinc concludere debuit, angulum non eſſe ſpacium; ſed tantum, quod ſpacium comprehenſum inter duas lineas rectas concurrentes eſſet indefinitum quidem ſecundum dimenſionum alteram, reſpondentem ſcilicet linearum longitudini; determinatum vero, ſecundum alteram per proportionalem partem circumferentiæ, cujus centrum eſt punctum illud, in quo ſibi hæ lineæ occurrunt.

Hæc definitio adeo clare, adeo nitide deſcribit anguli ideam omnibus hominibus innatam, ut ſimul, & nominis definitio cenſenda ſit, & rei; niſi quod anguli nomen vulgo etiam angulum ſolidum ſignificet, cum ad angulum planum rectilineum hac definitione determinetur. Et definito in hunc modum angulo, manifeſtiſſimum eſt, quicquid dici poteſt de angulo plano rectilineo, (qualis in omnibus figuris rectilineis reperitur) de hoc angulo ſic definito verificari; neque opus eſſe umquam ſemel præfixam ideam mutare, neque abſurdi quicquam ſequi, ſi in definiti locum definitio ſubrogetur. Nam ſpacium illud, ut ſuperius definitur, eſt, quod bipartiri, tripartiri, quadripartiri, &c. poteſt; quod bina latera, quibus clauditur, habet; quod ex illa parte, quæ eſt ex ſe indefinita, determinari poteſt linea, quam baſin, aut ſubtenſam vocant; quod nec majus, nec minus cenſetur, quia brevioribus, aut longioribus lineis comprehenditur; ex illa enim parte, quæ indefinita eſt, magnitudinis, parvitatiſve petenda menſura non eſt. Ex hac definitione cognoſci poteſt, an angulus angulo æqualis, major, minorve ſit. Cum enim hujus magnitudo ſpacii determinata ſit proportionali parte circuli, cujus centrum punctum illud eſt,

ubi

ubi lineæ angulum conſtituentes occurrunt; quando duo anguli partibus circulorum ſimilibus aliquotis menſurantur, æquales ſunt: ſi vero alter decima parte, alter duodecima menſuretur, cujus menſura pars decima eſt, major erit illo, quem duodecima dimetitur. Cum ex definitione Euclidæa ſciri non poſſit, in quo angulorum æqualitas ſita ſit: quod Elementis Euclidæis confuſionem invexit quam maximam, ut a Ramo obſervatur, licet ille felicior in hac tollenda non fuerit.

En alias Euclidis definitiones iiſdem cum anguli definitione vitiis laborantes. *Ratio eſt habitudo duarum magnitudinum ejuſdem generis comparatarum inter ſe ſecundum quantitatem. Proportio eſt ſimilitudo rationum.*

Secundum has definitiones, *rationis* vocabulum complecti debet habitudinem, quæ eſt inter duas magnitudines, cum quantum altera alteram ſuperat conſideratur. Negari enim non poteſt, quin hæc habitudo ſit duarum magnitudinum comparatarum ſecundum quantitatem: ac proinde quatuor magnitudines inter ſe proportionem habebunt, cum differentia primæ ad ſecundam æqualis ſit differentiæ tertiæ ad quartam. Nec eſt quod Euclidem de his definitionibus vocemus in jus, modo in iiſdem permaneat ideis, quas his verbis deſignavit, inſignivitque *rationis*, & *proportionis* nominibus. Sed permanſum ab illo non eſt; cum ex libri totius ſerie quatuor hi numeri 3. 5. 8. 10 proportionales non ſint, licet illis definitio, qua proportionis nomen definivit, quadret; cum inter numerum primum, & ſecundum, comparatos ſecundum quantitatem habitudo ſit ſimilis illi, quæ eſt inter tertium, & quartum.

Quo itaque ſe ab hoc lapſu tutum præſtaret, obſervandum illi fuiſſet, poſſe magnitudines dupliciter inter ſe comparari: primo enim conſiderare poſſumus quantum magnitudo magnitudinem ſuperet; ſecundo quomodo magnitudo in magnitudine contineatur. Et quemadmodum hæ habitudines diverſæ ſunt, ita diverſis nominibus appellari debuerunt: primam itaque habitudinem *differentiam* dixiſſem, alteri ſervato *rationis* nomine. Denique definirem *proportionem* ambarum harum habitudinum, id eſt, *rationis*, & *differentiæ* æqualitatem. Et cum hinc duæ ſpecies reſultent, duobus etiam nominibus erunt deſignandæ, appellandaque æqualitas differentiarum *proportio arithmetica*, rationum vero *pro-*

portio geometrica. Et quia hæc ultima ſpecies crebrius occurit, quam prima, commonendi Lectores ſunt, geometricam ſemper eſſe intelligendam, cum proportionis, aut magnitudinum proportionalium nomen ſolitarie ponitur; arithmeticam vero, nonniſi cum exprimitur. Quod ſi effectum fuiſſet & omnem obſcuritatem, & omnem æquivocationem ſuſtuliſſet.

Ex his omnibus palam eſt, temere non eſſe uſurpandum axioma illud, quo aſſeritur nominum definitiones eſſe arbitrarias; ſed fatendum eſt, ſummam diligentiam debere adhiberi ad ideam nominis, quod definimus, tam clare, tam diſtincte deſignandam, ut in orationis progreſſu nullus error poſſit ſubrepere, idea nominis mutata, id eſt, nomine alii ſenſu intellecto, quam quo intelligi ex definitione debet: adeo ut ſemper definitio poſſit definito ſubſtitui, ſine ullo ſubſequuturi abſurdi metu.

CAPUT V.

Geometras non ſemper bene intellexiſſe diſcrimen, quod eſt inter definitiones nominum, & definitiones rerum.

QUamvis præ Scriptoribus cæteris omnibus Geometræ maximo cum emolumento nominum definitiones uſurparint; mihi tamen hic arbitror incumbere, ut oſtendam illos non ſemper bene perſpexiſſe diſcrimen illud, quod inter definitiones rerum, & definitiones nominum ponendum eſt, nimirum, quod de primis lites moveri poſſint non item de alteris: nam video, ex illis aliquos non minori vehementia, ac incitatione de hiſce nominum definitionibus pugnare, quam ſi de ipſis rebus ageretur.

In Commentariis etenim, quos in Euclidem Clavius edidit, longa, & pugnaciſſima inter illum, & Peletarium diſputatio extat de ſpacio, quod eſt inter tangentem, & circulum, quod Peletarius angulum non eſſe contendebat, cum Clavius angulum eſſe toto niſu contenderet. Sed quis tam parum oculatus, qui non videat, hos animorum motus verbulo potuiſſe comprimi, ſi alter ab altero amice petiiſſet, quid anguli nomine eſſet intelligendum.

Præterea novimus Simonem Stevinum celebrem Princi-

pis

pis Auriaci Mathematicum, cum numerum definiviſſet *id*, *per quod explicatur quantitas cujuſque rei*; adverſus eos, qui negabant, unitatem eſſe numerum, excanduiſſe ad rhetoricas exclamationes uſque, quaſi de re nimis gravi, & ſeria ageretur. Verum quidem eſt, illum huic quæſtioni immiſcuiſſe aliam alicujus momenti, an ſcilicet unitas ad numerum ſit, quod punctum eſt ad lineam: ſed erat hic ſecretio facienda, ne res diſparatiſſimæ confunderentur, duæque ſeparatim quæſtiones inſtituendæ, altera, an unitas ſit numerus; altera, an unitas ad numerum ſit quod punctum eſt ad lineam; & de prima dicendum, illam eſſe diſputationem de nomine, unitatemque vel numerum fore, vel non, pro varia numeri definitione: ſi enim cum Euclide definiamus *numerum*, *multitudinem unitatum conjunctarum*, luce clarius erit, unitatem numerum non eſſe; ſed cum Euclidis definitio arbitraria ſit, licebit aliam definitionem huic nomini dari, nempe eam, quam Stevinus fabricatus eſt, per quam unitas numerus erit. Ex dictis habemus ſolutionem primæ quæſtionis, nihilque urgeri poteſt adverſus eos, quibus non placet unitatem numerum eſſe, ſine manifeſta principii petitione, uti videre eſt in examine prætenſarum Stevini demonſtrationum, quarum prima talis eſt.

Pars ejuſdem naturæ eſt cum toto:
Unitas eſt pars multitudinis unitatum; ergo
Unitas eſt ejuſdem naturæ cum multitudine unitatum;
ergo *& numerus*.

Hoc argumentum futile prorſus eſt. Nam licet pars ejuſdem naturæ ſit cum toto, non eſt tamen eodem nomine appellanda; imo ſæpiſſime accidit e contra, ut alio debeat nomine appellari: miles exercitus pars eſt, non tamen exercitus: cubile pars ædium, non tamen ædes ipſæ, ſemicirculus circulus dicendus non eſt; nec quadrati pars quadratum. Probat itaque ut plurimum hoc argumentum, unitatem, cum ſit pars multitudinis unitatum, aliquid habere commune cum omni multitudine unitatum, ſecundum quod dici poſſit ejuſdem cum illa naturæ; ſed non probat deberi idem numeri nomen unitati, & multitudini unitatum; quandoquidem, ſi ita libitum ſit, nomen numeri reſervare poſſumus ſoli unitatum multitudini, unitatemque vel nude dicere unitatem, vel partem numeri.

Neque in ſecundo argumento felicior Stevinus, quod tale eſt.

Si ex dato numero nullus numerus tollatur, datus numerus manebit.

Ergo, ſi unitas numerus non eſt, ſublato e tribus, uno, numerus datus manebit; quod eſt abſurdum.

Sed hic major propoſitio eſt ridicula, ſupponitque quod eſt in quæſtione: Euclides etenim negabit numerum datum manere, ſi nullus numerus auferatur. Nam, ut alias evadat, quam qui datus erat, ſufficit vel numerum auferri, vel numeri partem, qualis eſt unitas. Præterea, ſi hoc argumentum valeret, utique probaret, ſublato e circulo dato ſemicirculo, circulum datum manere, quia nullus circulus ablatus eſt.

Ac proinde omnia Stevini argumenta, tantum probant, numerum ita definiri poſſe, ut hæc vox, *numerus*, unitati poſſit convenire; quia unitas, & unitatum multitudo, non tam diſparatæ ſunt, quin queant uno eodemque nomine ſignificari: nullatenus tamen probant, numerum non poſſe definiri definitione, ſolam unitatum multitudinem complectente, ne ſcil. unitatem toties cogamur excipere, quoties illæ proprietates ſunt explicandæ, quæ omni numero, excepta unitate, conveniunt.

Secunda vero quæſtio, an unitas ad numeros ſit idem, quod punctum ad lineas, alterius naturæ eſt, nec de nomine, ſed de re inſtituitur. Nam abſolute falſum eſt, unitatem ad numerum eſſe inſtar puncti ad lineam; quia unitas addita numero numerum auget, cum a puncto addito linea non augeatur: unitas eſt pars numeri, cum punctum non ſit pars lineæ: ſublata e numero unitate, datus numerus tollitur, cum maneat linea ſublato puncto.

Creberrime hunc in modum rixatur Stevinus de nominum definitionibus, uti quando non ſine excandeſcentia probare nititur, numerum non eſſe quantitatem diſcretam; numerorum proportionem ſemper eſſe arithmeticam, geometricam numquam; omnem radicem cujuſcumque numeri eſſe numerum. Ex quibus palam eſt, illum penitus non perſpexiſſe, quid eſſet nominis definitio, illamque pro rei definitione accepiſſe, cum de hac quæri poſſit, de illa nefas ſit litem moveri.

C A.

CAPUT VI.

De Regulis axiomata ſpectantibus, id eſt, propoſitiones claras, & evidentes.

SUmma omnium conſenſio eſt, eſſe quaſdam propoſitiones adeo claras, & evidentes per ſe, ut ulteriori demonſtratione non indigeant, illaſque omnes, quæ non demonſtrantur, tales eſſe debere, ut veræ demonſtrationis principia evadant. Nam ſi vel tantillum incertæ ſint, & dubiæ, evidens eſt, illis tamquam fundamentis non poſſe concluſionem prorſus certam, & indubiam ſuper re extrui.

Sed bene multis non capiunt penitus, in quo hæc propoſitionis claritas, & evidentia ſita ſit. Nam primo credendum non eſt, propoſitionem ſua exui certitudine, quia a quibuſdam negatur; aut pro dubia eſſe habendam, vel ſaltem argumentis eſſe ſtabiliendam, cum quiſpiam inventus ſit, qui illam in dubium vocarit: ſi enim ita eſſet, nihil prorſus certi, & evidentis poſſet proferri; cum Philoſophi aliqui ex profeſſo de omnibus generatim dubitarint, cum alii aſſeruerint, nullam propoſitionem oppoſita eſſe veriſimiliorem. De certitudine itaque, ac claritate ſtatuendum non eſt ex hominum diſputationibus, & rixis; quippe de re omni lites, præſertim verbales moveri poſſint: ſed id demum clarum, & evidens habendum eſt, quod iis clarum, & evidens apparet, qui in rerum inveſtigatione cum ſummo ſtudio, & diligentia verſati ſunt, quique bona fide, & cordate dicturi erunt verbis, quod clam mente cogitarunt. Quapropter graviſſima, & veriſſima Ariſtotelis ſententia eſt, demonſtrationes quidem internum, non externum reſpicere ratiocinium; quia nihil tam nimis demonſtrari rationibus poteſt, quod negari itidem non poſſit a vehementi, & obſtinato opinatore, qui etiam ea ſibi verbo tenus ducet oppugnanda, quæ interius habet perſpectiſſima. Quæ quidem animi indoles peſſima eſt, & menti bene diſpoſitæ prorſus indigna; quamvis verum ſit, eam in ſcholis Philoſophorum ut plurimum contrahi; in quibus mos viget de re omni contentioſe altercandi, gloriæque ducitur numquam cedere, numquam manus dare; cum illic cæteris ingenio is præſtare

credatur, qui eſt ad ſubterfugia detegenda, per quæ preſſu evadat oculatiſſimus: cum tamen candidi cordatique hominis indicium ſit, vel eminus conſpecta veritate, quam etiam in hoſte venerabitur, arma deponere.

Secundo, omnes illi Philoſophi, qui aſſerunt, omnem noſtram cognitionem a ſenſibus oriri, ſentiunt etiam omnem propoſitionum evidentiam, & certitudinem ab iiſdem eſſe hauriendam. *Nam axioma hoc*, inquiunt, *quo non aliud clarius, evidentiuſve opinari ſolet, totum eſt majus ſua parte, ideo tantum aſſenſum noſtrum meretur, quia a prima infantia particulatim obſervavimus, omnem hominem ſuo capite, domum triclinio, ſylvam arbore, Cœlum ſydere eſſe majora.*

Aſt hæc opinio non minus falſa eſt, quam illa alia, quam Parte Prima refutavimus, *omnem* ſcil. *cognitionem eſſe a ſenſibus*. Nam ſi veritas hujus axiomatis, *totum eſt majus ſua parte*, nobis conſtaret tantum a variis obſervationibus, quas nos a pueris fecerimus, illa foret ſolum probabilis; cum inductio tunc tantum veritatis cognoſcendæ medium certum ſit, quando certum eſt, illam eſſe perfectam, & integram; cum nihil uſitatius ſit, quam ejus falſitatem detegere, quod nobis prius verum videbatur ob inductionem adeo generalem, ut nullam dari exceptionem poſſe arbitrati fuerimus.

Ante duos, treſve tantum annos pro re prorſus indubia habebatur, aquam contentam in vaſe recurvo, cujus pars altera multo eſt altera capacior, ad libellam conſtituram, non altius in parte exili, quam in repanda aſcenſuram; quia videbatur, factis innumeris experimentis, id eſſe compertiſſimum: quod tamen nuper falſum eſſe deprehenſum eſt, modo vaſis recurvi pars altera, admodum exilis ſit; in illa enim altius aqua aſcendet, quam in majori. Ex quibus omnibus liquet, nullius nos poſſe veritatis certos fieri ſolis inductionibus, niſi certi itidem ſimus, illas eſſe generales, & integras, quod eſt impoſſibile. Ac proinde nobis probabilis foret tantum hujus axiomatis veritas, *totum eſt majus ſua parte*, ſi illa nobis tantum innotuiſſet ex eo, quod hominem capite ſylvam arbore, domum triclinio, Cœlum ſydere majora olim conſpexerimus: nam ſemper erit cur ſubdubitemus, aliquod totum eſſe poſſe parte ſua minus, quod oculos, obſervationemque noſtram effugiſſet.

Non

Non itaque hujus axiomatis veritatem acceptam referre debemus obſervationibus factis olim a nobis uſque ab infantia; immo e contra nihil poteſt nos in plures errores præcipitare, quam nimia illa, quam infantiæ præjudiciis habemus, fides. Sed illius veritas unice dependet ab eo, quod in claris, diſtinctiſque *totius*, & *partis* ideis clare, diſtincteque continetur, nimirum, quod totum eſt majus parte, & pars minor toto. Quod autem ſæpius olim obſervavimus, hominem capite, domum triclinio majores eſſe, nobis ſolum occaſionem porrigere potuit attentius conſiderandi ideas *totius*, & *partis*. Nam omnino falſum eſt, illas obſervationes abſolutam illam, inconcuſſamque certitudinem, quam de illius axiomatis veritate habemus, generare, uti eſt a me, ni fallor, demonſtratum.

Quæ de hoc axiomate diximus, cæteris omnibus accommodanda erunt; atque ita arbitror, omnem cognitionis humanæ in rebus naturalibus certitudinem, atque evidentiam ab hoc principio dependere:

Quicquid continetur in alicujus idea clara, & diſtincta poteſt vere de illo affirmari.

Sic quia in idea *hominis*, *eſſe animal* continetur; de homine affirmari poteſt, quod ſit animal: quia in idea circuli diametrorum æqualitas concluditur; de omni circulo affirmari poteſt, quod habet æquales diametros: quia habere omnes angulos æquales duobus rectis, habetur in idea trianguli; id etiam poteſt de omni triangulo affirmari.

Neque ſane in dubium vocari poteſt hoc principium, niſi ſimul omnis evidentia cognitionis humanæ tollatur, inducaturque Scepſis deridicula. Alius namque de rebus judicandi modus non eſt, niſi per rerum, quas habemus, ideas; quia illas percipere nequimus, niſi in quantum ſunt in mente noſtra, illic autem tantum ſunt per ſui ipſarum ideas: ſi autem judicia, quæ formamus, dum has ideas contemplamur, cogitationes tantum noſtras, non autem res ipſas repræſentarent, ideſt, ſi ex eo, quod nos clare percipiamus, trium angulorum æqualitatem cum duobus rectis contineri in idea trianguli, nobis jus non competeret concludendi, omne triangulum revera habere tres angulos æquales duobus rectis, ſed tantum affirmandi, nos ita cogitare; evidens eſt, nos nullam de rebus habere poſſe ſcientiam, ſed tantum de cogitationibus noſtris: ac proinde rerum illarum omnium

igna-

ignari eſſemus, quarum nos credidimus eſſe certiſſimos; ſe tantum ſciremus nos concipere ea eſſe talia, quod manife ſtiſſime omnes omnino ſcientias deſtrueret.

Sed periculum non eſt, ne quis ſerio arbitretur, nos nu lius rei, prout in ſe eſt, aut veritatem cognoſcere, aut fa ſitatem: nam aliqua ſunt adeo ſimplicia, adeo evidentia, u *cogito, ergo ſum*; *totum eſt majus ſua parte*, ut impoſſi bile ſit ſerio, & bona fide dubitare, an in ſe ipſis talia ſint qualia illa concipimus. De illis etenim dubitare non poſſu mus, niſi cogitemus, cogitare non poſſumus, niſi vera cre damus, ac proinde dubitare nequimus.

Nihilominus ex hoc uno principio ſtatuere non poſſumus quidnam ſit pro axiomate habendum. Nam quædam in idei attributa continentur, quæ tamen & poſſunt, & debent de monſtrari; uti in triangulo æqualitas trium angulorum cum duobus rectis; vel in hexagono æqualitas omnium cum octo rectis. Sed videndum eſt, an mediocri tantum attentione opus ſit, ut ſciamus, attributum in idea contineri; an vero alia addiſcenda ſit idea, cujus ope hanc connexionem detegamus. Nam ſi aſcititia idea opus non ſit, propoſitio axiomatis dignitatem habebit, præſertim ſi ad hanc connexionem cernendam mediocris attentio, quam vel mediocria ingenia poſſunt adhibere, tantum requiratur: aſt ſi alia idea præter rei ipſius ideam ſit in auxilium advocanda, propoſitio illa debet demonſtrari. Poterunt itaque de axiomatis hæ duæ regulæ ſanciri.

Regula Prima.

Quando, ut ſciamus, attributum aliquod ſubjecto convenire, v. g. toti convenire, quod ſit majus ſua parte, conſideranda eſt mediocri tantum attentione utraque idea ſubjecti, & attributi; ita ut hæc mediocris conſideratio inſtitui non poſſit, quin clare innoteſcat ideam attributi revera contineri in idea ſubjecti; tunc talis propoſitio axioma erit, nec demonſtratione indigebit: quia ex ſe habebit omnem illam evidentiam, quam habere poterit a demonſtratione, quæ aliud præſtare non potuerit, quam oſtendere attributum illud ſubjecto convenire, ope ſcil. tertiæ ideæ illam connexionem declarantis, quod ſine hujus tertiæ ideæ opera, jam factum eſt.

Sed hic confundenda non eſt ſimplex explicatio, [licet ſpeciem præſeferat ratiocinationis] cum vera demonſtratione.

tione. Nam quædam axiomata ſunt, quæ explicari debent, ut melius cognoſcantur, & intelligantur, cum tamen demonſtranda non ſint. Explicatio etenim eſt aliis, uberioribuſque verbis clarior expoſitio ejus, quod in axiomate continetur; cum demonſtratio exigat novum aliquod medium, quod clare in axiomate non habebatur.

Regula Secunda.

Quando ſola conſideratio utriuſque ideæ ſubjecti, & attributi non ſufficit ad clare oſtendendum, attributum ſubjecto convenire; propoſitio id affirmans axiomatis loco haberi non debet, ſed erit ulterius demonſtranda, aliis ideis adhibitis ad hanc connexionem declarandam: ſic adhibemus ideam linearum parallelarum ad oſtendendum, tres angulos trianguli eſſe æquales duobus rectis.

Majoris momenti ſunt hæ duæ regulæ, quam quis primo intuitu crederet. Nam inter omnes hominum errores hic maxime vulgaris eſt, quod non ſatis ſemetipſos conſulant, cum aliquid affirmant, aut negant; quod ſe referant ad ea, quæ ab aliis audi vere, aut antea cogitaverunt, nullam rationem habentes ejus, quod ipſi aſſererent, ſi majori attentione conſiderarent ideas in propria mente exiſtentes; quod verborum ſonum potius attendant, quam veras rerum ideas; quod pro claris, & evidentibus ea vendant, quæ omnino concipi non poſſunt, eaque pro falſis rejiciant, quorum veritatem impoſſibile eſſet non agnoſcere, ſi vel tantiſper ſerio de iis cogitarent.

Exempli cauſa, qui aſſerunt præter partes, partium ſitum, figuram, motum, vel quietem, meatuſque partibus interſperſos, eſſe etiam in ligno formam ſubſtantialem ab his omnibus diſtinctam, nihil ſe credunt pronunciare, quod non ſit certum; cum tamen id dicant, quod nec ipſi intelligunt, vel ullus alius umquam intellexit, vel eſt umquam intellecturus.

Si vero quis conetur illis naturæ phænomena explicare per partes inſenſibiles, ex quibus corpora componuntur, per partium varios ſitus, magnitudines, figuras; motus, quietem, & per meatus interſperſos, qui alia corpora vel arcent, vel admittunt; continuo arbitrabuntur ſe ſomnia, & nugas audire; cum tamen nihil dicatur, quod non facillime poſſint concipere: imo, mirabili mentis occæcatione, ob ipſam

faci-

facilitatem quam, in ipſis percipiendis experiuntur, procli ves ſunt, ut credant eas non eſſe veras phænomenων cauſas, quas rentur magis abditas, & myſteriorum ſcil. pleniores, adeo ut citius audituri ſint eos, qui naturam explican per principia cæca, & non intellecta, quam illos, qui principia adhibent probe illis nota.

Inſuper affatim lepidum eſt, quod cum de partibus inſenſibilibus ſermo inſtituitur, has ſummo jure credunt ſe poſſe rejicere, quia oculis videri, manibuſque tangi non poſſunt: cum tamen illis formæ ſubſtantiales, gravitas, attractio, & reliqua qualitatum turba impendio ſatisfaciant, quæ tamen tantum abeſt, ut cerni queant, aut tangi, ut ne quidem poſſint ullo modo mente comprehendi.

C A P U T VII.

Quædam axiomata valde utilia, & quæ principiorum loco eſſe poſſunt ad graviſſimas veritates demonſtrandas.

IN confeſſo apud omnes eſt, admodum utile eſſe, quædam axiomata, & principia mente, memoriaque tenere, quæ, cum clara ſint, & indubia, uſui eſſe poſsunt ad rerum abditiſſimarum cognitionem comparandam. Sed illa, quæ nobis paſſim obtruduntur, tam exiguum habent uſum, ut poſſint ſine ullo incommodo negligi. Nam hoc, quod omnis cognitionis principium dicitur, *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe*, clariſſimum quidem eſt, & certiſſimum; ſed prorſus non video, ubinam prodeſſe poſſit ad aliquam cognitionem acquirendam. Quæ vero hic ſubjungo illis aliis, ni fallor, utilitate præſtant. Sit itaque primum illud, quod modo explicuimus.

Axioma I.

Quicquid in alicujus rei clara, & diſtincta idea continetur, poteſt de illa vere affirmari.

Axioma 2.

Exiſtentia, ſaltem poſſibilis, continetur in idea ejus, quod clare, & diſtincte concipitur.

Nam poſtquam aliquid clare concepimus, non poſſumus illi non concedere exiſtentiam poſſibilem; cum ob ſolam contra-

tradictionem, quæ inter ideas noſtras reperitur, negamus aliquid poſſe exiſtere. Jam vero in ideis nulla eſt contradictio, cum illæ claræ ſint, & diſtinctæ.

Axioma 3.

Nihil non poteſt eſſe alicujus cauſa.

Ex hoc alia deducuntur axiomata, quæ ipſius dici corollaria poſſunt, ut ſunt, quæ ſequuntur.

Axioma 4., ſive 1. Corollarium 3.

Nulla res, nec perfectio rei exiſtentis poteſt habere pro cauſa ſuæ exiſtentiæ nihil, ſive rem non exiſtentem.

Axioma 5., ſive 2. Corollarium 3.

Omnis realitas, ſive perfectio rei invenitur formaliter, vel eminenter in cauſa prima, & totali.

Axioma 6., ſive 3. Corollarium 3.

Nullum corpus poteſt ſeipſum movere, id eſt, ſibi ipſi motum imprimere, ſi prius quieſcat.

Hoc principium uſque adeo ex ſe evidens eſt, ut formarum ſubſtantialium, & qualitatum gravitatis, & levitatis introducendarum cauſa fuerit. Cum enim Philoſophi hinc viderent impoſſibile eſſe, ut corpus immotum ſeipſum moveret, illinc falſo ſibi perſuaderent, nihil extra lapidem eſſe, quæ deorſum propelleretur; neceſſario in lapide duo diſtinguenda duxerunt, materiam ſcil. motum impreſſum recipientem, & formam ſubſtantialem gravitate adjutam, motum illum imprimentem: cum tamen non animadverterent, ſe neutiquam eos laqueos effugere, quos cupiebant evitare, ſi hæc forma materialis ſit, id eſt, vere materia. Si autem vere materia non ſit, omnino neceſſe eſt, ut ſit ſubſtantia a materia realiter diſtincta: talem autem clare concipi prorſum impoſſibile eſt, niſi ad inſtar mentis concipiatur, id eſt, ſubſtantiæ cogitantis, qualis eſt forma hominis, non item formæ cæterorum corporum.

Axioma 7., ſive 4. Corollarium 3.

Nullum corpus poteſt aliud movere, ſi ſit immotum.

Nam ſi corpus immotum ſemetipſum movere non poteſt, multo minus poterit aliud movere.

Axio-

Axioma 8.

Id, quod eſt clarum, & evidens negari non debet, qui quod eſt obſcurum non poteſt comprehendi.

Axioma 9.

Eſt de natura mentis finitæ, quod non poſſit comprehendere infinitum.

Axioma 10.

Teſtimonium ejus, qui eſt infinite potens, infinite ſapiens infinite bonus, & infinite verax, efficacius eſſe debet ad perſuadendum, quam argumenta quam maxime demonſtrativa.

Nam certius eſt, quod qui eſt infinite ſapiens non fallatur & qui eſt infinite bonus non nos fallat, quam quod non fallamur a nobismetipſis, etiam in rebus evidentiſſimis.

His tribus ultimis axiomatis innititur fides noſtra, de qua plura inferius.

Axioma 11.

Res geſtæ, de quibus ſenſus facile poſſunt judicare, ſi confirmentur teſtimoniis multorum hominum, diverſarum ætatum, diverſarum nationum, diverſa conſilia proſequentium, ſi de illis loquantur tamquam a ſe viſis, neque ſuſpicio ſit, eos conſpiraviſſe ad mendacium ſtabiliendum; non minus conſtanter credi debent, quam ſi viſæ fuiſſent a nobis propriis oculis.

In hoc axiomate fundatur pars maxima noſtrarum notitiarum, cum longe plura ſint, quæ hoc modo cognoſcimus, quam quæ a nobismetipſis ſcimus.

CAPUT VIII.

De Regulis pertinentibus ad demonſtrationem.

Legitima demonſtratio duo exigit, alterum, quod in materia nihil incerti, & dubii ſit; alterum, quod in forma nullum ſit vitium: utrumque autem conſequemur, ſi illæ duæ regulæ, quas præmiſimus obſerventur.

Nam nihil incerti, dubiive erit in materia, ſi omnes propoſitiones, quæ ad alia probanda adhibentur, ſint.

Vel

Vel definitiones nominum jam expoſitorum, quæ, cum
id libitum ſint, ſub diſputationem non cadunt.

Vel axiomata jam conceſſa, & quæ neutiquam admitti
lebuere, niſi ex ſe clara, & evidentia ſint, per regulam
ertiam.

Vel propoſitiones prius demonſtratæ, quæ proinde ipſa
ui demonſtratione evaſerunt claræ, & evidentes.

Vel rei ipſius conſtructio, (ſi quid faciendum proponi-
ur) in quam dubitatio non magis cadit, quam in reliqua,
um illius poſſibilitas prius demonſtrari debeat, ſi de illa ali-
uod dubium ſubſit.

Clarum itaque eſt, ex primæ regulæ obſervatione nihil
umquam ad propoſitionem probandam allatum iri, quod
ion ſit clarum, & evidens.

Difficile item non eſt oſtendere, nullum adverſus formam
emonſtrationis vitium admiſſum iri, ſi ſecunda regula ob-
ervetur, quæ omnem e terminis æquivocationem toilit,
efinitioneſque illos reſtringentes, & explicantes ſemper
nente ſubſtituit.

Nam ſi umquam adverſus ſyllogiſmorum regulas pecca-
nus, id tunc accidit, cum nobis termini alicujus æquivo-
atio imponit, quem varie in diverſis propoſitionibus intelli-
imus. Hoc autem præcipue contingit in medio termino,
ui in præmiſſis duplicem ſenſum habens communiſſimum
yllogiſmorum vitium eſt: palam autem eſt, non poſſe hunc
rrorem illis obrepere, qui ſecundam regulam obſervant.

Non quod ſola ſyllogiſmorum vitia ea ſint, quæ a termi-
orum æquivocatione oriuntur: ſed illa alia ejuſmodi ſunt,
it impoſſibile ſit, hominem vel mediocris ingenii, & men-
e utcumque non deſtitutum in ea labi, præſertim in rebus
peculativis; ac proinde inutile erit aut regulas præſcribere,
ut monere ab illis eſſe cavendum: imo hoc obeſſet potius,
uia animi ad has regulas ſupervacaneas applicatio, eum a
ieceſſariis diſtraheret. Ita non videmus, Geometras um-
uam ſollicitos eſſe de forma ſuorum argumentorum, aut
el cogitare tantum de iis ad logicales regulas conforman-
lis; cum tamen numquam in eas impingant, quia hoc na-
uraliter fit, nullumque deſiderat ſtudium.

De propoſitionibus, quæ demonſtrari debent, hæc etiam
iotatio adjicienda eſt: illas ſcil. non eſſe accenſendas, quæ
lemonſtrari poſſunt ſola applicatione regulæ evidentiæ ad

unam-

unamquamque propoſitionem evidentem: aliter nullum da retur axioma, quod non eſſet demonſtrandum; cum fer omnia demonſtrari poſſunt illo axiomate, quod omnis evi dentiæ baſin ſtatuimus, nimirum, *Quicquid clare cognoſci mus in alicujus idea clara, & diſtincta, id poteſt vere de ill affirmari*. Exempli gratia.

Quicquid clare continetur in alicujus idea clara, & diſtincta id poteſt vere de eo affirmari;

Sed in idea clara, & diſtincta totius continetur, quod ſit maju ſua parte.

Ergo, *vere affirmari poteſt, totum eſſe majus ſua parte.*

Quamvis autem hæc demonſtratio validiſſima ſit, neceſſa ria tamen non eſt, quia major propoſitio ſine ulla ſpeciali at tentione ab intellectu ſuppletur; cui clare, & evidenter ap paret, totum eſſe majus ſua parte, quamvis non attendamu unde nobis hæc evidentia oriatur: nam unum idemque no eſt, ſcire quidpiam evidenter, & ſcire unde ſit hæc evidentia

CAPUT IX.

De quibuſdam Defectibus in Geometrarum methodo paſſim obviis.

QUod in Geometrarum methodo bonum eſt, jam vidi mus, ad quinque regulas a nobis reductum, in quibu obſervandis nimii eſſe non poſſumus. Et fatendum quidem eſt, rem eſſe prorſus admirabilem, tot occulta & eruta eſſe, & firmiſſimis rationibus demonſtrata, ope regu larum adeo paucarum: ita ut inter omnes Philoſophos ſoli Geometræ ſint, qui ſuis e ſcholis, & libris diſputationes liteſque exterminarunt.

Nihilominus ſi ſepoſitis præjudiciis dicenda ſententia ſit, uti ea laude ſpoliari non debent, quod viam præ cæteris omnibus maxime certam inſtiterunt ad veritatem aſſequendam; ita negari non poteſt, quin in aliquos defectus lapſi ſint, qui a fine quidem propoſito eos non averterunt, ſed tamen per devia, & incommodas viarum aſperitates circumduxerunt. Et hoc illud eſt, quod tractis ab ipſo Euclide exemplis, conabor oſtendere.

Defectus

Defectus Primus.

De certitudine, quam de evidentia; de intellectu convincendo, quam illuminando magis laborare.

Laudi Geometris dandum, quod nihil proferant niſi certum, & demonſtratum: ſed videntur non ſatis animadvertiſſe, ad perfectam alicujus veritatis ſcientiam non ſufficere illam habere pro vera, & demonſtrata, ſi inſuper rationibus petitis ab ipſis rei cognitæ viſceribus penitiſſime non pervideamus, cur illa vera ſit. Nam quamdiu citra hoc genus certitudinis conſiſtimus, animis noſtris plene factum non erit ſatis, altiorem quippe, penitioremque rerum cognitionem concupiſcimus; quod indicio eſt, nos veram, perfectamque cognitionem nobis nondum comparaviſſe. Dici poteſt, quod hic defectus cæterorum, quos infra perſtringemus, cauſa ſit, & origo; ac proinde non eſt cur illi denudando diutius hoc loco immoremur, cum id in ſequentibus fiet.

Defectus Secundus.

Ea probare, quæ probatione non egent.

Fatentur Geometræ non eſſe probanda, quæ ex ſe clara ſunt; ea tamen ſæpiſſime probant: quia cum ad aſſenſum extorquendum magis, quam ad intellectum illuminandum ſeſe, uti diximus, applicuerint; hoc abundantius crediderunt ſe fuiſſe præſtituros, ſi res etiam evidentes probatiunculis ſtabilirent, quam ſi eaſdem ſimpliciter proponerent, agnoſcendamque evidentiam menti committerent.

Hoc illud eſt, quod Euclidem impulit ad probandum, duo trianguli latera ſimul ſumpta eſſe tertio majora: quamvis hoc ex ipſa lineæ rectæ notione evidens ſit, quæ eſt earum breviſſima, quæ inter duo puncta duci poſſunt, & quæ eſt naturalis menſura intervalli, quo punctum a puncto diſtat; quod tamen non foret, ſi omnium linearum breviſſima non eſſet, quæ a puncto ad punctum ducuntur.

Hoc etiam illum compulit, ut problema demonſtrandum faceret, quod poterat inter poſtulata repoſuiſſe, ſcil. *ducere lineam æqualem lineæ datæ*: quamvis hoc facillimum ſit,

imo facilius, quam circulum dato radio deſcribere.

Proculdubio hic defectus ex eo ortum duxit, quod Euclides non conſiderarit, omnem certitudinem, omnemque evidentiam cognitionum noſtrarum in ſcientiis naturalibus huic principio inniti: *Quicquid in clara, & diſtincta idea alicujus continetur, poteſt de illo vere affirmari.* Ex quo ſequitur, ſi per ſimplicem tantum ideæ conſiderationem, nullis aliis ideis aſcitis, cognoſci poteſt, attributum in illa idea contineri; propoſitionem debere pro evidenti, & clara haberi, quemadmodum ſuperius dictum eſt.

Novi equidem, eſſe quædam prædicata, quæ minori negotio cognoſcuntur ideis ineſſe, quam alia: ſed ſi ineſſe cognoſci poſſunt mediocri attentione, ita ut nullus, cui ſana mens, de eorum connexione poſſit ſerio dubitare, ſufficere arbitror, ut propoſitiones ejuſmodi, ex idearum ſimplici conſideratione enatæ, principiorum loco ſint, quæ demonſtratione non indigeant, ſed ut plurimum brevi aliqua explicatione. Ac proinde contendo, neminem, qui vel tantillum ad ideam lineæ rectæ attenderit, non eſſe perſpecturum, non tantum, quod a duobus punctis ejus poſitio dependeat; (quod Euclidi poſtulatum eſt) ſed etiam, idque facile, & clariſſime, quod ſi linea recta rectam ſecet, ſintque in ſecante duo puncta, quorum unumquodque æqualiter diſtat a duobus punctis in linea ſecta, aliud in ſecante dari punctum non poſſit, quod non æqualiter diſtet a duobus punctis in linea ſecta aſſignatis. Ex his facile cognoſci poterit, quando linea ad lineam erit perpendicularis, ſine angulorum, triangulorumque auxilio, quæ tum demum tractari debent, cum multa fuerint demonſtrata, quæ non niſi ope linearum perpendicularium demonſtrari poſſunt.

Obſervatione etiam dignum eſt, maximos Geometras pro principiis ponere propoſitiones hac noſtra multo obſcuriores. Archimedes etenim pulcherrimas ſuas demonſtrationes huic axiomati inædificavit: *Si duæ lineæ in eodem plano eaſdem extremitates habent, & ſi curvæ, vel cavæ ſint verſus eamdem partem, contenta minor erit continente.*

Fateor equidem, probare id; quod probatione non indiget, vitium videri quam minimum, imo in ſe nullum: eſt tamen, ſi ea conſideremus, quæ inde ſequuntur. Hinc enim illa naturalis ordinis inverſio oritur, de quo infra agemus; cum hæc prurigo ea probandi, quæ pro claris ex ſe, & evi-

den-

dentibus ſupponi debent, ipſos Geometras adegerit ad illa tractanda, (ut ſcil. iis probandis inſervire poſſent, quæ probari non debebant) quæ poſtea tantum ſecundum naturalem rerum ordinem eſſent reſumenda.

Defectus Tertius.

Demonſtrare per impoſſibile.

Hoc genus demonſtrationum, quo quid demonſtratur, non per propria rei principia, ſed per aliquod, ſi res aliter ſeſe haberet, inde ſubſequuturum abſurdum, apud Euclidem frequentiſſimum eſt. Cum tamen manifeſtum ſit, tales demonſtrationes aſſenſum quidem noſtrum extorquere, non autem intellectum clarigare, qui ſcientiarum finis præcipuus eſſe debet. Animus enim noſter tranquillus, quietuſque non fit, niſi ſciat, & rem eſſe, & rationem cur ita ſit, quod non habetur a demonſtratione deducente ad impoſſibile.

Non tamen omnino reiiciendæ ſunt tales demonſtrationes: nam adhiberi poſſunt ad probandas concluſiones negativas, quæ proprie corollaria tantum ſunt aliarum propoſitionum, vel ex ſe evidentium, vel alias demonſtratarum; & tunc etiam hoc genus demonſtrationis ad impoſſibile adigens, explicationis potius loco habendum eſt, quam novæ demonſtrationis.

Tandem dici poteſt, haſce demonſtrationes tunc tantum admittendas, cum aliæ excogitari non poſſunt; culpa enim non caret, qui illis utitur ad concluſiones poſitivas probandas. Jam vero multa ſunt in Euclide hoc modo demonſtrata, quæ tamen facili negotio aliter poſſent demonſtrari.

Defectus Quartus.

Demonſtrare per aliena, & remota.

Hoc vitium apud Geometras communiſſimum eſt: parum illi ſolliciti ſunt unde probationes accerſant, modo convincentes nanciſcantur: cum tamen demonſtratio imperfectiſſima ſit, quæ inſtituitur per aliena, & remota, a quibus res demonſtratæ ſecundum naturæ ordinem non dependent.

Dictis lucem ab exemplis fœnerabimur. Euclides lib. 1. prop. 5. probat, triangulum iſoſceles habere duos angulos ad baſim æquales, latera æqualiter producendo, & nova hinc triangula formando, quæ demum inter ſe comparat.

Numquid autem credibile eſt, rem adeo facilem, ac eſt hæc angulorum æqualitas, tantis ambagibus indigere ad ſui probationem? Numquid quicpiam magis ridiculum, quam hanc angulorum æqualitatem a peregrinis illis angulis deducere? cum naturalem ordinem ſervanti, & facillimi, & maxime naturales modi quam plurimi ſe offerant, illam æqualitatem probantes.

Propoſitio 47. lib. 1. quæ probat, quadratum baſis, angulo recto ſubtenſæ, æquale eſſe quadratis reliquorum laterum, inter Euclidæas propoſitiones decantatiſſima eſt. Evidens tamen eſt, adductam demonſtrationem naturalem non eſſe: cum æqualitas quadratorum a triangulorum æqualitate non dependeat, quod tamen eſt hujus demonſtrationis medium; ſed a linearum proportione, quæ facile poteſt demonſtrari ope ſolius perpendiculi, ab angulo recto ad baſim dimiſſi.

Euclides totus ſcatet hujuſmodi demonſtrationibus a remotis, & alienis.

Defectus Quintus.

Non obſervare naturalem rerum ordinem.

Maximum Geometrarum vitium hoc eſt. Nullum enim ordinem ſibi obſervandum rati ſunt, niſi quatenus priores propoſitiones ita diſponant, quæ poſterioribus poſſent demonſtrandis inſervire; ac proinde veræ methodi regulas negligentes, (qua docemur a ſimplicibus, & maxime generalibus ſemper ordiri, ut demum ad compoſita, & particularia deſcendamus,) omnia confundunt, una lineas, & ſuperficies, triangula, & quadrata commiſcent; figurarum ope linerarum proprietates demonſtrant, aliaque multa invertunt, unde ſcientiæ pulcherrimæ labes fœdiſſima aſpergitur.

In Euclidis Elementis creberrimum eſt hoc vitium; cum quatuor prioribus libris de extenſo actum fuerit, quinto agitur de proportione omnimodarum generaliter magnitudi-

num,

num, ſexto extenſum reſumitur, ſeptimo, octavo, & nono de numeris differtur, ut de extenſo demum agatur in decimo. En præpoſterum generalem ordinem: ſed etiam in particularibus infinities peccat. Primum librum orditur a conſtructione trianguli æquilateris, & demum poſt duas ſupra viginti propoſitiones, generalem methodum præſcribit trianguli conficiendi ex datis tribus lineis rectis, modo duæ ſint tertia majores, quod includit conſtructionem trianguli æquilateris ſuper data linea.

Nihil de lineis perpendicularibus demonſtrat, vel de parallelis, niſi per triangula. Superficierum dimenſiones cum dimenſionibus linearum confundit.

Libro Primo prop. 16. demonſtrat, producto latere trianguli, angulum exteriorem majorem altero interiorum oppoſitorum; & inferius poſt 16. propoſitiones, probat, hunc angulum eſſe æqualem duobus oppoſitis.

Exſcribendus nobis eſſet Euclides, ſi omnia hujus vitii exempla vellemus adducere.

Defectus Sextus.

Non adhibere diviſiones, & partitiones.

Et hujus vitii accuſanda Geometrarum methodus: Non quod generum, de quibus agunt, omnes ſpecies non notent; ſed quia id faciunt terminos ſimpliciter definiendo, definitiones tum ſubiiciendo; cum tamen declarare deberent, & genus tot ſpecies habere, & plures non poſſe habere, quia generalis idea generis plures recipere differentias non poteſt; quod multum lucis afferret ad generis, ſpecieique naturas penitus cognoſcendas.

Exempli gratia, libro primo Euclidis habentur definitiones omnium ſpecierum trianguli, ſed quis non videt, multum claritatis affulſurum, ſi ita illæ proponerentur.

Triangulum dividi poteſt, vel ſecundum latera, vel ſecundum angulos.

Latera ſunt

	(Omnia æqualia, &)		(*Æquilaterum*
vel	(Duo tantum æqualia, &)	vocatur	(*Iſoſceles*.
	(Omnia inæqualia, &)		(*Scalenum*.

Anguli ſunt

vel (Omnes acuti, & vocatur *Oxygonium*.
(Duo tantum acuti, & tunc tertius eſt

vel (Rectus, &) dicitur (*Rectangulum*.
(Obtuſus, &) (*Amblygonium*.

Quinimo præſtat, tum demum hanc trianguli diviſionem tradere, cum prius explicatæ, & demonſtratæ fuerint generales trianguli proprietates, unde poterit cognoſci duos ſaltem angulos in triangulo debere eſſe acutos, quia tres junctim duobus æquivalent.

Hoc vitium coincidit cum illo inverſi ordinis: non enim debemus de ſpeciebus agere, vel eas etiam definire, niſi poſtquam probe ipſum genus cognovimus, præſertim ſi multa de genere dici poſſunt, & explicari ſine ſpecierum mentione.

CAPUT X.

Reſponſio ad ea, quæ hac de re Geometræ reponunt.

QUidam Geometræ credunt, has ſe criminationes eluiſſe, cum dixerint, cætera inſuper habenda, ſibi ſufficere, ſi nihil proferant, quod non firmiſſimis argumentis evincant; cum hoc pacto certiſſime noſcant, veritatem ſe eſſe aſſequutos, quod illis unice propoſitum erat.

Fatendum quidem eſt, tam graves non eſſe hos lapſus, quin adhuc meritiſſimo jure laus ea debeatur illis ſcientiis, quæ generali Mathematicarum nomine cenſentur, quod præ humanis cæteris omnibus optime, & accuratiſſime traditæ fuerint; ſolum contendimus etiam aliquid adjici poſſe, quo evadant perfectiores: & quamvis nihil proferre, quod non ſit certum, illis præcipue propoſitum ſit; quidni tamen poſſint inſuper ad modum tradendi maxime naturalem diligentius attendere, quo quæ tradunt altius diſcentium animis inſideant?

Dicant, ſi lubet, ſe genuinum ordinem non curare, ſibi perinde eſſe, modo perſuadeant, [ad quod unice collimant] idne argumentis intrinſecis, an peregrinis, & aſcititiis præſtent;

ſtent; non tamen hæc dicendo naturam mentis noſtræ immutabunt, nec efficient, ut cognitio a rerum veris cauſis, veris principiis generata non ſit clarior, plenior, perfectior illa, quam ab alienis inventitiiſque probationibus emendicamus.

Præterea extra omnem controverſiam eſt, & addiſci multo facilius, & memoria felicius teneri ea, quæ legitimo ordine docentur; cum ideæ, quæ naturaliter ſibi quaſi catenatim connectuntur, & memoriæ minori cum confuſione committantur, & promptius, ubi opus eſt, ſeipſas quaſi excitent, atque evocent.

Quinimo poſſumus dicere, ea, quorum notitiam per veras cauſas comparavimus, judicandi potius, quam reminiſcendi facultate conſervari, atque in tantum fieri noſtra, ut in poſterum illorum non poſſimus obliviſci. Cum e contra, quæ per demonſtrationes extraneas cognovimus, & facile excidant, & difficulter cum exciderint in memoriam reducantur; quandoquidem nobis illarum denuo reperiendarum viam mens noſtra non poſſit commonſtrare.

Fatendum itaque eſt, omnino præſtabilius eſſe hunc ordinem ſervare, quam negligere. Æqui tamen judices hac in parte ſolum poſſunt dicere, ferendum quidem exiguum incommodum, cum illud evitari non poſſit, niſi in majus incurramus; atque adeo incommodum quidem eſſe, verum ordinem non obſervare: melius tamen eſſe ab illo deſciſcere, quam ea, quæ proponimus, invictis, firmiſque rationibus non ſtabilire, quam in errores, & paralogiſmos incurrere, dum probationes, & argumenta genuina quidem venamur, ſed quæ nec demonſtrativa ſint, nec ab erroris ſuſpicione libera.

Hæc reſponſio eſt rationi quam maxime conſentanea: imo fateor cæteris omnibus præferendam eſſe ipſam non errandi ſecuritatem, verumque ordinem negligendum, ſi ille ſervari non poſſit, quin demonſtrationum vires imminuantur, periculumque ſit ne fallamur. Sed illico non dedero impoſſibile eſſe, utrumque ſimul poſſe haberi; atque adeo in ea ſententia ſum, quod poſſint Elementa Geometriæ ita conſcribi, ut in illis omnia ordine naturali tradantur, omnes propoſitiones modis ſimpliciſſimis, & maxime naturaliter probentur, cum tamen nihil non demonſtretur, quam clariſſime, & invictiſſime: quod demum factum eſt in novis

Geometriæ Elementis, præcipue in ſecunda eorumdem editione.

CAPUT XI.

Methodus Scientiarum ad octo principales regulas reducta.

Ex his omnibus, quæ modo deduximus, concludi poteſt, ut methodum habere poſſimus abſolutiorem illa, quæ Geometris in uſu eſt, duas, treſve regulas quinis illis quæ Capite tertio habentur, eſſe ſuperaddendas; adeo ut omnes regulæ ad octo poſſint reduci.

Harum duæ primæ ad ideas pertinent, primamque hujus Logicæ partem reſpiciunt.

Tertia, & quarta ad axiomata, & ſecundam partem ſpectant.

Quinta, & ſexta de ratiocinatione ſunt, & ad tertiam partem referuntur.

Duæ vero ultimæ de ordine ad quartam.

Duæ Regulæ Definitionum.

Prima, *Nihil in terminis obſcurum, vel æquivocum relinquere, quod non definiatur.*

Secunda, *In definitionibus terminos uſurpare, vel perfecte notos, vel prius explicatos.*

Regulæ Axiomatum.

Tertia, *Nullum axioma ponere, quod non ſit evidentiſſimum.*

Quarta, *Id pro evidenti acceptare, quod mediocri attentione cognoſcitur eſſe verum.*

Regulæ Demonſtrationum.

Quinta, *Omnes Propoſitiones ſubobſcuras probare ope definitionum præmiſſarum, axiomatum conceſſorum, vel propoſitionum demonſtratarum.*

Sexta, *Numquam abuti terminorum ambiguitate, non ſuffectis, ſaltem mentaliter, definitionibus illos reſtringentibus, & explicantibus.*

Re-

Regulæ Methodi.

Septima, *Res tractare quantum fieri poteſt ſecundum ordinem naturalem, a generalioribus, & ſimplicioribus incipiendo, atque explicando quicquid pertinet ad naturam generis priuſquam ad particulares ſpecies deſcendamus.*

Octava, *Dividere, quantum fieri poteſt, unumquodque genus in omnes ſpecies, unumquodque totum in omnes partes, unamquamque difficultatem in omnes caſus.*

Hiſce ultimis duabus regulis inſerui hæc verba, *quantum fieri poteſt*, quia ſæpiſſime accidit, illas non poſſe rigoroſe obſervari, ſive ob humanæ mentis limites, ſive ob illos, quos cogimur unicuique ſcientiæ aſſignare.

Ex quo fit, quod explicanda ſæpe ſpecies ſit, non explicato eo omni, quod ad genus ſpectat. Sic in Geometria communi de circulo agitur, cum nihil in particulari de linea curva, quæ circuli genus eſt, traditum fuerit, præter ſolam definitionem.

Aliquando illud omne, quod de genere dici poteſt, explicari nequit, quia hoc tempus conſumeret; & tunc ſufficiet quæ liberuit pauca dicere priuſquam ad ſpecies deſcendamus.

Arbitror tamen, nos ſcientiam perfectiſſime tradere non poſſe, niſi has regulas non minus, quam alias ſtricte obſervemus, ſtatuamuſque ab illis non diſcedere, niſi gtandi neceſſitate, nec minori emolumento abducamur.

C A P U T XII.

De iis, quæ per fidem cognoſcimus, ſive illa Divina ſit, ſive humana.

QUæ huc uſque expoſuimus, ſcientias pure humanas ſpectant, eaſque cognitiones, quæ rationis evidentiæ innituntur. Sed priuſquam ultima operi manum imponamus, non abs re erit aliquid de alio cognitionis genere ſuperaddere, quæ nec certitudine, nec ſuo evidentiæ modulo aliis ſcientiis cedit, eſtque illa cognitio, quam ab authoritate derivamus.

Duobus modis generaliter quidpiam verum eſſe cognoſcimus,

mus, altero per eam, quæ ex nobis ipſis eſt, cognitionem ſive illam ſentiendo, ſive ratiocinando nacti fuerimus; quæ cognitio generali nomine *Ratio* vocitari poteſt, quia ipſorum ſenſuum perceptiones a rationis etiam judicio dependent; vel *ſcientia*, latius ſumpto vocabulo, quam in Scholis ſolet, pro omni cognitione rei a re ipſa derivata.

Alter modus eſt ab authoritate hominum fide dignorum ita rem eſſe teſtificantium, cum ejus nullam nos a nobis cognitionem habeamus. Hæc fides dicitur ſecundum hanc D. Auguſtini ſententiam, *Quod ſcimus debemus rationi, quod credimus authoritati*.

Sed quemadmodum hæc authoritas duplex eſt vel Dei, vel hominum; ita fidei duas ſpecies habemus, Divinam, & humanam.

In fidem Divinam error cadere non poteſt, quia Deus nec falli poteſt, nec fallere.

Fides humana ex ſe errori obnoxia eſt, quia ex Sacris literis, *Omnis homo mendax*; fierique poteſt, quod ille ipſe, qui nobis aliquid pro vero affirmat, decipiatur. Nihilominus, prout ſupra annotatum a nobis eſt, aliqua, quorum notitiam per fidem humanam habemus, non minus certa, & indubia a nobis credenda ſunt, quam ſi geometricis demonſtrationibus eſſent ſtabilita. Horum ex numero ea ſunt, quæ cognoſcimus ex teſtimoniis continuis, obfirmatiſque multorum hominum, quos moraliter impoſſibile eſt conſpiraviſſe ad aliquid pro vero teſtificandum, quod verum non ſit. Ex. gr. homines naturaliter averſatiſſimi ſunt ab Antipodibus vel concipiendis, vel credendis; attamen quamvis numquam fuerimus, ubi adverſa nobis veſtigia moventur, nihilque cognoverimus, niſi per fidem humanam, emotis mentibus ut ſimus oportet, ſi credamus Antipodas non eſſe. Citra etiam dementiam affirmari non poteſt, Cæſarem, Pompejum, Ciceronem, Virgilium olim nullos fuiſſe, præter inania in fictis ad voluptatem fabulis nomina.

Verum quidem eſt, arduum ſæpe eſſe præciſe dicere, quando fides humana eſt hanc certitudinem adepta: & hoc ipſum eſt, quod homines in duas oppoſitas aberrationes devios abducit, dum hi omni levi rumuſculo fidem proſtituunt, illi inſulſe omnem ingenii vim intendunt ad fidem rebus confirmatiſſimis, modo præjudiciis præconceptis adverſentur, abrogandam. Aliqui tamen limites aſſignari poſſunt, quos

præ-

rætergreſſos, fides hanc humanam certitudinem nanciſce-ur; aliique, citra quos adhuc in incerto vacillabit, ſpacio ntermedio hos inter limites relicto, quod ad certitudinem, ncertitudinemve eo propius accedet, quo alterutris hiſce imitibus proximius erit.

Si inter duos generales cognoſcendi modos, *rationem*, & *dem*, comparationem inſtituamus; certum erit, fidem ra-ionem præſupponere. Nam ſicut docet D. Auguſtinus epi-tola 122. & alibi ſæpe, numquam induci poſſemus ad ea, uæ ſunt ſupra rationem credenda, niſi ipſa ratio nobis per-uaderet, quædam eſſe, quæ rationabiliter credimus, licet llis comprehendendis pares non ſimus. Quod præcipue de Fide Divina verum eſt, cum vera ratio doceat, Deum, qui ſt ipſa Veritas, non poſſe nos fallere in iis, quæ de ſe, Di-iniſque myſteriis revelat. Ex quo ſequitur, quamvis debea-nus *captivare intellectum in obſequium fidei*, ut loquitur Apoſtolus Paulus; nos tamen id non facere cæce, & ſine ationis adſtipulatione, [ex quo defectu omnes falſæ reli-giones originem habuere] ſed per cognitionem cauſæ, & quia rationi quam maxime conſentaneum eſt, hoc modo Divinæ nos authoritati captivos ſubdere; cum illa propoſi-tis fidem faciat ſufficientibus argumentis, qualia ſunt mira-cula, aliaque prodigia, quibus fateri cogimur, Deum, quæ credenda proponuntur, hominibus revelaſſe.

Secundo loco certum eſt, Fidem Divinam majorem apud nos authoritatem habere debere, quam ratio; idque ob ip-ſam rationem, quæ dictat, magis certum præferri debere minus certo: magis vero certum eſt id, quod Deus dicit, verum eſſe, quam id, quod nobis ratio perſuadet, cum ma-gis a Dei natura abhorreat, quod fallat, quam a noſtra, quod fallamur.

Attamen ſi velimus res accurate trutinare, quod eviden-ter per rationem, aut ſenſuum fidum internuncium cognovi-mus, iis nullatenus opponitur, quæ Divina Fides docet. Sed ſi in hoc hallucinamur, fit, quia non attendimus, quibus limitibus ſit circumſcripta noſtræ rationis, & ſenſuum evi-dentia. Ex. ca. clare in Euchariſtia ſenſus commonſtrant, albedinem, & orbicularem hoſtiæ formam; ſed an ſubſtan-tia panis, aliudve in cauſa ſit, cur albedinem, illamve for-mam cernamus, ſenſus non docent. Ac proinde fides ſen-ſuum evidentiæ contraria non eſt, cum docet, quæ oculis ſub-

ſubjiciuntur a ſubſtantia panis non eſſe, quæ myſterio tranſubſtantiationis in Corpus Domini noſtri JESU CHRISTI mutata eſt; & cum docet panis ſpecies tantum, ablata ipſa ſubſtantia, remanere.

Pariter ratio dictat, unum corpus ſimul in duobus locis eſſe non poſſe, nec duo corpora in eodem loco; ſed hoc intelligendum eſt de naturali corporum ſtatu: nam adverſus ipſam rationem peccaret, qui vane ſibi fingeret, poſſe mentem noſtram, quæ finita eſt, limites Omnipotentiæ Divinæ, quæ infinita eſt, vel ponere, vel comprehendere, ſcireve quouſque illa poſſit contingere. Sic cum Hæretici ad convellenda fidei myſteria, Trinitatem ſcil., Incarnationem, Euchariſtiam, &c. impoſſibilitates a ratione petitas obtendunt, evidentiſſime deviant, cum arctis mentis ſuæ cancellis inſulſe nituntur capere Divinæ Omnipotentiæ immenſitatem. Ac proinde omnibus hujus farinæ objectionibus ſufficiet reſpondere, quod Auguſtinus de corporum penetratione circa idem ſubjectum habet: *Sed nova ſunt, ſed inſolita ſunt, ſed contra naturæ curſum notiſſimum ſunt; quia magna, quia mira, quia Divina, & eo magis vera, certa, firma.*

C A P U T XIII.

Quædam Regulæ ad rationem bene dirigendam in credendis eventibus, qui a fide humana dependent.

RArus bonæ mentis, ejuſque facultatis, qua verum a falſo dijudicamus, in ſcientiis ſpeculativis uſus eſt, quibus pauci tenentur pro vitæ inſtituto ſtudium, operamque impendere; cum tamen frequentiſſimus ſit, & maxime neceſſarius ad ea diſcernenda, quæ paſſim apud homines fiunt.

Non mihi ſermo eſt de illo judicio, quo determinatur, ſitne actio bona, aut mala, laude, aut vituperio digna, hoc enim ad Ethicam ſpectat; ſed tantum de eo, quo de veritate, aut falſitate humanorum eventuum ſtatuimus, [hoc namque ad Logicam ſolum poteſt pertinere] ſive illos ut præteritos, cum agitur de fide, quam illis habere debemus; ſive ut venturos conſideremus, cum ſcil. timemus, ſperamuſve, ne accidant ea, quæ ſpes in nobis, metuſ-

uſque enutriunt.

Certum quidem eſt, hac de re tradi præcepta poſſe, quæ forſan inutilia non erunt, & quæ prodeſſe poſſunt ad quoſdam errores fugiendos, in quos plurimi cadunt, quia ſatis ad rationis regulas non attendunt.

Primo itaque latiſſimum diſcrimen ponendum eſt inter duo veritatum genera, quorum alterum ipſas tantum rerum naturas, incommutabileſque eſſentias, ab exiſtentia abſtractas contemplatur; alterum res exiſtentes, & præcipue eventus humanos, & contingentes, qui, quando de futuro agitur, poſſunt vel accidere, vel non accidere, quando de præterito, poſſunt non fuiſſe. Hoc autem dictum eſto cum relatione ad cauſas proximas, abſtrahendo ab immutabili illo ordine, quo in Divina Providentia inveniuntur, quia hinc ille ordo contingentiam non tollit, illinc, cum nobis ignotus ſit, nihil poteſt in noſtris judiciis immutare.

Quemadmodum in veritatibus primi generis omnia neceſſaria ſunt, ita nihil verum, quod verum univerſaliter non ſit; ac proinde concludere debemus, id eſſe falſum, quod falſum eſt in aliquo caſu.

Sed ſi ad eamdem amuſſim fidem noſtram de eventibus humanis formemus, numquam non erronee, niſi fortuito, judicabimus, & in millenos paralogiſmos evagabimur.

Nam cum hi eventus, aut accidentia ex natura ſua contingentia ſint, ridiculum foret neceſſariam in iis veritatem quærere: ac proinde is rationis expers foret, qui nihil vellet de talibus credere, niſi quod oſtenſum fuerit ſumma neceſſitate, ita ſe habere debere.

Neque minus a ratione aberrabit, qui fidem exigeret noſtram de particulari aliquo eventu, de converſione v. g. Regis Sinenſis ad Religionem Chriſtianam, ob hanc unicam rationem, quod illa impoſſibilis non ſit: nam alius ob eamdem rationem contrarium poſſet nobis affirmare; ac proinde, nos adhuc non poſſemus ad alterutrum credendum determinari.

Debet itaque hic loco axiomatis certi, & indubii eſſe, quod ſola rei poſſibilitas ratio ſufficiens non eſt ad fidem generandam; & quod poteſt quid rationabiliter credi, quamvis credatur impoſſibile non eſſe, contrarium accidiſſe: adeo ut e duobus eventibus, alter tantum credi poſſit contigiſſe, licet uterque poſſibilis cenſeatur.

Quo-

Quomodo itaque aſſenſum ad hoc potius, quam ad illud credendum determinabimus? En regulam.

Ut de rei geſtæ veritate ſtatuamus, feramurque ad hoc potius, quam illud credendum, nude illa, ac in ſe penſitanda non eſt, quemadmodum geometricam propoſitionem tractamus; ſed attendendum erit, ad omnes circumſtantias quæ rem factam comitantur, tam externas, quam internas. Internas voco eas, quæ ad ipſam rem pertinent; externas quæ ad eos, quorum teſtimoniis ad credendum ducimur. Hoc poſito, ſi omnes circumſtantiæ tales ſint, quales rariſſime inveniuntur cum falſitate conjunctæ; mens noſtra ſponte fertur ad credendum, neque immerito, præſertim in vitæ actionibus dirigendis: hic enim certitudo morali major non exigitur, & ſæpiſſime contenti eſſe debemus ea probabilitate, quæ haberi poteſt maxima.

Quod ſi e contra hæ circumſtantiæ tales ſint, quæ ſæpiſſime adjunctam falſitatem habent; ratio exigit, vel ut aſſenſum noſtrum inhibeamus, vel ut falſum judicemus, quod narratur; cum nullatenus appareat illud verum eſſe, licet aliunde de illius impoſſibilitate omnimoda non conſtet.

Quæritur Ex. ca. an hiſtoria Imperatoris Conſtantini per Sanctum Sylveſtrum Papam baptizati ſit vera? Veram affirmat Illuſtriſſimus Baronius; falſam Cardinalis Perronius, Spondanus, Petavius, Morinus, cæterique inter Scriptores Eccleſiaſticos doctiſſimi. Si rei factæ poſſibilitati ſolum immoremur, non video cur debeat rejici: nihil enim habet, quod abſolute impoſſibile ſit, imo abſolute loquendo poſſibile omnino eſt, Euſebium, qui contrarium aſſerit, in gratiam Arrianorum mentitum eſſe, Patreſque illum ſequutos, illius fuiſſe teſtimonio deceptos. Si tamen regulam modo præſcriptam adhibeamus, omneſque diſcutiamus Baptiſmi utriuſque circumſtantias; videbimus, illas, quæ ſecundum Baptiſmum comitantur, notas habere veritatis indices, non vero illas, quæ primum. Nam hinc non eſt cur multum fidamus Scriptori tantillæ fidei, quantillæ cenſetur Auctor Actuum Sancti Sylveſtri, qui tamen unicus inter Veteres eſt, qui Conſtantini Romæ baptizati mentionem facit: illinc omnino veriſimile non eſt, virum gravem, & doctum, qualis Euſebius fuit, vel auſum fuiſſe mentiri in rei celeberrimæ narratione, qualis eſt baptiſmus primi Imperatoris, qui Eccleſiam in libertatem aſſeruit: notus enim ille Baptiſ-

mus

nus eſſe debuit univerſo terrarum orbi, etiam tum, cum ſcriberet, quarto nimirum, quintove poſt Imperatoris mortem anno.

Exceptionem tamen patitur hæc regula de poſſibilitatis, veriſimilitudiniſque ad aſſenſum ſufficientia: patitur autem, cum res ſufficientibus teſtimoniis confirmata, aliunde tamen difficultates recipit, viderique poteſt iis contraria, quæ ab aliis hiſtoricis narrantur. Nam in hoc caſu ſufficit, ſi ſolutiones ad has repugnantias tollendas allatæ, poſſibiles ſint, & veriſimiles: & eſſet a ratione alienum, probationes poſitivas poſtulare; cum enim res ipſa abunde probata fuerit, iniquum erit tantumdem de cæteris circumſtantiis expectare: aliter dubitari poſſit de millenis hiſtoriis, iiſque certiſſimis, quarum tamen cum aliis non minus certis conſenſionem invenire non poſſumus, niſi per conjecturas, quas impoſſibile erit poſitivis probationibus confirmare.

Exempli cauſa in libris Regum, & Paralipomenon, quæ narrantur de annis, quos varii Reges Judæ, & Iſraëlis regnarunt ad conſenſum trahi non poſſunt, niſi Regum aliquibus duo regnandi initia aſſignemus, alterum vivis, alterum mortuis parentibus. Si vero quis exigat, ut probemus, hunc Regem cum Patre Regni ſocietatem habuiſſe, fatendum quidem eſt, id nos non poſſe poſitive probare, dicendumque ſufficere, quod id poſſibile ſit, aliaſque ſæpius accidiſſe, ut poſſit hic jure ſupponi, tamquam neceſſaria circumſtantia ad hiſtorias alioquin certas conciliandas.

Quapropter nihil inſulſius quorumdam hujus ſæculi Hæreticorum conatibus ad probandum, Divum Petrum Romæ numquam fuiſſe. Negare quippe non poſſunt, hanc veritatem Scriptorum Eccleſiaſticorum omnium, etiam antiquiſſimorum, ut *Papiæ*, *Sancti Dionyſii Corinthii*, *Caii*, *Sancti Irenæi*, *Tertulliani* teſtimoniis firmatam, cum tamen nec unus poſſit produci, qui id negaverit. Attamen rentur, poſſe ſe hanc veritatem ſolis conjecturis labefactare, cum dixerint, Divum Paulum non meminiſse Sancti Petri in Epiſtolis Roma ſcriptis; & quando audiunt, illum tunc temporis potuiſſe Roma abſuiſse, (neque enim ita ſedem illic fixiſse dicitur, quin ſæpiſſime digreſsus aliis in locis Evangelium diſseminavit) oggerunt, hoc ſine probatione dici, quod affatim ridiculum eſt; quia cum res geſta, quam

ni-

nituntur convellere, certiſſimis, confirmatiſſimiſque ac cenſeatur, quæ in Hiſtoriis Eccleſiaſticis narrantur; illorum erat oſtendere, ejus cum ſacris literis contrarietatem; cum Catholicis ſufficiat umbratiles illas contrarietates eluere; quemadmodum eluuntur illæ, quæ in ſacris literis reperiuntur, & ad quas tollendas oſtenſum eſt ſufficere ſolam poſſibilitatem.

C A P U T XIV.

Hujus Regulæ uſus in Miraculis credendis.

REgula modo explicata procul dubio utiliſſima eſt ad dirigendam rationem, fidemque in rebus particularibus credendis ſuos intra limites circumſcribendam; cum periculum ſit, ſi ab ea tantiſper aberremus, ne in pernicioſa nimiæ, vel credulitatis, vel incredulitatis extrema præcipites ruamus.

Sunt, Ex. ca. aliqui, quibus religio eſt de quovis miraculo ſubdubitare, quia ſibi perſuaſere de omnibus eſſe dubitandum, ſi de uno aliquo dubitaverint: & cum norint omnia Deo poſſibilia eſſe, nihil audiant, quod non jure merito ſibi videntur credere, ſi ab ejus Omnipotentia dicatur eſſe profectum.

Alii e contra abſurde rentur, ſe ingenii vim oſtendere, cum omnia omnino miracula in dubium vocarint, non alia impulſi ratione, quam quod aliqua facta inaudiverint, quæ falſa poſtea comperta ſunt, neque videant cur hæc potius, quam illa credant.

Fatendum quidem eſt, hiſce illos alios minus malos eſſe; ſed verum itidem eſt, utroſque ex æquo male ratiocinari.

Utrique namque hinc, & illinc ad locos communes diffugiunt, ſed oppoſitos. Primi ad potentiam, bonitatemque Divinam recurrunt, ad miracula certa, & indubia, quibus autumant dubiis, & incertis fidem poſſe aſtrui; & impiis cæcitatem ſuam exprobant, apud quos nihil fidem invenit, quod ad ipſorum captum non eſt. Nihil ſane hic habemus, quod in ſe ſincerum non ſit, ſed tamen id totum maximopere invalidum eſt ad fidem alicui particulari miraculo faciendam. Neque enim Deus illa omnia facit, quæ po-

poteſt facere; neque credendum eſt, hoc miraculum contigiſſe, quia alias ſimilia contigere. Præterea poſſumus optime eſſe diſpoſiti ad aliqua ſupra captum noſtrum credendum; non tamen ideo tenemur credere, quicquid hujusmodi male feriati homines pro libitu finxerint, effutiverintque.

Secundi ad locos communes alterius generis divagantur. *Veritatis*, inquit eorum nonullus, *& mendacii idem vultus, idem inceſſus, eaſdem gradationes: nos utrumque eodem intuemur oculo. Ego ipſe, hac, qua vivo, tempeſtate, miracula facta audivi; & quamvis illa inter naſcendum evanuerint, non tamen latere nos poteſt, quam ſibi fidem fuiſſent facturam, ſi ſuam vixiſſent ætatem. Nam nihil aliud requiritur, quam ſtaminis extremitatem invenire, diviſio cuivis fieri poteſt; magis a re minima nihilum diſtare comperies, quam ab hac minima diſtat res maxima. Jam vero qui cupide inſolentis miraculi informem narrationem hauſere, illius poſtea hiſtoriam narrando retexentes, ex factis ab incredulis objectionibus diſcunt, ubinam loci ſita ſit fidei faciundæ difficultas: quem demum locum obducto fucatæ cujuſdam probabilitatis gypſo conſolidant, atque complanant. Singularis cujuſpiam error, primo fit error publicus, ac tum demum, inverſa vice, error publicus evadit error ſingulorum. Hunc itaque in modum hæc miraculi ſubſtructio, ab his compoſita, ab illis ſuffulta, & per manus aucta, tandem conſurgit, adeo ut teſtis a re geſta omnium remotiſſimus, viciniore inſtructior evadat, & is qui ultimo rem factam audivit, primo narratore fiat magis edoctus.*

En ſane orationem ingenioſam, nec forte inutilem ad nos ſiſtendos, ne omni famæ rumuſculo circumducamur. Sed inſolentis dementiæ eſſet hinc concludere, ſuſpectæ fidei illa omnia eſſe, quæ de miraculis narrantur. Nam palam eſt, quæ hic dicuntur, ea tantum ſpectare, quæ a communi fama hauriuntur, nulla in ipſam famæ originem, & cauſam facta inquiſitione; & fatendum quidem eſt, quæ hoc modo noſcuntur, ſtabilem, certamque fidem non mereri.

Sed quis non videt, poſſe confici locum communem, huic contrarium, & qui ad minimum ei probabilitate non cedat? Nam ſicut quædam miracula, explorata famæ origine, malæ fidei comperiuntur, ita alia ex hominum memoriis evaneſcunt, vel nullam fidem inveniunt, quia homines illorum

certius cognoſcendorum curam, laboremque detrectant: Non uni morborum generi mens noſtra obnoxia eſt, pluribus, imo prorſus oppoſitis diſtrahitur. Eſt quædam ſtolida ſimplicitas ea credens, quæ ſunt maxime incredibilia; eſt ſuperbia non minus fatua, quæ pro falſis illa proſcribit omnia, quæ arctis intellectus ſui cancellis nequit concludere. Sæpe nugaciſſimas nugas curioſe venamur, cum res graves & momentoſas negligimus; falſæ narratiunculæ paſſim circumferuntur, & fidem inveniunt, cum veriſſimæ vix foras egrediantur.

Pauciſſimis notum eſt ad *Sanctæ Faræ* Monaſterium factum hâc noſtra tempeſtate miraculum, cum Sanctimonialis, quæ ita cæca fuerat, ut vix illi oculorum orbes ſupereſſent, momento tactis *Sanctæ Faræ* reliquiis viſum receperit ut mihi conſtat ex viri teſtimonio, cui utraque cæcæ, videntiſque conditio nota erat.

Narrat Divus Auguſtinus, ſuo ſæculo plurima contigiſſe miracula certa, & indubia, quæ tamen ad paucorum notitiam perveniebant, quorumque fama, licet ſtupenda eſſet & obſervatu digniſſima, vix ex una in aliam urbis regionem ſpargebatur. Hinc anſam arripuit ſcriptis mandandi, ac pro concione populo narrandi, ea quæ extra omnem ſuſpicionem certa erant, & indubia. Quinimo Lib. 22. de Civitate Dei obſervat, intra biennium, ex quo in honorem Sancti Stephani conſtructum Hipponi ſacellum erat, decem ſupra ſexagena contigiſſe miracula, præter alia plura, quorum mentio in ſcripta relata non erat, cum tamen & illa ſe certo ſciviſſe teſtetur.

Satis itaque evidens eſt, nihil eſſe a ratione alienius, quam ex horum communium locorum dictamine ſententiam ferre: cum de omnibus univerſim miraculis vel acceptandis, vel rejiciendis agitur: ſed ad examen vocandæ ſunt omnes illorum particulares circumſtantiæ, atque ex illis, teſtiumque fide, & ſcientia pronunciandum.

Pietas, Religioque non exigunt, ut quis ſanæ mentis omnia miracula credat, quæ in Legenda aurea, vel Metaphraſte narrantur. Tot enim fabulis hi Scriptores referti ſunt, ut nihil ſit ob ſolam ipſorum authoritatem credendum; quod de horum ultimo libere faſſus eſt Eminentiſſimus Cardinalis Bellarminus.

Contendo tamen, omnem hominem, cui mens ſana, pie-

tatis

atis licet expers ſit, teneri ad ea credenda, & pro veris miraculis agnoſcenda, quæ Divus Auguſtinus vel in Confeſſionum libris, vel in illis aliis de Civitate Dei narrat, ſuis e oculis vidiſſe, vel quorum notitiam ait ſe habuiſſe ab illis pſis, quibus ea contingere. Tale illud eſt cæci illuminati attactu Reliquiarum SS. Gervaſii, & Protaſii, inſpectante omni Populo Mediolanenſi. Hujus mentionem facit in Confeſſionibus, & de eo lib. 22. cap. 8. hæc verba habet: *Miraculum quod Mediolani factum eſt, cum illic eſſemus, quando illuminatus eſt cæcus, ad multorum potuit notitiam pervenire, quia & grandis Civitas eſt, & ibi erat tunc Imperator, & immenſo populo teſte res geſta eſt, concurrente ad corpora Martyrum Gervaſii, & Protaſii.*

Tale illud mulieris in Africa ſanatæ floribus, qui Reliquias Sancti Stephani tetigerant, ut eodem loco narrat.

Tale miraculum nobilis Fœminæ a Cancro, ut putabatur, incurabili ſanatę per ſignum Crucis, quod ſibi a recens baptizata inprimi curavit, ſecundum revelationem hac de re habitam.

Tale miraculum erat pueri ſine Baptiſmatis Sacramento mortui, cujus vitam mater ſuis a Divo Stephano precibus quodammodo extorſit, eumdem vehementi fide abrepta compellans his verbis: *Sancte Martyr, redde mihi filium; tute noſti, me ejus vitam non aliam ob cauſam petere, quam ne æternum Deo careat.*

Si ſupponatur, hæc omnia eo, quo referuntur, modo contigiſſe, nemo ſui, rationiſque compos poterit in iis digitum Dei non agnoſcere: ac proinde ad illorum fidem labefactandam quæſtio tantum excitari poteſt de ipſo Divi Auguſtini teſtimonio, affirmarique, illum veritatem corrupiſſe ad authoritatem, venerationemque Chriſtianæ Religioni apud Ethnicos conciliandam, quod ne colorem quidem veri habet.

Primo, quia veriſimile non eſt, virum gravem, & prudentem voluiſſe mentiri de rebus adeo notis, & populo manifeſtis; poterat enim illico mendacii infinito teſtium numero coargui, quod ad Chriſtianæ Religionis dedecus, & ignominiam non poterat non cedere. Secundo, quia nemo umquam Auguſtino juratior mendacii hoſtis exſtitit, cum integris libris conſtanter doceat, non tantum non licere umquam mentiri, ſed etiam horrendo crimine non carere eos, qui, etiam ut homines ad fidem facilius alliciant, mentiuntur

Et hcc illud eſt, quod nos in ultimam admirationem rape-

re debet, cum videmus hujus ſæculi Hæreticos, [apud quo Divus Auguſtinus vir eſt illuminatiſſimus, & veraciſſimus non percepiſſe, quando Sanctorum cultum Reliquiarumque venerationem pro rebus ſuperſtitioſis, & Idolatriæ proximi traducunt, ſe machinamenta erigere ad omnem Religionem fund itus evertendam. Nam meridiano Sole clarius eſt, Religionem carituram fulcimento ſolidiſſimo, ſi miracula ea quæ ad veritatem confirmandam pollent, authoritate exuantur. Nec minus clarum eſt miracula hac authoritate exutum iri, ſi dicantur a Deo cudi in gratiam cultus ſuperſtitioſi, & idolatrici. Quod quidem ipſum eſt, quod Hæretici moliuntur, dum hinc cultum, venerationemque Sanctis, Sanctorumque Reliquiis exhiberi a Catholicis ſolitum ſuperſtitioni inſimulant; illinc nequeunt non agnoſcere, Dei amicos quam maxime intimos, qualis ipſis confitentibus fuit Auguſtinus, nobis fidem dediſſe, Deum morbos inſanabiles curaviſſe, cæcos illuminaſſe, mortuos reſuſcitaſſe, ad eorum remunerandam pietatem, qui Sanctos invocabant, eorumque venerabantur Reliquias.

Profecto vel hæc unica conſideratio omni homini ſano prætenſæ Religionis Reformatæ falſitatem poterit manifeſtare.

In celebri hoc exemplo deducendo, quo decernitur, quomodo de rerum geſtarum veritate judicandum ſit, uberior fui, ut illud regulæ loco eſſet in ſimilibus caſibus, quia in talibus ſæpiſſime erramus. Unuſquiſque enim credit, ut de illis recte ſtatuat, ſufficere, ſi locum aliquem communem condat, qui ſæpe effatis conſtat non tantum non veris univerſaliter, ſed nequidem probabilibus, ſi ad particulares rerum, quæ ſub judicium cadunt, circumſtantias applicentur. Conjungendæ itaque, & una comparandæ rerum circumſtantiæ, non ſeorſim conſiderandæ ſunt, cum frequenter accidat, ut quod ſecundum hanc circumſtantiam, falſitatis plerumque indicem, minus probabile appar ; ſecundum alias omnino verum haberi debeat: & e contra, ut quod verum videtur ſecundum circumſtantiam aliquam, veritatem ut plurimum denotantem; ſecundum alias hanc enervantes, falſum debeat pronunc ari, ut capite ſequenti explicabitur.

CAPUT XV.

Aliæ obſervationes circa idem ſubjectum, de fide ſcil. eventibus præſtanda.

DE ea, quæ haberi debet eventibus, fide obſervatio utiliſſima reſtat, ſcilicet inter circumſtantias, quæ ad examen vocandæ ſunt, ut ſciamus, fideſne rei geſtæ danda, negandave ſit, quædam ſunt, quas *circumſtantias communes* licebit appellare; quia ſæpiſſime occurrunt, & veritatem ferme ſemper, falſitatem raro comitem habent. Si his aliæ circumſtantiæ particulares non opponantur, quæ debilitant, vel tollunt credibilitatis motiva, a circumſtantiis hiſce communibus oblata; debemus, ſi non certiſſime, ſaltem probabiliſſime judicare, rem factam eſſe: ſufficit enim hæc probabilitas, quando ſcil. de talibus tenemur ſententiam dicere. Nam ſicut nobis ſatisfacere certitudo moralis debet, ubi metaphyſica haberi non poteſt; ita quando certitudinem moralem plenam aſſequi non poſſumus, ſi ſententia dicenda ſit, quamoptime fecerimus, ſi probabiliſſimam amplexemur; minus etenim probabilem ſine rationis judiciique everſione ſequi non poſſumus.

Si vero hæ circumſtantiæ communes, quæ alias fidem facere potuiſſent, aliis particularibus junctæ ſint, quæ, ut nuper diximus, debilitant motiva credibilitatis nobis a circumſtantiis communibus oblata, vel ſaltem tales ſunt, quales raro ſine falſitate inveniuntur; hoc caſu deficit nobis illa ratio, quæ nos ad aſſenſum præſtandum ferebat, ſed mens noſtra vel aſſenſum inhibebit, ſi circumſtantiæ communes tantum debilitentur a particularibus; vel judicabimus, rem factam non eſſe, ſi tales ſint, quales ordinario falſitatis indicia ſunt. En exemplum, quo hæc obſervatio illuſtrari poſſit.

Pleriſque ſtipulationum, contractuumque inſtrumentis communis additur circumſtantia, *duorum Notariorum ſignaturæ*, hoc eſt duorum hominum, qui publice ad hoc munus deputantur, quorum quam maxime intereſt falſarios non eſſe, quia agitur non tantum de probitate, & fama, ſed etiam de fortunis, & vita. Hæc unica conſideratio, ſi alias contractus ciarcumſtantias perſpectas non habeamus,

ſufficit, ut judicemus, poſt deſignatum in inſtrumento tempus, illud confectum non eſſe: non quod hac in parte fraus ſubeſſe nequeat, ſed quia e millenis contractibus certum est nongentos nonaginta novem ſinceros eſſe; adeo ut longe probabilius ſit, hunc, quem præ manibus habeo contractum, e nongentis nonaginta novem eſſe, quam e millenis illum unicum, qui dolo malo tempore quam debuit alio confectus eſt. Quod ſi præterea mihi cognita eſt Notariorum integritas; tum certo certius nihil fraudis arbitrabor interceſſiſſe.

Si vero huic communi circumſtantiæ, (Notariorum ſcilicet ſignaturis) quæ ſufficiens erit (modo nullis contrariis circumſtantiis labefactetur) ut credamus, contractum ſincerum eſſe, & bonæ fidei, alias adjungamus, ut Notarios in munere turpiter ſine ulla conſcientiæ, aut famæ cura verſari, illos ex tali fraude inſignem quæſtum facere potuiſſe; minuetur ſane pondus illud, quod ad animum meum inclinandum habet duorum Notariorum ſignatura, non tamen prorſus concludam, contractum illum falſum eſſe: ſi vero fraudulentæ hujus anticipationis probationes poſitivæ inſuper accedant, uti ſunt teſtes, aliaque argumenta, quale foret, ſi mihi notum ſit, virum illum illo, quo dicitur tempore mille aureos mutuo dediſſe, centenos non habuiſſe; judicabo talem contractum mala fide confectum: atque extra rationis oleas evagaretur, qui a me exigeret, ut aliter crederem, fatererque me injuria ſupponere, alios contractus, in quibus eadem falſitatis argumenta non cernebam, ſinceros habendos, quia poterunt, non minus, quam ille alius, falſi eſſe, & ſuppoſititii.

Quod hic dictum eſt, quibuſdam controverſiis, quæ Doctos ſæpe exercuere, accomodari poteſt. Quæritur, an is operis alicujus Author habendus, cujus nomen hucuſque geſſit? an hujus Concilii acta legitima ſint, an ſuppoſititia?

Verum quidem eſt, inclinari nos debere ad ſententiam dicendam pro Authore, ad quem diutina operis poſſeſſio pertinuit; & pro Actorum, quæ quotidie legimus veritate, nec contrarium, niſi ob rationes validiſſimas eſſe decernendum.

Quapropter cum vir hoc ſeculo doctiſſimus demonſtrare conatus fuerit, Epiſtolam ad Stephanum Papam de Martiano

no Epiſcopo Arelatenſi, quæ Divo Cypriano aſcribitur, hujus Patris non eſſe; nihil potuit apud Eruditos proficere: conjecturæ etenim, quibus utebatur imbecilliores viſæ, quam quæ poſſent Divo Cypriano illud opus eripere, quod hucuſque ejus nomen præ ſe tulit, & quod cum cæteris ejuſdem operibus ſtylo, ſcriptioniſque modo accuratiſſime quadrat.

Fruſtra etiam *Blondellus*, & *Salmaſius*, cum argumento ex Sancti Ignatii Epiſtolis petito, quo Epiſcoporum ſupra Presbyteros ab ipſis Eccleſiæ naſcentis incunabulis ſuperioritas probatur, reſpondere non poſſent; fruſtra, inquam, has Epiſtolas, etiam prout impreſſæ extant ab *Iſaaco Voſſio*, & *Uſſerio*, ex M. S. codice Bibliothecæ Florentinæ, pro ſuppoſititiis, & ſpuriis haberi voluere. Quin a ſuæ etiam factionis hominibus refutati ſunt, nec immerito: cum enim nos eaſdem Epiſtolas habeamus, etiam ipſis fatentibus, quæ ab Euſebio, D. Hieronymo, Theodoreto, & ipſo etiam Origene citantur; omnino veriſimile non eſt, veras, & genuinas Ignatii Epiſtolas in unum a D. Polycarpo collectas evanuiſſe, aliaſque ſubdititias intra illud temporis ſpacium, quod Divum Polycarpum inter, & Origenem, vel Euſebium intercesſit, comparuiſſe. Præterea hæ Ignatianæ Epiſtolæ ita illam ſanctitatem, ſimplicitatemque referunt, quæ Apoſtolicorum temporum propria eſt, ut ſolæ, & inermes ab omni falſitatis, & ſuppoſitionis criminatione ſe facile tueantur.

Denique omnes illæ difficultates, quas Eminentiſſimus Cardinalis Perronius adverſus Epiſtolam Concilii Africani ad Sanctum Cœleſtinum Papam de appellationibus ad Sanctam Sedem faciendis propoſuit, perficere non potuere, quin etiam nunc, ut antea, illa Epiſtola credatur ab hoc Concilio ſcripta.

Accidit tamen aliquando, ut particulares circumſtantiæ plus ponderis habeant ad perſuadendum, quam hæc diutina poſſeſſio.

Sic licet D. Clementis ad Sanctum Jacobum Epiſcopum Hieroſolymitanum Epiſtola a Rufino ante annos mille, & trecentos verſa fuerit, citaturque a quodam Concilio Gallicano ſub Clementis nomine; tamen vix poſſumus illam ſubdititiam non fateri. Cum enim ante Divum Petrum Jacobus Hieroſolymitanus martyrium paſſus fuerit; fieri non poteſt, ut Sanctus Clemens poſt mortem D. Petri, uti in illa ſupponitur, hanc ad eum Epiſtolam ſcripſerit.

Eodem modo, quamvis commentaria in D. Paulum San-ᶜto Ambroſio adſcribantur, & citentur a quamplurimis Scri-ptoribus ſub ejus nomine, uti & opus imperfectum ſub nomi-ne D. Chryſoſtomi; jam tamen in confeſſo eſt apud omnes hæc horum Patrum non eſſe, ſed aliorum ex Antiquis in multos paſſim errores lapſantium.

Tandem acta Conciliorum Sinveſſani ſub Marcellino, duo-rum, triumve Romanorum ſub Sylveſtro, ac alterius Ro-mani ſub Sixto Tertio, quæ in manibus ſunt, poſſent nobis horum Conciliorum veritatem perſuadere, ſi nihil incongrui continerent, quod in illa non poſſent tempora cadere, qui-bus celebrata perhibentur: aſt tot habent abſona, & ab illis temporibus aliena, ut veriſimilimum ſit, illa falſa eſſe, & ſuppoſitia.

En igitur obſervationes nonnullæ, quæ prodeſſe poterunt in hoc genere judiciorum. Sed credendum non eſt, illa eouſ-que utilia eſſe, ut omne ubique errandi periculum tollant: ſolum enim utilia ſunt ad craſſos errores præcavendos, men-temque ita componendam, ſiſtendamque, ne communium locorum fallaciis ad judicandum abripiatur; qui cum vagam & genericam veritatem contineant, a ſcopo in particularibus ſæpiſſime aberrant, unde fertiliſſima errorum ſeges luxuriat.

CAPUT XVI.

Quomodo de futuris contingentibus judicandum eſt.

QUas de præteritis fiximus regulas, ad formanda de futu-ris judicia facili negotio poſſumus accommodare. Quemadmodum enim rem probabiliter factam judica-mus, cum tales circumſtantias cernimus, quales ut pluri-mum rem talem factam comitantur; ita non minus probabi-liter pronunciamus, quidpiam eventurum, cum eas circum-ſtantias coram videmus, quas ut plurimum tale quid conſe-quitur. In hunc modum fauſta, infauſtaque Medici omi-nantur; de futura belli alea Imperatores judicant; cæterique mortales cæteris de rebus contingenter futuris pronunciant.

Si vero agatur de iis eventibus, qui nos ipſos concernunt, quouſque impedire, aut promovere noſtro ſtudio, curave poſſumus; noſtrum pleriſque accidit, ut in errores ruamus eo

do-

doloroſiores, quo magis videntur rationem aſtipulatricem habere. Quippe vel lucri, quod cupimus, vel jacturæ, quam timemus magnitudinem tantum habemus præ oculis, non conſiderantes quam probabiliter, aut veriſimiliter ea nobis obventura ſunt, quæ timemus, aut ſperamus.

Sic cum aliquod grande malum extimeſcimus, quale eſt vitæ, fortunarumque jactura, prudentiæ partes arbitramur, nullam non adhibere cautiunculam ad illam expellendam. Sic ſi bonum ejuſmodi ſit, puta lucrum centies millenorum aureorum, credimus viri ſapientis eſſe, omnem fortunæ aleam, modo id parvo conſtet, experiri, licet ſpes quam minima, veriſimilitudo pene nulla ſit, nos ſecunda fortuna uſuros.

Non abſimili ratiocinatione deluſa e primariis mulier nobilis, cum audiviſſet quoſdam laquearis caſu obrutos miſere interiiſſe, nullas in poſterum ædes ingredi voluit, quas prius per famulos non exploraverat. Quinimo ita ſibi perſuaſerat, ſe hac in parte ex ipſiſſimæ rationis præſcripto agere, ut cæteros omnes, qui idem non deſipiebant, imprudentiæ coargueret.

Hujuſmodi etiam argumenti fallacia decepti, quo valetudinem impenſius tueantur ad immodicas, intempeſtivaſque cautiones, & mollities plures ſe condemnant. Alii eamdem ob rationem evadunt miſere increduli: cum enim aliquando ludificati fuerint, credunt in poſterum numquam non aliis in rebus ſe ludificatum iri. Hinc etiam tot eas ad ſortes [quæ *Lotteries* Gallice dicuntur] gregatim convolant. Quid? ajunt, unius periculo aurei millenos lucrari, numquid res quæſtuoſiſſima eſt? Unuſquiſque credit ſe fortunatum illum fore, cui ſors ſecunda obveniet, qui futurus erit *dives amico Hercule*. Nemo conſiderat ſi pro uno, v. g. aureo ſortes aureos vigeſies mille promittant; trigeſies millies probabilius eſſe, quod unuſquiſque in particulari nihil omnino auferet, quam quod propoſito pignore potietur.

Hujus ratiocinationis vitium eſt, quod ut decernamus quid faciendum ſit, ut bonum aſſequamur, malum evitemus, non tantum bonum, malumque in ſe debemus conſiderare, ſed qua votorum ſpe illud ſequimur, hoc fugimus, horumque omninm ad invicem proportionem geometrica accuratione oportet penſitare, atque comparare. Ab exemplo hæc fient clariora.

In ludo decem viri denos deponunt aureos, ſinguli ſingu-

los: quos omnes unus poſtea lucratur, cæteris ſpe fruſtratis: hic, uti videtur, unuſquiſque unius aurei periculo ludit, cum poterit novem acquirere. Si lucrum, & jacturam in ſe ſolum conſideremus, videri poſſunt omnes non ſine fœnoris ſpe ludere. Conſiderandum tamen eſt, quemadmodum unuſquiſque novem aureos lucrifacere poteſt, atque unicum tantum perdere; ita novies probabilius eſſe, unumquemque ſui aurei jacturam facturum, quam quod novenos lucrabitur: atque ita quemadmodum unuſquiſque ſperat, ſe novem poſſe acquirerere, cum tantum unicum poſſit perdere, ita probabilitas perdendi novem gradus habet, & illa acquirendi unicum; quod hinc inde lucri, & jacturæ ſpes, metuſque prorſus æquat.

Omnes ludi, in quibus ſortes hoc pacto æquiparantur, quantum communis ludorum natura patitur, æqui ſunt, & juſti; qui hanc ſortium æqualitatem non habent, manifeſte iniqui. Atque hinc palam fit, illa ludorum genera, quæ *Lotti* dicuntur omnino illicita eſſe. Cum enim ſortium quæſtuarius arbiter, & cuſtos ex omni depoſito partem, ut plurimum, decimam ſibi pro ſuo jure ſeponat, fit, ut cætera ſortientium turba non aliter pecuniis emungatur, quam ſi quis in ludo, ubi æqualis utrimque, id eſt eadem lucrandi, atque perdendi ſpes eſt, novenis nummis denos opponeret. Jam vero, cum hoc in damnum omnibus luſoribus cedat, cedet & ſingulis; cum hinc eveniat, ut perdendi probabilitas ipſam acquirendi ſpem plus ſuperet, quam ſperatum lucrum excedat illud detrimentum, (jacturam puta depoſiti) cujus periculo ludens exponitur.

Aliquando tam parum veriſimile eſt, aliquid eventurum, ut quantumvis magnum ſit, quod proponitur, & exiguum, quod periculo exponitur ad illud obtinendum; præſtet tamen fortunam non experiri. Dementis enim eſſet, vel viginti denarios deponere ſpe acquirendi decies centena librarum millia, aut Regni cujuſpiam comparandi, eo caſu, quo puerulus forma literarum typographicas tali protinus ordine fortuito diſponeret, qualis nobis viginti priores Virgilianæ Æneidos verſus deſcriberet. Quinimo pauciſſima effluunt momenta, quibus non pluris perdendi periculum ſubimus, quam Rex hac, quam dixi, conditione Regnum in ludo oppignorans.

Potuerunt quidem hæ conſiderationes minutulæ, atque

inuti-

inutiles videri; quinimo tales revera ſunt, ſi hic gradum ſigamus: eſt ſi ulterius progrediamur, poſſunt illæ in rebus maximis uſui eſſe quam maximo; idque præcipue ad ſpes, metuſque noſtros intra rectæ rationis limites coercendos, atque moderandos. Sunt ex. gr. plurimi, qui audito tonitru miſere pallent, trepidantque: quod ſi hic Cœli fragor Dei, mortiſque meditationem inducit, eja bene eſt; neque ſane in his meditandis nimii eſſe poſſunt: ſi vero ſolius mortis a fulmine periculum illud ſit, quod eos tanta formidine exanimat, difficile non erit oſtendere, quantum illi deſipiant. Nam e vigeſies centenis hominum millibus inſolens eſt, ut vel unus de Cœlo tactus intereat; imo affirmare poſſumus, inter neces violentas vix ullam fulminatione infrequentiorem. Cum itaque timor mali creſcere, minuique debeat, tum ſecundum magnitudinem mali, tum etiam ſecundum probabilitatem, ut ita dicam, futuritionis; quemadmodum fulmen inter cauſas mortis rariſſimum, ita ex omnibus quam minime timendum; cum inſuper ille timor nihil conferat ad vitam in illo articulo ſoſpitandam.

Hic non tantum rationes peti poſſunt ad illorum errores corrigendos, qui in valetudine curanda moroſe, & intempeſtive cauti ſunt, (docendi quippe erunt hanc cautionum farraginem majus malum eſſe, quam mali ipſius tanto diſtantis intervallo periculum) ſed etiam ad tot alios in rationis orbitas reducendos, qui non aliter cæteris in rebus diſcurrunt. Periculi hoc, ajunt, plenum eſt, ergo & malum; illud quæſtuoſum, ergo & bonum. Non enim ex periculo, & ſpe quæſtus, ſed ex horum ad invicem comparatione pronunciandum eſt.

Ea eſt finitorum natura, ut poſſint quantumvis magna ſuperari a minimis, ſi hæc, quantum ſufficit, multiplicentur, vel ſi hæc parva, eventus veriſimilitudine plus magna ſuperent, quam ab illis magnitudine ſuperantur. Atomus quippe minima rem maximam ſuperare poteſt, ſi multiplicetur, & bonum, quod proſequimur, ſi ita ſit obtentu difficile, ut parvum minus ſuperet magnitudine, quam a parvo ſuperatur facilitate. Idem dicendum de malis, quæ timemus, id eſt, malum minimum etiam maximo malo (ſi infinitum illud non ſit) gravius eſſe poteſt, ſi paribus inter illa proportio ſit.

Solis infinitis, qualia *æternitas*, *æternaque ſalus*, nulla

tem-

temporalia poſſunt æquiparari, & quæ proinde in eadem bilance penſitari non debent: quapropter minimus facilitatis gradus ad æternam ſalutem conſequendam omnibus bonis temporalibus certiſſime præferendus eſt; minimumque damnationis periculum præ omnibus hujus vitæ infortuniis, ſi ſolum ut mala conſiderentur, ſtudioſe, cauteque declinandum.

Atque hoc quoſque prudentes, ſapienteſque ad hanc, qua Logicam noſtram finiemus, concluſionem poterit deducere: *Nihil* ſcilicet *ſtultius*, *nihil inſenſatius eſſe*, *quam vitam*, *vitæque data ſpacia aliis rebus conquirendis prodigere*, *quam quæ prodeſſe poſſunt ad aliam vitam interminabilem aſſequendam*. Quandoquidem bona, malaque hujus vitæ nihil ſint reſpectu bonorum, & malorum alterius; cum inſuper & periculum, ne in hæc mala ruamus, maximum ſit, nec minor bonorum horum acquirendorum difficultas.

Qui hanc concluſionem eliciunt, illamque in vita regenda ſequuntur prudentes ſunt; ſapientes ſunt, licet in rebus ad ſcientias pertinentibus indocte ratiocinentur: qui vero hanc non eliciunt, quamvis cæteris in omnibus oculatiſſimi ſint, & ſapientiſſimi; tamen a Sacris literis pro ſtultis, & inſenſatis habentur, atque in malos uſus Logicam, rationem, & vitam pervertunt.

FINIS.

IN-

INDEX DISSERTATIONUM, ET CAPITUM.

INterpres Lectori Latinus Latino.
Authoris Monitum.

Diſſertatio Prima Procemialis,
In qua novæ hujus Logicæ conſcribendæ conſilium explicatur. pag. 1

Diſſertatio Secunda Procemialis,
In qua iis objectionibus occurritur, quæ contra hanc Logicam factæ ſunt. 12

Pogica, ſive Ars Cogitandi. 22

PARS PRIMA:

IN qua habentur Conſiderationes, circa Ideas, ſive circa primam mentis Operationem, quæ Apprehenſio dicitur. 24

CAPUT I.
De Idearum natura, & origine. 25

CAPUT II.
De Ideis ratione Objectorum ſuorum conſideratis. 30

CAPUT III.
De decem Categoriis Ariſtotelis. 34

CAPUT IV.
De Ideis rerum, & ſignorum. 36

CAPUT V.
De Idearum compoſitione, & ſimplicitate; in quo de modo cognoſcendi per abſtractionem, ſeu præciſionem. 38

CA-

CAPUT VI.
De Idearum univerſalitate, particularitate, & ſingularitate. 41

CAPUT VII.
De quinque Ideis univerſalibus, Genere, Specie, Differentia, Proprio, & Accidente. 43

CAPUT VIII.
De Terminis complexis, eorumque univerſalitate, & particularitate. 48

CAPUT IX.
De Idearum claritate, & diſtinctione; earumdemque obſcuritate, & confuſione. 53

CAPUT X.
Idearum confuſarum, & obſcurarum quædam exempla ex Ethica deſumpta. 59

CAPUT XI.
De alia confuſionis in cogitationibus, & ratiociniis cauſa, quod ſcilicet ideæ verbis ſint alligatæ. 65

CAPUT XII.
De Remedio confuſionis in cogitationibus, & ratiociniis noſtris ex nominum confuſione enaſcentis. De nominum definiendorum utilitate; deque differentia inter definitionem rei, & definitionem nominis. 67

CAPUT XIII.
Quædam magnopere obſervanda circa definitiones nominum. 72

CAPUT XIV.
De Definitionibus nominum alterius generis, per quas ſignificationes notantur ſecundum uſum communem. 74

CAPUT XV.
De Ideis, quas mens illis adjungit, quæ per verba ſignificantur. 80

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

PARS

PARS SECUNDA.

Continens Conſiderationes ab hominibus factas circa propria Judicia. 84

CAPUT I.

De Verbis relatis ad Propoſitiones. 84

CAPUT II.

De Verbo. 89

CAPUT III.

Quid ſit Propoſitio; de quatuor generibus Propoſitionum. 94

CAPUT IV.

De Propoſitionum idem ſubjectum, idemque prædicatum habentium oppoſitione. 97

CAPUT V.

De Propoſitionibus ſimplicibus, & compoſitis. Eſſe propoſitiones, quæ compoſitæ videntur, cum non ſint, quas complexas licet appellare. De complexis tum ſubjecto, tum attributo. 99

CAPUT VI.

De natura Propoſitionum incidentium, quæ partem propoſitionum complexarum conſtituunt. 101

CAPUT VII.

De falſitate, quæ tum in terminis complexis, tum in propoſitionibus incidentibus invenitur. 105

CAPUT VIII.

De Propoſitionibus complexis ſecundum affirmationem, & negationem; deque harum propoſitionum ſpecie, quas Philoſophi Modales vocant. 108

CAPUT IX.

De diverſis Propoſitionum compoſitarum generibus. 110

CAPUT X.

De Propoſitionibus ſenſu compoſitis. 116

CAPUT XI.

Obſervationes quædam ad prædicata, & ſubjecta inveſtiganda in quibuſdam Propoſitionibus, quæ modis minus uſitatis efferuntur. 121

CAPUT XII.

De Confuſis Subjectis æquivalentibus duobus Subjectis. 123

CA-

CAPUT XIII.

Aliæ obſervationes ad inveſtigandum an Propoſitio ſit univerſalis, aut particularis. 126

CAPUT XIV.

De Propoſitionibus, in quibus rerum nomina tribuuntur ſignis. 132

CAPUT XV.

De binis Propoſitionum generibus ad ſcientias comparandas maxime neceſſariis, Diviſione ſcilicet & Definitione: & primum de Diviſione. 137

CAPUT XVI.

De ea Definitione, quæ Definitio rei dicitur. 140

CAPUT XVII.

De Converſione Propoſitionum; ubi penitus inquiritur in naturam negationis; & affirmationis, a qua hæc converſio dependet; & primo de natura affirmationis. 143

CAPUT XVIII.

De Converſione Propoſitionum Affirmativarum. 146

CAPUT XIX.

De Natura Propoſitionum Negativarum. 148

CAPUT XX.

De Converſione Propoſitionum Negativarum. 149

PARS TERTIA.

De Diſcurſu, ſive de Ratiocinatione. 151

CAPUT I.

De Natura Ratiocinationis, deque diverſis ejuſdem generibus. ibid.

CAPUT II.

Diviſio Syllogiſmorum in ſimplices, & conjunctivos, & ſimplicium in incomplexos, & complexos. 154

CAPUT III.

Regulæ generales Syllogiſmorum ſimplicium incomplexorum, 155

CAPUT IV.

Da Syllogiſmorum Figuris, & Modis generatim: non poſſe eſſe plures Figuras, quam quatuor. 161

CAPUT V.

Regulæ, Modi, & Fundamenta Figuræ primæ, 163

CAPUT VI.

Regulæ, Modi, & Fundamenta Figuræ ſecundæ. 166

CAPUT VII.

Regulæ, Modi, & Fundamenta Figuræ tertiæ. 169

CAPUT VIII.

De Modis quartæ Figuræ. 171

CAPUT IX.

De Syllogiſmis complexis quomodo poſſunt ad Syllogiſmos communes reduci, examinarique per eaſdem regulas. 174

CAPUT X.

Principium generale, cujus ope ſine ullo ad figuras, au modos reductione ſtatui poteſt de omni Syllogiſmo, legitimuſne, an vitioſus ſit. 180

CAPUT XI.

Applicatio hujus generalis principii ad varios Syllogiſmos, qui videntur intricatiores. 183

CAPUT XII.

De Syllogiſmis Conjunctivis. 186

CAPUT XIII.

De Syllogiſmis, quorum concluſiones ſunt hypotheticæ. 190

CAPUT XIV.

De Enthymemate, & Propoſitionibus Enthymematicis. 194

CAPUT XV.

De Syllogiſmis compoſitis ex pluribus, quam tribus propoſitionibus. 195

CAPUT XVI.

De Dilemmate. 197

CAPUT XVII.

De Locis, ſive de Methodo inveniendi argumenta; & quam inutilis ſit hæc Methodus. 200

CAPUT XVIII.

Diviſio Locorum in Grammaticos, Logicos, & Metaphyſicos. 204

CAPUT XIX.

De diverſis vitioſarum ratiocinationum generibus, quæ Sophiſmata nuncupantur. 209

CAPUT XX.

De vitioſis Ratiociniis in vita civili, ſermonibuſque communibus. 226

PARS

PARS QUARTA.

DE *Methodo*. 255

CAPUT I.

De ſcientia, illam dari; quæ mente cognoſcuntur, certiora eſſe, quam quæ ſenſu; quædam eſſe, quæ mens humana capere non poteſt; de utilitate ex hac neceſſaria ignorantia enaſcente. 255

CAPUT II.

De duabus Methodis, Analyſi, & Syntheſi; Exemplum Analyſeos. 263

CAPUT III.

De Methodo Compoſitionis, & ſpecialiter de illa, quæ Geometris in uſu eſt. 270

CAPUT IV.

Specialior harum Regularum explicatio: & primo illarum, quæ definitiones ſpectant. 272

CAPUT V.

Geometras non ſemper bene intellexiſſe diſcrimen, quod eſt inter definitiones nominum, & definitiones rerum. 276

CAPUT VI.

De Regulis axiomata ſpectantibus, id eſt, propoſitiones claras, & evidentes. 279

CAPUT VII.

Quædam axiomata valde utilia, & quæ principiorum loco eſſe poſſunt ad graviſſimas veritates demonſtrandas. 284

CAPUT VIII.

De Regulis pertinentibus ad demonſtrationem. 286

CAPUT IX.

De quibuſdam Defectibus in Geometrarum methodo paſſim obviis. 288

CAPUT X.

Reſponſio ad ea, quæ hac de re Geometræ reponunt. 294

CAPUT XI.

Methodus Scientiarum ad octo principales Regulas reducta. 296

CAPUT XII.

De iis, quæ per fidem cognoſcimus, ſive illa Divina ſit, ſive humana. 297

CA-

CAPUT XIII.

Quædam Regulæ ad rationem bene dirigendam in credendis eventibus, qui a fide humana dependent. 300

CAPUT XIV.

Hujus Regulæ uſus in Miraculis credendis. 304

CAPUT XV.

Aliæ obſervationes circa idem ſubjectum, de fide ſcil. eventibus præſtanda. 309

CAPUT XVI.

Quomodo de futuris contingentibus judicandum eſt. 312

FINIS.

NOI
RIFORMATORI
Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di reviſione, ed approvazione del P. F. Gio: Paolo Mazzoleni Inquiſitore di Verona, nel Libro Intitolato: *Logica ſive Ars cogitandi editio Undecima*, non v'eſſer cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Atteſtato del Segretario Noſtro; niente contro Prencipi, e buoni coſtumi, concedemo Licenza a Pierantonio Berno Stampatore in Verona, che poſſi eſſer ſtampato, oſſervando gl'ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padoa.

Dat. li 17. Agoſto 1722.

(*Franceſco Soranzo Procur. Riff.*
(*Z. P. Paſqualigo Riff.*

Agoſtin Galdaldini Segret.

4182 160
alexander a Burgo A42
~~Anonymous~~
AUTHOR
Logica sive Ars cogitandi
Veronae 1722
TITLE
Arnauld, Antoine

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	DATE RETURNED
4/…	…	7-18-86
	LIBRARY USE ONLY	

418…

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709